

10. travnja 1848, Karlovac

Ivan Mažuranić poziva Mađare da odustanu od hegemonističke politike prema drugim narodima i priznaju nacionalnu ravnopravnost u Ugarskoj.

**HERVATI MADJAROM.
Odgovor na proglase njihove od
ožujka meseca i travnja 1848.**

Ako zlo rekoh, dokaži da je zlo; ako li je dobro, zašto me biješ?

Ev. Iv. XVIII, 23.

I svaki koji je od istine sluša glas moj.

Ev. Iv. XVIII, 37.

H e r v a t i M a d j a r o m .

„Liberté, égalité, fraternité“

Mađjari, suderžavljeni naši! Bratinska ljubav i prijateljska ćutjenja vaša, izražena prema nam u proglasijeh vašijeh, upravljenijeh na nas iz Pešte ožujka meseca i travnja t. g., napuniše serca naša neobičnijem veseljem, nenadanom radostju.

Da, nenadanom radostju obradovasmo se svikolici, vidjevši gdje ljudi, za izključivu mađjarsku narodnost svoju neizmirenijem ognjem upaljeni i toga radi svijem inijem narodnostim oko sebe viekovitijem porazom prijeteći, novijem bratinstva europejskoga duhom na jedared razsvitljeni povikaše: «za svijeh jednakost, za svijeh sloboda».

I veselje naše biaše sbog nagle ove načelah vašijeh promiene danas tijem veće, čijem veća biaše jučer još obćenita serdacah našijeh žalost zarad pretežkoga ruga i nesnosnijeh uvrijedah, koje su onomad još, koliko štampa vaša, toliko govornici vaši na nas bezobzirno sipali onijeh istijeh načelah radi za koja i vi toliko vladnostju, tolikom mukoterpenostju do jučer još i perom i jezikom dobitno vojevaste.

Razumievamo ovdie jezik i bezbiednost narodnosti i vaše i naše.

I prije ste vi o nama, ako i ne nama, mnogo i odveć pisali a još više govorili.

Ali vam slabo kad odgovorismo, budi što nam vezaše usti prokletinja cenzure, na obranu ideah vašijeh postavljene, budi što se, upravo reći, pri čudnovatoj doista upornosti tverdnjah vašijeh slabo što mogosmo i nadati da ćemo se ikad medju se porazumieti.

Jer gdje se govori o izključivoj niekakvoj mađjarskoj narodnosti, imajućoj, kako sanjari vaši neprestano tlapiahu, obuzeti i ugnječiti polipskijem svojijem trakovi vas narodni, moralni i deržavni život svijeh inojezičnijeh narodah ugarskijeh, tu, razumiet ćete sad već i sami, malo doista mogaše bit miesta medjunarodnom pouzdanju, malo prilike ikakvom sporazumljenju našem.

Ali sad hvala bogu, kako vidimo iz hvaljenijeh proglasah vašijeh, vi već ne vojujete za narodnost, ne vojujete za jezik, nego za jednakost svijeh, za slobodu svijeh.

Moguće se je dakle danas s vami bratinski razgovoriti.

Mutna bo ona i mračna nesloge i bratinske meržnje vremena odnese u tamno prošastnosti krilo 24. veljače u Parizu, uzeše 13., 14., i 15. ožujka u Beču, zakopa napokon ožujak mesec i travanj u Pešti.

«Jednakost i sloboda obćenita», ori se po Parizu, razamnijeva po Beču, razlijega se po Pešti.

Jednakoštju i slobodom odziva se Ugarska s pridruženijem kraljevinami, odgovara sva Austria, odjekuje ukupna Europa.

Madjari, stara družbo, nova bratjo naša! Oprostite iskrenosti našoj.

Brat pomiren s bratom valja da se iskreno razgovori o zlu i dobru skupnom.

I ako jedan drugom napomene gdje god nesrećne staroga prepiranja dane, napomenut će jih, ne da mu spočituje učinjene krivde, već da neugodnom prošastnošću obezbiedi ugodniju obojice budućnost.

Spomen bo prošastijeh luč je jedini, razsvietljujući mrake budućijeh; oko jedino kojijem smertni zagledat mogu došasta.

Inoga ni luča ni oka za prodrijet tmine one nije višnji svijetu podijelio.

A ako je pomirenje bratje iskreo, nit će spomenom prošastnosti vrijedjati jedan, ni njim bit uvrijedjen drugi.

Jednakost i sloboda, - dvije svete riječi izuštene i uputjene pod kraj prošastoga viejak nezrelu jošte svijetu; okupane u kervi despotizmu najprije bezvladnijem i kervožednijem, poslije samovladnijem i vojničijem; ukopane sasma rukama krunjenijeh kukavicah Ludovika XVIII. i Karla X., i čuvane u grobu svetogerdnijem oružjem europjeskoga peterovladstva; pošto od straha glasa narodnoga uzderktaše ovi stražari i postadoše kao mertvi, - uzkeršnjuju opet kao spasitelj, dobitnice iz rake svoje ter se u slici liepšoj i sjajnijoj ukažuju učenikom svojijem, božanstvenijem svojijem glasom veleći jim: «Idite i naučite sve narode, budeći jih u ime jednakosti, slobode i bratinstva; učeći jih da sve derže što vam zapovidiesmo; i evo mi smo s vami u sve dane do sveršetka svijeta.»

Nebeski glas ovaj dospie već, vierujte, i do nas.

Nikad se nije glušio Hervat od poziva slobode, a negluši se ni danas.

Sviedok su tomu toliki njegovi u mračnija još prošastnosti vremena bijeni za nju kervavi bojevi; sviedok onomadnja izmed vas i njega narodne nezavisnosti radi obsotjeća nesrećna omraza; sviedok napokon sva današnja težnja njegova.

«Jednakost, sloboda i bratinstvo» uzklik su sadašnjega vijeka, uzklik su vaš, uzklik su i težnja naša.

A tko što hoće valja mu htieti današnji dan cielovito a ne polovično.

Jer je zaludu, stati na po puta, kad te sliedeći nalogom turkaju dalje.

A lud bi bio koji bi htio obustavit na po berda kamen oboren s verhunca, kad bi se sunovratio u jarugu i biednik i stijena.

S udesom se, s istinom i potrebitošću cienkati neda.

Da znate dakle kako mi svete ove jednakosti, slobode i bratinstva riječi na stanje ukupne domovine naše prilagodjujemo, kazat ćemo vam otvoreno unutarne osviedočenje naše.

I.

Jednakost, sloboda i bratinstvo za sve pod krunom ugarskom živuće narode i jezike.

Zakonom dakle ustanovit valja da u Ugarskoj i stranah neima gospodujućega ni naroda ni jezika nikakova.

Svako bo gospostvo izključuje jednakost, izključuje slobodu, izključuje bratinstvo.

Izmed sluge i gospodara, roba i gospodina neima jednakosti, neima slobode, neima bratinstva.

Neima blagoslova nego proklestvo.

A prodje već evo vijek preimućstva ne samo osobah, nego i narodah i jezikh.

Biljega bo ovoga vijeka jest: uzkrisivanje narodnostih, bratinstvo i sloboda narodah i jednakost jezikh.

A tko vijek ovaj razumije i tumači drugčije, ili je duhovno slijep ili hotimice vara i sebe i druge.

A slijepci i varalice nijesu od ovoga vijeka.

Vijek bo njihov prodje veljače mieseca i ožujka.

A ako koga još i imade gdiegod, ništa zato: to je netopir (šišmiš) zaostao za noćnijem jatom svojijem, ter ga tako malne zateklo i sunce.

Vidiet netopira gdje se u zoru koperca po zraku, neobično je, istina, al pogibično nije.

Jer carstvo njegovo nije od svietlosti nego od tminah, i kad se pomoli sunce a on nadje gdiegod sgodan zaklon, bez sumnje uklonit će se.

Na stranu dakle s ideami vijeka staroga o preimućstvu ovoga il onoga naroda ili jezika.

Jer kako narodi, tako i svi jezici stvoreni su od naravi jednijem pravom i jednoga uzroka, to jest porazumljenja radi.

A tko neterpi u deržavi ugarskoj više jezikh, postavljenijeh onamo rukom udesa i naravi, čudno zaista da se nepodhvati poraziti Tatre da sva Ugarska bude jednako ravna, ili donje strane posuti Uralom da od Ugarske načini Švajcu.

Mila je poljaninu ravnica, mila su berdjaninu gore.

A tko da se usudi izreći, da l' je u naravi pretežnije polje, da l' planina? kad je postavljeno od boga i jedno i drugo.

Da li je Madjar bolji od Nijemca? da li Nijemac bolji od Slavenina? da li Slavenin bolji od Vlaha?

Po naravi doista nije, a zašto da bude po zakonu?

Da li nijesu svi jednako bez ikakve razlike dieca jednoga boga, sinovi jedne matere domovine, nosioci jednijeh istijeh dužnostih u deržavi?

Ili morda dužnosti Madjar imade od Nijemca veće? ovaj od Slavenina? taj napokono od Vlaha?

Ako je tako, kažite te dužnosti kakve su i koje?

A ako li nije tako, zašto da se jedan zove domaćinom a drugi u vlastitoj svojoj domovini tudjaninom?

Zašto da jezik jednoga uživa sva prava, a drugi ako hoće da svojijem ili piše ili govori, da se mora pred deržavom, domovinom svojom, sakrivati da toga radi nesagriješi suprot zakonu i ne bude kriv sudu?

Za jednake dužnosti pravo je da se uživaju i prava jednaka.

U svom dakle jeziku poslove svoje i posebne i javne bez iznimke, nek vodi Mdjar, nek vodi Slovak, nek vodi Hervat, Slavonac i Serbljin, nek vodi Vlah, nek vodi Nijemac.

Govori i pisma i dopisi svijeh ovijeh narodah nek imadu u deržavi jednaku valjanost pred svakijem poglavarstvom i sudom.

Za svaki od spomnutijeh narodah nek se izdaju zakoni pisani u jeziku njegovu, imajući zanj krijepost izvornika.

«A što će javni činovnici», kazat ćete, «imajući se učiti tolike jezike?»

Ponajprije činovnici nižji i srednji, kao sudci i poglavari seoski, varoški i varmedjski, imajući posla upravo s pukom i š njegovijem zastupnici netrebaju jezika inoga do svoga maternjega.

Službe višje nek se razdijele na odsieke, za svaki jezik i narod po jedan.

A u najvišje nek se neprimaju drugi, već oni koji su deržavnijem jezikom vikli.

Škole u svakom narodu, budi pučke, budi srednje, budi visoke, nek budu u jeziku onoga naroda gdje budu.

U školah pak naroda hervatskoga, slavonskoga i serbskoga, koji je i jezikom i podrijetlom jedan, nek se uči u potrebljuje bez razlike azbuka i latinska i ćiriliska, onijem istijem načinom kako se po školah niemačkih uči i upotrebljuje azbuka latinska i švabaška.

Na saboru napokon dežavnom neka govori svaki najobičnijem u zemlji jezikom, tako ništanemanje da i u svom maternjem jeziku svatko progovoriti može.

Sva ova nijesu težka za uredit, samo kad je iskreno htijenje.

Pa da i jesu težka, ništa zato samo kad su pravična.

Jer je pravično da se poglavar ravna po narodu, a ne narod po poglavaru.

Čversta volja i ljubav pravde nadvlada težkoću ma još toliku, ali naravi nikada. Gazit narav donieklije moreš, ali pogaziti nikad.

A narav gazi i laž brani, tome će se narav i poslije osvetiti a laž izneveriti.

Ili zar mislite da će tijekom oslabiti sgrada mile Ugarske naše i sdruženijeh š njome kraljevinah?

I da prestat tijekom jedinstvo krune i gospostva i države, ako se ukine snivano vaše jedinstvo naroda i jezika?

U istinu, bratjo, velimo vam, ne samo da sgrada ta tijekom oslabiti neće, ne samo da se jedinstvo to tijekom doterći neće, nego da će dapače sgrada ona bit veličanstvenija stoput, a jedinstvo to čverštje i nerazdriješnije stoput.

Jer tko je mudar i smišlja na budućnost, taj niti će postavljat sgradi svojoj temelja na zemljištu tudju, niti će silom iskati od nezadovoljna susieda jedinstvo.

I sgrade i jedinstva grade se na zemlji svojoj i na sercijeh srodnijeh; grade se na kamenu tvrdu i na vieri tvrdoj; grade se na miestu shodnu i na volji dobroj.

A ne na ledjijeh tudjijeh i na sercijeh tudjijeh; a ne na slabu pijesku i vieri slabijoj od tersti; a ne na miestu neshodnu i na silovanoj volji.

Ona su naravna a ova nenaravna.

A tko se u nenarav uzda, tom će se u svoje doba i narav iz rukuh izmaći.

Gradite dakle samo sgradu naravnu i tražite jedinstvo naravno, pa će biti i sgrada jaka i jedinstvo čversto.

Jer evo se od zapada diže vihar silan i onijem koji ga dočekaše bez priprave, polupa niekijem prozore, a niekijem već zaljulja do samoga temelja i sgradu.

A evo već i starodavnoj Austrii našoj odnese oluja cijelo jedo krilo od sgrade, a do skora će, sva je prilika, odnijeti joj i drugo.

A još ovo nije oluji ni početak, i što će još doći, nije proračuno nijedan još smertni.

Jer se navlače na vedrinu oblaci strašni, puni germljavine i grada.

A da l' mislite da Austria naša evo malne izdiše kao čoviek koji je već mieru godinah svojijeh naveršio, ter mu siekira starosti podsijeca život a potrebitost naravi hladan grob kopa?

Da gine kao starac kojemu već neima lijeka, kojega već sva narav nemore pomladiti?

Ne tako, bratjo, ne tako.

Biaše joj lijeka, ali ga kratkovidil pakostni nadriliekari njezini za dobe upotrebit ili nehtieše ili neumieše.

Proklestva obćenitoga dostojni svakako, jere su ili kukavni slijepci, ili izdajice merzke.

Pogledajmo der, oda šta se tako ljuto onesvijestila?

Doista ne samo neslobode, nego još većma nenarodnosti radi.

Šesnaestoga ožujka dade Austria narodom svojijem obećanje slobode, ali jim i opet nedade narodnosti.

Čudno doista vladah zemaljskijeh zasliepljenje, da što svi ini vide, one same nevide.

Ako je narod tijelo, narodnost mu je duša.

A tijelo bez duše nemore ništa.

Jer prodjoše već za uvičke žalostna ona vremena, gdi je bila duša narodu vlada a vojsci vojvoda.

Gdie su i narodi i vojske, tielesa mertva, imale se borit s narodi i vojskama, tielesi mertvijem, s jedne i s druge strane zapoviednom riječi kao nitju potezanijem i navlačenijem na boj.

Sad se tuku narodi živi i vojske žive.

I jaoh deržavi onoj koja suprot narodom živijem i vojska živijem izvodi na boj mertvace.

Gledajte dakle da od narodah i vojskah mertvijeh načinite žive.

A to se učinit more jedino probudjenjem naravne u svakom od njih narodnosti i samoćutja.

Nek vas u važnom tom poslu neslijepi samoljubje i narodni ponos i oholost tašta.

Ukinuste boljarovladu (aristokraciju) osobah; od volje li? od nevolje li? sve jedno, samo kad je ukinuste.

To bo ište vrijeme ovo koje se već eto primače i naše medjaše.

Ali duh taj vremena ište još i više, jer je ogladnio strašno.

Valja mu dakle verći u ždrijelo i boljarovladu narodah.

Jer doista dodje već ura i njojzi.

A bacilo se što dobre volje u usti vremenu ovom nebacilo, ono što je nakanilo oteti će i progutat i samo.

U istinu bo, bratjo, velimo vam, da Hronosu u ovom neće se izmaći Zevs nijedan.

A bieda onom koga on stane silomice iskati što ga ide.

Bacite okom na bolujuću Austriu.

Kako bi joj dobro bio došlo, kako bi joj morda još i sad pomogo božanstveni balsam narodnosti.

Kako glasovita al uboga sad bolestnica, pokraj vrela vode žive prevratja amo tamo osuđen jezik i izgoriele usne, čeznući od smertonosne žedji, a neima ga koji bi joj pružio napitak vode žive.

Toga radi puci žezlu njezinu podložni, zakonom vlastitoga samouzderžanja natierani, traže pomoć onu sami u sebi koja bi jim imala doći od glave.

Ali zlo glavi kojoj ruke i noge prepisuju zakone.

Tijem samouzderžanja nagonom izadjoste iz pod tutorstva i vi.

Ali nebudite u malenu ono što Austria u veliku biaše.

Jer zakoni naravi jedni su.

I uzroci isti proizvode i uspieh isti.

Pak ako je Austria i bila slijepa nije joj baš ni zamieriti jako.

Jer biahu ponajviše i vremena slijepa.

Ali će se zamieriti onom koji na vidielu tvori diela noćna; koji veli za se: «sunce budi», a za brata svoga: «suton budi»; koji uzjaše na brata svoga i vikne: «ala smo veliki», miešte da stane uzanj i zagerlivši ga bratski da uzklikne: «ala smo jednaki, ala smo složni, ala smo slobodni, ala smo snažni».

Bacite okom na malenu, ali vlastitijem narodnostih razvojem ukrepljenu Švajcu.

Kako čversto stoji kao ohola trouglata piramida, dok ine narodnosti lišene deržave pod vietrom se viju kao terska.

Dok se muti oda dna Francija, dok se za narodnost svoju kervju znoji Italia, dok Niemačka poplašena nepogodom strašnom koja se eto spravlja, na vrat na nos kući krova ište, stoji Švajca, na sniežnijeh stijenah od odlomakah svijeh ovijeh narodah sagrađena, mirna i čversta.

Pak ako i gleda na one tri svijeta kraje okom srodnika i prijatelja, ne gleda jamačno kao talianski Tirol upalijem i zavidnijem okom prosjaka i bezkućnika, koji bi svaki čas želio da mu se što prije nadkući nad glavu krov tuđi i sloboda tuđja.

Bacite okom i na kervavu Poljsku.

Kako bezutješna mučenica na svako sinutje slobode u Evropi zaderma lanci svojijem i ona.

Kako se u svakom njezinu komadu, kao u ogledalu raztrskanu, na svaki osvitak vedrijega u Evropi dana uzire nebesko sunce slobode.

Kako je živa još i u grobu svomu.

Kako se tri ona plačna ulomka, tri kervava uda gorostasnoga njezina tijela, neprestano medju se navlače, neprestano jedan k drugom gamze, kao iz tri jadne tamnice tri ljubežljive sestre, nadenom (ocilnom) medjusobne ljubavi verigom u perkos, zidinam, u perkos kervoločnom nasilju nerazstavno sjedinjene.

Ali utri suze, tamničarko jedna, živa ukopanko jedna.

Jer evo nastupa uskers sveti i tebi.

Dat će bog, ustat ćeš, blijeda ali pomladjena i krepka, jer i žito i povertlina i sve što je dugotrajnosti namijenjeno u mater se zemlju kopa.

Ustat ćeš izmučena ali iskustvom težkijem i udesom kervavijem izučena.

A sva ova čudesa, čudesa su narodnosti, a svako i današnje i odsad buduće, budi nezrelijeh budi podjarmljenijeh narodah bolovanje, jest i bit će iznad svega bolovanje nenarodnosti.

A može osoba biti na izliku slobodna a podjarmljen narod.

Velimo «na izliku samo», jer istine osobah slobode neima do one koja izvire iz slobode narodne, drugom riječi neodvisni naroda.

Varate se dakle ako mislite da ste oslobodili narod ako se oslobodili osobu, ili da se oslobodili osobu ako ste oslobodili narod.

Ine bo želje i potrebstine imadu osobe kao osobe, a ine kao udi živi i članovi živi naroda svoga.

Zajedno dakle oboje učinit valja, jer je jedno bez drugoga polovično i nepravo i nenaravno.

A polovičnost svaka podpunit će se, a nepravda svaka izpraviti će se, a nenaravnost svaka naravi će svoje miesto ustupiti.

Jer laže koji veli da narod nije nitša ino do gromada osobah i pojedinijih ljudih.

Koji to kaže, taj uzima u račun samo tijelo a duha neuzima.

I račun njegov stoji i valja samo o narodu mertvu.

Ali gdje su, kao u Ugarskoj našoj, narodi živi a ne mertvi, probudjeni a ne spavaćivi, tu narod nije gomila ljudih, nego jedna jedina, u sebi omedjašena, samoznana, golema osobnost, prema kojoj su pojedini ljudi ono što prema tijelu pojedini članci.

A što hasni sužnju da mu je prosta ruka, ili da mu je slobodna noga, kad mu je gvoždjem za stup kameni prikovano tijelo?

U istinu bratjo, velimo vam, da svaki koji odriješi jadniku ovom ruku ili mu oprost nogu, bit će mu polu kervnika samo, a koji mu oslobodi tijelo i ukrijepi dušu, bit će mu brat cijeli i prijatelj cijeli.

II.

Jednakost, sloboda i bratinstvo za sve pod krunom ugarskom živuće vierozakone.

I tu dakle zakonom ustanovit vlja da pod krunom ugarskom neima gospoduuećega vierozakona nikakova.

Jer ako gospoduje jedan, naravno je da robuju svi ini.

A robovanje svako proklestvo je pogansko, proklestvo je spadajuće u mračne vjekove koji su se 24. veljače dotergli.

Sloboda usuprot i jednakost viero Zakona najbolje su mjerilo svjetlosti i izobraženja svakoga naroda.

Istine bo svjetlosti i izobraženja bez pravoga kerštjanstva neima.

A jezgra svega kerštjanstva stoji u ljubavi medjusobnoj koja je bez slobode, bez jednakosti nemoguća.

Reče bo Isus u obće: «ljubi iskernjeg (bližnjega) svoga kao sam sebe».

A svaki koji drugčije uči i skružava zapovijed Isusovu na narode, na jezike, krivovierac je i poganin i blaznitelj.

Viera vladarske kuće nek se nezove lažnijem i poganskijem imenom «vladajuće viere», već se nek zove onako što upravo jest: «viera vladajuće obitelji».

Na stranu dakle s mračnom samoprodajom (monopolom) nebesah.

Nastojte iskreno o tom da se nijednoj vieri nedira u jezik cerkovni.

Jer znajte da je to svetinja u koju se svetogerdnijem perstom bezpedepsano nedira nikad.

Radite nedvolično o tom da duhovništvo viere svake uživa u životu i posebnom i javnom, svudar i svagdar, bez iznimke prava jednaka.

Da se izjednače u dostojanstvu svom arcibiskupi i mitropoliti i superintendenti i redom niže svi ostali poglavari duhovni.

Da jim se svijem polag časti svakogaa dadu svakom bez razlike viere sredstva za život jednaka i iz jednoga, i to deržavnoga žepa.

Jer je pravedno, kad su svi sinovi jedne matere domovine i svi jednake dužnosti imadu, da i svi jednaku i od jedne matere za trud svoj primaju ljubav i nagradu.

III.

Jednakost, sloboda, bratinstvo svijeh pod ugarskom krunom nahodećijeh se deržavah i zemaljah.

Zakonom dakle opet i tu ustanovit valja da pod krunom ugarskom neima nijedne gospodujuće deržave, nikakove od vas tako zvane «matere-zemlje».

Jer gdje imade «mati-zemlja», tu polag pravoga smisla imade naravno i «naselbinah».

A kako bi se to ponižujuće ime nadienut moglo trojednoj kraljevini našoj, kad ni u vas, uzdamo se, takova nadri-istorika neima nijednoga koji bi dokazo da su ove naše zemlje ni iz Ugarske, a kamo li iz plemena madjarskoga naseljene?

Da li je Inglezka zemlja mati na prema Irlandii i Škocii? da li Švedska mati na prema Norvegii? da li Dania mati na prema Šlesvigu i Holstinu? da li napokon Austria mati na prema Ugarskoj i mnogijem inijem krunam i kraljestvom?

Dalje dakle s takovijem nazivi kji neimaju u sebi smisla inoga do što pokazuju taštu oholost vašu i njom miešte medjusobne ljubavi siju medjusobni razdor i omrazu.

A razdor i omraza nedolikuju ovome vijeku koji valja da diše duhom jednakosti, slobode i bratinstva, a ne preimućstva, jarma i nesloge.

Cielovitostt dakle podpuna Hervatskoj, Slavonskoj i Dalmatinskoj kraljevini našoj.

Zato odustanite jedared, bratjo draga, od viekovita nasertanja na medjaše naše, osobito na Slavoniu i kamenito Primorje naše.

To bo nasilno osvojivanje vaše inijem vam polodom urodit nemore, nego rad nepravde omrazom smertnom, a rad nenaravnosti pogerdnijem smijehom.

A u duhu jednakosti, slobode i bratinstva nije ni jedno ni drugo.

Jer kako ćete dokazat da Slavonia naša bezposredno spada pod Ugarsku, kad Slavonia zajedno s Hervatskom i Dalmaciom imade jednoga bana i jedan svoj od ukupnoga Ugarskoga

različit sabor? kako li potverdit tverdnu vašu o madjarštini Primorja našega, kad od Drave, medjaša ugarskoga, imade do mora punijeh 35 miljah zemlje ni narodnoštju ni zakonom madjarske?

U ostalom sva ta tako uporna prepirka vaša nije ino do suvišan poso i nepotrijebna omraza.

Jer ako smo mi bratja blizanci, živuća u kući i o kruhu skupnoga otca, zašto da kaže cernomanjasti bieloputnome za haljinu ovoga: «moja je» ili za ženu ovoga: «moja je», kada se mogu pogodit u ljubavi i reći: «haljina tvoja tečevina je otca našega i zato baština naša skupna, a žena tvoja mila je snaha otca našega i zato dika i ljubav naša skupna».

Vidite dakle da to silovito otimanje vaše nije neg ciepidlačenje i nišetno mudričanje bezposlicah vašijeh, želećijeh u duhu onomad prošavšega poganskoga svijeta nadmudriti ine narode i madjarštinu svoju sa štetom svijeh ostalijeh uzdići do zvijezdah.

Pak i što vam hasni zemlje, i zakonom i narodnoštju i naravi s ovijem našijem kraljevinami skopčane, k sebi na silu privlačiti? kad to madjarštini vašoj i poslije ništa prudit nit hoće nit more.

Jer je zaludu svakom suprot naravi griješiti i silom pod madjarštine jaram sagibati što se podanj nikako neda.

Prodjoše bo, hvala bogu, vremena tamnosti, vremena poganstva, a nastadoše i za nas doba svietlosti doba kerštjanstva.

Već što samo otimanjem tijem i od nas i od ugarske krune svete plašite narode, starinskijem pravom i s nami s krunom ugarskom sjedinjene.

Jer ako neznate još, kazat ćemo vam: da se Dalmacia naša i od nas i od ugarske krune odvratja amo zato što se boji zlokobnoga madjarenja vašeg.

A što da kažemo o Bosni, o Srbii, o Bugarskoj, starijeh diedovinah naroda našeg?

Sve ove zemlje vole terpieti što cielovitu, što polovičnu težu jarma otmanskoga, neg da se prislone kruni uzdižućoj materinski jedinu narodnost madjarsku, tlaćećoj maćehinski sve ine.

A sva tajna nesrećnoga razdora toga stoji jedino u tom što u vas do sad nigdie nebi u jeziku vašem razlike izmed riječi «Ugrin» i «Madjar».

Jest bo, pripuštamo, i Slavonia naša i hervatsko Primorje naše u obširnijem smislu, kao i sva Hervatska i Dalmacia, krune ugarske radi, ugarsko, ali madjarsko nikada.

Jer znajte da u deržavopisju (statistici) našem imade na svijetu deržava ugarska a madjarske neima.

A deržavopisje naše naravno je i toga radi istino, a vaše nenaravno i toga radi lažno.

Jer deržava madjarska imade na vašem papiru samo, a u naravi je i isitni zaista neima.

A u istinu velimo vam: nije doista sve jedno, bili raci na papiru, bili u torbi.

A tko veli da jest sve jedno, ciganin je u pripovijedci i još gori od njega.

Hervatska kruna vierna je drugarica ugarske krune svete, ali madjarske kurne pod ovijem suncem nepozna.

Koji bo dio ugarske deržave da bude madjarski? koji bo dio krune ugarske da bude madjarski? kad i deržava i kruna ugarska obuzimaju i štite tolike narode i jezike tolike.

Jer zaista onaj Ugarske naše dio koji je slavenski, madajrski nije, i koji je vlaški, madjarski nije, i koji je niemački, madjarski nije.

I onaj dio ugarske krune svete koji je slavenski, vlaški i niemački, madjarski doista nije.

Jest dakle i deržave ugarske i krune ugarske po naravnom razmieru madjarski jedan komadić samo.

A i kojijem pravom ugarska zemlja i sveta joj kruna madjarske da budu? ugarske da nebudu?

Da l' pravom većine broja madjarskoga puka? da li pravom preimućstva kakova naravna ili upisana? da li napokon pravom nieгдаšnjega osvojenja?

Ali pervo nestoji.

Jer vi brojem nenadmetjete inijeh, dapače vas ini u obziru tom dva triput daleko pretekoše.

Nestoji ni drugo.

Jer vi po naravi niti ste bolji od inijeh narodah ugarskijeh glavom, ni mišicom, ni poštenjem ni sercem.

A preimućstva nenaravna a od vas upisana izbrisat će narav i poslije istijem onijem zakonom kojijem evo pred nami stade brisat grijeha i ludosti nadri-mudraca godine 1815.

Izbrisat će istijem onijem pravom kojijem vi onomadne izbrisaste preimućstva Austrie nad Ugarskom našom.

Nestoji napokon ni tretje.

Jer koji se poziva na pravo osvojenja, na pravo se jačega poziva; a koji se poziva na pravo jačega, na mač se poziva; a onome koji se poziv na mač, mačem će se, vierujete, kad uztreba odgovarati.

I jaoh slabijemu u uri onoj.

I jaoh onome koji mogaše u iskernjem svojem steći brata, a nehtiede pa steče neprijatelja.

Nepravite od hervatske zemlje i slavonske sebi Šlesvig i Holstin, i još gore mnogo nego Šlesvig i Holstin.

Nepravite od njih sebi Irlandiu i još gore mnogo nego Irlandiu.

Jer evo vam se zaklinjemo bogom: nikad nijesu bili Šlesvig i Holstin tako pogibielni Danii, kakono su pogibiелne Hervatska i Slavonia ne Ungarii našoj, nego madjarštini vašoj.

Jer evo vam se kunemo bogom: nikad nije Irlandia bila tako strahovita budućnosti i obstanku Inglezah, kakono su strahovite Hervaska i Slavonia budućnosti i obstanku Madjarah.

A i Šlesvig mali i Holstin mali dobivaju već eto od Danie sve što hoće: i upravljanje svoje i sabor svoj i jezik svoj i neoskvernjenu narodnost svoju.

A neće proći tome dugo da će izkvačiti izpod jarma inglezkoga okervavljen vrat svoj i biedna Irlandia.

Pa zar vi sami, dušom pravom i mierom pravom, da neodmierite pravdu izmed Ugarske naše i pridruženijeh kraljevinah našijeh?

Ostavite dakle u miru, bratjo draga, medjunarodnoga našega pokoja i jedinstva radi, Hervatsku i Slavoniu našu i Primorje naše, a dat će bog, i Dalmaciu našu.

Ostavite ovoj domovini našoj nek izbire po voljo svojoj i starom pravu svomu sama sebi bana svojega.

Izbor taj nek potvrđuje kralj hervatski, koji je i ugarski, bez ministarah ugarskijeh upлива ikakova.

Jer vam upravo velimo da mi narodnosti naše radi, u vladanje ugarsko pouzdanja imat nemožemo nikakova, doklie god vidimo kako se nepravедno tlače u deržavi Ugarskoj, osim madjarske, sve ine narodnosti i jezici.

Jer tko je nepravedan u kući svojoj, naravno je da mu se i izvan kuće nevieruje ništa.

Nije mogla samovladna Austria naša iskat ni imati pouzdanja od ustavne Ugarske naše, nemore ni tlačeća narode nemadjarske Ungaria naša iskat ni imati pouzdanja od nemadjarske Hervatske i Slavonie naše.

Bez ministarah dakle ugarskijeh nek potvrđuje bana našega kralj naš skupni.

A ban taj nek bude kod nas glava vlastih svijeh i gradjanskijeh i vojničkijeh.

Toga radi nek mu je vlast imenovat sve činovnike gradjanske koji nijesu izboru podverženi, i sve oficire vojske hervatske, slavonske i dalmatinske, budi krajičke budi od

linije, kojijeh imenovanje nije priuzderžano samomu kralju. A za ove časti vojničke nek je vlastan sposobne ljde kralju predlagati.

Vlast nadvornika ugarskoga nek neprelazi Drave, a ban naš nadvorniku tom verstnik nek bude, područnik nek nebude.

Sabor kraljevinah našijeh nek ima za nas ista ona prava zakonotvorna koja i dosad, samo na temelju zastupa, polag duha i zahtievanja sadašnjega vijeka.

Sabo naš ni u čem da nevisi od vladanja ugarskoga.

Sve unutarnje upravljanje zemlje naše, od vladanja ugarskoga neodvisno, kao poglavarstva i sudove srednje i najviše, nek je vlastan odrediti i urediti ukupni kraljevinah ovijeh sabor s privoljenjem ugarskoga i hervatskoga kralja, bez svakoga upliva ugarskoga ministerija.

Sveza s ugarskom krunom nek je sveta i Ugarskoj i našijem kraljevinam.

Želimo dakle da zakonotvorstvo posebno-gradjansko, zaglavno i mienbeno Ugarskoj i nama bude jedno, sa skupnijem pravom odobravanja danka i vojnikah.

Kako? i na kojem temelju? nek uredi sabor naš u dogovoru s vladanjem ugarskijem.

Ugarska i naše kraljevine nek dopisuju svaka u svojem vlastitom jeziku poslovnom.

A na saboru ugarskom zastupnici naši da nebudu dužni, ako neće ili neumiju, madjarski govoriti.

Madjari bratjo! Čuste eto mnjenje naše o jednakosti, slobodi i bratinstvu narodah ugarskijeh.

Mnjenje ovo naše, scijenimo, istino je, jer pravično; bezakono i nepomračeno interesom ikakvijem, ni osobnijem ni narodnijem, jer cerpljeno iz vrela vode žive koje je narav.

Mnjenje ovo, pače istinu ovu, u život uvesti zadaća je vrijedna napora, dostojna truda pravdoljubnijeh muževah.

Vrijedna je dakle stvar ova pravedna i vašega napora, i vašega truda.

Jer evo se ori i iz ustih vašijeh: «jednakost, sloboda i bratinstvo»!

Nepriporučujemo, vierujte, istinah ovijeh bratinskom nastojanju všaem zato, kao da se nenadamo da će se ovo bez vas ikad u život uvesti.

Ne doista, vierujte, zato.

Istina bo postat će životom, uviereni smo, i bez vas i bez nas.

Jer nedolazi ni prolietje s toga što ozebo smertni preko sve zime viernu peć loži, već s toga što naravnijem tečajem dodje i nanj reda.

Dva su druga, od ovoga sasma različita uzorka zašto vam ova priporučismo.

Jedno što imamo u obće pravo zahtijevati od svakoga da brani narav i istinu.

Jer je to dužnost i ljudih svijeh i narodah svijeh.

A drugo da vi kojijeh je boljarska (aristokratička) prošastnost naša donieklie postavila na čelo narodah ugarskijeh, priznat tijekom nastojanjem vašijem, u svoj obširnosti njihovoj, prava istine i naravi, i tijekom načinom ne samo kažete, nego i dokažete svijetu da ste glas ovijeh novijeh vremenah našijeh istino razumieli.

Jer ništa nije povoljnije oku, nego vidiet staru sredovičenu gradinu, novom gradjevinom s jedne samo strane nagerdjenu.

A jednakost, sloboda i bratinstvo koja, što znače, neznače za svakoga čovieka i za svaki jezik i narod, nijesu zaista ino nego gradina staa, u koje se kraju jednom kriju zmije i netopiri i sovuljage boljarstva (aristokracie) i jarma narodah, a u drugom došavša od skora iz Pariza jednakost, sloboda i bratinstvo osobah veselo kolo igra.

Bit će jih, znamo, u vas dosta koji, premda su prvi vikači jednaosti, slobode i bratinstva, govorit će vam da svaki koji uzdigne glas svoj za jednakost, slobodu i bratinstvo živućijeh pod krunom ugarskom narodha bit će kriv domovini i sudu.

Ali nevierujte licumiernu jeziku njihovu nikad.

Iz njih bo govori sotona samoljubja i oholosti tašte.

Jer oči imaju a nevide i uši imaju a nečuju, i radi bi da budu i slijepi i gluhi, kao oni, svi i ini.

A nedavno još govorahu od prilike tako isto ljudi oholi u Parizu i u Beču i u Berlinu i drugdie, i evo jih nestade i neima traga slavi njihovoj kao ni miehurčiću vodenom kad pukne.

Jer jih proguta svietlost slobode kao kad sunce proguta tminu.

Jer i oni slijepi i gluhi biahu.

Nevierujte dakle ni vi lažcem vašijem koji će proći putem tminah, kako malo bolje ograde sunce.

Jer nije štetno ni čovieku ni deržavi ono što je po naravi i pravdi, već ono što je po nenaravi i nepravdi.

A što hasni suprot naravi i pravdi griješiti? kad grijehe prošastnosti kara vazda nemiloma budućnost.

Prava bo naravi i pravde nadvladat će svakako u perkos svakom nasilju prije il poslije.

Evo kako nasilje učinjeno naravi godinah prošastijeh kaštiguje strogo sadašnjost, a kaštigat će toga još i više i strožije budućnost.

Jer se približuju vremena velika.

Na prijed dakle, madajrska bratjo, kojijem je uzklik jednakost, sloboda i bratinstvo.

Tko počne valja da i doverši.

Nasilje i nenarav i nepravda laž su; a sloboda i narava i pravda istina su.

A o istini pisano stoji: «nebo i zemlja će proći a riječi moje neće proći».

U Karlovcu, 10. travnja 1848.

Ivan Mažuranić, Hervati Madjarom. Odgovor na proglase njihove od ožujka mieseca i travnja 1848., Karlovac 1848. (reprint: Zagreb 1994.)

2.

Travanj 1848, Zagreb

Brošura Ljudevita Vukotinića u kojoj se zalaže za narodnu ravnopravnost, odvajanje Hrvatske od Ugarske i osnivanje posebne hrvatske vlade.

Někoja glavna pitanja našeg vremena Od Ljudevita Vukotinića¹

P r e d g o v o r

¹ Dvije i tri točke na kraju pojedinih rečenica prenesene su iz originalnog teksta.

Vrème leti hitrim krilima. Dogadjaj za dogadjajem, udarac za uzdarcem, misa se radja za mišlju. Čovjek se mora dobro ogledati na sve strane, da u toj množini različitih mněnjah neudari krivom stazom. Moja je naměra čista, želja sveta: *pomoći domovini*.

Ostavimo sve privatne obzire! Mahnimo se strasti, slavloljubja i ostalih koristih sebičnih! Stupimo pred veličanstveni žertvenik domovine naše! Uzdignimo tri persta i zakunimo se iz dna duše naše:

«Bože svemogući, objači serdca naša, da živimo i umremo za domovinu, da neostavimo jedan drugoga nit u srěči nit u bėdi, već da budemo čversti i složni do konca života našega; tako nam pomozí Bog svemogući i vas dvor nebeski. Amen!...

U Zagrebu 15. travnja 1848.

Lj. Vukotinović

Uvod.

U ovo znamenito doba, gdje se je despotizam kao jednim udarcem uništio, srušila se je i naša stara trula te malo vrėdna constitutia; *živila reforma!* To je naš obćeniti uzklik.. Što se više kerpati neda, neka ide s milim Bogom; ustrojimo sve na novo, nu trėba zidati temelj jače i čverštje nego što do sad bišae: *na puk*, a ne na *aristocratiu*. – Sada se toliko govori, toliko politisira, da ljudi gotovo neimaju kad ni jesti, ni spavati. Sve su glave pune, i mnogi nezna, šta da misli, šta da slėdi, šta da vėruje; čím se više govori, tim se svėt većma mėša; *manje govoriti, a više raditi, bit će bolje*. Neće biti suvišno progovoriti u tom sveobćem boju mněnjah něšta malo o stvarih onih, koje su najvećma potrebite. – Tlaka (robot) prestaje, puk se slobodi približava, *i to je pėrvi korak od reforme!* Nadamo se, da će imati posljedica dobrih, ako se budu za narod brinuli oni, koji su njemu poznati, ako ga budu naučali, ako budu skerbili, pribavit si njegovu zaufalnost (pouzdanje), ako ga budu vodili k boljoj srěči. – Drugćie zaista neimamo se nadati dobru; jer ako čovjek roba oslobodoi iz dugotrajne tmine, valja da i skerbi za njegov iz početka barem, dok se uputi, da nebude morao zlo činiti budi sebi budi drugomu.

O straži narodnoj.

(*National gade.*)

Kod nas su sada sve glave pune od uređjivanja straže narodne, ali imade još mnogo ljudi, koji ni neznadu, šta je narodna straža, kja li je dužnost i sverha njezina?

Slobodni narodi uređjuju straže narodne: *za uzderžanje domaćeg reda, mira i sėgurnosti osobah i svojine* (Eigenthum), *a što je najvažnije: za čuvanje slobode u stavnem*. Kako su do sada deržave većom stranom bile uređjene, vidėli smo, da je svagđė vlada množinu vojakah deržala, koji niesu imali niti ljubavi prama narodu, niti ćutjenja prama slobodi; oni su kano slėpo oruđe u rukuh svojih komandatah poucali na zemljake svoje i činili ono, što biaše proti svakoverstnoj koristi naroda; zato narod nije mogo nikada imati povėrenja u vojsku, niti sloboda narodah neimadjaše jamstva (garantie) u vojacih. Ako je vlada zakon prekeršila, ako je krivo činila narodu, narod se je potužio, ali nije ništa shodio... Zatim se je narod počeo mėšati, ljutiti, buniti, a na to eto dodjoše bajoneti i rekoše: *Habt acht!.. Man wird laden!..* Ubogi narod morao je tada šutiti; ali izgubio je povėrenje u vladu i ljubav prama kralju, što nije zaista dobro, jer na uzajamnoj ljubavi naroda i kralja stoji svaki prestol (tron) najbolje. Za doskočiti zlu ovomu, koje sve veće bivaše, najshodniji način jest uvedenje narodnih stražah; stražar (Gardist) neima plaće od kralja, niti od vlade, nego služi doma, svaki u svom kotaru, u svojoj varoši, tergovištu ili selu; ne vodi proti nikomu rat, nego brani doma sebe i susėde svoje, njihove i svoje pravice i slobode; kad tim načinom veliki dio naroda stoji pod oružjem, onda se nije bojati, da bi vojska mogla potlačiti slobodu i vlada gospodariti sebi

na korist a narodu na propast. Zato neka nežali nijedan građanin, što neće građanske straže (Bürgergarde, Bürgerkorps) onake biti, kake su do sada bile, jer straže građanske samo na toliko prestaju, što ime ovo posebno izgube i posebnu oděću (opravu) svoju; narodna straža mnogo je plemenitija, nego ikoja vojska, ili carska ili kraljevska garda, a kamo li koi Bürgerkorps, kog si je mogla i najmanja varošica načiniti, da se kad kada soldate poigra. Građanske straže povekšat će se od sada, postati će mnogobrojnije, jer će u nje stupiti morati svi tomu sposobni pošteni sinovi domovine i nositi po svoj domovini jednaku oděću. Što se pako tiče onih mēstah, gdje si građani zaradi siromaštva nemogu sad druge haljine kupiti, nek se iz občinskih novacah kupe onima, koji su potrebni.

Narodni stražar sveta je osoba u državi; on je kao živi zakon; njegove dužnosti velike su ali plemenite; on je kaštigovatelj (kaznitelj) svega zla, svake pogreške i malovrđnosti svagde, na svakom mēstu, u svaki čas i proti svakoj osobi, nepazeći na stališ ili čast. Narodni stražar nepravi nikada *parade, nrepresentira, niti se neigra nikada sa službom svojom.*

Stražanin, koi dobro pozna važnost i plemenitost dužnosti svoje, ponositi se može, i deržat se za srētna, da mu je u dio pala služba takova.

Stražanin, koi dobro znati mora, da je on zato u državi, da poštene brani, nepoštene pako predaje zakonu i sudu u ruke, trēba da bude sam čověk pošten, štujući prava čovēčanska i naredbe vėkovitog Boga.

Stražanin, koi kao sin naroda svoga, član domovine i sugrađjanin u slobodnom ustavnom tēlu nesluži pod plaćom vlade niti pojedinih ministarah ili vojvodah, mora uvėk ostati vėran sin domovine i nestrašivi branitelj slobode.

Stražanin, koi je dužan uzderžavati red i mir i poslušnost zakonu, trēba da je sam miran, pokoran i poslušan u obziru službe.. bio on velikog ili malog, bogatog ili siromaškog roda, slušati mora zapovēdi svojih poglavarah kaogoder i vojaci, ... još bolje, jer stražar nije sluga plaćen, bez volje i načela, ... stražar je plemeniti čuvar interessah narodnih!

I naši mili Graničari stražari su narodni, dok su doma.

Ako hoćemo, da bude narodna straža od koristi za domovinu, potrebno je osobito kod nas, gdje neima mnogo i velikih varoših, da se straža na dvoje razdēli; jedna će biti: *gradska ili varoška narodna straža*, druga će biti: *seoska narodna straža*. Kod perve služit će oni, koji uvėk stanuju u gradu ili bar veću stranu godine sprovode tamo; kod druge pako oni, koji živu na selu.

Znameniti dobitak za državu jest i to, da se po srētno ustrojenoj straži narodnoj svagde broj vojakah umaliti može, čim će se takodjer za mnogo umaliti troškovi državnih.

O promēni političkog stanja našega.

Imade već više godina, odkad su se u Ugarskoj i malo kasnije kod nas različite stranke političke ukazale, svaka sa namērom: da ostarēla i herdjava uredjenja ustava našega aristokratskoga popravi i duhu vrēmena prikroji. Stranke ove u najnovije vrēme razdělile su se u dva velika tabora; jedni postadoše: konservativci, drugi: oposicionalci. Konservativci su hotēli polagano promēniti zakone stare, a mnogi medju njima nije imao ni volje ni želje, da se štogod reformira, jer nije hotio, da se gospodovanje aristokracie satire... Konservativci propadoše. Srētan im put na drugi svēt!.. Njihova načela nisu bila istinska, niti su ikad obljubljena bila i to im sēgurna propast biaše!.. Oposicia težila je za reformom, iskreno i žestoko, zahtēvanja njezina pravedna su, glavna načela takova, da ih svaki čověk razuman i serdačan mora podupirati... Oposicia je nadvladala, jer načela njezina imadu sympathiu svih narodah u Europi;.. Bečko uzdignutje tomu je dobro došlo; sveršilo je ono, što se drugćie zaista nebi tkao lahko obistinilo. Nu puštjajmo Magjare na polju svojih reformah, mi imamo s našimi posla do volje. Naši interesi kao naroda slavjanskoga drugi su od interessah magjarskih, zato se mora sve ono udaljiti, što bi borbu ovih dviuh narodnostih moglo

prouzročiti. Odtuda slēdi druga glavna reforma: *da se u administrativnom obziru od Ugarske posve odcēpimo*. Koi o tom neradi, on nije pravi domorodac, nego je prilizavica magjarska; nehasni to, složenje kakovo i mirenje učiniti na izliku, za koje kratko vrēme opet bi se porodile prepirke i različnost naših teženjah prouzročila bi novi boj... Zato sada valja pitanje ovo muževno i krēpko razrēšiti... Nego niti u zakonotvornom obziru nije stopljenje moguće, jer i tu će naše potreboće i okolnosti druge biti, i zaradi nejednakosti jezika nemoguće sjedinjenje ostaje za vėk vėka... Nu kruna ugarska nek ostane i naša, i mi živo svezani duhom iste slobode sa Magjarima kao pomoćnici njihovi i tako dobri susēdi *kao što oni nami trēba da budu*.

Nadalje važno je: *uvadenje odgovorljivih ministarah*. Ove tri rēči preokretju sav ustav naš iz temelja svoga. Varmedska spravišta i administraica varmedska morat će prestati, jer ministerium odgovorljiv nemože odgovarati za ono, što stališi i redovi neodgovorljivi dokančaju u spravištih. Stališi i redovi, privatni u ostlaom ljudi, slobodni, pod ničijom nestojeći zapovēdju, nikomu odgovoriti dužni, vikali i odredjivali su u sēdnicah svojih brez svakoga stalnoga načela, u svakom spravištu drugēie... Ono pako, što se je zaključilo, nije nitko izveršio; odgovoriti morat će častnik ministru, a ministar narodu. – Zato bit će od potrebe, da se uredi najprije: *obćinska vėća* (Gemeinderäthe), zatim jedno *ravnajuće vėće* i to za upravljanje političkih poslovah; *drugo: okružna sudišta i prizivna sudišta* (Appellations-Gerichte). Svi ovi častnici pod odgovorom stojeći izabirat će se u svojih okružjih po ibornich (Wähler). Tim načinom neće biti drugih skupštinah osim izborničkih (Wählerversammlungen), koje drugog prava neimaju, nego izabirati častnike ili poklisare za sabor. Temelj pako najpravičniji, na kog se pravo izborničko postavljati može, stanoviti broj je žiteljah, nipošto pako stanoviti danak (census) ili dohodki, *jer to je početak od aristokracie po novcu, koja je još mnogo gorja od aristokracie po rodu*. Izbornik neka bude svaki onaj, koi je sin domovine, izleženik po otcu i materi, koi svoje vlastite zemlje, kuću i gospodarstvo imade, ili koi imade diplom lėkarski, pravnički ili umētnički. U obće trēba paziti na to, da čim više stanovnikah postane dionikom pravah političkih, tim je jača ljubav k ustavu i veći uzrok braniti slobodna uredjenja njegova. *Jednaki tereti i jednaka prava*, oštro izveršivanje zakonah, to su glavni uvēti srēće gradjanske. *Javnost kod sudovah i sloboda tiska nisu manje važna*. Gdē je sloboda tiska, tamo se može obćinsko mnēnje učverstiti i na skoro postati nadzirateljem žiovta službenoga kao i domačega... Sloboda tiska čuvar je poštenja i moralnog života, i zajedno najpravednii kaznitelj zločinovah i krivicah, kaznitelj takov, koga nije moći podkupiti (podmititi)... Ali neka nitko nemisli, da stoi sloboda tiska u tome, da je moći sve moguće pisati, svakog psovati, tajiti Boga i vėru, i ljudstvo buniti proti kralju, vladi i redu... To nije sloboda, to je razuzdanost, koja zaslužuje kaznu; zato mora svaki odgovarati za ono, što piše; ako se nezna, tko piše, odgovarat će izdatelj ili tiskar.. Tim načinom čuvat će se svaki, kad bude znao, da ga čeka zaslužena plaća.

Ovo su kratki i poveršni samo pojmi (Begriffe) ustavnog uredjenja. Obširnije izradjenje prinadleži saboru. Nu buduć da je to velevažno dēlo izraditi dobar ustav, najshodnije bit će sastaviti odbor sastojeći iz predstavnih svih stališah naroda, i tomu odboru predati izradjenje ustava; jer onako iz pretresivanja pojedinih predmetah i stranačkog popravljanja starih naših instituciah izać će jedna smēsa ili chaos, iz kog se tako lahko nećemo izkopati. Ove pako promēne neobhodno su potrebne. Stare forme neka svak odbaci, neka znanost svoju ridičku sa Verböciem zajedno na klin obēsi, i neka se sada u novo prolētje novim i mladim napuni duhom; *konservirati štogod.. sada je bezumno,.. aristokratisirati pako zloserdno*.

Što ustrojenja našeg hervatsko-slavonsko-dalmatinskog ministerija tiče, pozornu činim svu gospodu domorodnu, nebi li možebiti bolje bilo, ugarski ministerium takovim načinom za sada pripoznati, da se u njegov postavi jedan ministar od naše strane za vodjenje našh poslovah, i da se za tim svi brinemo Magjare silom naprēdujućeg slavjanstva tako pobiti, *da kod perve*

proměne ministerium u Budimu ili Pešti nebude više magjarski nego slavjanski. Svakako valja dobro promisliti, jer je to poso od najveće važnosti. Garanciju zato imademo u reprezentaciji pučkoj i slobodnoj štampi; sigurno imat ćemo prevagu slavjanskog elementa na saboru ugarskom, ako se samo slavjanski element na dunavu ukaže onakovim, kako se ukazao na Savi... Nu ovo je samo mněnje, koje nederžim za neproměnjivo, nego priporučujem ga ozbilnijemu pretresanju.

O narodnosti.

Mi smo pomoću bečkih ožujačkih danah, 13-ga naime, 14-ga i 15-ga postali zřeli. To je samo izvanrednim načinom bilo moguće, jer se dugotrajnom vrućinom osušena šiba nedade više priviti, već trěba da se slomi. Iri ova dana tri su velika svetca, jer niesu samo Bečanom i austrijskim pukom priskerbii slobodu, nego pribavili su i nami priliku proizvesti one proměne, koje smo želili, kano hlěbac svakdanji. Hvala Bogu, da se je duh narodni tako razširio, da nam se netrěba bojati, da će ono, što je narodno, propasti. Naš položaj je u tom obziru bio mnogo nesřetniji nego Francuzah, Englezah i Němacah. Ovi narodi nisu pitali: *kog smo naroda?* To pitanje biaše već od davna kod njih rěšeno. Kod nas je bio poso dvostruki. Moradosmo probuditi duh narodni, zatim pako duh slobode prave i želju za reformom. Slavjanski puci su jako nesřetni u tom, da ih je udes razdělilo na tolike strane. Što se nas tiče Slavjanah na jugu, puno imade granah, koje su po nesřetnom politickom ustrojenju razděljene; nu nepazeć na to, jedan je jezik i jedan glavni značja, što nam jamči, da ćemo se svi Slavjani na jugu manje-više u duhu upriateljiti, i ako Bog dade, užje složiti. – I to je glavna miso, koju nikad nevalja ostaviti...

U naš sadašnji savez deržvni i zakoniti spadaju kraljevine Hervatska, Slavonia i Dalmacia. Ove ti kraljevine mnogo vėkovah biahu skopćane. Svi su sada interesi za to, da se opet skopćaju. U starije vrěme zvale su se ove deržave: *Slavonia gornja i dolnja*. Valjalo je ime ovo za ono vrěme, gdě nije bilo Dalmacie u savezu, i gdě nije bilo narodnog života u puku; sada, gdě je mervta latinština propala, i živi duh narodni oživio, potrebno je, da jedan u kraljevinah ovih vlada jezik književni i službeni; jezik ovaj i isti narod trojedni mora imati jedno ime, jer to nije moguće, da se uvěk kaže: hervatsko-slavonsko-dalmatinski; zahtěvati pak nemožemo, da se jedna od ovih kraljevinah uzdigne i drugim narine ime svoje, zato najpametnije bilo bi, da se ime *lirsko* zaderži i nadalje, i tim imenom da se nazivaju sve tri kraljevine, i one strane, koje i jezik i sila historickog zvanja tamo vodi, da se jednom š njimi složje. To je neohodno potrebno i najvažnije za budućnost našu, tím će se ukinuti svi provincialismi i separatističke tendencie, koje bi se porodit mogle.

Mi sa svim pravom možemo zahtěvati, da svagdě i u svemu vlada življa narodni, jer kod nas neima različnosti narodah, *mi smo svi Slavjani*. Zato je glavni uvět našega svakoverstnoga napředka podpuno razvijanje narodnosti. Netrěba, da Slavjan vodi razgovore u němaćkom ili kom drugom jeziku, kog krivo derži za plemenitijeg ili izobraženijeg od svoga. Svaki se nek okretje u svom elementu, sloga i ljubav narodah nestoji u jedinosti ili supremaciji jednog jezika, nego u duhu ustavnih slobodah; naš pako jezik netrěba izobraženosti, nego nami trěba, da se ga učimo, i da ono, što mislimo i znamo, u našem jeziku pišemo. *Blažen onaj narod, koi zna, šta je, šta ćuti i šta hoće?!*

O vėri.

Po tom, što se sada zahtěva sloboda, jednakost i neograničeno pravo sviuh ljudih izpovedati ovu ili onu vėru, nitko neka nemisli, koi je pametan, da je slobodno igrati se s vėrom. Věra je stalno i čversto osvėdoćenje unuternjih duševnih naših ćutjenjah, u kojih stoji mir našega serdca i temelj k svakomu dobromu ćinu. Na vėru se osniva moralna jakost

pojedinih osobah i najkrépčija sila narodah. Narodi bez vère neimaju nikada poštenoga značaja, niti su sposobni uživati pametno slobodu, koja je glavni uvèt srèće čovèčanske. Koi nevěruje u Boga, ni u naredbe svoga věrozakona, on je čověk praznoga serdca, čověk spodoban tverdom kamenu, koi leži u srěd plodne njihove. Ništa nije tako ružno, nego viděti čověka bez vère. On neštjuje zakone, neštjuje poglavarstva, nije kadar ljubiti domovinu, jer je kano sam sa sobom u razdoru nemogući zatajiti pervenstvo egoisma svoga, u čem leži glavni temelj svakog ćutjenja plemenitoga. *Zatajiti sebe i slěditi istinu věkovitu*, to je zakon svet. Zato, kako rekosmo, nitko neka nemisli, da je pošteno ondě, gdě je sloboda vère, měnjati věru svoju, kano da bi čověk proměnio kabanicu svoju. Sloboda vère u tom stoji, da čověk poštuje svakoga, koi zakonom věrozakona svojega živi priměрно. Svaka věra uči, da je potrebno dobro činiti, a zla se kaniti. – Jedan neka bude savez ljubavi i sloge, koi će sve ljudstvo vezati u jedan věnac.

O slozi domovine naše.

Sloga od Boga, nesloga od zloga! Lěpa poslovica naroda našega, lěpa rěč, koja imade blage poslědice, ako se obistini. Kažu ljudi, da je to něko prokletstvo Slavanah, da ih věčna razděljliva nesloga. Nu pitam ja: jesu li složni Magjari? Nije li nesloga višeput razorila kraljestvo njihovo?... Jesu li složni Němci?... Nevlada li medju njimi neporazumljenje tako, da se niti do dan danas nemogahu sjediniti u jedno deržavno tělo?... Jesu li složni Taliani?... Nje li jošte i do sada puno deržavah i separatističkih teženjah u Talianskoj zemlji bilo te se obća sloga platja još i dan danas mnogom kervju sugradjanskom?... itd... *Nesloga je zlo čěloga světa, koi se medjusobno napastuje, jer u čovèčanstvu malo imade čiste vère i prave ljubavi!* Pirlika ta se je i kod nas žalibože ukazala baš onda, kad se je narod naš podigo, da postigne bolje saveršenstvo. Nesloga se je kod nas pojavila, a to ljuta nesloga. Neporazumljenje tomu uzrok biaše, nesrětno neporazumljenje, koje nepriateljem činjaše sinove jedne majke. Svaki je hotio možebiti dobro, svaki korist domovine, ali svaki svojim putem, svojim načinom. Tmina je sada prošla; neočekivani slučaj razorio je stěnu, koja nas je razděljlivala. Sloboda je procvála u svih krajevih světa, nije se dakle bojati, da će *ilirstvo*, koje mnogi niesu razuměli, odati slobodu. – Jedan je sada duh u svoj Europi, jedna želja, koja tamo vodi narode, da si pribavljaju jednake pravice i jednake slobode; svi su ljudi na kip božji stvoreni i dušom nadareni, neka im bude dakle jedna sloboda. Ali oni, koji niesu na dovoljnom stupnju izobraženja, neka slušaju poglavarstva, i nek paze na nauke, koje im davaju učeni priatelji naroda... Naměra naša istinska nebiaše nikad druga, nego domovinu našu uzderžati slobodnu, postaviti ju na viši temelj izobraženosti, i postati narodom od veće slave, i to putem razvite naše domaće narodnosti. Ja ću sve zašutati, što je stranke razděljlivalo, niti ću merzost staru probudjivati. Bože daj, da sva merzost i nesloga propala u dno věkovite zaboravnosti... Svi sinovi domovine naše mogu samo jednu sverhu imati, i to onu, *da domovina procvate i da srětna postane*... A kako da to postignemo? Svaki trězan i pametan čověk odgovorit će nato: Bogme nikako bolje, nikako laglje, nego ako u domovini ćut probudimo domaie narodnosti... Narodni jezik prirodjen je; i prirodjen značaj naroda ono je svojstvo, kom trěba pomoćju naukah dati čverstoću i blagost izobraženja. Izrodilac, koi nepripoznaje narodnost svoju, koi neljubi jezik svoj, negori ljubavju za domovinu svoju, *on zaista nije vrědan, da živi!*...

Ako imade još u domovini našoj takovih izrodilacah (što nevěrujem, jer je protunaravno), trěba ih poběditi, silom duha uništiti, i silom těla potisnuti...

Sloga dakle, sloga... sloga ne na jeziku, nego sloga u serdcih, sloga u činih!...

Něšto o Granici.

Naši vrédni susédi Graničari čuju sada mnogo koješta, da će spasti pod *pauriju* (kako kažu), to jest pod upravljanje provincialsko. Neće biti suviše o tom važnom predmetu što god napomenuti. Naša hervatsko-slavonska granica jest najsilniji ud domovine naše; naša Granica serdce je naše, najveća jakost naša. Izvadjena je iz domovine naše, odtergnuta od nas na toliko, da nije do sada nikakov interess imala s nami. U najnovie vréme tek se j probudila i u Granici ljubav prama narodnosti, pojavio se je onaj slavni ponos, koi čuva narode od propasti... Kroz poldrugo stolétje nije postala Granica porobom germanisma, što pokazuje, da ima čistu dušu slavensku... *valja da neće niti sada prolaziti u tudjinstvo?*

Graničar kaže: mene car platja... Ali otkuda caru novci, moj Graničare?... Znaš li, da ti sebe samog platjaš;.. i sav narod platja u kasu carevu, a car platja iž nje vojake svoje.. Nu tkogoder platjao, to je sve jedno, sve biva u ime domovine, mi smo svi sinovi domovine, i car nije drugo domovine pervi sin, koj vojsku derži, da brani pravicu svojih gradjanah.. Neželi nitko, da Granica prestane. Bože sačuvaj; mi se ponosimo našom Granicom, jerbo znamo, da neima naroda u Europi, koi bi primérno velikoći svojoj imao toliku vojsku izabranu, i toliko hrabrih junakah, nego mi želimo, da se Graničaru stališ olakša u životu svom domaćem i nevojničkom, da bude dionikom onakovih pravicah, koje se pristoje věku našem.

Koi je pod pušku zapisan, neka služi polag prepisa vojačkog, onaj pako, koi doma živi, na selu svom ore, sije i kopa, neka bude slobodan čověk, dionik pravah ustavnih, ko što svi ostali žitelji domovine naše.

Od toga da se duh junačke Krajine složi s duhom našim, ljubav njihova s ljubavju našom, jakost njihova s jakostju našom, od toga zavisi sréca domovine naše. Nije ni moguće, da bi Krajina ostala sada pod absolutičkom vladom, gdje se je sav svēt krenuo putem ustavne slobode. Ta neima već niti cara u Beču, ko što je bio; nego je car konstitucionalnim carem posto, a Hofkriegsrath neće biti bog vojački na zemlji, jer će narodi imati iministerium vojnički, koi će saborom odgovarati o upravljanju vojskah... Zato se neka nebrini nijedan Graničar, da će što god izgubiti po proměni, sréca će procvasti, i u složnoj jakosti uzdignut će se dom i rod naš u vrémena buduća, mi ćemo zajedno živiti, braneći jedni puškom u ruci slobode naše, drugi pako radeći marljivo na polju i u kući svojoj! Věrni ostat ćemo domovini našoj, věrni Bogu našem, věrni kralju našem!...

Nešto o Slavjanstvu.

Bratjo zemljaci! promislite dobro, u kom se nalazimo položaju i u kakovo živemo vréme. Mi Hervati i Slavonci ostarěli smo u njezdu našem uživajući kroz mnoga stolétja neprestance slobodu ustavnu; nu sloboda ova nebiaše položena na temelj najpravedniji, zašto se je srušila, ali iz njezinih podertinah procvast će (ako Bog dade) nova i bolja sloboda! Sve na okolo nas stanuju jednokervna bratja naš slavjanska, kojim je većom stranom falio ustav. Brez dvojimbe, naše je lěpo i plemenito sada zvanje uzdignuti krěpku rěč i pozvati južno Slavjanstvo u kolo naše. Barjak literarni smo podignuli, trěba da i barjak politički razvijemo. Za stalnu našu srěcu neobhodno potrebito je, da se svi Slavjani na jugu, skopčani po srodstvu jezika, i u političkom životu užje svežu. Tamo teže sada svi narodi, da ih nerazděljevaju više granice skrojene polag rěkah, berdinah i drugih vladaočkih interessah, nego da se složi svi oni, koji jednim govore jezikom; u toj slozi učverstit će se najbolje ravnovėsje, mir, sréca i blagostanje ne samo Europe nego i cěloga světa, a tomu je sada najshodnije vréme, gdje se svigdě novi red uvadja i novi ustavi kroje. Taliani se kupe u jedno kolo, to isto rade i Němci, šta bi iz nas bilo, kad bi mirno gledali? Nebi li nas razdružili, raztergali, zavadjali i podjarmili drugi narodi.. Zar vi bratjo moja mislite, da Němac dobro želi nami?.. Ili Magjar dobro želi nami? Ili Englez?.. Nipošto! Nijedan od ovih nije priatelj Slavjanstva... Puci latinski, ko što su osobito Taliani i Francuzi najviše goje sympathie za Slavjane, jer smo im mi po značaju malo srodniji od Němca Engleza i Magjara, i mi smo Slavjani južni onaj narod, koi je

krępkocóm svojom i nepokvarenostju opredęljen od sudbine, da zauzem znamenito męsto u čislu iztočnojužnih deržavah europejskih. Zato interess Talianah i Francuza zahtęva, da se Slavjanstvo južno učversti, i pod liberalnim barjakom složi. Naše zemlje lępe su, plodne i bogate, prilične za poljodęlstvo i za trgovinu... *Banat, Bačka, Serbia, Slavonia, Bosna, Bugarska, Hervatska, Dalmacia sa otocima, Cerna gora, Hercegovina, Kranjska, Koruška, Štajerska*, kolike su to krasne zemlje, gdje se svuda čuje naša ręč?... Pa je li moguće, da se pokrajine ove nebi upoznale; da leže i u buduće u tmuni, ko što su ležale do sad? Nije moguće!.. Već se ukazuje posvuda duh sloge, duh obće ljubavi, duh onaj blagi, koi će nas uvesti u kolo velikih narodah, da pokažemo i mi jalnim Slavjanstva dušmanom, da Slavjan nije rođjen za robstvo, već da razumie rezati brazde plugom na njivi i znade takodjer ustati mačem u ruci, da slomi verige i osveti se okrutniku svojemu. Izpunivši dužnosti domorodne prama nam i bratji južnoj našoj, prvo nam budi obratiti se k sęvernoj bratji našoj, k onoj bratji ubogoj, koju tyrannisam Magjarah ugnjetava, kojoj bratji Magjari su uzeli pod izlikom slobode: *narodnost*, blago ono sveto, bez kojeg čovęk prestaje biti čovęk slobodnog duha i čistog serdca. Podignimo ręč za dragu bratju našu *Slovaše*. Oni moraju zadobiti opet prava svoja, koja im je Bog dao.. Budimo svi na pomoć ręčju, savętom i krępkim činom, ustanimo svi, da branimo jedan drugoga!.. Više miliunah Slovašah živi u Ugarskoj, nije to mala samo šaka ljudih, već je to čęli narod jedan, koj od vęka sędi u gori tatranskoj, kano pravi nekadašnjji gospodar Panonie... Pak tko će pošten uzkratiti, da nebude svakomu svoje. Magjarismu oholomu neka se nitko neklanja; nije to istina, da u jedinosti jezika stoji sręća naroda... U smęsnoj deržavi sręća narodah stoji u pametnom ręšenju toga pitanja: *koi je interess tako sveobći, da sve raznojezične puke može u jednom obziru složiti?*... Interest takov nemože nipošto biti jezik, jer se tomu već narav čovęka protivi, svaki bo svoje ljubi. Nije dakle drugo, niti nemože biti, nego slobodoumni ustav, pod čijim krilom svaki sugradjanin uživa jednake slobode i jednakih pravica... Svakomu nek bude svoj jezik, i nijedan narod nad drugim nek neima pervenstva. Zato se Magjari nek povuku u granice pravednog okruga, i neka nenapastuju Slavjane, jer će morati Slavjani njim povratiti ono, to su sagręšili proti njima. Tu neima nikakovih više komplancijah... *aut Caesar aut nihil!*...

Na koncu ovih redakah nemogu propustiti, da nenapomenem, ostalu bratju našu od nas malo udaljenu, ali ipak bratju od jednoga roda, serdca našemu priraštjenu, makar ih razdęljivale od nas ręke i gore;.. bratja su nam: *Česi i Moravci*, bratja *Poljaci*, bratja *Rusi*... Nezaboravimo na sęver; od sęvera oštri i friški vętar duva, koi može pomladiti ono, što bi se u jugu odviše raztopilo. – *Schlesvig i Holstein* se je odcępio od Danie, pak se oslanja na Nęmačku, isto kane učiniti i oni Nęmci, koji su pod žezlom ruskim... Pak će moći Nęmac Nęmcu, niti nedvojmo... A zašto se nebi i mi malo pozvali na bratju sęvernu... Bojite se knute ruske?... Meni se čini, da neće ni u Ruskoj zemlji vrata liberalnim inštitucijam dugo zatvorena biti... Dat će i ruski narod Poljakom, što pravda zahtęva, sav strah pred Rusiom hoće izčeznuti. Narod je, o kom govorim, - vlada je drugo; *vlada se može promęniti; ali narod je neumerli*...

Ljudevit Vukotinić, Nękoja glavna pitanja našeg vremena, Zagreb 1848.

3.

10. lipnja 1848, Zagreb

Hrvatski sabor odbacuje nadležnost mađarske vlade i traži od kralja teritorijalnu cjelovitost i autonomiju Trojedne kraljevine, savez s drugim južnoslavenskim narodima i održanje cjelovitosti Habsburške Monarhije.

Representacia koju su zastupnici naroda nj. Veličanstvu u obziru čelokupnosti Monarhie kao i otnošenja sdruženih kraljvinah prama kraljevini Ugarskoj i Austriji iz saborske dana 10. Lipnja 1848. g. deržane podnĕli.

V a š e V e l i č a n s t v o !

Poznata je stvar, da je kraljevina Hervatska, Slavonska i Dalmatinska, premda već kroz sedam i pol stolĕtjah s Ugarskom u srĕci i nesrĕci skopĉana, sa svim tim svoja nĕгдаšnja prava i narodnu slobodu neprestano saĉuvala, ter da do dana današnjega nikada magjarskoga gospodstva nad sobom nije priznala. Jer već u prvom poĉetku znamenitoga saveza ove kraljevine s Ugarskom bio je Koloman prvi obĉeni kralj ugarski i hervatski, hervatskom krunom napose krunjen, a slĕdećih poslĕ tog vrĕmenah uzdigla je ova trojedna kralj. na ugarski prĕstol više kraljevah svojom vlastitom silom izabranih, a naime Karla Roberta i Karla Maloga. U Zadru izabra sebi narod ove kraljevine na saobru sakupljen za kralje Vladislava Napolitanca i Tvardka I. Bosanskoga; u ono odlučno doba, kad je kuća Habsburgska poĉela iskati svoja prava na prĕstol Ugarski, izabraše Hervati u Cetinju g. 1526. još prie nego Ćesi i Ugri učiniše, za svoga kralja Ferdinanda I., po ĉem su takodjer srĕću i slavu svoje slavno vladajuće kuće prvi utemeljili. Uprav tako dokazao je naš narod svoju narodnu i saborsku neodvisnost, kad je pod Karlom VI., nĕkoliko godinah prie neg što Ugri ili koimu drago drugi narod sadašnjega carstva austrianskoga, pristao na sanctiu pragmatičku, radi ĉesa je od istoga kralja mnoge pohvale dobio; kao što je neodvisno od Ugarah i njihova sabora podpisao tako zvanu beĉku pacifikaciju i traktat pragmatičke sanctie. Na ovaj naĉin vladala se je ova trojedna kraljevina kao slobodan i s ugarskim sasvim jednak narod, kakoto nesamo gore napomenuti dokazi svĕdoĉe, nego još i ona okolnost potverđuje, da je ova kraljevina od više Ugarskih kraljevah posebne diplome krunjenja dobila, i da su naši kraljevi nato prisizali, da će ne samo ugarska nego i trojedne kraljevine prava i slobode braniti.

Samostalnost naše kraljevine još jasnije dokazuje to, da su do danas saĉuvala svoj vlastiti od Ugarskoga neodvisni sabor, na kojem su nĕгда do vrĕmenah Ferdinanda I., kraljevi glavom predsjedali, i gđĕ su se obiĉno za kraljeve Hervatske, Slavonske i Dalmacie izbirali i proglašivali. Na ovom saboru ima ova kraljevina još i sada svoje zakonotvorstvo; a imala je do najnovijih vrĕmenah svoje vlastito upravljanje, koje je povĕreno bilo nĕгда vojvodam iz kraljevske kervi rodjenim, a poslĕ pako banom, koji su samo i jedino od kralja visĕli.

Poklisari trojedne kraljevine nisu više putah ni dolazili na ugarski sabor; a kad bi došli, smatrali su se kao zastupnici ovek kraljevine samo u obziru obĉenitih ugarsko-hervatskih deržavnih otnošenjah; a zakoni ondĕ naĉinjeni bili su za našu kraljevinu bez svake sile dotle, dok se nebi na posebnom saboru naše kraljevine kao valjani priznali. Radi ĉesa se je ĉesto dogadjalo, da su se takvi zakoni za našu zemlju i na samom ugarskom saboru samo po naših zastupnicih s našim prabilĕžnikom napose sastavljali, a odande kralju na odobrenje podnosili. Odatle se lahko može razumĕti, zašto oni zakoni, koji izključivo na kraljevinu Hervatsku, Slavonsku i Dalmatinsku spadaju, u zakoniku ugarskom «c o r p u s j u r i s» uvĕk napose odĕljeni stoje. Upravo tako su i takvi zaključki našega posebnoga sabora ĉesto kao zakoni priznati, koji na ugarskm niti su naĉinjeni niti u pretresanje uzeti bili, kako to zadosta svĕdoĉe naši zakoni od godine 1492. i 1538., koji se pod imenom «C o n s t i t u t i o n e s e t A r t i c u l i S l a v o n i e» u zakoniku ugarskom nalaze.

Banska vlast protezala se je, kako to nebrojene diplome i zakoni svjedoče, od Drave i Dunaja od Jadranskoga mora, bani pako jedinomu kralju podčinjeni obnašali su svoju vlast u ovoj zemlji uvijek sasvim neodvisno od ugarske kraljevine i njezinih makar kako imenovanih častnikah. Dapače istina je neoproverživa, da su naši vojvode i bani sasvim različne od ugarskih novce kovali, dočim je ugarskim sudcem zabranjeno bilo svoju službu na ovoj strani Drave obnašati. Političko upravljajne unutarnjih poslovah ovih zemaljah, premda se je Namještničtvo za Ugarsku mnogo prije po zakonu ustrojilo, bilo je sa svim tim uvijek neodvisno od Ugarske do ukinutja posebnoga za trojednu kraljevinu uvedenoga kraljevskoga vjeka t. j. do g. 1779., a d o g. 1767., t. j. do uvedenja hervatsko-slavonskoga upraviteljstva imali su banovi sa saborom prvo zemljom upravljati.

Tek pod Mariom Terezom i Josipom II. počela je banska čast i sabor ove kraljevine gubiti malo po malo svoju moć i sjajnost. Ali još i onda, kad se je po članku 58. od g. 1790/1 vlast sada ukinutoga ugarskoga namještničtva na kraljevinu hervatsku, slavonsku i dalmatinsku protegla, ostadoše sasvim tim poslovi, koji se naše kraljevine napose tiču, u području našega sabora, i tim načinom bila je priznata, a i nadalje potomstvu preosta samostalnost naše kraljevine tako na temelju uvjeta medjusobnoga saveza, kao takodjer na temelju mnogih zakonah, a navlastito onoga od g. 1712:120.

Ali najbolje poručanstvo za narodnu samostalnost ove trojednke kraljevine biasmo uvijek navikli gledati u naših uzvišenih kraljevih, koji su tako po svojem prirodjenom pravdoljubju, kako po svojoj pri krunjenju svečano učinjenoj zakletvi vazda dužni bili, ne samo kraljevinu ugarsku, nego i ove š njome sdružene kraljevine u svojih zadobljenih pravih i slobodah uzdržati. I tako bi, da je upravo ta neoslabljenja kraljevska vlast, koja se želji Magjarah za odcjepljenjem pogibelna činjaše, bila za nas sveto utočište, gdje smo u svako doba suprot tlačiteljem našim pomoć izmoliti mogli. Ovoj pomaganja mogućnosti odgovarao je vazda naš vjerna narod junačkim požrtvovanjem svagdje, gdje je trebalo braniti prava, sjajnost i slavu vladajuće kuće, kakono to nebrojene od kraljevah naših zadobljene i u državnoj pisoshrani spravljene pisane pohvale izobila svjedoče.

Ali, Vaše Veličanstvo! ljetosnjega ožujka dani lišiše nas, vjerne Hervate, Slavonce i Dalmatine, i ove naše jedine istina ali mogućne podpore. Njegdajni tlačitelji naši, tlačitelji su sad i iste kraljevske vlasti Vašega Veličanstva. Starinska Ugarska razperša se pred duhom novoga vremena, i š njom izčeznu stara sveza Austrije s Ugarskom. Austrija i Ugarska nijesu više jedna država; nego između jedne i druge nalazi se samo još ona slaba i malotrajna veza, da bi, to jest, jedan vladar nad Austrijom i Ugarskom mogao vladati samo onda, kad bi mu fizično bilo moguće stanovati u isto doba u Beču i zajedno u Pešti ili Budimu. Tergovina ugarska dapače i financije i vojska ugarska, pošto biahu kroz više vjekovah pod neodgovornim vladanjem austrijskim, čudnim doista kontrastom imade sada, gdje je u Austriji kao temeljni zakon izrečena odgovornost vlade, svoje posebne, od obće-austrijskih posve različne ministre. I buduć da je fizično nemoguće u isto doba na dva različna mjesta najedanput stanovati, s toga imade Ugarska u nadvorniku svom kralja faktičnoga, a u dječinskom vladavocu svom (da ono što jest, otvoreno svojim nazovemo imenom) samo još kralja po naslovu i senu od njega, s kojim još suviše ona, za da neposumnja tkogod o istini izrečenoga pojma, obće po izvanjskih posalah ministru, koji u istinu obsjeda posvetjenu osobu Vašega Veličanstva iz toga jedinoga uzroka, da nijednoj želji, koja se s ideami madjarskimi nebi slagala, bila ona kojega mu drago drugoga Austriji vjernoga Slavjanskog naroda, do otičinskoga serca Veličanstva Vašega doprjeti neda.

Vaše Veličanstvo! Čvrsto se derži narod naš slobode koju mu od toliko vjekovah otci dočuvaše, a i zahtjevanja i duh vremena sadašnjega razumie i pojmuje dobro, tako da mu se na ino i nemože da Vašem Veličanstvu kao vladavocu svomu iza svega serca zahvali za velike one, pameti dostojne popustke koje je Veličanstvo Vaše mieseca ožujka pukovom ukupne države podělilo. Ali, otvoreno izpovjediti moramo, groza nas je uzvatila i kobne slutnje

napuniše nam dušu, kad smo pod kraj prošastoga ožujka iznenada razuměli, da se je Ugarska ne s Austriom podpunoma stopila (kako se je svaki pametan pri sadašnjoj ustavnosti Austrie za celo nadao) nego od nje kao država posve neodvisna i samostalna sasma odciepila. A lasno je ovu našu brigu dokučiti. Jer ako se Austria prisposodbit može jakoj stieni, nadkućenoj nad kraj morski, tako se Ugarska i sdružena š njom trojedna kraljevina naša smatrati mogu kao dva različita, nejednake veličine, ali zato samostalno upravljana broda, koja su jakim konopom svezana ne samo medju se, nego i drugi užem debelim uhvatjeni za stienu koja jim svojom jakostju obećaje jednaku zaštitu, jednaku sigurnost. Dajmo da pri uzkolebanom i uzburkanom moru veći od ona dva broda pokuša od kraja se odvezati i u uzbunjenu zajedriti pučinu, spoznat će lako svaki, da bi u tom slučaju manji od ona dva broda, premda je on od većega posve različit, ako je konop saveza njihova jači nego onaj koji je s kraja, došao u očevidnu pogibelj, da ga veći drug njegov nepovuče sobom u uzpienjenu pučinu, ili pak, ako su oba konopa jednako jaka pa da jednomu od njih nepriteče u pomoć siekira, da se ne razciepi po sred sriede. U položaju tako pogibljenu, vidiet će svaki, dužnost je broda manjega ozbiljno zaviknuti većem nek stane, dapače ako to ništa neuzprudi, zahtieva od njega vlastiti njegov samouzderžanja nagon da u tako golemoj i očevidnoj pogibelji dohvati šakom siekiru i medjusobni onaj vez jedniem mahom presieče, za da tako pogibljeni onaj susied, kad je na silu tako navalio, od njega se udaljiti, on pako ožidanu sigurnost svoju od stupa onoga što ga s kraja derži, i nadalje uživati može.

To je, **V a š e V e l i č a n s t v o**, pogibeljni položaj trojedne kraljevine ove. Mi vierni Hervati, Slavonci i Dalmatini nemožemo i nećemo u obziru ovih naših zemaljah da priznamo ikoji ministerij koji bi dosadašnje veze naše s ukupnom državom makar ikoliko kanio popustiti. Ako hoće il može, nek se ciepa Ugarska od ukupne države, dakle i ovieh kraljevinah; ali Hervatska, Slavonia i Dalmacia zemlje su neodvisne i kao takove ne samo da neće da razkinu dosadašnjega veza s Austriom, nego posve otvoreno i bez svakoga primisalja javno izjavljuju: da ne samo žele da se Ugarska u jedinstvo ukupne Monarkie povrati, nego da su nakanile s ustavnom sada Austrijskom Cesarovinom na temelju podpune jednakosti svih narodnostih u užji savez stupiti.

Jer ako je nas i otce naše od koraka toga odvratjalo niegda to, što u staroj Austrii neomedjašeno vladanje biaše, tako sada gdi se je tako jako od temelja pretvorila, mi što se nas tiče, nevidimo približenu tomu više zaprieke nijedne.

S toga iz držav'noga sabora našega u koji se dne 5. Lipnja t. g. skupiše izabrani od puka našega zastupnici predlažemo u svoj poniznosti Veličanstvu Vašem potvrđenje kraljevskoga radi sliedeće zaključke:

1. Budući da mi iz gori navedenih uzrokah sadašnjega Ugarskoga vladanja nepriznajemo, zato sve odluke po istom ministeriu s uvrědom pravah našh i porugom časti Banske dosad izdate već u istom izvoru za nepravedne i za nezakonite smatrajuć i od Vašeg Veličanstva molimo, da spomenute ministeria magjarskog za nas uvredljive čine uništiti, i nas u buduće od ubitačnoga njegovog u naše poslove upliva občuvati dostoji – usled česa želeći: da sadašnja provizorna iliti privremena vlada naša niekojimi osobami, osobito iz doljne Slavonie pomnožana neka dielovanje svoje i nadalje produži, odobrenje ovog našeg zaključka od Vašeg Veličanstva pouzdano očekivamo, za buduće pako prosimo da se pod predsjedom bana za ove kraljevine pod imenom «državnoga večá» nek načini jedno iz više večnikah, tajnikah i ostalih potrebitih osobah sastavljeno i saboru našem odgovorno vladanje, kojega viećnike imenovat će na predlog banov Veličanstvo Vaše, a ostale članove sam bi Ban namieštao.

Za dostići ništa nemanje tim lašnje ukupne države jedinstvo, pripravní smo i to naše vlastito pokrajinsko vladanje, u obziru posalah tičućih se ukupne države odgovornoj središnjoj vladi svekolike cesarevine podverći.

Potvrđenje kraljevsko zaključka ovoga nadaju se kraljevine ove tim lašnje od Veličanstva Vašega zadobiti, jer se već iz gori napomenutih vidi, da su se one već od prastarih vremenah neodvisno od Ugarske upravljale, dapače od god. 1767. do 1779. i svoje vlastitost kr. vieće imale, kojega povratjenje ako bi trebalo naročito si priuzderžaše g. 1791. kada vlast ugarskoga namješništva i na ove zemlje pružena biaše. Odatle se vidi, da kraljevine ove ništ novoga ništu, nego jedino da žele uvesti opet u život starinska svoja neizgubljena i nezastarana prava, a to tim više što su se uprav sada negdašnje skupne Ugarsko-Hervatske dikasterie po kojih je Veličanstvo Vaše sa svimi tako zvanimi Ugarskimi pokrajinami upravljalo, ukinule.

2. Nastojanje financiah, vojnih i tergovačkih posalah rukovodit odgovorni ukupni ministerij svekolike velike cesarovine. A da se pokrajinski interesi naši pri ministeriju tom kako treba zastupe, pokorno molimo da Veličanstvo Vaše za ove naše kraljevine imenuje kod središnje vlade s potrebitim brojem pomoćnih osobah jednoga, saboru ovih kraljevinah odgovornoga državnoga viećnika koji će sve naredbe središnje vlade koje bi se zemaljah ovih ticala, protubilježio.

3. Predloženomu ovomu državnomu Vieću ovih kraljevinah bit će podveržena u duhu podpune ustavne slobode svakolika vojnička krajina ovih zemaljah u svakom poslu, koji nebude strogo i čisto vojnički, i samo u čisto vojničkih poslovih zavisna će biti od središnjega ratnoga ministerija. Nego zapovjedništvo nad svom vojenom silom ovih kraljevinah po starodavnom pravu i običaju nek bude svagda poviereno banu.

4. Službeni jezik u svemkolikom javnom životu bez svake iznimke nek bude za nas slavjanski, kraljevinah ovih narodni jezik, tako da i oni središnjega vladanja dopisi, koji se zemaljah ovih ticali budu, imat će se izključivo u našem jeziku izdavati.

5. U okrug sabora kraljevinah ovih spadat će svi oni predmeti koji se unutarnjih zemljah ovih posalah dotiču. A glede onih posalah, koji se tiču skupnoga odnošenja kraljevinah ovih prema ukupnoj državi, podveržuju se kraljevine ove zaključkom središnjega sabora kojemu će i središnji ministerij u ime naredbah svojih pod odgovorom biti.

6. Buduć da je to naravno, da se srodni puci priljubljuju i kraljevina Dalmatinska tako po starih, zakonom ukrepljenih pravih, kako takodjer po prisegi, koja se prigodom krunenja polaže, i po svečanih obećanjih Vašega Veličanstva čeloviti dio ovih kraljevinah sačinjava, imade se rečena kraljevina dalmatinska tako glede zakonotvorstva kao i glede administracie iliti upravljanja s ovimi kraljevinami posve sjediniti a ostale jugoslavjanske pokrajine velike cesarevine, kao što je novouzgarsnuvša Serbska Vojvodovina, za koju mi time želimo, da ju Vaše Veličanstvo po starih naroda serbskoga pravih premilostivo potverđiti dostoji se, zatim doljna Štajerska, Kourška, Krajnska, Istria i Gorica da se u bližnji savez sa ovimi kraljevinami metnu.

7. Prijateljski savez sa ugarskimi puci u smislu pragmatičke sankcie, i na temelju slobode, jednakosti i bratinstva sviuh pod krunom Ugarskom živućih narodnostih, žele ove kraljevine i nadalje takodjer uzdaržati. Ali kako da se to proizvede, odredit će narod ovih kraljevinah onda, kada mu se pravedne želje po Vašem Veličanstvu izpune i kada pravo stanje Ugarske naprama čelokupnoj cesarevini jasnije poznato bude.

8. Sve politične i juridične državne častnike, kojih naimenovanje jedino u vlasti Vašega Veličanstva stoji, neka ban samo privremeno naimenuje i takovo naimenovanje Vašem Veličanstvu potverdjenja radi podnese.

9. Dok se nov sudbeni red nevede, neka se prizivanje parnicah iz ovih kraljevinah na prizivne sude u Ugarsku nedopušta.

10. Za promicanje izpunjenja željah našega naroda izabran je jednoglasno baron Franjo Kulmer kao zastupnik ovih kraljevinah kod prestolja Vašega Veličanstva, koi izbor da Vaše Veličanstvo premilostivo potverđiti dostoji, time smireno molimo.

11. Konačno svečano očitujemo: jer po smislu 11. članka godine 1608. vlast Banska proteže od Drave do mora jadranskoga, da mi županie požežku, vierovitičku i sriemsku, kao i graničarske regimente gradišku, brodsku i varadinsku po zakonih i dogodovštini pod imenom dolnje Slavonie poznate na dalje kotare riečki bakarski i primorski ili vinodolski, koji po smislu privilegiah kraljevskih, dogodovštine i tolikih zakonah k Hrvatskoj spadaju, smatramo za cieloviti dio ovih kraljevinah i da ćemo jih kao svoje suprot svakom makar kojega protivnika nasertu krepko čuvati i braniti.

I to su odluke i želje našega naroda, koje je dosad u saboru svom učinio, i za koje se nadamo, da će ih Vaše Veličanstvo premilostivo potverđiti i izpuniti.

V a š e V e l i č a n s t v o ! Već više putah od znamenitih danah Ožujka pošiljasmo mi svoje poklisare sa željami i tegobami k Vašemu posvetjenomu Veličanstvu.

Ali V a š e V e l i č a n s t v o dostoja nas uvijek na deržavni sabor ovih triuh kraljevinah sa naputkom premilostivo odgoditi, za da odovuda svoje rane Otčinskomu serdцу Vašega Veličanstva odkrijemo, gdje bi se zatim od Vašega Veličanstva za čelo izvidati mogle.

To sada uprav biva u ovoj našoj najpokornijoj representaciji i mi se nadamo za stalno, da će Vaše Veličanstvo nuždne i pravedne odluke viernoga i hrabroga naroda našega previšnjim odobrenjem svojim u istinu potverđiti. Jer ako i uzmemo, da se je Vaše Veličanstvo kao kralj ugarski više putah na velikodušne koncesie sklonjeno počutilo i radi toga kao takov bez ugarskoga naroda varhu ničega naredbe učiniti nije smjelo. Jer kraljevine Dalmacia, Hrvatska i Slavonia imadu takodjer svojega vlastitoga kralja, koi se je i njim i kraljevini Ugarskoj svečanom zakletvom obvezao, da će prava i slobode njihove bez ikakva uštarba čuvati i braniti, i koi, buduć da nigđe i nigda jošte s našim privoljenjem svoje starinske kralievske moći lišen nije, jošte svukoliku silu imade, da po prisegi i po želji svojih kraljevinah, gdje i kako mu se uzvidi, otčinski u pomoć priteče. A toga kralja dalmatinskoga, hrvatskoga, i slavonskoga štujemo i prizivamo mi u pomoć u okrunjenoj i uzvišenoj glavi Vašega Veličanstva.

Koji u ostalom s najvećim počitanjem ostajemo V a š e g a V e l i č a n s t v a i. t. d.

NSK, ZR, ZL, RSP I/1848-1849, R VIIIa B-2

4.

Lipanj 1848, Zagreb

Hrvatski sabor moli kralja da se graničarski odredi zadrže u Hrvatskoj i da se pojedine jedinice vrate.

Vaše Veličanstvo!

Najveća je naša zadaća uvijek bila i ostaje stalnim i postojanima u vjernosti i priverženosti sproću svog ustavnog kralja i svoje otačbine biti, što smo kako u prošasto, tako u najnovije doba u svakoj prilici pred čelim svjetom pokazali, tako, da narod naš koga je navada djelom govoriti nenalazi za nuždno Vaše Veličanstvo o svojoj neporušnoj vjernosti slovom uvjeravati, pošto se Vaše Veličanstvo o tome nikako sumnjati nemože, jer mi po svjedočbi starije i novije historije s ponosom reći možemo, da ni jedan pod sjajnim prestolom austrijskog carstva živeći narod za uzderžanje i utemeljenje istog prestolja tolike zasluge neima, kao naš. To je naš narod činio, dok nije još kao narod pripoznan, dok nije još narodne

slobode imao, dok je još kao nedozreo smatran, a sad, pošto mi od pravdoljubja Vašeg Veličanstva, koje jednakim srcem sve svoje narode ljubi, pouzdano nadati se možemo, da će i naša narodna nezavisnost, punoljetnost, i dostojanstvo naroda našeg pripoznati, sad će se i naša vjernost, naša na ljubavi Vašeg Veličanstva sproću našeg naroda, kao najtvrdjem temelju osnovana priverženost tek umnožiti i udvostručiti. Tako prošastnost i sadašnjost i ljubav Vašeg c. k. Veličanstva dovoljno jamče, da mi u buduće nikakve svetije dužnosti nepriznajemo, da naš slobodan narod u celokupnosti austrijske države štititi i braniti.

A uvjereni budući da se isti red i mir u domovini našoj nikako uzdržati nebi mogao, ako bi se i ova ostavša doma vojska graničarska iz domovine naše krenula, s toga se usudjujemo Vaše Veličanstvo u podaničkoj pokornosti zamoliti, da se ne samo iz naše domovine, koja je u surazmjerju svoje veličine spram ostalih zemaljah austrijskog carstva jamčano najveći dio vojnikah u rat talijanski dala, ostala u domovini našoj vojska, kretala nebi, nego da se i onaka vojska, koja se iz sinovah našeg naroda sastoji, kao što je regementa Ercercoga Leopolda sad u Ugarskoj nalazeća se u našu domovinu povrati.

Uzdajući se od Vašeg c. kr. Veličanstva, da će se ova naša na pravdi i nuždi osnovana prošnja izpuniti, ostajemo u podaničkoj vjernosti Vašeg Veličanstva itd. itd.

SN, 20. VI. 1848, br. 7

5.

10. lipnja 1848, Zagreb

Hrvatski sabor poziva stanovništvo Dalmacije da pošalju svoje predstavnike na saborska zasjedanja.

Zastupnici hrvatskog i slavonskog naroda bratji svojoj dalmatinskoj.

Mila nada vas na sadašnjem saboru našem pozdraviti i ogrliti moći – oteta nam je – niste nas posjetili!

Mila bratjo! Kao narod, koj za slobodom teži, kao narod, u kojeg žilah krv teče, kao narod, koj ne samo po historii i po zemaljskom svom položaju, nu i po samim zakonima celoviti je dio domovine naše, - nemožete, da ste i na dalje od nas, mile vaše bratje hrvatsko-slavonske, odtudjeni.

Posjetili su nas bratja Česi, posjetili su nas bratja naša prekodunavski Srblji, posjetili su nas Slovenci; a vi bratjo Dalmatinci, vi izvor i koljevka našeg naroda, narodnosti i izobraženosti naše narodne, vi, koji po zakonima utvrdjenim zakletvom kraljevskom k našem jedinstvu pripadate, mogli ste i sada još, gdje trublja bratinstva i slobode jur po čitavoj Europi zaori, udaljeni ostati.

Silna to mora biti moć, koja narodni vaš duh tako ugnjetava, da brat brata ostavlja; - al silnia je moć vjeka ovog! Upotrebite ga i skršite verige, koje duševni vaš život tako nemilo uvrđuju.

Sva naša slava, sva naša obća sreća sastoji se u bratinskom savezu trojedne kraljevine, u savezu slavjanskih austrijskih narodah; - hitrite dakle u kolo naše! Mi vas pozivamo i uvjeravamo, da od sloge slavjanskih narodah u austrijskoj monarhii ne samo budućnost naša i vaša, već i budućnost obстоjanja celokupnosti austrijskih državah zavisi.

Iz saborske sednice trojedne kraljevine dana 10. Lipnja 1848. u Zagrebu držane.

*Mojsije Georgijević, l. r.
bilježnik saborski.*

HDA, ZS I., 1848/131

6.

10. lipnja 1848, Innsbruck

Proglas kojim kralj obavještava hrvatsko-slavonske graničare o Jelačićevoj suspenziji i traži da slušaju zapovijedi mađarske vlade i komesara Hrabowskog.

Manifest na moje graničare!

Mi Ferdinand I. po božjoj milosti Car austrianski, Kralj apostolski Ungarie, Boemie, Hervatske, Dalmacie, Slavonie, Galicie i Vladimirie toga imena peti, Rame, Servie, Kumanie i Bulgarie, kako takodjer Kralj Lombardie, Venecie, Illyrie i Jerusalema, Veliki Herceg od Austrie i tako napred dajemo na znanje našim graničarom.

Budući da smo se Mi pobuždeni našli našem Kraljevstvu Ungarskom i njegovim stranam Hervatskoj i Slavonii jedan sobstveni u Budimu sedeći odgovorni Ministerij dati, i ujedno smo zaključili, za bolje upravljanje vaše domovine, za berže izposlovanje vaših delah, celu takodjer militarsku granicu ovome, Nama i celoj zemlji za sve svoje poslove, odgovornom Ministeriu podrediti, i u buduću dopustiti doći u vašu domovinu sve Naše zapovedi na mesto kroz Hofkriegsratha putem Našeg kraljevskog namestnika prijasnoga Erchercoga Stefana Palatina Ungarie, i u ugarskoga vojničkog Ministeria; - u posledovanju te zapovedi pokažite samo Nama i u napred pokornost, koju ste dosada Nama i domovini s tako vernom predanostju putevoditelj stvarali.

Graničari! Dobro dela Našemu sercu, da pokle tolikih Nama danih dokazateljstvah izterpljene vernosti i jakosti, možemo vam već jedanput zasluženu nagradu dostavit.

Posle kako bi vam garantirana za sva vremena nenarušivost vaše narodnosti, viere i jezika, po Nama i zemaljskom ustavu, nalažemo Mi kraljevskom namestniku i Našem ugarskom Ministeriu u jedno vreme kao svetu dužnost vaše želje poslušati, vaše potrebe učiti se poznavati, i tako vami taj čas sva ona oblakšanja i spaspešeestvovanja podeliti, koja s novimi zakoni i osobenostju vašeg militarskog upravljanja slažu se, i koja svakom vernom gradjaninu po obnarodovanju Ustava ukupne Monarkie podeljena su; iz druge pako strane Mi potrebujemo od vas, da poslušate u svemu i svačemu Našeg kraljevskog namestnika i ugarskog Ministeria kao polag sadašnjeg ustava sarazmerni organ, a ne kroz nepokornost vaše i vašeg potomstva blagostanje upropastiti i vašu historičku slavu vernog priveršenstva našoj Carskoj kući oskvernuti. Dužnost će biti takodjer Našeg kraljevskog namestnika i ugarskog Ministeria postarati se nemedleno za jedno sigurno i bolje stanje vaših popovah, kako takodjer za procvetanje vaših narodnih školah, nakonec graničarskim občinam i drugim gradjanom u regementi stanujućim podeliti onu ustavnu slobodu, koju uživaju zakonito svi drugi gradovi i gradjani kraljevine.

Naposedak Mi vam obznanjujemo, da smo imenovali našeg feldmarschall-lieutenanta i zapovedajućeg Generala u Slavonii barona Hrabovsky za kraljevskog Komissara u Hervatskoj i Slavonii s nalogom da iztražuje ondašnje pletke smerajuće na razcepljenje od

ugarske Krune, osobito pako nezakonito i Našim stanovitim ukazim i zapovedim protivno ponašanje hervatskoga bana barona Jellačić Josipa, komu smo Mi oduzeli donde bansku čast i sve vojničke službe dokle se bude podpunoma opravdao, i ovim vama zapovedamo, da odrečete za u napred baronu Josipu Jellačiću svaku poslušnost, naprotiv pako da poslušate zapovedi Našeg c. K. Feldmarschall-lieutenanta barona Hrabovsky neograničeno i u svakom odnošenju. Dano u Našem gradu Innsbrucku 10 Junia 1848.

FERDINAND v. r.

NSK, ZR, ZL, IP, RVIIIa I-3

7.

11. lipnja 1848, Zagreb

Hrvatski sabor moli kralja da banu Jelačiću podijeli vrhovno vojno zapovjedništvo u Dalmaciji i Slavoniji, te da Dalmaciju pridruži Hrvatskoj.

Vaše Veličanstvo!

Silni glas najmilie pribave ovog vrēmena, glas zlatne slobode sazvaio je i naš vērni narod hervatsko-slavonski u suglasju najvišjeg dozvoljenja Vašeg Veličanstva da savētujemo o sadašnjem našem položaju, kojeg su siloviti događaji najnovijeg vrēmena, glede odnošenja prama čelokupnoj državi u temelju uzdermali.

Mi smo se sakupili, da našu narodnu samostalnost osiguramo – mi smo pripravnici kao slobodni muževi sve one sile upotřebiti, u kojih se nalazi ozbiljno poručanstvo slobodu narodnu učverstiti i ustanoviti, nu zajedno kao vērni Vašeg Veličanstva podložnici iskreno izpovēdamo, da u svetom boju domorodnih i slobodumnih naših teženjaha i domaćih državnih interessaha jedino na čistoj stazi neporušne pram Veličanstvu Vašem vērnosti postupati želimo i hoćemo.

Nu zato sakupiti se morasmo, da našeg obćeljubljenog bana Josipa Jellačića, kojeg je narod izabrao, a Vaše Veličanstvo najmilostivnije na želju naroda potverdilo, polag starodavnog narodnog obićajaha umēstjenje izvēršimo, i tako vlasti njegovoj onu narodnu svetinju podēlimo, na kojoj se sva njegova zakonita odnošenja pram kralju i domovini osnivaju, i zato za najsvetiju našu dužnost smatramo Vašem Veličanstvu u ime naroda, kojeg ovdē zastupamo, najprie iz dubljine sērdcaha naših zahvalu izreći, što je Vaše Veličanstvo uvažavajući želju naroda nama Bana narodnog podēliti blagoizvolila.

Al osētajajući starodavne zakonite vlastitotsti banske časti, uvažavajući na dalje sadašnje nepovoljne okolnosti domovine naše, za neobhodno potrebno nalazimo, da se banu sva ona vlast, koja mu od nēgda u smislu mnogobrojnih zakonaha pripada opet podēli, i zato u dostojnoj poniznosti molimo i zahtēvamo, da se banu vērhovno vojničko zapovēdništvo tako u Slavoniji kao i u Dalmaciji, bez odvlake povēri, jer od jedinosti vojničkog zapovēdništva u trojednih kraljevinaha u rukaha bana zavisi zajedno srētnije rēšenje pitanja o čelokupnosti državaha austrijskih.

Znajući na dalje, da Dalmacija k jedinstvu državnom Hervatske i Slavonije kao čeloviti dio ove kraljevine pripada, što se jasno odtuda vidi, jer su prvi hervatski duždi i kraljevi u Dalmaciji svoje prestolje imali, - što su bani naši u Dalmaciji darovanja (donacie) davali, što je blažene uspomene car Franjo I. našim pravom črez H e r v a t s k u, kao h e r v a t s k i

k r a l j Dalmaciju zadobio² - što su god. 1813. Dalmaciju naši graničari i banderialna insurekcija od nepriatelja predobili, - što članak 5. 1830. potvrđeni zakletvom kraljevom isto to jedinstvo trojedne kraljevine priznavajući utjelovljenje iste Dalmacije naredjuje, tako da s punim pravom i velikim pouzdanjem od Vašeg Veličanstva moliti možemo, da se Dalmacija uzevši k njoj otoke Vegliu, Cres i Lužin, koje oblasti akoprem sada se s Istriom skupa upravljaju, ipak od starine k Dalmaciji spadaju, k Hervatskoj i Slavoniji za sjedinjenje u jedno državno tjeło povrati.

Naredbe one, koje je ban naš prije namještenja svojeg u domovini našoj za uzdržanje obćeg reda i mira učinio,³ kao neobhodno potrebne za zakonite i takove, koje je i narod i položaj domovine zahtjeva, priznajemo i u svemu za naše pred najsvětliim licem Vašeg Veličanstva proglašujemo s prepokornom molbom, da Vaše Veličanstvo obćeljubljenog bana našeg proti svakom nasilju magjarskog ministeria osigurati blagoizvoli; jerbo nije bez temelja briga ona, da krajina padnuvši iz ruku bana odpadne zajedno iz ruku Vašeg Veličanstva ne po nevěri, koju junačko i pošteno serdce graničarsko nepoznade, već po opakoj politici Vaše Veličanstvo okružavajućih savětnikah, koju ministerij magjarski u svako doba jedino na svoju korist upotrebljava.

Izpovedamo očito, da želimo i hoćemo sa svom našom snagom visoko prestolje Vašeg Veličanstva i ćelokupnost ddržavnu uzderžati, nu s druge strane iskreno i bez zatezanja izjavljujemo, da u onom nesrētnom i pogibeljnom kockom dosad izkušeni pletkah magjarskog ministeria i nadalje bez nade ostavi, bit ćemo prinudjeni našu snagu i naše sve sile jedino na uzderžanje duševnog života, i narodne samostalnosti naše upotrebiti.

To je želja, to je odluka naša, nu uvěřavamo Vaše Veličanstvo, da je to i želja bratje naše graničarske, koji kao zastupnici kako jedno s nama već na ovom saboru zauzimaju mēsto, tako isto jednim i istim duhom rodoljublja s nami dišu.

Zaderžavamo si pravo ostale naše želje i tegobe iz ovog sabora Vašem Veličanstvu posebno podneti. – Vašeg Veličanstva itd. itd.

SN, 20 VI. 1848, br. 7

8.

15. lipnja 1848, Zagreb

Saborski upravni odbor protestira protiv napada mađarske vlade i traži osiguranje političke i nacionalne nezavisnosti Hrvata i Srba od mađarske vlade i njihovu ravnopravnost s ostalim austrijskim narodima.

Euere Majestät!

So eben erhielt der vom Landtage der vereinigten Königreiche zur Leitung der Landesangelegenheiten beauftragte und bevollmächtigte Auschuß die traurige Kunde aus Syrmien, daß aus Anlaß der Richtanerkennung des ungarischen Ministeriums von Seite des slawonischen und serbischen Volkes ein militärischer Angriff der k. k. Truppen Euerer Majestät auf Befehl des Peterwardeiner Kommandirenden F.-M.-L. Hrabovski gegen das

² Austrijski car Franjo I. dobio je Dalmaciju mirom u Campoformiju 1797.

³ Odnosi se posebno na Jelačićeve proglose od 25. i 27. travnja 1848. o prekidu veza s mađarskom vladom, ukidanju kmetstva i prijekom sudu.

Volk, und namentlich gegen die Stadt Karlowitz, die als Sitz aller Heiligthümer und alles Schatzes der orientalischen Kirche von Volke selbst als eine heilige Stadt betrachtet wird, indie Scene gesetzt, und so ein fluchwürdiger Bürgerkrieg mit allen seinen gräuelfhaften Folgen begonnen wurde, der schon in seinem ersten Anfange die Verheerung jener unglücklichen, dem allerhöchsten Throne Euerer Majestät stets treuen Stadt herbeiführte.

Euere Majestät! Während die Vertreter der kroatisch-serbischen Nation dieß- und jenseits der Donau sich an den Stufen des geheiligten Thrones Euerer Majestät mit ihren gerechten Bitten und gegründeten Klagen gegen die Anmaßungen der neukonstituirten Regierung Ungarns befinden, und im Namen der gesammten Nation die Versicherungen der unwandelbaren Treue gegen die geheiligte Person Euerer Majestät aussprechen; während die kampffähigen Söhne unserer Nation zum Beweise, daß jene Versicherungen der Treue keine bloßen Worte sind, für die Erhaltung der Gesammtmonarchie, für den Ruhm, und die Rettung des glorreichen Kaiserhauses Euerer Majestät mit gänzlicher Hingebung auf den Schlachtfeldern Italiens zahlreiche und verhältnißmäßig größere Opfer als die ganze übrige Monarchie bringen; während die heimgebliebenen Söhne dieses Vaterlandes sich nur gegen die ihnen rechtswürdig aufgedrungene, und die königliche Macht unseres geliebten Herrschers beinahe vernichtende oder doch im höchsten Grade beeinträchtigende Gewalt des magyarischen Ministeriums stemmen, und deßhalb, die unverbrüchliche Unterthanstreue in ihrem Herzen heilig bewahrend, bis zur Erhöhung ihrer unterbreiteten Wünsche nur einen passiven Widerstand gegen die Anmaßungen der magyarischen Gewalthaber äußern, - wurde von den magyarischen Satelliten eine Nation, die von Treue gegen ihren Monarchen durchdrungen, dabei aber auch ihrer Rechte als Nation sich wohl bewußt, nichts anders anstrebt, als die Integrität der Gesammtmonarchie und die von Euerer Majestät am 15. Mai ausgesprochene Gleichberechtigung aller, dem väterlichen Scepter Euerer Majestät gehorchenden Nationalitäten aufrecht zu erhalten, mit Feuer und Schwert überzogen, die Söhne, Brüder und Väter der ruhmgekrönten Kämpfer der Monarchie hingeschlachtet und ein freies und tapferes Volk, welches das mächtigste Bollwerk gegen alle Feinde Oesterreichs bildet, durch Ränke und Kabalen der magyarischen Organe der Vernichtung oder der magyarischen Willkürherrschaft preisgegeben. Es wird gerade in dem Augenblicke, wo die Erhaltung der Gesammtmonarchie, die Rettung des Thrones, und die friedliche Entwicklung aller Nationalitäten Oesterreichs Eintracht erheischen, die Fackel eines verherenden Bürgerkrieges mit frevelender Hand angezündet, und so nicht nur die heiligsten Interessen der einzelnen Völker im höchsten Grade gefährdet, sondern auch, was wohl berücksichtigt zu werden verdient, der Fortbestand der Monarchie, und des Thrones Oesterreichs geradezu in Frage gestellt.

Den unabsehbaren Folgen dieses verzweiflungsvollen Zustandes kann kein anderes Mittel sicherer begegnen, als Euerer Majestät allen Höchsthren treuen Völkern im gleichen Maße zgedachter gnädigster Schutz.

Wie aber dieser hohe Schutz unserer Nation vom geheiligten Throne Euerer Majestät zu Theil werden könnte, darüber geben die aus dem versammelten Landtage unterbreiteten Wünsche der Nation einen viel zu genügenden Aufschluß, als daß wir die Wiederholung alles dort Gesagten hier für nothwendig hielten. Wir können jedoch hier den Umstand nicht unerwähnt lassen, daß die erste und dringendste Maßregel, um den weiteren Folgen des angefachten Bürgerkrieges vorzubeugen, nach der einstimmigen Ueberzeugung des ganzen Landes darin bestehet, daß durch Euere Majestät dem bisherigen slavonisch-syrmischen Kommandirenden Generalen Hrabovski, der in Folge seines falschen und wortbrüchigen Systems, durch welches er die Interessen des ung. Ministeriums mit Hilfe seiner magyarischgesinnten Umgebung zu fördern bestrebt ist, und deßhalb das Vertrauen des Volks, dessen Hatz er sich vollends zugezogen hat, selbst in seinem loyalen Unternehmungen nie und in keinem Falle mehr genießen kann, das General-Kommando in Slavonien und

Syrmien unverzüglich abgenommen und unserem geliebten, dem Throne Eurer Majestät unwandelbar treuen, und das Vertrauen der Nation im vollen Maße besitzenden Ban allergnädigst anvertraut werde. Diesen gerechten, gesetzlichen und begründeten Wunsch der Nation sehen wir uns daher veranlaßt, abermals an den Stufen des geheiligten Thrones Eurer Majestät im vollen Zuversicht nicht nur unser heil, sondern auch die Rettung des ganzen österreichischen Staates, dessen Erschütterung sonst durch die verzehrende Kraft des Bürgerkrieges leicht erfolgen könnte, erwarten.

Die zweite unumgänglich notwendige Maßregel, um dem Umsichgreifen des Bürgerkrieges Schranken zu setzen, bestünde dann noch darin, daß Euere Majestät dem einstimmigen Wunsche des gesammten k. k. österreichischen Grenzvolkes gemäß offen und deutlich allergnädigst zu erklären geruhen: die gesammte k. k. Grenze sei im Sinne ihrer geschichtlichen Vergangenheit in Bezug auf ihre rein militärischen Angelegenheiten vom k. k. österreichischen Kriegsministerium abhängig, in Betreff ihrer gesammten Civilangelegenheiten aber mit den Königreichen Dalmatien, Kroatien und Slavonien als vereinigt zu betrachten, und habe vom ungarischen Ministerium, wie bisher so auch in Zukunft, gar keine Befehle anzunehmen und zu befolgen.

Auf die Ergreifung dieser Maßregel glaubten wir Euere Majestät umsomermehr aufmerksam machen zu müssen, als es gewiß ist, die sämmtlichen k. k. Grenzregimenter im vollen Bewußtsein ihrer Nationalität fest entschlossen sind eher Alles zu wagen, als statt mit ihren stammverwandten Brüdern den Kroaten, Slavoniern und Serben wieder vereinigt, zum Lohne ihrer Jahrhunderte langen treuen Aufopferung für die Dynastie Eurer Majestät unter das Joch ihrer Todfeinde, der übermüthigen Magyaren, wider ihren Willen gebeugt zu werden.

Für den unerwarteten Fall, daß Euere Majestät Höchsthre schützende väterliche Hand aus was immer für Rücksichten dieser treuen Nation noch fernerhin zu entziehen bemüßigt sein sollten, können wir nicht umhin, offen und unumwunden, wie es einem freien Volke ziemt, Eurer Majestät Aufmerksamkeit auf die furchtbaren Gefahren zu lenken, welche für den Gesamtstaat daraus entstehen würden, wenn die tapfern und zahlreichen Krieger unserer Nation, welche in diesem Augenblicke für das Wohl Eurer Majestät in Italien bluten, auf die traurige Kunde über das Hinschlachten ihrer Familien und Verheerung ihrer Habe, sich in die höchst traurige Lage versetzt sehen sollten, dem unwiderstehlichen Rufe der Natur endlich nachgebend ihren gegenwärtigen Posten im Gefühle einer höheren und näheren Pflicht verlassen und zur Vertheidigung ihres Herdes, ihrer Kinder und ihrer heiligsten Rechte zurückeilen zu müssen. Mit blutendem Herzen würde sich diese treue Nation zu einem solchen äußersten Schritte entschließen, aber zwingt man sie dazu, so wird sie ihn thun kühn und männlich, wie es heldensöhnen ziemt, und jede Verantwortlichkeit dafür vor dem göttlichen und dem Throne Eurer Majestät treffe diejenigen, die das unsägliche Uebel eines Bürgerkrieges von der Monarchie abwenden konnten, und es doch zu thun unterließen. Jahrhunderte lang hat diese Nation ihrem Monarchen treu und redlich gedient; jetzt eindlich tritt sie vor die geheiligten Stufen des Thrones Eurer Majestät, und verlangt von der Gerechtigkeit ihres Monarchen den gerechten Lohn dafür: Schutz gegen ihre magyarischen Dränger und vollständige Gleichberechtigung ihrer Nationalität im brüderlichen Völkerkranze des neugebornen Oesterreichs.

Die wir übrigens in Erwartung einer, keinen Verzug erleidenden, mit Ausschluß jedes Einflusses des ungarischen Ministeriums zu fassenden, allerhöchsten Entscheidung in ewiger Treue bis in den Tod verharren.

Eurer Majestät tru-gehorsamste Unterthanen.

Der vom Landtage der drei vereinigten Königreiche Kroatien, Slavonien und Dalmatien ausgesendte und bevollmächtigte Ausschuß.

Gegeben aus der Sitzung des dirigirenden Landtags-Ausschusses.

Agram, am 15. Juni 1848.

9.

15. lipnja 1848, Zagreb

Saborski upravni odbor traži od Alberta Nugenta izvještaje o stanju u Slavoniji i organizaciju narodne obrane.

Gospodine!

S velikim negodovanjem dobismo danas vesti, da je zapovjedajući General Hrabovski iz Petrovaradina s vojskom to pješacom to konjaničkom navalio na dolnje Karlovce, usled česa se ondě boj zametnu tako, da je sav grad jur u vatri; a naša je sada najsvetia dužnost, da tamošnjoj našoj bratji, na koliko je u ov mah moguće, u pomoć priskočimo, zato u odsuču preuzvišenog Gospodina našeg Bana, kao po saboru opunovlaštjeni ravnajući odbor nalažemo Vam:

1-o Da se u porazumlenju sa G. Grofom Petrom Pejačevićom podpuno obavestite s kojeg je uzroka zapovjedajući General Hrabovski poslao vojsku u Karlovcu, jedali je to u dogovoru s magjarsko-ministerialnim komisarom Černovićem,⁴ ili usled naredbah magjarskog ministeria, jedali pako iz kakvog temeljitog uzroka, kamo se ipak branenje narodnosti li nepokorenje magjarsko-ministerialnim odlukam po tamošnjih rodoljubivih žiteljah brojiti nemože.

2-o Da, ubavestivši se o cěloj stvari i uvidivši da se narod uvrđjen za obranu narodnih svojih pravah diže, narodu ondě u ustrojivanju četah za obranu njegovu potrebitih činom i savětom na ruku idete i u pomoć pritečete onamo, gdje će biti od potrebe.

3-o Da nas najmanje svaki drugi dan o tamošnjim dogadjajima izvęštjivate, da se znademo ravnati, shodne naredbe učiniti; zato neka Vaš tajnik g. Boić marljivo piše, il ako bi on drugi posao imao, izberite si izmedju tamošnjih rodoljubah tajnika, koi će Vam u pisanju izvęstjah Vaših u pomoći biti.

4-o Da tim sigurnie, toćnie i skorie Vaša pisma ovamo na nas i preuzvišenog G. Bana dolaziti mogu, a odovuda na Vas, učinjena je naredba kod dotičnih oblastih, da se do Zagreba ustanove i uvede u pojedinih štaciah ordunancie počemši od Osěka, k

u Valpovu
u Šokac Miholjcu
u Moslavini Slavonskoj
u Bać-Miholjcu
u Věrovitici
u Pisanici
u Bělovaru
u St. Ivanu
u Verbovcu
u Dugih Selah

⁴ Mađarska vlada imenovala je u svibnju 1848. Petra Črnojevića kraljevskim komesarom u južnim mađarskim županijama (Bačkoj i Banatu).

U Osėku pako primat će Gosp. Antun Mošinski sudac Źupanie Vėrovitićke listove na Vas glaseće i ako Vi tamo nebi bili poštom dalje na Vas odpravljati i zajedno paziti, da lisotvi odovud na Vas poslani takoder na Vas sigurno dodju, a Vaši gori naznaćenim putem ovamo točno stižu. U Vukovaru imate Vi opunovlastiti kojeg pouzdanog domoljuba, da iz pošte na Vas prispevše listove prima i Vam predade, a Vaše opet sigurno odpravlja.

I to su Vam za sada naredbe, koje Vam se za izveršenje i ravnanje Vaše priobćuju.
Iz sėdnice ravnajućeg odbora
u odsuću preuzv. g. Bana
po Saboru kraljevinah Dalm. Herv. Slav.
opunovlaštjenog u Zagrebu
dne 15. Lipnja 1848 deržane

Mirko Lentulaj

DAZg, OAN, 1848/2869-23

10.

17. lipnja 1848, Zagreb

Upravni odbor Hrvatskog sabora izražava solidarnost sa srpskim pokretom i nudi pomoć protiv Mađara.

Mila bratjo!

Čuli smo žalosnim sarcem ovijeh danah kako ste vi mila bratjo bili parvi, koj ste morali okusiti okrutne navale našijeh i vašijeh neprijateljeh. Nu naša se je žalost po nešto u radost pretvoirla, kad smo čuli iz pisamah, koja su na ovaj grad privatnim putem prispela doznali, da je kod vas gdje je pravda bila i pobeđa ostala.⁵ Kako smo čuli parve glasove odmah smo sve ono učinili što naša i vaša sigurnost, spas mile domovine i bratinska ljubav iziskuje.

Poslali smo potrebite naredbe Grofu Albertu Nugentu, koi se sada kao banski Komisar u Slavonii bavi. Pisali smo svėtlomu Krlaju da bi blagoizvolio odaljiti tamošnjega Gjenerala i varhovnoga vojske zapovėdnika Hrabovskoga, koi se je usudio zametnuti gradjanski rat i baciti sėme nesloge i pobune medju onaj puk, kome je on od premilostivog kralja kao otac i uzderžavatelj mira i poredka bio podan. Pisali smo takoder i na pomenutog Gjenerala, pitajući ga, jeli istinit taj žalostni glas, koi je do našijeh uhah dopro? i ako jest, kako se je usudio prolivati kerv najvėrnieg borca za carsku obitelj i prestolje. Mi smo sve ovo mila bratjo učinili, ali to nije dosta. Mi hoćemo ne samo rećma nego i činom da pokažemo, da smo pripravni děliti s vama smart i život. Zato smo Vam za sada pripravili jednu četu od 600 dobro oružanih momakah, koje ćemo ove dane, kamo nam Grof Albert Nugent naznaći polsati da im se na čelo postavi i da ih vodi kamo vam od potrebe bude.⁶

Oprostite mila bratjo, ali nemože nam se na ino, nego očitovat Vam naše nezadovoljstvo što iz privatnih vėstih morademo toli važne dogadjaje doznovati. Toga radi

⁵ General Johann Hrabowsky bombardirao je Sremske Karlovce 12. lipnja 1848, ali morao se povući u petrovaradinsku tvrđavu.

⁶ Čini se da ta četa nije poslana u istočnu Slavoniju. Nešto kasnije, u dopisu od 22. lipnja 1848, Upravni odbor obavijestio je srpski Glavni odbor da je grofu Nugentu poslana četa od 200 serežana parobrodom po Savi (POV, OAN, 1848/2883-40).

molimo Vas iz dubine sarca našega da nas u buduće što čestje možete izvestite kako stvari kod Vas bivaju; jedno da mi u bojaznoj sumnji neplivamo, a drugo, da možemo odmah one naredbe učiniti koje bi za naše i vaše spasenje od potrebe bile. Molimo Vas takodjer, da nam što skorije pišete koliko novacah za bojnu porabu u blagajni imadete, jer jedno dalečine radi, a drugo i ovdašnjih potreboćah i nedostatak, teško da ćemo moći izim putnih troškovah, što više opredeliti za uzdaržanje napomenute čete od 600 momakah, koju smo Vam poslali nakanili.

Primite bratinski pozdrav naš.
U Zagrebu dana 17. lipnja 1848.

Iz sēdnice ravnajućeg odbora u
odsucū preuzv. G. bana po Saboru opunovlaštenog
U imenu ravnajućeg odbora Mirko Lentulaj.

DAZg, OAN, 1848/2875-30

11.

19. lipnja 1848, Innsbruck

Poslanstvo Hrvatskog sabora moli kralja da prihvati molbe ugarskih Srba.

Vaše Cesarsko-Kraljevsko Veličanstvo!

Naložio nam je narod hervatsko-slavonski da želje njegove Vašem Veličanstvu za najmilostivnie odobrenje osobno podnesemo, - nu naložio nam je i zajedno, da želje i zahtivanja bratje naše serbske kao svoja pred najsjajniem licem Vašeg Veličanstva podupiramo.

Za našu dakle ugodnu i svetu dužnost držimo želje i zahtevanja batinskog naroda sarbskoga i od naše strani kao takova, koja mi za naša smatramo Vašem Veličanstvu podnesti s najpokorniom molbom, da Vaše Veličanstvo glede neporušive vērnosti slavnog naroda saborskog pram visokoj vladajućoj kući Vašoj želje njegove najmilostivie uslišiti blagoizvolji.

U jedinstvu željah ovih medjusobnih sastoji zajedno jedinost sile, i snage srodnih ovuih narodah, - sile i snage jedino na učverstjenje i blagostanja najvišjeg prestolja Vašeg Veličanstva, i mile domovine smerajuće – i zato izjasniti želeći smisao molbe naše glede toćkah 6. i 11. Vašem Veličanstvu posebno podnešene na temelju zaključka na saboru trojednih kraljevinah dne 5-a Lipnja t. g. daržanom jednoglasno učinjenog iskreno izpovedamo, da mi u slučaju onom, ako se vojvodstvo sarbsko ustanovilo bude, niti hoćemo, niti možemo se protiviti, da se vojvodstvu sarbskomu sva i ista ona vlast poveri, i izrući, koja njemu polag starodavnih naroda sarbskoga poveljah toli u prekodunavskih pokrainah, toli u sremu pripada, već i s šnjimi jednodušno najpokornie molimo, da se isto Vojvodstvo onako, kako je narod u peticii svojoj posebnoj želju svoju izrazio opet uvede, i ustanovi.

Što doćim molimo, ostajemo u neporušivoj podložnićkoj vērnosti
Vašega Veličanstva

U Innsbrucku
najvērnnii podložnici.

HDA, SKHSD, kut. 3, 1848/VI-30

12.

[20. lipnja 1848, Innsbruck]

Ban Jelačić poziva graničare u Italiji da ostanu vjerni kralju i domovini.

Junaci! Mila moja domородna bratjo!

Ja Ban vaš imao sam sreću jučer od Njegovog Veličestva Našega Cara i Gospodara Audienciju dobiti, u kojoj mi je Njihovo Veličestvo blagoizvolilo milostivno izjaviti, da u ličnosti Njegovog Ces: Kra: Visočestva svetlejšeg Gospodara Joana kao posredstvenika naznačiti da nesoglasie iz medju Madjara i naše zemlje polag naše želje izravna.

Da bi se ovo od velike važnosti i trudno dĉlo preduzeti moglo, potrebno je od svega da se u svim našim zemljama mir i poredak oderži.

Nu na žalost našu ovo je već u Slavonii kod Karlovca narušen, medju tim ja sam nuždne korake učinio, daljnim nasiljama preduprediti, i polagajući nadeždu na zdravi razum naroda da će prestavljenije moje poslušati i u miru dĉlo izravnjenja Njegovog Visočestva Gospodara Erchercoga Joana očekivati.

U ovom smislu pišem ja na vas ljubezna bratjo vojnici da se nebi dali čres vijesti u kojim se vaše otečestvo u opasnosti nalazi, u izpolneniju teške ali lĉpe dužnosti na obranu Trona i deržave u Italii odvratiti. Već se glas slave o hrabrosti, sterplivosti u bitkama i tegotama po čĉloj Europi raspotrejao. Nemoite u slavu čres kakvo neuputno dĉlo i pram vaše zakletve, koi bi vami u vašim hrabrim predčestve na besčestje služilo učiniti.

Tamo gdje se vi nalazite tiče se vašeg ljubeznog Cara vašeg občeg otečestva, i budite uvĉreni da mi u Hervatskoj i Slavonii jošće dosta jaki jesmo da i bez vaše pomoći našu domovinu sačuvati i naša prava i narodnost braniti možemo.

S tim Bog Vas poživi Junaci!

Baron Josip Jellačić Bužimski,
FML. i Ban.⁷

AHAZU, OBJ, III-H/3

13.

21. lipanj 1848, Zagreb

Upravni odbor Hrvatskog sabora moli da kralj poništi protubanske manifeste od 10. lipnja i Jelačiću preda zapovjedništvo nad vojskom u Hrvatskoj i Slavoniji.

Vaše Veličanstvo!

⁷ Usporedni tekst Jelačićevog proglasa na njemačkom ima datum.

Narod hervatsko-slaovnski svagda vėran prestolu Vašega Veličanstva tako je gerdno uvrėdjen u sercu svomu, da ni u kojih dogadjajah ovoga svėta tomu primėra nejma. Jer doćim 35 tisućah vojske ovoga Vašemu Veličanstvu svagda kudgod migne vėrna naroda pet i šest putih više kervi svoje u Italii proliva nego ikoja druga krajina ćeloga cesarstva; doćim poslanićtvo na ćelu svoga Bana koga narod vas štuje, kada mu je iz neba dopao, pred Vašim Velićanstvom, u ime ćeloga naroda, uzdišući prosi da ga u buduće carevini svojoj bolje pridruži, nego što je dosad bio; doćim dakle sve to radi narod ovaj Vašemu Velićanstvu svagda vėran, a to ne samo u sercu nego i dėlom, stigoše nam štampani listovi neki iliti pamfleti tobože iz Inšbruka od 10. Lipnja godine 1848. po onakom putu kao što obićeno sve takove knjižice, te još sa popisom Vašega Velićanstva, gđe se ovaj narod nepokornostju i nezahvalom najćernijom prema caru te još i velikiem izdajstvom ukorava. – Vaše Velićanstvo! ovaj nam je ukor i u kosti naše unišao i kervaviem sercem ovaj ipak još vėrni narod ovo pismo Velićanstvu Vašem piše.

Jer kako da nas ne smervi ota misao, da nas kroz tolke stotine godinah svagada vėrne odmetnićtvom sramote. Kako da nas ne smervi ota misao, gđe mi molimo te i zakonitiem putem molimo, pak još ništa ne stećemo, sada gđe gotovo svaki dan stižu molbe Vašemu Velićanstvu, koje su nezakonite, iz oružanieh rukuh, pak opet milostivo su primljene i prosba im odobrena bila.

Kako da nas ne smervi ota misao, da mi koji smo za tamne birokracije i absolutizma, ako baš jadno i oskudno barem kako tako životarili, da mi sada za sunćanieh danah slobode, jednakosti i bratinstva što se narodnosti tiće ginemo.

Kako da nas ne smervi ota misao, da nas koji idemo za obranom i pravicom svake narodnosti i svakoga jezika pak da nas zato ljagom velikoga izdajstva kaljaju. Kako da nas ne smervi ota misao, da je bio ćovėk ob našem ćelu, koji jedinac mogao nam je sreću donesti i prestolu Vašega Velićanstva još bliće nas pripojiti, pak da mi njega kroz laži te laž izgubimo.

Jer mi se pozivljemo pred Vašiem Velićanstvom na Boga i na ljude, da vėrnijega naroda nad Hervate i Slavonce nejma, ni vėrnijega podanika nad našega Bana barona Jelaćića, a dokaz je tomu, da je naš zakoniti i u dobru redu skupljeni sabor sve njgove korake odobrio, i kao za svoje priznao.

Sveta je dakle dužnost naša, da mi to Vašemu Velićanstvu u oći kažemo, da je vas narod ovieh kraljevinah iza tolikieh uvrėdah i tolikieh nepravdah strašno se uzmutio.

Jer kad je tko ćoekom treba s njime po ljudski, a kad je narod koji zaslužen ne samo za carevinu, nego baš da rećemo za svu Europu onda to boli, da se ni izreći nemože, kad za toliku prolivenu kerv narod neki, ne samo da nebude drugiem narodom u carevini pridružen, no da se još što se narodnosti tiće s njim kao s kakviem h e l o t o m ili p a r i o m postupa.

Jer to si može svaki pomisliti, da golo i pusto obećavanje, da će se tobože narodnost naša štediti, nikoga umiriti nemože, kad se na oto što se prestolu Vašega Velićanstva pouzdano podneslo, i koje jedino našu bi budućnost osiguralo kad se na oto posebice neodgovara pak još i vidėti mora kakviemi pletkami i nepravdami takova nam ćovėka otimlju, koji bi jedini mogao red i mir u domovini oderžati.

Molimo dakle još jedanput najponiznije te iz svega serca, da Vaše Velićanstvo molbam našiem posebice odgovori a premiloga Bana našega ne samo dosadanjoj sluźbi njegovoj i domovini našoj povrati, nego i zapovėst nad svimi regimentami hervatsko-slavonskim njemu izrući. Samo tako nadati se može, da se mir i red u domovini za duźje vremena utverde, i da onaj narod, koji je tolikiem krivdami tako razdražen, u vojnu medjusobnu neugrezne no u miru razvitku svomu dopomogne.

Ostajemo svagda vėrni
V a š e g a V e l i ć a n s t v a
preponizni podanici, poklisari naroda
hervatskoga i slavonskoga

Iz sjednice državne kraljevine Dalm. Herv. i Slav. u Zagrebu dana 21. Lipnja 1848. godine.

SN, 28. VI. 1848, br. 10

14.

21. lipnja 1848, Zagreb

Zastupnici Hrvatskog sabora pozivaju hrvatske graničare na pripreme za oružani sukob protiv Mađara.

Pozdrav i poštenje od naroda hervatskoga i slaovnskoga iz provinciala i krajine militarke, sakupljenog na velikom saboru u Zagrebu.

Na poziv i na milu rječ našega preuzv. g. Bana, sastadosmo se mi poslanici kraljevine hervatske i slavonske i sve krajine careve, da se dogovaramo i većamo: kako ćemo sada kad sunce slobode svuda probija nevolji se našoj oteti, slobodu našu utverđiti, te sreću dčce naše i unučadi naše zasaditi.

Ele braćo da čujete žalostna glasa!

Pošto mi našega sladkoga Bana radostno u ovaj grad Zagreb dočekamo i na banovski stolac njega lěpo posadimo i već dogovarati se stanemo kako da budemo svoji te sretni; odmame nam jedino dobro naše Bana našega, u koga se svi pouzdasmo i komu se svi tvrdo zavěrismo tamo nekud u zemlju Tirolsku da ide Caru na sud. Mi znajući da Car u ovo nemirno vrěme sav smeten od tolika mu dodijavanja i primoravanja, te još i nevěre Bečke danas ima ove ljude oko sebe a sutra dan one, sve same pizmene Švabende i ljutu Magjariju zaklete nepriatelje kervi naše te imena našega, nipošto nedavasma da nam Ban podje jer nam se biaše plašiti da nam već i nedodje, kako su Cara stegli Němci i Magjari koji na to idu da mi Magjaru robujemo a uzvišeni Ban na to je išao i o tome radio da nebudemo ničiji ni němački ni magjarski nego carevi te svoji. Ali Ban naš pravednik i pred bogom i pred carem nedade se zaderžati, no ode da se očisti i opravda od onoga čim ga dušmanska zavist potvorila. S Banom podju ponajbolji od gospode hervatske i serbske da mu budu pratioci a koji dan ranije běše pošao i sveti patriarh karlovački⁸ da izprosi carevu milost za vojvodovinu Serbsku. Dan na dan izčekivasmo Bana, izčekivasmo svetoga patriarha da nam se vernu, ele se Bana nedočekasmo! Skupimo se dakle u srědu popodne 21. o. m. U naše sědište pošto se glas raznio i novine glasile da je Car našega Bana nevěrom potvorio, baniju mu oteo i zapověst napisao da nitko Bana nesluša. Ta zapověst nestigne na poglavarstva carem potverđjena, no ju dokopamo kad je bila na putu da stigne někomu Poglediću koji s Magjari derži. Pošto nam se ote tobože carske zapověsti proštiu (a nemogosmo ih od ruga ni da slušamo) vrisnemo svi iz jedne duše, iz jednoga gerla: b r a ć o p o d o r u ž j e! Prodaše nas Němci pod Magjara za koga nećemo nipošto da znamo; još ga dvě posestrime kraljevine neotresle (a dodijao im je do živa boga) pak bi sada radi još i krajinu pod magjarski jaram da upregnu); takovoj zapověsti nije kriv Car koji za to i nezna (a ako zna tim gore po njega) nego je to sve maslo careva stričevića, Ugirnskoga Palatina i grofa Batthyanyja,⁹ oni podpaljuju u Cara pizmu na nas, oni se nestidno u careva pisma uvlače te nas nevěrom ukoravaju, oni carevu peru svašta na nas podmeću te nas plaše, oni na takovu sramotu i gnjusan potpis carevu ruku vode. Tko nas

⁸ Josif Rajačić.

⁹ Predsjednik mađarske vlade Lájos Batthyány.

braćo nevěrom ukorava nevěru našao! Pošto se mi jedan iza drugoga dignemo i zacvilimo kanda nas je guja u serce ujela, pošto svi upitamo tko je vĕra tko li nevěra, pošto se svi začudimo da baš sada kad je sad ovaj sad onaj narod slobode se svoje domogao i narodna života, što baš nas Magjarom u ždrĕlo turaju te čistu našu kerv njihovoj šarenoj kopiladi pod noge meću; pošto nas ovo sve razžalosti i zapeče nemogosmo drugo nego zazivljuć živoga boga a ruku na dušu, kad već nije ni kud ni kamo, pristanemo svi opet na oružje, jer kako da pregorimo da se naš narod nevěrom ukorava, naš narod koji je sva ravna polja careve Italije svojom kervlju napojio, i kanda vrazim našiem nije dosta što smo toliku braću oplakali ogłosiše još i překe sudove po zemlji Ugrinskoj gdĕgod našega naroda ima, neka nas nije neka svi izginemo; a što překi sud nebi zahvatio to će doći gospoda što su je vrazi naši namĕstili: doći Hrabovski doći Jozipović¹⁰, da nam sude i gospoduju (a njihovo ime i u pakli smerdi) te da još i zadnje serce koje mari za narod hervatski i serbski i njegovu slobodu ugnječe i kerv mu izpiju. Taj isti dan 21. stigoše nam takodjer glasovi iz Srĕmskih Karlovac. Ako je svaćije serce osvetom planulo kad biasmo čuli što se dogodi u Kikindi i u Bećeju gdĕ su braću serbsku, a našu kerv, zato vēšali što su rod svoj ljubili, to je vatra poštena serca još većma buknila kad nam danas stiže pismo iz Karlovac, gdĕ nam pišu kako su Magjari zato na Karlovce, sa topovi udarili što nisu radi, da braća o svomu dobru i o svomu rodu rade te vojvodu izberu kao što im je carska rĕč obrekla bila; te da nisu samo udarili iznenada te na blagdan, nego još i čeljad mućili i mercvarii i kuće palili i sažigali.

To se nemože pregorĕti; naša osveta mora da plane kao živi oganj iz svaćijega serca koje grĕhom i nevěrom pokvareno nije.

Ali braćo krajišnici dićni sokolovi Like i Kerbave, Ogulinci i Slunjani od najboljih svagda a sada i dověka; Banovci junaci Jelaćića Bana kao rodjeni sinovi i vi Križevćani i Gjurjevćani slavnoga imena vĕrni čuvari a dušmanu magjarskomu najbližji susĕdi, još i vi Slavonci hĕrvatski pobratimi pak Banatjani koji već u oganj skoćiste i vragove odbijate što ćete reći kad vam rećemo da je nakanio Švaba i Magjar našoj kervi a diki našoj Jelaćić-Banu slavnomu Banu ta naše gore listu da sudi i njega da odsudi; a to zato što nije hito da bude izdajica naroda svoga te da nas nevěri magjarskoj preda, nego nas čuva kao dobra majka i kerv bi za nas bio prolio na kervavomu polju bojnićkomu, samo da nas kako oslobodi i one verige da razukuje i razbije u koje nas vrazi naši sklenuše. Kad smo vidĕli da je do toga došlo te da pomoći nije nego u oružju koje bog dade da se zlo odbrani a dobro pribavi, onda skoćismo svi jedniem skokom i gospoda gradjanska i vojnićka, duhovnici i šerežani, i jedna vĕra i druga, i staro i mlado, ta svi što nas je god bilo od onieh koje vi izabraste da se staramo o vas i o diku vašu, onda svi kliknusmo na oružje štogod oružje ponesti može, svako živo da doleti i pušku donese te da udaramo i da se branimo dok je kervce i dok je serdašca te u slavu velikoga boga pomoćnika našega i u slobodu Jelaćića Bana bez koga nam sreće nejma, te oružje da ne položimo dok mi njega ne dovedemo i na banovinu nepovratimo; to isto nam obrekoše braća Srĕmska, Banatska i Bačvanska koji k nam pristadoše jer je i njim dodijala oholija i nemilost magjarska. Oni su boj slavno započeli, mi da im budemo vĕrni drugovi, da brat brata ukoriti nesmĕdne; a naša sramota je veća nego njihova, a gerdne su obadvĕ. Mi bi bili herdje i kukavice da sada odmah na noge junaćke ne skoćimo i svakoga ne smaknemo koji s nami deržati neće: komu nije do narodnoga i svoga poštenja, komu nije do domovine i dike njezine Jelaćića Bana bolje da ga nije, te ostane čisto zerno hervatsko i serbsko; a vrag naš petom da krene otkuda je došao, no dobro naše da nam vrati.

Krajišnićki sine junaće od vēka sve spremi i pripravi da napojiš sabljicu magjarske kervi koje ti još okusila nije, i da gadjaš u ona persa koja ti o propasti rade a na poštenje i pravicu privesti se nedadu.

Kad stigne perva zapovĕst da si gotov.

¹⁰ Knez turopoljske općine Antun Josipović, poznat po promađarskoj orijentaciji.

Bog te pomogao i srěća junačka!

NSK, ZR, ZL, RSP 1848-1849, R VIIIa B-2

15.

23. lipnja 1848, Zagreb

Upravni odbor Hrvatskog sabora poziva narod u Hrvatskoj i Slavoniji na financijski doprinos obrani zemlje.

Upravljajući odbor, opunovlaštjen od sabora kaljevine hervatske, slavonske i dalmatinske, u ovo burno i pogibelno doba domovine naše;

Vidjevši goleme i velike potreboće, koje iziskuje sigurnost, mir i poredak domovine;

Uzdajući se u domoljubje domorodacah, dana 23. Lipnja t. g. zaključio je:

Da se za potreboće i izbavljenje domovine otvori podpisivanje dobrovoljnih prinesakah, koji ne samo u gotovu novcu, u zlatu ili srebru, nego i u svačem drugom, što je obrani domovine potrebno, kao u oružju ili hrani za ljude i konje, na oltar domovine položiti se mogu.

Bratjo domorodci!

Sveto je ime domovine. Ona je naša občena mati. Ona je sveta ona zemlja, na kojoj su živili otc i naši, i na kojoj i za koju su oni znoj i kerv svoju prolivali; u kojoj su oni hladan grob našli.

Ona je zibka (kolievka) mladosti naše; ona polje veselja i truda muževne dobe naše; ona štap i podpora starosti naše; ona najposlie mirno počivalište za umorne kosti naše.

Bratjo domorodci!

Ova naša domovina, ova naša ljubljena mati, ova naša sveta zemlja u velikoj je i strašnoj pogibelji.

Sa više stranah oko nje kupe se čete oboružanih nepriateljah.

One mogu svaki dan u našu zemlju provaliti i opustošiti ognjem i mačem sve, što jim pod ruke dodje, i ljude i marvu, i kuće i polje.

Potrěbito je dakle, da se domovina naša osigura, koliko je moguće, ter da jakom rukom dočeka svakoga nepozvanoga gosta.

A tomu je potrebita novčana snaga, bez koje je i najveća fizična snaga zaludu.

Bratjo domorodci!

Svaki dakle, kom je domovina mila; kom je na sercu narodno poštenje, kom je stalo do sačuvanja vlastitoga imetka i vlastite sigurnosti; nek metje na oltar domovine veselo i radostno dar svoj, a genij slavjanskoga naroda našega, po velikoći darovah vaših, računat će i rodoljubje vaše i vėrojatnost bližnje budućnosti naše.

U Zagrebu dne 23. lipnja 1848.

U ime upravljajućeg odbora PredsědNIK.

HDA, BV, UO, kut. I., 1848/13b

16.

23. lipnja 1848, Zagreb

Mirko Lentulaj šalje oblastima u Hrvatskoj i Slavoniji poziv Saborskog odbora za obranu zemlje.

Gospodo!

Šaljem Vam poziv upravljajućeg odbora opunovlastjenog od sabora kraljeivne Hrvatske, Slavonske i Dalmatinske, iz kojeg uviděti možete, koje su naše potreboće, i zašto se svi vćrni sinovi domovine pozivlju, da za izbavljenje mile domovine što u novcu, u zlatu il srebru, što u žitu, oružju i svaćem, što je obrani domovine potrebno, doprinesu, domovini žertvuju.

Sakupljajte dobrovoljne prineske, kako veli upravljajući odbor, i u gotovu novcu, u zlatu ili srebru, i u svaćem drugom, što je obrani domovine potrebno, kao oružju il hrani za ljude i konje.

Da laglje i što prie možete dobrovoljne ove prineske i žertvice za narod skupljati, i domovini predati, imenujte jedan, ili po okolnosti više odborah od verlih iskrenih domoljubah, koji će u krugu Vaše oblasti ići od sela do sela, od kuće do kuće, od lica do lica, i pozivati sve sinove i kćerke domovine naše bez razlike stališa staro i mlado da daruje domovinu, da joj žertvuje, što može.

Zajedno neka se odbori Vaši stave u porazumljenje sa župnicima i duhovnim pastirima, koji su putem duhovnog stola takodjer pozvani, da odbornikom rećju i ćinom u sabiranju dobrovoljnih prinesakah budu u pomoći, ako bi duhovnici već prie što god sakupili, ono neka odbori vaši uz popis darovateljah od njih dignu.

Što se tako sabere u novcu, to od osam do osam (?) danah po sasma sigurnoj prilici uz popis darovateljah i dara na priloženih pozivih ovamo u deržavnu peneznicu, pošaljite kano i ono, što tko dade u srebru il zlatu.

Što tko dade u naravi, kao u žitu, sćenu, zobi, ono stavite u spravu i ćuvajte dobro, a ovamo pošaljite o svemu izvćstje od osam do osam (?) danah, i ako bi tko dao što god u vinu, il takovi proizvod, koi se ćuvati nemože, il ako bi dao tko marvince, a ono Vi prodajte putem javne dražbe, i novce, što dobiete s drugimi novćanimi prinesci ovamo pošaljite, kako bi rećeno vazda uz popis darovateljah.

Ćinite sve shodne naredbe, i nastojte, da bude pomoć što veća.

U Zagrebu dne 23. lipnja 1848.

*U ime upravljajućeg odbora narodnog,
P r e d s ě d n i k
Mirko Lentulaj.*

HDA, BV, UO, 1848/13c

17.

26. lipnja 1848, Zagreb

Upravni odbor Hrvatskog sabora naređuje hrvatsko-slavonskim oblastima da prate i zatvore sumnjive osobe i sprijeće raspaćavanje protubanskih manifesta.

Šire se pod imenom cara i kralja nekakvi manifesti ili ogalsi iz Insbruka pod danom 10. lipnja t. g. proti našem preljubljenome Banu, i čitavom narodu našem: a našem Banu, koji je posle 10. lipnja t. g. u Insbruku kod cara i kralja bio, nije ništa kazano, da je kakov manifest, il druga kakova zapovēd proti njemu izdata, već je naš Ban i od čelog prejasnog dvora carskog najljubeznije i kao p r a v i B a n primit, niti je kakov manifest oblastim u domovini našoj od previšnjeg mesta priobćen, otkuda jasno slēdi, da su ti manifesti bez znanja našega cara i kralja izdati i neistiniti; zato, da se po razprostiranju takovih manifestah narod nepobuni, po tom mir, poredak i sigurnost javna nenaruši, od strane upravljajućeg odbora narodnog daje se nalog svim civilnim i militarskim oblastim, i svakomu slēdnjemu domovine stanovniku:

1. Da svakoga onoga, tko godēr on bio, koji bi se usudio lažljive manifeste pod imenom carskim il kraljevskim proti našem Banu, i druge protunarodne buntovne proglose na narod naš u provincialu i granici glaseće po domovini razdēlivati, odmah uhvate, i dotičnom sudu predadu. Tko neoda onoga, koji je takove manifeste razdēlivao, ima se smatrati kao sukriovac.

2. Daje se nalog svim oblastim, da tako na sve sumnjive domaće osobe strogo paze, kako i sve sumnjive kuće od vrēmena do vrēmena iztraživaju, i ako bi se u kućah il gdje godēr kakov strani il domaći sumnjivi čověk našao, neka se posle učinjenog iztraživanja, ako je kriv, po sudu kazni.

U Z a g r e b u 26. lipnja 1848.

*U ime upravljajućeg odbora narodnog.
Predsēdnik.
Mirko Lentulaj*

NSK, ZR, ZL, BV I., R VIIIa B-2

18.

2. srpnja 1848, Zagreb

U reprezentaciji nadvojvodi Johannu Hrvatski sabor iznosi uvjete za početak pregovora s mađarskom vladom: poništenje protubanskih manifesta, prisutnost predstavnika ugarskih Srba i poštivanje hrvatske autonomije.

Vaša c. kr. Visosti!

Iz izvēstja banova ustmeno, a iz rukopisma vaše c. kr. visosti ba bana našega pod danom 27. lipnja t. g. iz Beča izdata, pismeno, obavēšten je narod trojedne kraljevine ove na saboru svom 5. i slēd. lipnja mēseca t. g. po starom pravu i običaju sakupljen, o tom, da je nj. veličanstvo na zahtēvanje sadašnjega vladanja ugarskoga postavilo za posrednika izmedju nas i rećenoga vladanja ugarskoga vašu c. kr. visost.

Vaša c. kr. Visosti!

Ako je u obće bilo potrebno izmedju naroda, verna svojemu kralju, ljubećega svoju domovinu, umirućega za slobodu i sve onomadnje velikodušne darove vladaoca svoga, ako je, velimo, bilo u obće potrebno, izmedju naroda takova, putem najtēšnje zakonitosti stupajućega i izmedju novoga vladanja ugarskoga ikakovo posredništvo mira: tako zaista kocka nemogaše pasti na nijednu drugu osobu, ni poštovanju, ni ljubljenju, ni pravićniu, nego je vaša c. kr. visost.

Za pokazati dakle i od naše strane sklonost na mir i poredak kojega smo vazda priatelji, dopustit će nam vaša c. kr. visost da vam ponajprije odkrijemo gorke boli naše, a po tom u kratko i otvoreno očitujemo način kako bi ih vaša c. kr. visost izlčiti mogla prije nego se u ikoje dalješnje dogovaranje s protivnom nam strankom upustimo.

Odmah kako puče u monarkii perva zora tako zvane slobode, jednakosti i bratinstva, podje u Beč k nj. veličanstvu mnogobrojna deputacia, od svega naroda našega sastavljena, da podbodena velikim uspjehom Njemacah i Magjarah u ime naroda svoga obnovljenje nekojih starih pravah, osobito u obziru narodnoga našega bitja, od nj. veličanstva izprosi.

Kakav dobi odgovor?

Po napatku ugarske kancelarie na tegobe svoje, kako se vidi pod br. 1., nikakov, jer joj bi kazano, nek narod želje svoje izrazi na saboru, a da se deputacia ta za zakonitu nmože priznati, što nije izaslana iz sabora po zakonu sakupljena. Kan' da je shodno i čovččno, kad lkaru nemoćnik dodje pomoći njegove radi, da ga onaj za bolštnika neprizna, ako i ranah ima, kad od nikoga vrodajnog pisma neima.

Po tom posla konferencia banska pod danom 8. svibnja u Beč opet jednu deputaciju s reprezentaciom najpoglavitje želje naroda našega saderžavajućim i ovdě pod br. 2. priklopljenom.

Kakav dobi odgovor i ova deputacia?

Po napatku magjarskoga ministerija ne samo nikakov, nego nije bila ni puštena pred lice svojega kralja, kojega je magjarski ministar posalah izvanjskih sa svim bio obklopio, tako da se Hervat i Slavonac ni kralju svojem bez kontrole magjarske nije pokazati smio.

Isto tako ostadoše bez svakoga i najmanjega uspěha i reprezentacia banova na nj. veličanstvo pod br. 3. i odgovor banov palatinu ugarskom pod br. 4.

Kad se nj. veličanstvo iz Beča preměsti u Insbruck poslasmu opet i tamo deputaciju jednu s adresom.

Ali kakov bi na nju odgovor?

Po napatku ministeria magjarskog i opet nikakov.

Razpisa se naš sabor deržavni, sve ufanje naše, kojega je ban po višnjem odpisu pod br. 5. pravom podpunim sazvaao. I kako se rok otvorenja njegova primače, eto ti opet po napatku ministeria magjarskoga rukopisma, kojim se sabor naš zabranjuje, a banu nalaže da ide u Insbruk prati se od lažih i sramotnih potvorah, koje je navalila nanj bėsna žurnalistika němačko-magjarska, iz koje ministerium magjarski, kako je očevidno, cerpi podatke za parnice o uvrđjenu veličanstvu.

Zašto ban naš nemogaše odmah da podje u Insbruk i zašto mi sabor ovaj naš za zakonit deržimo i deržat ćemo vazda, vidi se iz reprezentacie banskoga včća pod br. 5. nj. velič. podnešene. A da se ni ban naš, ni narod naš u perkos svoj podloj i sramotnoj izmišljotini ministeria magjarskoga neimaše ni malo stidit ni plašit kraljevskoga lica, pokažuju čini njegovi, koje narod naš s velikom pohvalom uze za svoje; pokažuju sva dčla dosadašnja naroda ovoga; svědoči napokon i prijetnje bana i naroda u Insbuku dvoru kraljevskom, i isto ono s početka navedeno rukopisno pismo c. kr. visosti vaše.

Na saboru tom sastavi narod želje svoje i odpravi je putem sjajne deputacie, na koje čelu biaše i sam ban, nj. veličanstvu onomadne u Insbruk, kako se vidi pod br. 6. br. 7 i br. 8., s tverdom nadom da će se želje ove njegove, koje su bile upravljene na krlaja hervatskoga, slavonskoga i dalmatinskoga, i pokazivale nakanu ovoga naroda s carevinom austrijskom još tešnie nego dosad sklopiti se, da će se, velimo, želje ove naše za čelo izpuniti, tim više što je i deputacia ta bila i od sabora i pod predvoditeljem samoga bana, dakle posve zakonita.

Ali kakov dobi odgovor?

Po napatku ministeria magjarskoga opet i opet na želje i prošnju svoju pravo nikakov.

Medju to, dok se deputacia naša bavljaše oko kraljevskoga dvora, dok narod naš već u naprěd plivaše u srčci i milosti kraljevskoj, koja se taj put za čelo imaše izliti obilato verhu

glave njegove, dodje mu iznenada da očuh i to putem običnih pamfletah nekakov manifest od 10. lipnja t. g. izdat na Hervate i Slavonce i drugi od istoga dana, glaseć na Graničare, u kojih se i sveto kraljevsko ime naštampano vidi. U prvom od tih kori se ban i narod naš nevěrom i izdajstvom i kralja nesramnimi potvorami.

U drugom pak daje se strani jednoj naroda našega, koja je pod imenom graničarah stražila dosad i Austriu u Europu, doista gorkom ironijom na znanje: da se z a n a g r a d u d a v n e v ě r n o s t i s v o j e poklanjaju Magjaru. To ne samo da je izrečeno u nevrěme, jer su prošla u Austrii ona vrěmena, gdje su se narodi bez upitanja prodavali i poklanjali, nego je izrečeno i suprot naročitoj volji i zahtěvanju krajine, koja se naredbi toj nikad pokoriti neće. Manifest taj spletkami ministeria magjarskoga izlagan i kradom u puk razsipan, ogorćio je narod tim većma, što po duši može kazati, da je dosad u svako doba i na svakom městu dužnost svoju prema cesaru i krlaju věrnó činio i toga radi nipošto zaslužio nije, da ga za nagradu toliko prolivene kervi, toliko pribavljenih zasluga, bez upitat ga, dapaće, suprot volji njegovoj prodadu il poklone běsu Ultramagjarah, kervnih nepriateljah njegovih.

U tom času ćusmo iz Karlovacah, varoša ležećeg u ovih kraljevinah, jauk napadenih u svojih kućah mirnih stanovnikah, koje je Hrabovsky po naputku ministeria magjarskoga ognjem i maćem kervoloćno bio posětio.

Poslasmo dakle i opet nj. veličantvu reprezentaciju pod br. 9. i b. 10. moleći nj. veličanstvo da generala Hrabovskoga sa svoje ćast smetne, a obljubljenom banu našem ne samo ugrabljeno dostojanstvo vrati, nego i zapověd nad krajinom takodjer slavonskom po starom pravu kraljevinah ovih poděli. Medjuto ni na ovo dosad odgovora neimamo još nikakova.

Mi ćemo da kažemo sa malo rěćih pravi uzrok sviuh ověh zalah i nėsreće koja može još doći, mi ćemo da to kažemo prosto, jer smo uvěreni, da smo u tome jedne misli sa svim našim narodom. I te rěći nalaze se u tom, što se nejednako postupa sa narodima cesarevine ove, koje postupanje očito je protivljenje saderžaju najvišjega cesarskoga patenta po kojemu osiguravaju se svěm narodnostima pod austrianskim žezlom jednaka prava.

Ovu nejednakost u postupanju osěćaju najživlje i osobito slavjanski narodi austrianske cesarevine, jer samo njihovo nastojanje, da se izverše pravedne njihove želje i zahtěvanja biaše bez svakog uspěha doćim drugi narodi u istoj deržavi dokućili su ili mal da nedokućili svoje želje premda su bili dosta puti izvan uměrenosti, pravednosti i prava. Odtuda mora svakako slěditi nenavist, razdor, meržnja, nepriateljstvo i progonstvo iz medju razlićitih narodah. I ako se neosnuje upravljanje narodah ovih na věćnome pravu i duhu vrěmena preoteti će mah malo po malo anarkia, te će kervavi rat gradjanski ćitavu cesarevinu posve razkidati i strovaliti u ponor i propast.

Mi ne zavidimo onim narodima cesarevine, koji po dobroti nj. veličanstva zadobljenu slobodu konstitucionalnu mirno uživaju. Ali kako malo smo u tom srětnom stanju mi i naša slavjanska bratja u Ugarskoj, to može vaša c. kr. visost sama presuditi iz saderžaja navedenih dodatakah. Nećemo da izbrajamo pojeidnce sve one prekoměrne nepravde, koje na nas i na premiloga bana bėsna ruka madjarštine u ime tobože kraljevske vlasti, koje eto u Ugaskoj samo po imenu ima: mi smo uvěreni, da će vaša c. kr. visost sama osětiti s nama velićinu podnešene nepravde, i s toga vidi nam se nepotrěbno trošiti još više rěćih.

No opet nam se nemože no ino nego da izkažemo, ako je već pomirenje iz medju nas i Magjarah polag načelah naših izraženih u reprezentaciji pod br. 8. moguće, da samo pod ovim pogodbama mogla bi započeti vaša c. kr. visost pomirenje izmed nas.

1. Da se onaj za našega bana i naš narod pogerdni manifest, koi nas potvara ljagom izdajstva, i koji je u ime cesara na Hervate i Slavonce a i na graničare 10. lipnja g. o. upravljen i reškripti magj. ministeriuma protiv banu i narodu našem, unište svećano dokumentom potvrđjenjem previšnjem podpisom.

2. Da vaša c. kr. visost u isto doba s našimi izvoli pozvati na to pogadjanje i zastupnike naroda serskoga u Ugarskoj i tako nebude samo pomiritelj za ove kraljevine nego i za našu serbsku bratju i za sva ovamo spadajuća pitanja, jer sa Serbima smo mi jedan narod, te tako čversto stopljeni, da nas ništa više na svētu razdružiti neće moći. A to je tim više potrebito, što oni, ištući u ovom vrēmenu slobode, jednakosti i bratinstva svoja starinska prava i svoje slobostine, napadnuti biše nepriateljski od strane Magjarah, i zato još više izveršeni su haranju i klanju vatrom i mačem.

3. Budući da naš narod gorko osēća da samo njegove pravedne želje nisu se uslišale pred prestolom pod kojekakvim izlikami, te to evo se sada sgodi i s našim ovim i serbskim saborom od 1. svibnja t. g. nemože biti ni pomirenja. Naš sabor da je zakonit vidi se iz dodatak pod 8./- i 10./-, iz gore navedenih razlogah, a saderžava saborskim zaključkom od 23. rujna god. 1845. izrečene elemente, kojima su se pridružili novi elementi povrēmeni representacie narodne, što bi zaključeni, po zastupnicima sviuh oblastih ovih kraljevinah, te će se sada tek konačno urediti. Mi dakle znajući to, nismo mogli ni dvoumiti o zakonitosti ovoga našega sabora i zato je čvrersta naša volja nerazići se s ovoga sbora dok on svoju zadaću posve nerēši.

4. Za dokaz da se je priznala zakonitost našega sabora, neka izvoli vaša c. k. visost nastojati oko prestola da se kraljevske rezulucije izašalju za sve one pravedne želje pod 8./- 9./- i 10./- kak takodjer one naše serbske bratje koje su podnešene iz narodnog sabora od 1. svibnja t. g. S time će se postaviti perva sgrada dalnjeg mirnoga napredovanja našega naroda.

5. Da se sačuva unutarnji mir izvanjski i ovih kraljevinah i serbske bratje naše proti madjarskim spletkama i navalama, koje bi se sgoditi mogle od vojske na ugarskoj granici a i od četah magjarskih dobrovoljacah, svakako je potrebito, da se od militariskog zapovēdništva ukinu sva nepriateljstva iz medju Magjarah s jedne strane i s druge strane serbske i slovačke naše bratje te tako da se prokerči put pomirenju. Zajedno očitujemo, ako bi se neprateljski na nas i na našu bratju serbsku navalilo, da ćemo svagda silu silom odbiti. Razumē se da se za sačuvanje mira magjarska vojska ukloni iz naše zemlje i vojvodovine serbske, a da se povrati u svoj dom onaj dio domorodne pēške regimente nadovojvode Leopolda i izruči zapovēdničtvu banovom.

6. Budući da naš narod oblast magjarskoga ministerija niti nad provincialom niti nad granicom pripoznao nije niti neće, a austrijski ministerij svoju oblast nad granicom madjarskome je ministeriu predao, zato je naša želja da vojska u Hervatskoj i Slavonii nalazeća se poslušna bude jedino kroz bana austrijskom obćenom ratnom ministeriju. I tako će se preprēčiti nered i smutnje, koje bi se poroditi mogle zato što se vojska uredno obskerbljavala i platjala nebi; jer mislimo da će austrijski ratni ministerij pobrinuti se što prie za jedno i drugo, te tako prouzročiti, da se neporuši javni mir i neporode posljedice, za koje bi krivo bilo protivno postupanje.

7. Da se pako s toga, što mi madjarskoga ministeria priznali nismo, kako takodjer da sveršenog visokog posrēdovanja, tečaj obavljanja javnih gradjanskih poslovah unutar granicah ovih kraljevinah s očevidnim kvarom čele deržavne makine obustavio nebi, - obratjamo se na vašu c. kr. visost s tom prošnjom: da bi u svih onih slučajih, u kojih bi dotične zemaljske oblasti za opravljjanje tekućih predmetah previšnjju odluku uprosile, medju prestoljem i našim banom, - kojemu smo mi u ovih izvanrednih okolnostih vrēmena do konačnoga i na temelju pravde osnivajućega se uredjenja naših odnošenjah glede svih opravljjanja i branjenja zemlje tićućih se naredbah, izvanrednu neograničenu vlast i punomoćje jednodušno predali, - potrebiti savez uzderžavati te tomu shodno na svakolika ovdašnja izvēstja, naloge i predloge previšenje odluke koliko je bolje moguće odpravljati dati dostojali.

8. Budući da smo mi za naše nutarnje poslove svakako svoje vlastito saboru ovih kraljevinah odgovorno upravljajuće vēće podignuti odlučili, kojega prava do potvrđenja ove

naše odluke banskom moćju privremeno izveršuju se, - smatramo mi previšnje opunovlaštjenje bana za podignutje takova hervatsko-slavonskoga državnoga vëća. Kao jednu od tih silnih potrebah, od izveršenja koje zavisi ista mogućnost zakoniti stališ privesti i uzderžati, kojega uzderžanje korist mira i reda koliko ovih zemaljah, toliko i svekolike cesarevine silno zahtëva.

Uslëd čega molimo vašu c. kr. visost s podpunom pouzdanostu, da bi nam za podignutje takova gore naznačena hervatsko-slavonskoga državnoga vëća previšnje opunovlaštenje čim prie podëeliti dostojali.

9. Da se pozovu na dogovaranje i zastupnici Dalmacie, koja je cëloviti dio ovih kraljevinah.

10. Budući da ban naš nemože s ugarskim ministeriom dogovarat se o stvarih, na koje ov od sabora ugarskoga nije opunovlaštjen, potrebno je najprie da se sabor ugarski mnënje svoje o tom izjavi, hoće li se posrëdovanju c. kr. visosti vaše podverći neće li, a po tom, ako hoće, da poklisare svoje izabere, koji bi se, s palatinom na čelu, mogli dogovarati s poklisarima našimi i serbskimi pod predvoditeljstvom banovim na mëstu, koje opredëli vaš a c. kr. visost, i koje svakako izvan kraljevine ugarske i tako neutralno biti mora.

11. Najposlë, prie svakoga drugoga dogovaranja, nek posve odustane magjarska stranka od svakoga progonjenja slavjanski mislećih ljudih u Ugarskoj. Osobito pak nek se odmah izpuste izpod zatvora svi oni, koji su zbog slavjanstva pozatvarani i ponajviše barbarskim načinom zlostavljani.

To su, vaš a c. kr. visosti, najvrucije i najsilnije želje za ovaj mah, kojih izpunjenje ako bi se odvlačilo, mogla bi doći u pogibel ukupnost cesarevine. I to su glavni uvëti na kojima pomirenje po vašoj c. kr. visosti kao moguće smatrati se može.

Od mudrosti i obće poznate vaše c. kr. verlosti, u kojima svi pošteni državljani za pobëdu pravde najveće poručanstvo vide, izgledasmo mi sa sviem povërenjem, da će vašoj c. kr. visosti za rukom poći sačuvati od strašne pogibeli i velike nevolje ne samo našu domovinu nego i čitavu monarkiu, koja nesrëća postala bi iz strašnoga gradjanskoga rata.

Ako za rukom podje vašoj c. kr. visosti, što mi željno izgledamo, srëtno sveršiti ovaj veliki posao, onda neće samo naš narod ma i svaki drugi narod cesarevine austrianske, koji će se izbaviti od neizmërne nesrëće rata gradjanskoga i koji će moći uživati u miru zlatnu slobodu, onda će svi i potomstvo njihovo blagosivljati ime svoga visokoga izbavnika i zaderžati će vëćni spomenik zahvale u svojim serdcima, te ga predati još daljem potomstvu.

Izvolite vaš a c. kr. visost ove neizmërnim povërenjem izrečene misli naroda primiti, koji bez otezanja otvara svoje serdce cesareviću.

NDHS, 6. VII. 1848, br. 70

19.

6. srpnja 1848, Zagreb

Peticija graničarskih zastupnika kojom traže od Hrvatskog sabora mjere za ukidanje birokratskog sustava i provođenje građanskih reformi u hrvatsko-slavonskoj Vojnoj granici.

Preuzvišeni gospodine Bane!
Slavni sabore!

Mi zastupnici naroda graničarskog uvidili smo jučer sa žalostju, da se na predlog nekoliko gospode verwaltung-oficirah ona bureaukatička administracia, t. j. unutarne upravljanje granice, još za sad ostaviti, i graničarima samo neka polakšanja dati misle, dok se domovina neobezbědi.

Gospodo! Zar još niste uviděli nuždu, da se granica reformirati mora, i da baš od same te reforme spasenje domovine naše zavisi? Graničar hoće najprije da zna, zašto kerv prolěva? pa kad vidi, da su mu stari bureaukrati sa njihovom sistemom još na vratu ostali, onda, Gospodo! mora rodoljubje u njemu ohladnuti, onda mora sudbinu proklinjati, da u vrěme slobode sviuh europejskih narodah on sam kao graničar još dulje okove nositi mora.

Ti su okovi, kao što rekosmo, sadašnja administracia, ili bolje reći dvogub despotizam od strane starešinah feldštanda i verwaltunga. Dok se ovi graničaru s vrata neuklone, donde ostaje on rob; a kad ga obstojateljstva vrěmena probude, i on sam sebe izbjavljao bude, onda će, Gospodo! anarhia nastati, koja čělu domovinu upropastiti može.

A zar se nije već taj věrni rob kao lav iz sna probudio? Jest bogme, i samo čeka, hoće li legalnim putem svoja konštitucionalna prava dobiti, koja su mu još u ožujku mēsecu od premilostivog Cara darovana, i još do danas u život stupila nisu: pa ako ih što skorije nedobie, sam će si ova pribaviti, jer svaki i najprostii graničar već zna, šta je konštitucia, šta je sloboda, i šta je jednakost.

Gospodo! nismo mi ovamo došli radi onih polakšicah, koje mi već někom čestju uživamo, i koje ćemo i u buduće do polučjenja našeg zemaljskog ustava kao i svi durgi srětni narodi uživati, nebojeći se nikakove sile – no mi smo ovamo došli, da bureaukatičku sistemu, - ovaj moralni okov čovčanstva – uništimo, i da se sa provincialom jednako, il – ako to odmah nemože biti, - bar za vrěme onako konštituiramo, kako obstojateljstvu sadašnjeg vrěmena i one usluge zahtěvale budu, koje mi domovini u ovom burnom času sa žertvom života u većoj mēri činimo, nego drugi gradjani iste naše domovine.

I to smo mi sa onim operatom učinili, kog smo slavnom sboru za pretresanje dali. – U tom su naše i naših komitentah želje jasno izražene, i mi molimo, da bi se taj operat pretresao, i kroz jednu deputaciju iz naše srědine premilostivom caru i kralju na potvrđenje poslao, koja će nam i odgovor doněti: i ako se naše pravedne želje neizpune, onda ćemo znati šta ćemo raditi, da bi se paklene sisteme oslobodili, i dokazat ćemo zaista čěloj Europi, da smo i mi za reformu dozrěli, i da si nedamo sa malenkostima oči zaslěpiti.

Brižljivost, da nebi naša domovina u opasnost došla, kad bi se sad odmah granica reformirala, nevidi nam se osnovana; jer historia svědoči, da su graničari sva nepriateljska napadanja i onda krěpko odbijali, kad se krajina na ovaj opaki način, kao što sad stoji, organizirala nije bila, a u buduće moći će se još bolje sa nepriateljem mēriti, jer je u predloženom elaboratu načelo izrečeno, da od 18 do 50 godinah svaki graničar 6 godinah soldatovati mora, i tako može svaka regimenta odmah sad 5 a u nuždi i više batalionah vojnikah dati, i sa provincialom narodnu stražu obderžavati.

Mi mislimo dakle, da bi slavni sabor ovaj naš predlog vnimanja udostojio, i njega, kao i sav operat naš u više exemplarah tiskati dao, da se mi u stanje stavimo, pred našim komitentima zasvědočiti, da smo po njihovoj i našoj želji i savěsti ono učiniti trudili se, što sadašnji duh vrěmena za naše blagostanje zahtěva, i da smo s otim našoj dužnosti odgovorili.

U Zagrebu dana 6. Serpnja 1848.

D i m i t r i e O r e l j, zastupnik Petrovaradinske regimente i sačinitelj.

P a j t a k, zast. Gjurjevačke regimente.

P e ć a r, zastupnik Križevačke regimente.

G j u r o K r a l j e v a c, zast. Gradiške reg.

J o v a n B a b o s e l a c, zast. Brodske reg.

J o v a n B o š n j a k, zast. Gradiške regimente

Gavro Lazić, zast. Gradiške regimente
Potočić, zast. Križevačke regimente.
Thomašević, zast. Gradiške regimente.
Gjuro Čurilović, zast. Brodske regimente
Ivo Lucić, zast. 2. Banske regimente.
Dragašević, zast. Križevačke regimente.
Babić, zast. 1. Banske regimente
Zorić, zast. 2. Banske regimente.
Mašala, zast. 2. Banske regimente.
Rešković, zast. 2. Banske regimente.
Gjuragj Cvietničanin, zast. 2. Ban. geg.
Stojan Šakić, zast. Ličke regimente.
A. Tomo Peratović, zast. Otoč. regimente
Stipe Fabiani, zast. Ogulinske regimente.
Gjuro Maravić, zast. Ogulinske regimente.
Vide Sertić, zast. Ogulinske regimente.
Stojan Šeović, zast. 1. Banske regimente.
Mile Cavrić, zast. 1. Banske regimente.
Mihat Stojanović, zast. Brodske regim.
Petar Georgević, zastupnik Broda.
Simon Čivić, zast. Brodske regimente.
Vid Žunac, zast. Gjurgjevačke regimente.
Žigić, zast. Gjurgjevačke regimente.
Vidēh Sebastian Ilić, Arhimandrit, kao odbora graničarskih tegobah predsjednik.

HDA, SKHSD, kut. 2, 1848/11-2

20.

6. srpnja 1848, Zagreb

Saborski zastupnici pozivaju narod na slogu protiv mađarskih spletki.

Svemu narodu po Hervatskoj i Slavonii.

Mili narode!

Od onog vremena od kad smo izabrani i poslani na veliki državni sabor u Zagreb, mislimo i staramo se kao zastupnici naroda hervatskoga, slavonskoga i serbskoga po provincijalu i krajini živućega, da stare rane tvoje i svoje zalječimo, te tako tebi i sebi pomognemo, koliko se samo može.

Rane su ove stare, jer odavna već nijesi ti mili narode! svoj nego tuđji, a znaš da tuđja ruka nespори. – Po tuđinstvu dopao si ti mili narode ljutih ranah, koje si sterpljivo nosio kroz duga stolětja. No fala bogu, već ti je dodijalo kusati ono, što ti je tuđjinac drobio. Bog je htēo, te je tvoje serce oživilo, tvoj um se razmistrilo, a ti si se podigao, da si sam pomogneš.

I tako eto nas tvojih poslanikah i zastupnikah na saboru u Zagrebu, oko svētlog našeg bana Josipa Jelačića. Mi smo izbrajali tvoje rane, brinuli smo se danju i noći da iznadjemo za njih pravi i sigurni lēk, i kad bismo već blizu do pomoći, kad smo se već spremali k tebi da ti

donesemo veseli i radostni, nove slobode, nova prava, koja smo tu sačinili; začusmo od ove i one strane vrisak tvoj tužni i opazismo, da se je ljuta guja dovukla u tvoja njedra i ujela te.

Znaš li narode! tko je ta ljuta guja? Onaj tudjinac koi te je mučio sve do dan danas, i koji nije mogao mirovati kad je vidjeo da ti se sreća približuje, da ti se bolja budućnost otvara. Razbio si ti njegovu silu odkad si se odvažio sam sebi pomoći, i zato nije smeo da udari na te, persa na persa, nego ti naměšta pletke, zavadja u kući brata s bratom jedne kervi, jednog jezika; da kad već drugčie nemože, barem u mutnom ribe lovi. Čuvaj se narode, takovog nepriatelja, nevěruj sladkiem njegoviem, no otrovniem rěčma. Pazi da ti neizpogani pošteno tvoje serdce, i čistu tvoju dušu, te te nestrovali pod svoj priašnji jaram, kog si sve do sad gorko osětjao na tebi.

Znaš i ti narode, znamo i mi, kako je ime tome gadnom našem nepriatelju, koji neprestano nasertje na tebe i na tvoju sreću. Zna se tko je jednako kazivao, *d a t i n a r o d n i e s i*, nego sluga i rob njegov. Zna svēt da je ime tom kletom našem dušmanu Magjar. Magjar metnuvši obraz pod noge, hoće da te zarobi, i zato psuje, laže na te, da je bogu plakati; laže na našega bana, kog sav narod obožava, laže na najbolje domorodce i vërne sinove narode, laže u ime slobode, laže u ime pravice, laže u ime istoga kralja našega. I prem da je laži plitko dno, ipak je ona dotle dotěrala, da puk naš, osobito po ravnoj Slavonii, buni, slabe ubija, a zle ljude hrabri i podiže.

Nevěruj dakle narode, kojekakvim ljudem, nevěruj laži, nevěruj nepriateljem naroda s one strane Drave; već s děrži onoga štono se kaže: da zгода dugo i do sto godinah naplatjuje. Naplatimo mi nepriateljem svojim dug time, da hoćemo da budemo narod, da budemo svoji a nikada više tudji, da branimo našu slavu i naše pošteno hervatsko slavonsko i serbsko ime, da branimo pravice naše, da branimo starinske i nove, po nama, po kralju i banu našem stečene slobode naše. Samo tako ćemo si pomoći, samo tako ćemo steći još veća prava, još veću slobodu, još veću narodnu slavu. Budimo složni, koji smo jedne majke sini. Netreba nam tudjinca za pomoć i savět. Uzdajmo se u se, u naš sabor i našega světloga bana, pa će nam onda pomoći bog i sreća junačka.

Iz sabora trojedne kraljevine na 6. dan mēseca Serpnja 1848.

*Zastupnici naroda trojedne kraljevine
Herv. Slav. I Dalm.*

HDA, ZS I., 1848/84

21.

10. srpnja 1848, Zagreb

Hrvatski sabor traži da kralj potvrdi saborske zaključke o reformama u Granici.

V a š e V e l i č a n s t v o !

U prostranom carstvu Veličanstva Vašeg ima zemlja jedna, koja iz junačkih persah hrabrenieh sinovah svojieh živi zid je uzidala s jedne strane silnog carstva toga, od kuda mu već četiri sto godinah najveća pogibelj prieti.

Zid je ovaj pokraj onog mora kervavoga, koje burnim pljuskom svojim razorilo je slavu carigradsku, usporilo korak svieta k cielji čoviečnosti, porodilo kugu ovog zmaja iztočnoga svieta.

Zid ovaj brani odavna već carstvo Veličanstva Vašeg i svu zapadnu Evropu od glavnih neprijatelja hrišćanstva i ljudskog pokolenja.

Zid ovaj proteže se od Jadrana mora do hladnog Dunaja i do erdeljskih gorah, a na njem bdije puk onaj, koji sad na svojim bajonetama samo još uzdrživa dično nebo austrijskog carstva.

Svaka gruda zemlje ove natopljena je krvju diece svoje, krvju koja se je na rieku prolivala tolika stoljetja za prestolje Vašeg Veličanstva na sve strane svijeta evropskog, i koja upravo i sad teče iz nebrojenih ranah na bojištu ratnom.

Ta je zemlja k r a j i n a v o j n i č k a !

Osim velike poteškoće sobstvene vojničke službe, stjenala je krajina pod strahovitim jarmom feudalističkih i na građanski život svoj strogo apliciranih vojničkih načelah pod jarmom s okolnosti krajiškim posve nepoznate tudje birokracije.

Ogruvši mjeseca Ožujka novo sunce austrijskom carstvu probudilo je bilo i u krajini nadu bolje budućnosti; ova nada razigrala je srca krajišnjih još više, kad je Veličanstvo Vaše jednog Jelačića za bana i zapovjedajućeg generala naimenovalo, i nije bilo duše u krajini koja bi od onoga doba pomislila bila, da još ima pokrajina jedna u austrijskom carstvu koja kao nečista Paria iz obćeg kruga čovječnog državnog života izključena kao rob svezana na dalje robovanje samo onom tko je hoće, predati ili kao jedna stvar prodati se more.

Ali sad uvidismo da ima još Paria takovi pod žezlom austrijskim i to je v o j n i č k a k r a j i n a , ona zemlja, koja ni u kojem smislu u dužnosti svojoj prema vladaru i državi za inim pokrajinama zaostala nije, dapače gdje najprostiji krajišnik zasluge svoje u tom odnošenju sa zaslugama u zlatu blistajućeg poglavitih magnatah i spajih, sa zaslugama istog prestolnog grada Vašeg Veličanstva pouzdano uzporediti smije. Paria onaj koji se u u s t a v n o j d e r ž a v i j e d n o j u i z o b r a ž e n o j E v r o p i za volju svoju nepita, već na mjesto da i on zadobije koru kruha od obilnog stola milosti vladarske, u najopasnijem trenutku istog carstva austrijskog, za naplatu mukoternog robovanja svoga najgorjem dušmaninu domovine svoje prikazuje, - taj sužanj je v o j n i č k a k r a j i n a !

Dočim trideset hiljadah krajišnjih u Italiji krvju svojom vjernost svoju dokazuju, - stigoše nam kradom nepovoljne vesti, da na jednostrano klevetanje novoga vladarstva magjarskog narod ovaj i ban njegov, prvi put u dogodovštini našoj, nevierom se potvara i žigom izdajstva nesnosnim svakoj pravednoj duši na porugu vječne istine i pravde žigoši, upravo zato gdje se neće da pridruže neviernim izdajcima koji su se činom od Austrije i kraljevsko-carsku moć do bliede varke kraljevskog naslova uništili, došle su nam na pravedno udivljenje nepovoljne vesti, da Veličanstvo Vaše krajinu, ovu svetlu sablju austrijskih carah odpasati, i nju «z a n a g r a d u n j e z i n i h z a s l u g a h» (nemila ironija koja zaisto neprotiče iz očinskog srca Veličanstva Vašeg) – u nemile ruke najljutijeg neprijatelja naroda našeg i Veličanstva Vašeg, u ruke magjarskih teroristah predati, i bana našeg ovu jedinu zaštitu našu častih svojih lišiti kani.

Znademo mi, svetla kruno, šta je britka sablja, koja valja s t o h i l j a d junakah, i da se ona nepredaje tako lahko u tudjinske ruke. Ako uzmemo dakle da po smislu manifestah od 10. Lipnja Veličanstvo Vaše ovim neobičnim činom vojničkoj krajini samo za njezinu toli postojanu vjernost i svagdašnju hrabrost «z a s l u ž e n u n a g r a d u» podieliti želi, - scieni sabor ovaj i osobito zastupnici krajine vojničke, ovaj čin Veličanstva Vašeg kao jednu preveliku od nje neočekivanu žrtvu, za koju da bi se ona samo s ž e l j a m i n j e z i n i m s l a g a l a , krajina bi za navieke blagodarna bila.

Ali buduć da ne samo da ovaj način nagrade vojničke krajine za tolike žertve, za toliko kervi prolivene, kervi naše, otacah, didov i pradidov naših, za toliko neprimierne vjernosti, sa željama vojničke krajine se nimalo neslaže, zato sabor ovaj po jednodušnom očitovanju krajiških zastupanih i po obćem osviedočenju svome Veličanstvo Vaše sa žalostju izviestiti mora, da o v a j n a č i n n a g r a d e zaslugah krajine samo povrieda je njezina velika i da

krajina takodjer isto pravo prirodno i deržavo-gradjansko u krugu naroda u s t a v n o g s l o b o d n o g a u s t r i a n s k o g c a r s t v a zahtieva.

Jer vierna i vitežka krajina vojnička dobro ubaviestjena sa glavnim načelom vojničkim da pokornost perva je kriepost vojnička, ipak, sietja se ona podobro i drugog načela vojničkog, da vojnik onda, kada je uvieren da izveršenje zapoviedi jedne očevidno na propast vladara i domovine služi, pokornost svoju uzkratiti ima, - i zato svietla kruno, odlučila je vojnička krajina tvrdo i postojano, da se onoj zapoviedi, koja očevidno na propast carstva Veličanstva Vašeg služi, pokorit n e m o ž e n i t h o ć e!

To je obći glas krajiškog puka od Jadra mora do erdeljskiah gorah, jedan glas na kervavoj granici turskoj i na kervavom ratnom polju kraj oholih Mlietakah gdje se bori za prestol Vašeg Veličanstva trideset hiljad krajišnjah.

Manifesti od 10. Lipnja govore o n a p l a t i k r a j i š k i e h z a s l u g a h, i zato sabor ovaj obsviedočen, da očinsko serce Veličanstva Vašeg, nikako dopustiti neće, da se vierna i hrabra krajina onim sredstvom usrećiti ima, koje ona za izvor sreće svoje nepriznaje, dapače uvidja, da takova sreća njoj samo na nesreću služi, pobrinio se je sabor ovaj za upoznati prave želje i poteškoće krajine vojničke, da kad se blagodat milosti carsko-kraljevske iz obilnog iztočnika očinskoga serca vladarskoga na sve puke austrianske prosiplje, ni krajina bez svog kervavo zasluženog diela neostane.

Na tu sverhu sazvaio je i morao sazvati Ban naš na sabor ovaj zastupnike krajine hervatsko-slavonske. Morao je, jer kojim pravom da se ovaj najzaslužnii prediel cesarovine od blagodati ustavne slobode koja je za sve puke austrisjke svetčano izrečena, izključi? kojim pravom da se vojnička krajina na drugom miestu zastupa, nego u krugu jednokervne i najbliže bratje svoje? Morao je Ban naš krajinu pozvati, jer inače vidjevši krajina, da se za nju nitko nebrini, već u koliko se prolievanja kervi njene tiče, bile bi se zaisto porodile od neizmirmiah posliedicah sumnje, da se krajina na porugu svieh ustavniah načelah, na polje ustavnog života pustiti nekani.

Na saboru ovom dakle odkrila je krajina vitežka gerdne rane svoje, koje običnim putem dosadašnjim nikako se izliečit nedadu, jer g a r a n c i e treba, da se jednom zarastle rane opet nepozlede.

Stupivši dakle tim načinom i krajina na ustavnu stazu, izrekao je sabor ovaj u sveserdnoj brižljivosti svojoj za obće dobro silnog carstva Vašeg Veličanstva, da se za sad u ovo toli opasno vrieme, što se tiče vojničke Krajine, u gladne reforme upustjati neće, već da stupivši krajina vojnička na ustavni temelj, na kome se onda, kad se mir i poredak u našoj domovini i u ukupnoj cesarevini povrati, o načelu jednakosti i slobode zidat bude moglo, - zasad pod dovoljnom zakonitom garanciom istoga načela sve neobhodno potrebite polaštice što berže zadobije, na koje u obziru na izvanredne sobstvene vojničke terete krajiškog puka ne samo naša ostala domovina, već i druge pokrajine carstva austrianskog sredstva doprinieti dužne jesu.

Pretresavši dakle sabor poteškoće krajiške uvidio je on, da se one na tri versti diele:

P e r v o poteškoće one, koje iz dosadanjiah temeljniah po načelu feudalizma osnovaniah zakonah krajiškiah proiztieču, koji načelima ustavnim neodgovaraju.

D r u g o poteškoće one, koje iz prevelikog nedostatka upravljajućeg načina krajine, i

T r e ć e poteškoće one, koje iz mēstnih okolnostiah, posebniah odnošenjah pojedinh deržavniah instituciah i inštruktivnih zakonah proizstieču.

Glavno načelo pred očima, da se pravo krajine na ustavno razvijanje odmah izreći, i isto pravo, u koliko to opasnost domovine i svega carstva austrianskog sada dopušta, u život uvesti, krajina pako dokle se mir i poredak u svem carstvu neustanovi po svom dosadašnjem svojstvu kao vojnička sila ostati, zato na svaki način što tegobu vojničke službe u neprilično većem razmierju, nego li ine pokrajine nosi, na primierni način u svom gradjanskom životu pomoćju svieh inieh pokrajinah carstva austrianskog po neopovergivom načelu pravednosti

olakšati ima, - uzeo je sabor ovaj u pretres dosadašnje temeljne zakone krajiške, te gledeć na gore izjasnjene perve dvie versti potežkoćah krajiških učinjene biše po ustavnih načelih najnuždnije promiene glede istieh zakonah i načina upravljanja krajine, kod kojeg poslednjeg na to je glavni pozor uzet, da se dosadašnji nižji organizam građanske administracije krajiške dodatkom po ustavnih načelih neobhodno potrebitim, zaderžati, i tako sa našiem budućim praviteljstvom spojiti ima.

Na taj način izradjen je i popravljen dosadašnji temeljni zakon krajiški i zakon o administraciji krajiškoj, kako to priklopljeni po saboru trojedne ove kraljevine jednodušno primljeni zakonski predlog A) sviedoći i odlučene su nekoje na treću gore navedenu verst tegobah krajiških spadajuće u daljnem predlogu B) naznačene polaštice, dočim sabor ovaj o jošte nekojim na istu verst tegobah krajiških spadajućih odnošenjih naime o uredjenju sudištah, učilištah, svešteničkog uzderžavanja svih vierozakonah i t. d. viećanja svoja nastaviti i daljnje predloge Vašemu Veličanstvu u svoje vrieme učiniti hoće.

Potverdjenjem ovieh predlogah, svietla kruno, moli i zahtieva sabor ovaj u ime jednog najzaslušnieg od ono 37 milionah dušah carstva austrianskog u ime ono 30 hiljadah junakah koji kervju svojom sada na bojištu gerdne rane kuće Vašeg Veličanstva izvidati, koji još jedino na svojieh mišicah prestlje habsburg-lotharinsko uzderžati nastoje, zahtievamo u ime kervi njihove, u ime kervi otacah diedov i pradičov njihovieh i našieh zahtievamo napokon u ime suzah roditeljah, suprugah i sirotah tieh hrabrenieh vojnikah, u ime vičene pravde ovog i budućeg svieta, zahtievamo da se već n a o v o m s v i e t u t o l i k a z a s l u g a n a p l a t i !

Predlozi ovi potvrđeni Vašiem Veličanstvom izliečit će gerdne rane vojničke krajine. O v o , svietla kruno, bit će prava «n a p l a t a z a s l u g a h», koju vierna krajina vojnička po j e d n o d u š n o m o č i t o v a n j u z a s t u p n i k a h n j e z i n i e h na saboru ovom iz ničieh rukuh neizčekiva, nego iz rukuh Veličanstva Vašeg a kroz ruke bana i otca svoga, koga ona jedino izmedju sebe i prestolja carskog za posriednika smatra i imati hoće, očitujuc ovdi odlučno i muževno da ona Vašem Veličanstvu i banu svome Jelačiću vierna biti hoće dok je od sto hiljadah junakah njezinieh i jednom na ramenu glava, i da neima moći na ovome svieta, koja bi ju na to prisilila, pokornost svoju ovom Vašem Veličanstvu svigdar viernom poglavaru uzkratit, koji ne samo sada nego i onda muževnom odvažnostju za krajinu se je brinuo i nju proti samovoljnosti stare sisteme neprestano branio, kad još oholi Magjar o svom gospodstvu i ministerstvu u austrianskom carstvu niti u snu pomislio nije.

Dočim sabor ovaj one točke zakonskieh osnovah ovih, koje se zadas uvesti mogu, u nedvojbenoj nadi očinskog odobrenja Vašeg Veličanstva u obziru opasnosti u kojoj se domovina ova sa svih stranah sad nalazi, u život uvodi, za da se nebi dosad toli zloupotrebljena uzterpljivost naroda krajiškog prekinula, nada se sabor tvrdo i pouzdano, da će Vaše Veličanstvo ovoj želji naroda krajiškog dovoljeti, potvrdivši predloge ove zakonske n a u m l j e n u n a k n a d u njegovu kojoj se ovdi najbolja prilika pruža podieliti, i tako za preprečenje nesretnoga rata građanskoga i što još gore, toli opasne za sve carstvo o b o r u ž a n e a n a r h i e u krajini, koja bi se onda kad bi zbilja manifesti od 10. Lipnja uživotvorit se hotieli, - neobhodno porodila, - čim berže neizmiernoj biedi na korist prestolja svoga i pravu srieću toga viernog puka svoga doskočiti.

Napokon nemore sabor ovaj propustiti, iz brižljivosti za poredak u krajini ovdi i to napomenut, da krajina od poslednjeg za nju u svakom obziru do sad nesretnog mieseca Ožujka, od časa kako je nesretno ministerstvo magjarsko podignuto, a bečko bojno vieće ukinuto, krajina sad od bečkog sad od magjarskog ministeria jedne drugim protivslopeće zapoviedi dobiva, zato već ni za verhovno praviteljstvo, ni za verhovno sudište svoje nezna, već sa svih stranah nepravedneim zahtievanji i nasiljem uzburjena, kako se je već u Sriemu i Banatu dogodilo, sistematičkom lukavštinom naših protivnikah na buntovničko polje silom

natierana, kraj ponora najstražnije oboružane anarhie već stoji, od koje krajinu jošter samo jedina ruka ljubimca o obožavanog zaštitnika njena, b a n a J e l a č i ć a, izbaviti more.

Koji mi u ostalom vierni podanici sinovskom pouzdanostju na pravednost Veličanstva Vašeg ostajemo.

U Z a g r e b u 10. Serpnja 1848.

Sabor trojedne kraljevine hervatske slavonske i dalmatinske.

NSK, ZR, ZL, HS II, R VIIIa B-2

22.

10. srpnja 1848, Zagreb

Saborski zastupnici iz hrvatsko-slavonske Vojne granice obavještavaju graničare o saborskim olakšicama za Granicu.

Narodu krajiškom liepi i ljubezni pozdrav!

U starinstvu domovine naše bila su srětna vrěmena, kad su stari Bani naši narod svoj u sabore sazivali, te kao otci s dćecom svojom o srěci domovine ljubezno se dogovarali. Tieh liepšieh i čestitih vrěmena odavna je već nestalo bilo, jer nastadoše zla vrěmena, u kojima smo takove Banove imali, koji nit od našeg roda ni plemena, veću tudjini nemilovisti više, koji s nami ni u našem jeziku govoriti neznadoše.

Radu se, mili narode naš, jer od kada smo opet iza tolikieh zalah j e d n o d o b r o naše, B a n a J e l a č i ć a, stekli, ogranulo je žarko sunce domovini našoj, vratja nam se srěća i razvija krila naša starodavna.

Kad je dični glas i k vami, vitežki krajišnici, doletio, da je milost carska svietlog B a n a J e l a č i ć a na to visoko dostojanstvo podigla, uzigrala su junačka serca vaša, jer znala je sirotna krajina, da je i njoj opet sunce ogranulo, i da je ona otca zadobila, koji će se za nju pobriniti znati.

I zaista u toj nadi, vitežki narode krajiški, ti se prevario nisi, jer perva je briba našeg Bana bila, da izlieči gerdne rane tvoje. Sazvao je dakle kako sa svieh stranah domovine naše tako i iz krajine zastupnike i drugu uglednu gospodu, te pretresavši molbe tvoje, učinio je u propisih vaših takove promiene, da će vam sve potežkoće vaše s junačkieh ramenah spasti, i da ćete i vi u svakoj struci blagostanja napriedovati moći.

Novе ove propise primio je sabor jednodušno, i šalje ih po priloženoj molbi njih Veličanstvu milostivom caru i krlaju našem na previšnjje potverdjenje, koje moćna zaštita naša svietli Ban će takodjer naskoro izraditi znati.

Polaštice ovieh novieh propisah za krajinu uvidit ćete iz sliedećih točkah:

1.) Stupit ćete i vi kao dio našieh krlajevinah na ustavno polje, to jest, zakoni i propisi za vas neće se kao dosad bez vas satvarati, nego pošiljat ćete na sabor ovaj i odsele svake godine zastupnike svoje, da se o srěci i potrebi domoivne naše s ostalom bratjom i s svietlim Banom svojim posavietovati možemo. Neće dakle moći svatko komu na um pane bez vašeg znanja propise vam krojit, da pod njima stenjete vi i potomstvo vaše.

2.) Narodni jezik naš uvodi se u sve poslove službene; zato neće trebat dieci vašoj tudje jezike učiti, već u školah koje će se bolje urediti u sovm jeziku sve učiti što će njoj na

korist služiti, i moći će tako sve časti postignuti. Kod poglavarstva i sudišta nećete kroz tudja usta govoriti, koja istinu nikada pravo ne tolkuju.

3.) Neće vam se izvan u vojničkoj službi, po vojničkom prepisu (t. j. po Tereziani) suditi.

4.) Ukidaju se poteškoće iztječuće iz reškriptah bivšeg **H o f k r i e g s r a t h a**.

5.) Zemlje vaše podpuna će vlastitost vaša biti, kojom baratati možete, kako vami drago, samo tri rali da podkućnice bude.

6.) Obćinski pašinci vlastitost su obćinah, kojom obćine vladat bude mogle.

7.) Iz deržavnih šumah dobivat ćete i vozit smieti saki dan od ležećeg derva, a bukovinu i ljeti sieći.

8.) Špekulacia s šumami neće smieti bez privoljenja obćinah počimat se.

9.) Gradnju i dasku dobivat ćete što se lakše bude moglo.

10.) Branjevine odredit će obćine u šumi.

11.) Imat ćete bezplatnu živorinu i pašu po šumah i proplancih.

12.) Kod prodaje i promiene gruntah moći će se kontrakt i kod kumpanie bez regimenta učiniti.

13.) Vinograde smije svatko zasadjivat na svojoj zemlji kako mu drago.

14.) Posljednji član jedne kuće more i zemljišta u testamentu kom mu drago ostaviti.

15.) Tergovini i zanatu more svatko bez ušterba vojničke službe podati se.

16.) Mladež more bez zaprieke nauke učiti.

17.) Osim zemljišta more svaki krajišnik zgrade i blago i sve drugo imati.

18.) Dioba će se i na tri rali zemlje dopustjati, bez da treba kao dosad najmanje tri čoeaka na svakoj strani biti; samo ima se svaki obvezati kad na njega red dojde, da će svoju službu odslužiti.

19.) Dioba neće na regiment ići. Sub numeri prestaju.

20.) Kako rat prestane i mir se povrati, neće se više vojnik krajiški na više nego samo na četiri godine u soldate upisivati, jer uvodi se kapitulacia od č e t i r i godine.

21.) Svi vojnici vadit će se onda samo na kocke, tako da niko krivo učiniti neće.

22.) Svatko more miesto sebe u vojnike i zamienika staviti.

23.) Vojska krajiška neće se više bez dozvoljenja sabora umnožati.

24.) Krajina će odsele više vojnikah nego i druge pokrajine carstva na vojniciu slati, već po rzamierju dušah, od kolio dušah jedan vojnik se iz drugieh pokrajinah slao bude, od toliko i iz krajine.

25.) Svaki vojnik dobit će m o n d u r, i na straži i u drugoj službi plaću kao i regulaš.

26.) Krajiški vojnici moi će i na 15 danah na stražu ići, da onda kod kuće mirnii budu.

27.) Carska rabota posve ukida se.

28.) Obćinska rabota takodjer ukida se. Obćine imat će same svoje poslove obveršivati.

29.) Krajina će odsele zavisit samo od njih Veličanstva cara austrianskog, pa od svog bana, regimenta i kumpanie. Neće trebati dakle krajišniku izvan ako samo kod cara milost traži, u Beč od nemila do nedraga prošnje slati, već kad poteškoću kakvu ima, kojoj drugačie odoljeti nije, a on štap u šake, pa do bana svoga! Jer kod bana vodit će jedno verhovno saboru odgovorno poglavarstvo sve poslove krajiške, kod koga će za krajinu samo takove osobe postaviti se, koje su u krajini služile, i tamišnja obsojateljstva podpuno poznadu, da nebude kao dosad da vam onaj sudi, koji vas ni vaše zemlje nikada ni vidio, dakle ni poteškoće vaše znao nije.

30.) Kod regimentah vodit će poslove pod predsjedničtvom oberstara verhovnom deržavnom vieću odgovorno regementsko vieće.

31.) Kod kumpaniah vodit će poslove pod predsjedničtvom kapetana kumpaninsko praviteljsko vieće, u kom će sidjet i glasovati p e t prisežnieh starešinah.

- 32.) Sve častnike izim savjetnikah kod deržavnog vieća naimenuje Ban.
33.) Sudišta će se po načinu p o r o t a h urediti.
34.) Predlozi za časti obicirske mat će se od svieh štopski oficirah podpisivati.
35.) Svi poslovi vaši kod poglavarstvah i sudištah obavljat će se javno, jer svatko uviditi može, da ono što je pravo, kriti se netrěba.
36.) Daljne polaštice priklopljene su u p o s e b n i h z a k l j u č k i h s a b o r s k i h od §. 1. do §. 32.

Osim toga svega nastavit će se viećanja o još nekojih poteškoćah krajiških, o školah, tridesetnicah, sudištih, s v e š t e n i č k o j p l a ć i, ž e n i d b i o f i c i r s k o j b e z k a u c i e i t. d. dokle samo drugi važni poslovi se obave, dotični odbori svoje operate izrade, i sabor se opet sazove.

Iz ovog svega vidite vi bratjo krajišnici, na koliko se proteže brižljivost dobrog Bana vašeg i želja sabora ovog vas sretne i zadovoljne vidieti.

Zato mila bratjo, čuvajte se onakovieh ljudih, koji za navratiti vodu na magjarske mline, narod bune, i proti našem ljubljenomu Banu i saboru laži razprostiru, čuvajte se onih, koji vas na to nagovaraju, da se poglavastvu svome nepokorite, jer mila bratjo, samo medju gorskom zvěradi poglavarstva nije, i zato poglavar je tu onaj, tko je jači, lija zecu, vuk lisici, a medved obodvoma.

Od ovih gore izbrojenih polašticach uvesti će se posebnom zapoviedi na vaša poglavarstva od strane svietlog Bana našeg sve što se uvesti može odmah, te sve drugo kako potvrđjenje od njih Veličanstvo dojde. Ako bi vam jošter išto na sercu ležalo, odkrit ćete moći to svake godine na obćem saboru, gdje ćemo se razgovarat i savietovat kao bratja s bratjom, dieca jedne majke s otcem svojim Banom Jelačićem.

Iz priložene molbe na njihovo Veličanstvo uvidit ćete, kako se tužimo pred carskim prestoljem na nepravedna nasertanja ljutih našieh nepriateljah Magjarah, koji su bili milostivog cara tako obmamili, da je na neprestano klevetanje njihovo glas se bio već raznio, da je obće ljubljani Ban naš časti svoje lišen, zato gdje neće da izda domovinu svoju pod magjarski jaram, već vieran caru vieran je i domovini svojoj. Premda se viest ova potvrđila nije, ipak žalostju je serca naša napunilo, da se toli vriedni muž i poglavar naš od našieh nepriateljah tako bezobrazno napada, i zato izjavismo, da mi dok je i jednom junaku u domovini našoj glasovitoj glava na ramenu, da mi onoga ostaviti nećemo, koji je muževnom odvažnostju dobru našem ako trěba žertvovat se odlućio, da mi onog ni u kakvoj biedi ostavit nećemo, koji nas u sreći svojoj ostavio nije.

Bog živi svietlog Bana Našeg, jedinu moćnu zaštitu našu, diku i otca domovine naše, Bana Jelačića!

U Zagrebu dana 10. Serpnja 1848.

**Od strane zastupnikah krajiških
na saboru trojedne kraljevine.**

AHAZU, OBJ, III/H-4

23.

Srpanj 1848, Zagreb

Proglas Hrvatskog sabora europskim narodima u kojem se sabor izjašnjava za očuvanja Habsburške Monarhije, autonomiju Trojedne kraljevine i nacionalnu ravnopravnost, te osuđuje mađarsku hegemonističku politiku.

MANIFEST Naroda Hrvatsko-Slavonskoga.

Narod Hrvatsko-Slavonski u državnom svom saboru 5. Lipnja t. g. sakupivši se i o budućem svom postojanju i obezbjedjenju svoje narodne samostalnosti dogovorivši se osēća da je dužan dēla i teženja svoja pred cijelijem svijetom očitovati i u pravoj boji pokazati ih, da se i oni, koji su po samom opadanju našijeh neprijateljeh naša dēla osudjivali, kako o netemeljitosti i podlosti tijeh napadanjah tolko o pravom stanju i pravdi naše stvari uvēre i po tome o našim činma sude.

Dva gledišta ima s kojijeh se gibanja svijeh narodah smatrati mogu: jedno je gledište naravnog a drugo historičkog prava.

Glavna je naša namēra s l o b o d n i m narodom u s l o b o d n o m austrijanskom carstvu biti.

Ma s kog od rečena dva gledišta se naša stvar uzela, svakako se odobriti mora, jer je na temelju i prirodnog i historičkog prava kako takodjer i novoizrečenijeh glavnijeh načelah ustava austrijanske monarhije osnovana.

Prirodno pravo uvijek ostaje najveće pravo, jer je u prirodi osnova i temelj svakoga prava. Ono je uvijek jedno i isto, ali ga svaki vijek nije kadar u pravom njegovom značaju ponjati i svatiti. Ono je do sad samo na čovēka ograničeno bilo, i tek u najnovije vrijeme počelo se i na cijele narode, kao osobe u sebi svoju ograničenu nezavisnu cijelost imajuće, razprostirat. Teženje pojedinijih politično razcijepljenijeh udovah talijanskoga i nēmačkoga narodah za sjedinjenjem u jedno tijelo, u oči ove reforme očitovano, slutilo je tako rekavši samo duh najnovijeg vremena i obći pokreti naroda evropskijeh, jasno su izkazali da ima još neko pravo n a r o d a h, po kome svaki narod kao jedna cijelost ima pravo na slobodu i na savršenu jednakost medju ostalijem narodima.

Tako su istom u ovom obćem pokretu evropskijeh narodah one velike riječi: sloboda i jednakost pravo svoje značenje dobile i baš to ponjatje o pravom značenju tijeh riječih pokazat će koji su narodi za slobodu dozreli koji ne. Sloboda i jednakost hoće prije svega pripoznanje tijeh pravah u svijeh narodah, jer je dostojanstvo narodne osobnosti u svijem narodima jednako. S toga narodi koji nad drugijem narodom hoće da gospoduju isto su tako udaljeni od pravog ponjatja slobode i jednakosti, kao oni koji i nadalje hoće drugom podložni da ostanu. Ni jedni ni durgu nijesu dozreli za veliku ideu slobode i jednakosti.

To je našeg naroda ponjatje o tijem velikijem riječima. Za tu novu slobodu i jednakost svijeh narodah proiznavajuću politiku, koja je jedna na pravdi osnovana i na kojoj se jedinoj dugotrajni mir osnovati može, izjašnjuje se naš narod. S toga želi da svi austrijski narodi opredijelivši se po jeziku, slobodni i medju sobom posve jednaki budu. Ovo je načelo jedini jemac mira u Austriji, a ono, po kojem sad u Austriji hegemonija nēmačkog i magjarskog naroda postoji, nikom na veću štetu ne može biti neg baš njima. Jer ako smije biti hegemonija jednog naroda nad drugijem, onda ta mora slavenskom narodu kao najvećem i u Ugarskoj i u cijeloj Austriji pripasti. Ali mi, mi Slaveni, koje vi robskim i tiranskim narodom nazivljete, stidimo se tog načela, jer se to sa dostojanstvom čovēčanstva i duhom vremena ne slaže, i zato nećemo nikaka gospodstva nego samo sloge i ljubavi. Zato i vas bratski i ozbiljno pozivljemo, da odrekavši se gospodovanja prestanete druge narode gnjesti, jer smo mi gotovi prije sve pokušati neg što bi se opet u stare verige okovati dali. Mi, koji smo se tolko za tudju stvar bili, mi koji smo uvijek n a j v i š e za uzdržanje naše obće otačbine i za prijestol vladalački učinili, mi, kojih krv sad, gdē u isti mah naš narod u najvećoj opasnosti stoji, na hiljadu ranah u Italiji jedno za uzdržanje cijelog carstva tiče, mi ćemo pokazati, da se i za naš život, za našu

narodnu čast i poštenje boriti umiemo. Mi nećemo boja, al pozovemo li se na to, onda ćemo primiti poziv, kao što se junačkom narodu pristoji – početak ćemo ideju čovječnosti u život uvoditi, - pa što kome bog i sreća dade.

Ludo su i na svoju sobstvenu štetu i propast uvijek radili narodi koji su druge narode podjarmivali i gnjeli, a najludje rade koji misle da se to još i sada može činiti. Kucnuo je čas narodah, oni će se po jeziku opredijeliti i medjusobnom pomoći prot nasilju neprijatelja svoga osigurati. Tom pozivu sljedeći primili smo mi sjedinjenje novoukrsnuvše vojvodovine Srbske sa našom trojednom kraljevnom, i očekujemo pridruženje još i ostalih južnoslavenskih austrijskih pokrajinah, da tako kao jedno tijelo s ostalijem na isti način sastavljenjem narodima u savezu na temelju jednakosti osnovanom carstvo austrijsko uzdržimo. Drugijem pak slavenskim austrijskim narodima, kao našoj ne samo po jeziku, nego i po jednim tegobama najbližoj bratji, obećali smo mi njine želje za svoje priznavši podpomagati, i narodnosti svoje medjusobno braniti.

Mi znamo da se narodi i bez narodnosti svoje materialno pomoći, trgovinu i industriju podići i obogatiti se i na glas doći mogu svejedno kao što se i pojedini ljudi mogu obogatiti, znanja si i nauke pribaviti, da za neko vrijeme i proslaviti se i sretni biti, bez da su ljudi od karaktera i poštena srca. Ali ovdje se o časti i poštenju radi, bez kojih ni prave sreće ni čelji bitja našeg, ni č o v e č n o s t i neima; pa kao što god je čovjek stalnog i častnog karaktera volij poginuti, neg svoju čast pogaziti dati, tako i cijeli narodi koji svoje narodno dostojanstvo osjećaju, koji su stalnog karaktera, vole propasti nego li si narodnu svoju čast okaljati dati. Tako su radili uvijek narodi tvrde volje, i tako su ili se spasli ili slavno poginuli. Tko je i naš narod raditi odlučio, te poprima inicijativu poštene prirodne politike i radit će jer je odlučio, i jer mu je čast narodna vrh svega zemaljskoga blaga.

To neka je onijem bolijem ljudma, koji vrh svega slobodu i jednakost poštuju, i koji znaju da narodima nikaki traktati slobodu oduzeti ne mogu, jer ona nije izvanjsko što izvan njih postojeće nego je unutrašnjost njina i duša od njihovog bitja nerazlučna. To neka je rečeno ljudma koji se za slobodna načela sadašnjega vijeka bore i koji će nadjačati, jer uza njih vojuje duh vremena koga je sila neodoljiva i koga je moć nepobedna. To ljudma sadašnjosti i budućnosti.

Sad se obratjamo na diplomate – ljude koji za svako pravo historični temelj traže, mi ih uvjeravamo da smo mi i s te strane osigurani, i tako prelazimo sad na drugo, historičko gledište.

Ko historiju našeg odnošenja sroču Ugarske u svakom vijeku poznaje, ko zna da je Koloman prvi ukupni Ugarske i Hrvatske kralj, kao i mnogi njegovi nasljednici, posebnom našom krunom krunjen; da je naš narod bez ikijeg upliva u Zadru na saboru svome izabrao si za kralja Vladislava napuljskoga i Tvrdka I. bosanskoga; da smo mi u odlučivo ono doba, kad je kuća habsburška počela tražiti pravo svoje na ugarski prijesto, god. 1526 u Cetinu p r i j e Ugarah i čehah Ferdinanda I. za kralja svog izabrali i tako najpriv sada vladajućoj kući temelj postavili; da smo mi kao slobodan i od Ugarske nezavisan narod s a m i z a s e b e i t o n a n e k o l i k o g o d i n a h p r i j e Ugarske i p r v i izmedj svijeh narodah austrijskih sankciju pragmatičnu primili i podpisali: da je naš narod bez Ugarah i njihovog sabora tako nazvanu pacifikaciju bečku podpisao; da su se naši, još da n današnji zakonito posotjeći sabori do Ferdinanda I. pod predsjedništvo k r a l j e v a h obdržavanog, i iste «Constitutiones et Articuli Slavoniae» od god. 1492 i 1538. koje su u svoj svojoj obširnosti bez pretresivanja od strane Ugarske u zakonik Ugarski ušle, dovoljno svēdoče; da su naše kraljevine, kao jedno posebno tijelo s a m o radi sporazumljenja obćijeh našijeh odnošenjah, i to istom od 15. vijeka, pa i to ne uvijek na ugarski sabor poklisare šiljale; da su na Ugarskom saboru načinjeni zakoni s a m o u t o l i k o silu u našim kraljevinama imali u kolko su se s našom samostalnosti slagali; da je vlast banska, posve nezavisna od Ugarske, nikog drugog do kralja nad sobom neimajući, od Drave i Dunava do jadranskog mora uvek prostirala se; da političko

upravljanje ovijeh državah, akoprem je namještničtvo za Ugarsku mnogo prije uvedeno, ipak do ukinutja našeg posebnog zemaljskog vijeća t. j. god. 1779. nikad od Ugarske zavisilo nije, već da je u stara vremena izključivo u banskoj vlasti i našim zemaljskim saborima stjaalo, i da su i onda, kad je 1790/1 po članku 58 vlast Ugarskog namještničtva na ove takodjer kraljevine razprostręta, dęla na kraljevine ove spadajuća ustavljena našem zemaljskom saobru, čim je isitn kao i 120 člankom od god. 1715 naša narodna samostalnost priznana, - da palatini i drugi suci zemaljski Ugarske nikako u ovijem kraljevinama nijesu suditi mogli, - da se kraljevi naši još i dan današnji ne samo Ugarske nego i ovijeh kraljevinah prava uzdržavati, zaštitjavati i braniti prilikom krunisanja zaklinu; - ko to, ostavljajući još ostala nebrojena svędočanstva naše samostalnosti zna: tome je jasno da su kraljevine ove Hervatska, Slavonija i Dalmacija, kao jedno posebno nezavisno tijelo, naporedo sa Ugarskom, a nikako ovoj podčinjene, po krunom Ugarskom, kao simbolom sveza izmedju nas postojećeg stajale. Tako mi u obdržanju naše narodne nezavisnosti nećemo ništa novog da tražimo, nego samo ono što je od uvijek naše bilo zadržimo.

To o odnošenju našem sproću Ugarske; obazrimo se sad i na odnošenje sproću Austrijskog carstva.

Po primljenoj od svih Austrijskijeh zemaljah sankciji pragmatičnoj pripadaju sve bez razlike ćelokupnom Austrijskom carstvu, dakle i naše kraljevine i Ugarska. Svaka je zemlja imala osobno neko upravljanje i neko kakvo takvo zakonotvorstvo, s tom samo razlikom što su jedne na ustavnom, druge na absolutistićnom temelju stajale, a sve su skupa imale za dęla u obće cijelog carstva tićuća se obće jedno stočište, jednu vladu. Mi kao vęrni sinovi otaćaskog svog vladalca i kao prijatelji postojanja carstva Austrijskog hoćemo i nadalje u tom savezu, ali kao što se slobodnu i samostalnom narodu pristoji sa podpunom garancijom naše slobode i pod uvęti koje se po duhu vremena sa dostojanstvom slobodnog naroda slažu da ostanemo. T. j. za dęla cijelog carstva tićuća se, kao što se izvanjska, vojena, financialna i trgovaćka hoćemo mi jedan obći iz svih Austrijskijeh državah sastavljeni u to ime sabor sa obćim istom saboru odgovornim ministeriumom, od koga bi samo u rećenim strukama svaka pojedina zemlja jednako zavisila, u ostalim pak dęlma, da svaki narod i zemlja, nezavisna od istog obćeg sabora i ministerah, svoj sobstveni zakonotvorni sabor sa vladom istom saboru odgovornom da ima i sam sobom upravlja i vlada. Tako ni što se tog saveza tiće mi nećemo ništa novog, jer je taj savez i prije postojao, i samo se sad u formi mijenja i duhu vremena i načelima slobode prilagodjuje. Magjari pak učinivši kraljevsku vlast od njegovog u Ugarskoj prebivanja zavisnu i namęsto njega namęstnika sa neogranićenom kraljevskom vlasti postavivši, i u ministeriumu svom odsęke i vojenijeh i izvanjskijeh dęlah ustrojivši ukinuli su taj savez, bez da su prije pokušali u istom sa podpunom garanciojom svoje unutrašnje nezavisnosti, koju svaki narod pravedno zahtijevati može, ostati. Od tuda se vidi da su se oni upravo od ostalijeh Austrijskijeh zemaljah odcijepili i nas od istijeh odtrgnuti namęrili. T a k o o n a o s u d j e n j a z b o g s e p a r a t i s t i ć n i j e h t e Ź e n j a h, k o j a s u o n i p r o t i n a m a p o d i g l i, u p r a v o n a n j i h p a d a j u, j e r s m o m i p o d s t a v l j e n i u v e t i g o t o v i i d a l j e n e s a m o s a U g a r s k i j e m n e g o i s o s t a l i j e m n a r o d i m a c a r s t v a A u s t r i j a n s k o g a u s a v e z u o s t a t i.

Ko postupanje Magjarskog naroda sproću drugijeh nemagjarskijeh osobito sproću slavenskijeh narodah poznaje morao bi naše teženje za slobodom odobriti, i da nije na tako nazvanom zakonitom historićkom temelju osnovano. Jer je svakog naroda prva najveća dužnost svoju slobodu, svoju narodnost t. j. svoj život braniti i uzdržati. Oni su tiranskim svojijem postupanjem oneprijateljili si sve ine narode, oni su nas, koji smo kroz 7 i više stolętja š njima bratski sreću i nesreću dijelili, koji smo uza njih s ponosom za slavu naše obće otaćbine vavijek vojevali, od sebe otudjili nehoteći nas kao svoju sebi jednaku bratju priznati. Oni su sve narode gnjeli i gonili narivajući jim u silu boga svoj jezik, - oni u Ugarskoj nikog drugog naroda do magjarskog priznavali nijesu, ime S l a v e n dobilo je u njih znaćenje

prouge, poruge, koja je padala na narod za našu ukupnu otačbinu najzaslužniji, - jednom riječi oni su propast i grob svijem inijem narodima i narodnostima prepravljali nad kojijem se gospodujuće kao od Boga jedino na to pozvano i izabrano magjarstvo u triumfu podiglo.

Tako je bilo do pred posljednji ugarski sabor.

Ogorčenje svijeh ugarskijeh narodah došlo je već do najvišeg stupnja, i cio svijet je to tiraniziranje narodah javno osudio. Kod samijeh Magjarah pojavilo se nekoliko boljjih razumnijeh ljudih koji su na umjerenost opominjali i zaslijepljene od nepravde koju čine odvratjali. Svi su se pametni nadali da će Magjari tu svojsku opomenu uvažiti i uvidjvši, da što se na nepravdi zida pasti mora za vremena od svog magjariziranja prestati. S toga su svi sa pouzdanjem očekivali da će ugarski sabor boljjim putem poći i pitanje narodnosti na zadovoljstvo svijeh narodah riješiti. Ali se odma u početku vidjelo da je glas opominjućijeh rodoljuba bio glas vapijućeg u pustinji. Magjarski je sabor pokazao da u sebi više sklonosti ima pretjereane magjaromane, nego li umjereni i praktični ljude slušati, i da se od svoje čudnovate narodne za sve ine narode pogibelne politike nikako neće da odreku. Oni su na naše poslanike s najvećim ogorčenjem napadali i pakosno jih u svakoj prilici ujedali – oni su Slavoniju iz reda postojećih zemaljah sbrisavši, i Srijem, Vjroviticu i Požegu kao ugarske županije uzvši s Ugarskom posve stopiti ih i tako njinu narodnost posve utamaniti namjрили, tvrdeći da «partes adnexae» samo sadašnju Hrvatsku znače – oni su u predlogu zakona «O magjarskom jeziku i narodnosti» još u oči reforme učinjenom, magjarski jezik za je d i n i jezik zakonotvorstva i javnog upravljanja, i za službeni kako kod crkvenijeh tako i kod građanskijeh oblastih proglasili, tako da n i j e d n o poslije proglašenja toga zakona u d r u g o m k o m j e z i k u s a s t a v l j e n o s l u ž b e n o i l i s v e d o č b e n o p i s m o nikake vrijednosti imalo nebi. Za Rijeku gdje se osim našeg nešto i talijanski – i hrvatsko, od njih tako nazvano «magjarsko» primorje, gdje se samo naš jezik govori, niti se kao ni u Rijeci rječice magjarske čuti može opredijelili su oni takodjer magjarski jezik za službeni, a osim toga čujte neizkazane pakosti sroču našeg naroda – osim toga s a m o još talijanski a Srijemu, Vjrovitici i Požegi dali su još kao iz milosti 6 godinah života, poslije kog roka bi se sladkog svog jezika odrekavši pod jaram magjarstva podvrći morali. Tako bi se i Slavonija i Rieka sa primorjem od Hrvatske via facti odcijepila i s Ugarskom stopila, tako bi nas sve komad po komad nestio magjarstvo progutalo, i u toj su namjри već u naprijed tvrditi počeli da oni nikake Hrvatske kraljevine kao god ni Slavonske nepripoznaju.

To je postupanje Magjarah do mjeseca Ožujka t. g. U to kucne čas reforme i novoga vijeka. Veličanstvenost novoporođivše se ideje slobode narodah, izpred kojijeh svi sebični interesi treba da izčezavaju dana nam je na novo nadu da će se Magjari na pravi put povratiti i ostale narode kao sebi jednake priznati. Ali smo se i opet ljuto prevarili. Oni su sad poslije reforme, staroj svojj magjarizirajućoj politici vjрни, istim zakonima potvrdili da Slavoniju i Rjku sa hrvatskim primorjem od Hrvatske hoće da otcijepi i tako njinu do sad postojeću narodnu slobodu i narodnost da utamane; oni su ukinuvši 53. §. 5. članka 1848. godine kraljevsku odluku od 14. Rujna 1815., na porugu slobode i tako na najveću sramotu svijeh svojijeh gibanjah našem s v e m k o l i k o m p l e m s t v u posebni glas na našem saboru dati naumili, sad, gdje je već svuda, da i u istoj Ugarskoj razlika stališa prestala; da oni su hotjvši rasprostrti vlast jednostranog bez privoljenja našeg ustrojenog izključivo magjarskog ministeriuma i na našu zemlju i razdjlivši naše kraljevine u pojedine vlasti, koje bi posebice, a ne ukupno kao kraljevine u dolnjoj komori ugarskog sabora predstavljane i tako sa Ugarskom posve sjedinjene bile, narodnu našu samostalnost sasvijem ukinuti i naše kraljevine iz reda postojećijeh zemaljah izbrisati naumili, čega radi nam ni zakone od zadnjeg ugarskog sabora, po dosadašnjem zakonitom običaju, kao kraljevinama ni saobćili nijesu, nego su ih samo na pojedine vlasti razaslali. Oni našem saboru svaku vrijednost i silu odriču, tvrdeći da on neima druge vlasti do samo poslanike za ugarski sabor birati i zakone ugarske proglašavati; oni su izdali i po odboru jednom poslali na nas jedan proglas, u kom nam javno očituju, da se naša

narodnost njinoj podvrći mora; oni su sveto ime našeg vladalca u ručnijem sa obmanom izmamljenijem biljeti, na koje su oni, kao tobožnji ustavni građani, u vijek vika li, is kojijem sad javnu sprdnju sbijaju, protiv našeg svijetlog i čestitog bana, i našeg cijelog naroda glasečim zloupotrijebili; njen je ministerium na porugu našeg naroda namijenio mu poglavice najmrže i najpoznatije njegove neprijatelje; oni su, poslavši Hrabovskog u naše kraljevine kao komisara, uvrijedili dostojantvo našeg naroda i bana, koji kao postavljeni od naroda i kralja poglavica naš nikom više do narodu i kralju hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom odgovarati neima; po nalogu njenog ministeriuma izdao je isti komisar na naš narod proglas, kojijem se naš narod javno pred cielije m svijetom vara da su njegovi najsvetiji interesi, njegov jezik i narodnost zakonom osigurani, i da mu za to zakletva kraljeva jamči; oni u istom proglasu obećavaju da će sinovi naroda naešg svake službe dobiti moći, kao da bi se mogao zvati sin naroda svoga, koji bi narodnost svoju za službu prodati mogao, - i na to se sve posvetjeno kraljevo ime zlo upotrebljuje, koji sve svoje podanike jednakom ljubavi ljubi i koje nepoznaje vruće želje i težnje do jednaku sreću svojijeh narodah.

Ovo su samo nekolike, mi opetujemo: s a m o n e k o l i k e od nebrojenijeh onijeh uvrijedah i ranah, koje su Magjari nama učinili i zadali. Iz ovijeh neka se naši koraci sude. Po ovijem neka slobodni europejski narodi izreku, jesu li naše rane takve da bi ih mi jednim mahom zaboraviti mogli, spada li magjarski narod u red dozrčelijeh za slobodu narodah, i imamo li mi pravo slobodnim narodom u slobodnom Austrijskom carstvu biti?

Iz sabora trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije dana 5. Lipnja i slijedećijeh godine 1848 držanog.

NSK, ZR, ZL, RSP I/1848, R VIIIa B-2

24.

Srpanj 1848, Beč

Hrvatsko poslanstvo osuđuje velikomađarsku politiku i traži nezavisnost Trojedne kraljevine od mađarske vlade, očuvanje cjelovitosti Habsburške monarhije na ustavnim temeljima, te zaštitu hrvatskih i slavenskih interesa u Monarhiji.

Die KROATEN UND SLAWONIER an die VOELKER OESTERREICHS

Nachdem die in ihrem am 5. Juni 1848 eröffneten Landtage versammelte kroatisch-slawnische Nation die Sicherung und den weiteren Bestand ihrer nationalen Selbstständigkeit reichlich erwogen, fühlt man sich verpflichtet ihr Streben und ihre Wünsche vor der ganzen Welt offen auszusprechen und im wahren Lichte zu zeigen, damit alle diejenigen, welche allein auf die böswilligen Verdächtigungen ihrer Feinde ihr Streben verdamnten, von der Grundlosigkeit und Niedrigkeit dieser Anfälle, zugleich aber auch von dem wahren Zustande und der Gerechtigkeit ihrer Sache sich überzeugen und darnach über ihr Thun und Lassen das Urtheil fällen können.

Zwei Gesichtspuncte sind es, von welchen die Bewegungen aller Nationen betrachtet werden können; der Eine ist das natürliche, der Andere das historische Recht.

Unsere Haupttendenz ist eine freie Nation im freien österreichischen Kaiserstaate zu sein.

Von welchem immer der gesagten Gesichtspuncte unsere Sache betrachtet wird, man muß sie gerecht finden, weil sie sowohl im natürlichen als im historischen Rechte, so wie auch in den ausgesprochenen neuen Grundprinzipien der österreichischen Staatsverfassung begründet ist.

Das Vernunftrecht bleibt immer das größte Recht, denn in der Vernunft ist die Basis jeden Rechtes. Dieses Recht ist unveränderlich; aber nicht jede Zeit war im Stande es in seiner wahren Bedeutung zu erfassen. Bis jetzt war es auf den einzelnen Menschen beschränkt, und nur in der neuesten Zeit begann man es auf ganze Nationen auszudehnen.

Auf diesem Wege sind unter den europäischen Völkern die inhaltschweren Worte "Freiheit und Gleichheit" zur wahren Bedeutung gediehen und gerade das Erfassen der Bedeutung dieser Worte wird beweisen, welche Nationen für die Freiheit reif geworden, welche nicht. Freiheit und Gleichheit wollen vor Allem die Anerkennung dieses Rechtes bei allen Nationen; denn die Würde der nationalen Persönlichkeit ist gleich groß bei allen Nationen. Jene Völker daher, welche sich über andere eine Herrschaft anmaßen wollen, betreffen eben so wenig die wahre Bedeutung der Freiheit und Gleichheit, wie diejenigen, die weiterhin unter einer solchen Herrschaft verbleiben; weder die Einen noch die Andern sind für die hohe Idee der Humanität reif geworden.

So erfaßt unsere Nation die Bedeutung dieser großen Worte. Diese die Freiheit und Gleichheit aller Nationen anerkennende Politik, welche allein auf dem Vernunftrechte basirt ist und welche allein einen dauernden Weltfrieden verbürgt, erklärt unsere Nation für die ihrige. Sie wünscht daher, daß alle österreichischen Völker, obschon Theile eines großen und unzertrennlichen Ganzen, unter sich vollständig gleich berechtigt und frei seien. Nur dieses Prinzip allein kann für den Frieden Oesterreichs Bürgschaft leisten. Es wird die gegenseitige Achtung der einzelnen Völkerfamilien es wird ihre brüderliche Liebe und den hieraus entspringenden gegenseitigen Beistand in höheren Grade sicherstellen, als die Suprematie eines Volkes über das Andere, die, wenn sie auch heutzutage noch dauernd möglich wäre, wie jedes unnatürliche und ungerechte Zwangsverhältniß, nur Abneigung und Widerstand erzeugen könnte.

Wir, die man sammt unsern slawischen Stammgenossen als ein sklavisches den Tyrannen huldigendes Volk zu verdächtigen sucht, protestiren hiermit feierlichst vor aller Welt gegen solche Tendenzen, welche sich mit der Würde der Menschheit und dem Zeitgeist nicht vertragen, und erklären eben so entschieden, daß, so wie uns nach keiner Herrschaft gelüftet, wir auch entschlossen sind, eher Alles zu wagen, als uns unter den übermüthigen Druck einer anderen Nation zu beugen und in die von den Magyaren uns zgedachten unwürdigen Retten schmieden zu lassen.

Freiheit, Gleichheit und Brüderlichkeit zwischen allen Völkern des einigen und dadurch großen österreichischen Kaiserstaates, das ist der erhabene Gedanke, der uns begeistert und der nach unserer Ueberzeugung allein werth ist, sich an die Seite der neuesten weltgeschichtlichen Ereignisse in Frankfurt zu stellen.

Daß aber wir die Zusicherung der Brüderlichkeit in einem andern und heiligern Sinne verstehen, als selbe den redlich vertrauenden Wienern von ihren Preßburger Gästen in den denkwürdigen Märztagen ertheilt ward, dafür bürgen die Kämpfe, in denen wir von Alters her zum Schutze unsers gemeinsamen großen österreichischen Vaterlandes und für die Erhaltung des Thrones unser Leben freudig und bereitwillig einsetzten; dafür bürgt der Muth, die Treue und die selbstverläugnende Ausdauer, mit welcher wir eben jetzt, wo unser eigenes theures Vaterland, unser eigener Herd in großer Gefahr schwebt, ferne von der Heimat für die

Integrität des Kaiserstaates aus Tausend Wunden bluten. - Wer vermag bei solchen Thatsachen noch an der Redlichkeit unserer Gesinnung zu zweifeln? Aber wie verblendet müßte auch derjenige sein, der daran zweifeln könnte, daß wir für unser eigenes nationales Leben, für unsere Nationalehre mit gleicher Aufopferung und noch höher gesteigerter Begeisterung zu kämpfen wissen werden?

Wir wünschen aufrichtig eine auf Enrkennung des Prinzips der Freiheit und Gleichheit der Nationen gegründete friedliche Ausgleichung mit unsern Gegnern und waren die Ersten, die, als eine Vermittelung dazu in aussicht gestellt ward, vertrauensvoll und bereitwillig die Hand bothen; dringt aber Hochmuth und Starrsinn uns die Entscheidung der Waffen auf, so werden wir, folgend dem Banner der Freiheit und Gleichheit, dasselbe zu schirmen wissen, wie es einem oft erprobten, kampfgeübten Volke geziemt - und der Herr der Heerschaaren möge das ewige Schiedsrichteramt üben!

So wie ein Mensch edlen und standhaften Charakters lieber sich dem Tode weiht, als seine Ehre schänden läßt, eben so sind die Nationen, welche sich ihrer nationalen Würde bewußt sind, bereit, lieber unterzugehen, als daß ihrer Nationalehre eine Schmach angethan werde. Son handelten stets jene Nationen, die festen Willen hatten, und fanden Rettung oder einen ruhmvollen Tod. So zu handeln ist auch unsere Nation entschlossen, weil sie ihre Ehre jedem andern irdischen Glücke vorzieht.

Diese Worte sind an jene besseren Menschen gerichtet, welche die Freiheit und Gleichheit über Alles schätzen und welche da wissen, daß die Freiheit der Nationen durch keine Traktate genommen werden kann, da indese nicht etwas außer der Nation Bestehendes, sondern als ihr Innerstes und ihre Seele von ihrer Existenz unzertrennbar ist.

Dieß sei gesagt jene Menschen, welche für die freien Prinzipien der Gegenwart kämpfen und welche gewiß siegen werden, da an ihrer Seite der mächtige unbesiegbare Geist der Zeit steht! Dieß sei gesagt den Männern der Gegenwart und Zukunft!

Nun ein Wort an die Diplomaten, die für ein jedes Recht eine historische Basis suchen. Wir können versuchern, daß wir auch von dieser Seite gedeckt sind. Und so werden wir jetzt unser Recht vom zweiten, historischen Gesichtspuncte betrachten.

Wer die Geschichte unserer Verhältnisse zu Ungarn in allen Perioden kennt, der wird wissen: daß Koloman der erste gemeinschaftliche König Ungarns und Kroatiens, so wie mehrere seiner Nachfolger mit der kroatischen Königskrone gekrönt wurden; daß wir in jener entscheidenden Zeitepochen, als das Habsburger Haus seine Rechte auf den ungarischen Thron anzusprechen begann, im Jahre **1526** zu **Cetin**, bevor dieß Ungarn und Böhmen gethan, Ferdinand den **I.** zum König ausgerufen und so die Ersten den Grund dem jetzt regierenden Hause gelegt haben; daß wir, wie es einer freien von Ungarn unabhängigen Nation gebührt, allein für sich und zwar um einige Jahre her als Ungarn und die Ersten unter allen übrigen Nationen Oesterreichs die pragmatische Sanktion angenommen und unterschrieben haben; daß unsere noch heutigen Tages rechtlich bestehenden **L a n d t ä g e** bis zur Zeit Ferdinand des **I.** unter Vorsitz der Könige abgehalten wurden; daß unsere Landtage jederzeit die gesetzgebende Macht ausgeübt haben; daß sich die Banal-Autorität unabhängig von Unarn und keine nadere, als des Königs Herrschaft anerkennend, von der **Drave** und **Donau** bis zum adriatischen Meere stets erstreckt hat; daß die politische Verwaltung dieser Länder, obwohl die ungarische Statthalterei viel früher errichtet wurde, bis zum Eingehen unserer eigenen Landesstelle, d. i. bis zum Jahre **1779**, niemals von Ungarn abhängig sondern daß sie in allen Zeiten ausschließlich der Banal-Autorität und unseren Landtagen anvertraut war, und daß auch dann, als im Jahre **1790-1** nach dem Art. **58** der Wirkungskreis der ungarischen Statthalterei auch auf diese Königreiche ausgedehnt wurde, die diese Länder betreffenden Angelegenheiten unserem Landtage vorbehalten blieben, wodurch im Sinne auch des Art. **120** vom Jahre **1715** unsere nationale Selbstständigkeit offenbar anerkannt wurde; daß ferner der Palatin und andere Richter Ungarns in diesen Königreichen niemals das Richteramt ausüben

durften; daß endlich noch heutigen Tages unsere Könige bei Gelegenheit der Krönung den Eid ablegen, nicht nur Ungarns, sondern auch die Rechte dieser Königreiche in Kraft erhalten, beschirmen und wahren zu wollen. Wer dieß, übergehend die unwähligen übrigen Beweise unserer Selbstständigkeit, weiß, dem muß es klar werden, daß die Königreiche Kroatien, Slawonien und Dalmatien als ein abgesonderter unabhängiger Körper *n e b e n U n g a r n*, *k e i n e s w e g s a b e r d i e s e m u n t e r g e o r d n e t*, unter der Krone Ungarns, als dem Symbol unseres Bandes, bestanden haben.

Auf diese Weise wollen wir mit der Aufrechthaltung unserer nationalen Unabhängigkeit nichts Neues erlangen, sondern bloß dasjenige behalten, was immer unser gutes Recht gewesen.

Dieß über unsere Beziehungen zu Ungarn. Betrachten wir jetzt unsere Beziehungen auch zum österreichischen Gesamtstaate.

Nach der von allen österreichischen Ländern angenommenen pragmatischen Sanktion fallen diese ohne Unterschied dem gesammten österreichischen Kaiserstaate zu, folglich auch unsere Königreiche sammt Ungarn. Jedes Land hatte seine Administration und eine, wenn auch unvollkommene, Gesetzgebung, mit dem einzigen Unterschiede, daß in einigen das konstitutionelle, in andern aber das absolutistische Prinzip geherrscht hat; alle zusammen hatten jedoch für allgemeine Angelegenheiten, die das ganze Kaiserreich angingen, eine Central-Regierung. Wir nun halten fest an dem Fortbestande eines großen einigen österreichischen Kaiserstaates, fest an der Bewahrung unserer Dinastie, für welche sich die Treue und Anhänglichkeit von den Voreltern auf die Enkel vererbt hat. Wir erkennen hierin die zwei sichersten Gewährleistunggen der jungen Freiheit, die ohne innigen Verband zwischen den Ländern und Provinzen des Kaiserstaates, in jeder einzelnen derselben eben so sehr von den Umtrieben einer hinterlistigen Reaktion, als von dem Ehrgeize wühlerischer Parteiführer, denen es mehr um die Fortdauer der Unordnung als um die Segnungen einer fest begründeten gesetzlichen Ordnung zu thun ist, bedroht sein würde. Wir wollen deßhalb zu unserer eigenen und des Allgemeinen Sicherheit getreu den Grundsätzen der pragmatischen Sanktion im Verbande mit dem österr. Kaiserstaate und zwar nicht bloß zum Scheine und dem Namen nach, sondern in Wahrheit und mit jener aufrichtigen Brüderlichkeit verbleiben, die keine Mißtrauen mehr erschüttern vermag, sobald durch die Verfassung die freie Entwicklung der einzelnen Nationalitäten gewährleistet ist. Allein einen solchen innigen, dem Ganzen zum Segen gereichenden Verband erkennen wir unter den dermaligen Verhältnissen der Monarchie nur dann als möglich, wenn für die Angelegenheiten, welche gemeinsam dem Kaiserstaat betreffen, ein Central-Organismus besteht, dessen Vorsorge und Wirksamkeit in gleichem Maße sich auf alle Theile des Gesamtstaates erstreckt, und darauf gründet sich unser Wunsch und unser Begehren, daß die auswärtigen, die Kriegs- und Finanz-Angelegenheiten einem allgemeinen, aus allen österreichischen Ländern und Provinzen zusammengesetzten Reichstage und bezüglich einem demselben verantwortlichen Ministerium anvertraut seien, welchem wir uns in den oben bezeichneten Richtungen zu fügen erklären, - während die Interessen der innern Verwaltung von einer unserm Landtage verantwortlichen Regierung unmittelbar wahrzunehmen sein würden. Wir wollen daher auch hinsichtlich des erwähnten Verbandes nichts Neues, daderselbe auch früher bestand und nunmehr nur der Form nach den Anforderungen der Zeit angepaßt werden muß. Die Magyaren aber haben diesen Verband aufgelöst, indem sie die königliche Macht von der Anwesenheit der königlichen Person in Ungarn abhängig machten und an seine Stelle einen Statthaltere mit unbegrenzter kön. Machtvollkommenheit stellten, überdieß in ihrem Ministerium das Portefeuille des Krieges und der auswärtigen Angelegenheiten errichteten, ohne versucht zu haben, in dem früheren Verbande mit vollständiger Garantie ihrer inneren Unabhängigkeit, die mit Fug und Recht jede nation ansprechen kann, zu bleiben. Dadurch wird es klar, daß sich die Magyaren von den übrigen österreichischen Ländern vollständig getrennt haben und

uns mit loszureißen beabsichtigen. Es fällt somit jenes Verdammungsurtheil wegen separatistischen Tendenzen, das über uns die Magyaren ausgesprochen, füglich nur auf sie zurück; da wir unter den gestellten Bedingungen bereit sind, nicht nur mit Ungarn sondern auch mit den übrigen Völkern des österreichischen Kaiserstaates im Bunde zu verbleiben.

Wer das Verhalten der magyarischen Nation gegen die übrigen nichtmagyarischen, insbesondere gegen die slawischen Stämme kennt, der müßte unser Streben nach Freiheit auch dan gutheißen, wenn es auf der sogenannten gesetzlichen historischen Basis nicht fußen würde; denn die erste Pflicht einer jeden Nation ist ihre Freiheit und ihre Nationalität, d. i. ihr Leben zu schützen und zu erhalten. Die Magyaren haben sich durch ein tyrannisches Verfahren mit allen übrigen Völkern verfeindet; sie haben uns, die wir durch mehr als 7 Jahrhunderte brüderlich mit ihnen Freud und Leid getheilt, die wir mit Stolz auf den Ruhm des allgemeinen Vaterlandes stets an ihrer Seite gefochten, von sich gestoßen, indem sie uns für ebenbürtige Brüder anzuerkennen anstand nahmen. Sie haben alle mit ihnen lebenden Völker bedrückt und verfolgt, und haben nicht unterlassen, ihnen ihre magyarische Sprache gewaltsam aufzudringen; sie haben in Ungarn außer der magyarischen keine andere Nationalität anerkannt; dem Namen *S l a w e* geben sie eine schmählische Bedeutung und die Schmach traf das für das allgemeine Vaterland verdienstvollste Volk; mit Einem Worte, sie bereiteten den Untergang allen übrigen Nationen und Nationalitäten, über die sich das herrsche, als gleichsam von Gott allein dazu berufene und auserkorene Magyarenthum im Triumpfhe emporheben sollte. So verhielt es sich mit uns bis zum Anfang des letzten ungarischen Landtags.

Die Erbitterung aller Nationen Ungarns erstieg schon die höchste Stufe, und alle Welt brach über dieses Tyrannisiren öffentlich den Stab. Es fanden sich selbst unter den Magyaren viele bessere und verständigere Menschen, die Mäßigung predigten und Verblendete von weiteren Ungerechtigkeiten anzuhalten suchten. Alle Besonnenen hofften, daß die Magyaren diese aufrichtige Mahnung würdigen und noch bei Zeiten vom Magyarisiren abstehen werden. Deßhalb erwarteten alle mit Zuversicht, daß der ungarische Landtag einen bessern Weg einschlagen und die Frage der Nationalitäten zur Zufriedenheit aller Nationen lösen werde. Gleich jedoch beim Beginn des Landtages sah man, daß die Stimme des mahnenden Volksfreundes zur Stimme des Rufenden in der Wüste geworden. Jene, die heute auf den Ruhm Anspruch machen möchten, die Vorfechter der Freiheit gewesen zu sein, haben unsere Ablegaten mit der größten Erbitterung angefeindet, sobald sie die Freiheit für sich und ihre Kommittenten in Anspruch nahmen. Sie haben Slawonien aus der Reihe der bestehenden Länder gestrichen, und **Sirmien**, **Verovitica** und **Požega** für ungarische Komitate erklärt, um sie mit Ungarn zu verschmelzen, und so ihrer Nationalität zu berauben versucht, indem sie die Behauptung aufstellten, daß unter "**Partes adnexae**" bloß das jetzige Kroatien verstanden werde; sie haben im Gesetzvorschlag "über die magyarische Sprache und Nationalität" noch am Vorabend der neuesten Reformen die magyarische Sprache als die *a l l e i n i g e* Sprache der Gesetzgebung und der öffentlichen Verwaltung, als die Amtssprache aller sowohl kirchlichen als weltlichen Behörden proklamirt, und zwar in der Art, daß jedes von nun an in einer andern Sprache verfaßte ämtliche Schreiben oder Zeugniß aller Gültigkeit baar bleibe; für **Rěka (Fiume)**, wo neben der unfrigen auch die italienische Sprache gesprochen wird, so wie für das *k r o a t i s c h e*, von ihnen sogenannte "ungarische" Küstenland, wo man bloß die Laute unserer Sprache vernimmt und wo so wie in **Rěka** vom Volke nicht Ein magyarisches Wort verstanden wird, bestimmten sie gleichfalls die magyarische Sprache zur ämtlichen und gestatteten dort nebenher, - hört die unaussprechliche Bosheit! - bloß den Gebrauch der italienischen Sprache; **Sirmien** aber, **Verovitica** und **Požega** gaben sie noch bloß 6 Jahre nationaler Existenz, nach welcher Frist sie, den süßen Lauten der Muttersprache entsagend, sich dem magyarischen Joche vollends zu unterwerfen hätten. Auf diese Art würde

Slawonien wie Rēka mit dem Küstenlande via facti von Kroatien losgerissen und mit Ungarn amalgamirt, so ein Theil nach dem andern von dem nimmersatten Magyarenthume verschlungen werden, und sie behaupteten darum schon im Voraus, sein kroatisches und slawonisches Königreich anzuerkennen.

So verfuhr die Magyaren bis Monat März l. J.; da schlug die Stunde der großen Revolution und des neuen Zeitalters. Die Großartigkeit der neuaufgetauchten Idee der Freiheit der Nationen, in deren Angesichte alle Sonderinteressen verschwinden sollten, die Zusicherung der Brüderlichkeit, die in Wien von den magyarischen Gästen laut und feierlich ausgesprochen und mit allgemeinem Jubel aufgenommen ward, erregte auch in uns, die wir doch schon seit Jahrhunderte ihnen durch die gemeinschaftlichen Erbenisse befreundet sind, die freudige Hoffnung, daß sie gegen die Gleichstellung aller übrigen Nationalitäten nicht länger ankämpfen würden. Doch wie schmerzlich haben wir uns neuerdings getäuscht gesehen! Sie haben nicht nur keine der oben erwähnten feindseligen Tendenzen aufgegeben, sondern ihre ohne unsere Zustimmung neu geschaffene ministerielle Regierung spricht unserm Landtage jede Macht und jeden Werth ab, untergräbt die nationale Vertretung unserm Königreiche am ungarischen Landtage und will statt derselben nur einzelne Landesbehörden zur Vertretung an der untern Tafel zulassen; weßwegen sie auch die Gesetze des letzten ungarischen Landtages nach dem bisheirigen gesetzlichen Gebrauch unseren Königreichen nicht mittheilte, sondern selbe nur unmittelbar an die einzelnen Jurisdiktionen versendet hat. Um uns jeden Zweifel zu benehmen, was unsere seit Jahren von ihnen angefeindete und verfolgte Nation von der Gesinnung dieser brüderlichen Regierung zu erwarten habe, hat dieselbe, zum schreienden Unrecht den bitteren Hohn hinzufügend, als Organe der Verwaltung dieser Königreiche jene Personen gewählt, die sich theils als die feindseligsten Gegener unerer Nationalität bewährten, theils aber ihrer Antezedentien wegen in diesen Ländern die öffentliche Meinung entschieden gegen sich haben.

Aber den schmachlichsten Verrath hat diese gewiehnlose Ministerial-Regierung dadurch geübt, daß sie in dem Augenblicke, wo unser Volk seine alte unerschütterliche Treue und Anhänglichkeit an den österreichischen Kaiserstaat durch sein Blut und Leben auf den Schlachtfeldern von Italien besiegelt, diese Treue an den Stafen des Thrones verdächtigt und, den Namen unsers geliebten Monarchen, der die Aufrechthaltung unserer munizipalen Rechte eben sowohl, als die der Magyaren feierlich beschworen hat, mißbrauchend, sich nicht scheut Kroaten und Slawonier sammt ihrem ritterlichen Ban vor aller Welt der schändlichsten Handlungen zu beschuldigen.

Allein die Wahrheit wird und muß siegen und zwar um so glänzender, je tückischer das Gewebe der Lügen ist, mit dem man sie zu verhüllen sucht. Jeder billig Denkende, er möge gehören welcher Parthei er wolle, jeder Freund der Freiheit, jeder Patriot mag nach dieser freimüthigen aber treuen Schilderung der Verhältnisse, nach der Darlegung unserer Wünsche und ihrer Beweggründe darüber urtheilen: ob das ungarische Ministerium ein Ministerium unseres Vertrauens sein könne? Der unbefangenen Richterin, Geschichte, überlassen wir es zu entscheiden: ob der Widerstand, welchen wir einer solchen unverantwortlichen Ministerial-Regierung entgegenstellen, den Namen verdient, mit welchem sie ihn schändet? und ob uns Kroaten und Slawoniern das Recht zusteht, eine freie Nation in dem freien österreichischen Kaiserstaate zu sein, von dem uns loszureißen Ungarn nie gelingen wird, so lange das freie Oesterreich seine treuesten Brüder nicht selbst von sich stößt?

W i e n, im Juli 1848.

Die kroatisch-slawonischen Deputirten.

NSK,ZR, ZL, IP I., 1848, R VIIIa I-1

6. kolovoza 1848, Zagreb

Proglas bana Jelačića kojim proglašava ukidanje carske tlake, podjelu zemljišta općinama i druge olakšice za hrvatsko-slavonsku Vojnu granicu.

Junaci! Krajišnici! Što sam već toliko godinah sveserdno želio, evo sada bit će izpunjeno. Ja kao Ban vaš, sazvaao sam i saslušao poslanike i drugu uglednu gospodu krajišku, i saslušavši pretresane po saboru poteškoće vaše, opravio sam novoizdelane propise krajiške milostivom caru na previšenje potvrđenje.

Tverdo se ufajući, da će njegovo veličanstvo moje i saborske predloge o krajini naskoro potvrditi, izdajem i proglašujem ja od tih propisih one točke, koje se sad odmah u život uvesti mogu i uvesti imadu, kako sliedi:

- 1) Sva zemljišta, koja narod krajiški posieduje, jesu prava vlastitost njegova.
- 2) Za ukoniti osiromašenje uredjuje se, da svaka kuća tri rali zemlje kao podkućnicu zadržati ima, koja se bez kuće ili bez zamiene prodati nesmiye.
- 3) Obćinski pašinci vlastitost su obćinah.
- 4) Iz carskih šumah imadu se krajišnikom derva i gradja, medju kojim se i rastove daske razumievaju, na najlaglji način, i to prie nego se ikakove spekulacia podmiri, dati, i bezplatna paša i žirovina u šumah osim branjenicah dopustiti; nu ipak svako svojevoljno obataljivanje šume ili nedopuštena špekulacia ima se po prepisih izim lugarah i od strane obćinah za njihovu vlastitu korist prepriečiti.

Branjenice imadu se pako u porazumljenju sa obćinama samo gdje je malo šumah i gdje bi već nove šume zaisjane ili zasadjene bile, ili gdje su kreše (Holzschläge) do skora siečene, odrediti; koje branjenice samo dotle zatvorene biti imadu, dokle mlada šuma većim talom tako neodrase, da verhovah blago dohvatiti nemore. Sve druge branjevine, osobito tako zvane palježine, gdje visoka šuma obataljena nije, imadu se odmah za pašu otvoriti; dočim i šumski prepisi po okolnosti vremena takodjer naskoro se promieniti hoće.

5) Svaki kontrakt o zemljištnih promienah more se pismeno kod kumpaninske sesije po obstojećih prepisih načiniti, bez svakih zapriekah kroz kumpaniu u zemljištnoj knjizi upisati, i jedna parica tog kontrakta kod kumpanie zadržati.

6) Zasadjivanje voćarah i vinogradah na vlastitom zemljištu svakom je dopušteno, samo imade poradi toga kumpanii prijaviti, da se porez po preisu povekšati može.

7) Krajiška mladež ima bez iznimke pravo nižje i višje nauke i zanate učiti.

8) Kod prodaje, zamiene, založtva i svakog obteretjenja zemljišta i drugog važnog posla kućanskog imade gospodar privolenje sve družine od naveršene sedamnaeste godine počemši pred poglavarstvom osviedočiti.

9) Dioba se more pod sliedećim pogodbama dopustiti:

- a) Mora diobi veći dio sve družine obojeg spola privoliti.
- b) Na svakoj strani mora najmanje tri rali zemlje biti, u koliko to u primorju i na drugom kojem miestu, poradi prevelikog pomannjkanja zemljišta biti može, gdje bi se dioba u tom slučaju i na manje grunta dopustiti mogla.
- c) Imetak mora se pismeno podieliti i zemlja pred poglavarstvom omedjašiti.
- d) Nova kuća i stanja za odijeljeni tal moraju se načiniti.
- e) Ako bi iz kuće i pojedini za vojničku službu sposobni ljudi odijeliti se htieli, morali bi se pismeno pred sesiom obvezati, da će kad na njih red dojde, vojničku službu svakojako odslužiti.

10) Diobe se mogu kod kumpaninskih sesiah utverđiti, koje kako se gore naznačene pogodbe izpune, odmah dozvoljeti i u zemljišnu knjigu upisati se imadu.

11) Pripisi pojedinieh ljudih ili obiteljih u krajiške kuće, ako tomu jedna i druga strana privoli, i stranjski ljudi dopuštenje od svog poglavarstva donesu, mogu i kod kumpaninske sesie utverđiti se.

12) S dozvoľenjem jedne i druge kuće more svaki krajišnik s privolenjem kumpaninske sesije i u drugu krajišku kuću prieći, ako se tim vojničkoj dužnosti ukloniti nekani.

13) Dosadašnja carska robota posve ukida se. Takova diela, kao popravak velikih drumovah i mostovah, koja se bez pogibelji odgoditi nemogu, imadu se ako troškovi po dosadašnjih propisih vlast regementsku nadilaze, poradi dalnje uredbe i overšenja istog diela putem licitacie višjem miestu bez otezanja javiti, ako ta diela na občine nepadaju.

14) One predprege (Vorspann) koje su dosad u ime carske robote davale se, imadu se odsele samo za plaću iz carske kase na komešarske *maršrute* davati, kod kojih pako svako zloupotrebljenje prepriečiti se ima.

15) Dela pako onakova, koja su se dosad po §. 135 starih temeljnih prepisah (Grundgesetz) u ime občinske robote raditi imala, imadu se odsele po potreboći obćinah medju njima samim razdieliti, u kom poslu poglavarstva samo obćinami usput dati imaju.

16) Od solarske tergovine neplaća se nikakov porez.

17) Ciena morske soli spuštена je kako sledi: pri solarni u Senju i Karlobagu od biele soli na 3 for. 7 kr., od cerne 2 for. 7. kr.; pri solarni u Bakru od biele soli na 3 for. 16 kr; od cerne soli 2 for. 12 kr. Srebra.

18) Kupljenje gorskih kestenih kao i kođenje i rov bujadi u otvorenoj šumi jest krajišnikom dopušteno.

19) Na proplancih isto tako kao i u otvorenoj šumi dopuštena je paša, košnja i rov bujadi bezplatno.

20) Izvoženje ležećih dervah iz šume more se svaki dan u nedjelji dopustiti.

21) Siećenje pomanje bukove gradje za kućansku potrebu more se i ljeti dopustiti.

22) Blago špekulantah i provincialacah nemore se ni za plaću bez privolenja niti u šume niti u občinske pašince na pašu i na žironu pustiti.

23) Krajišnici mogu s dozvoľenjem obćinah i regimentah gide je to potrebito stanove deržati.

24) Kerčevine na okrajciah šumskih izvan unkah mogu se potrebnim kućama pripisati.

25) Lugari nesmiju bez dovoljnih uzrokah kuće preiskavati.

26) Pečeti (cedulje) na pašu i žirovinu ukidaju se; a lugarom ima se samo popis svega vlastitog kućanskog blaga onieh kućah, koje u šumu na pašu i žirovinu blago gone od kumpanie dati. Za ono blago koje bi pako samo za špekulaciju namienjeno bilo, imade se i na dalje travarina i žirovina kao i dosad po prepisu plaćati, i osobiti popis toga blaga lugaru izručiti.

27) Krajišnici mogu takodjer na svom vlastitom zemljištu i šume podizati.

28) Ženidbe imadu se krajišnikom kod kumpanijskiah sesiah dopuštati.

29) Krajišnici nijesu dužni ni za plaću pod moraš na robotu ići, osim jedinih predpregah za plaću na komešarske *maršrute*.

30) Pravo bezplatnog dervarenja, pašie i žirovine za vlastitu kućansku potrebu spada svakom žitelju krajiškom.

31) Krajišnici mogu i bez vojničkog sprovoda na svoje zemlje na kordunu ići.

32) Zemlje, koje su u zadnje vrieme na slunjskom kordunu mieene, imadu se dotičnim krajišnikom pripisati i pod porez staviti, a kordunske pošte obližnje obćoj sigurnosti shodno razrediti.

33) Cienioce ima onaj tko kvar učini za dangubu platiti.

34) Krajišnikom, koji se u službi razbole, imade i nadalje bezplatno liek iz apotekah davati.

35) Svi siromašni krajišnici imadu pravo u občinskom kupalištu u Toplicah perve banske regimente bezplatno kupati se.

36) Ispisane zemlje mogu oni koji su ih ostavili, kao i svaki drugi krajišnik pripisati se dati.

37) Suva numera prestaju; i tako dosad podieljene kuće imadu se kao po prepisu razdieljene smatrati.

38) Izim zemljišta more svaki krajišnik vlastiti imetak imati.

39) Posljednji član jedne kuće more i zemljište svoje testamentom kom mu drago ostaviti.

40) Budući da svi zemljišta posiedujući krajiški žitelji jednake pravice i jednake dužnosti imadu tako dopušteno je i svima oficierom, činovnikom, duhovnikom, tergovcem i zanatlijami krajiškim koji u krajini stalno prebivaju, koliko hoće zemljišta steći.

Junaci! Krajišnici! Ovo je većio dio onieh polaštica za kojim vi odavna uzdišete. Ovo su najteže tegobe vaše bile, i evo sada spadaju vam s vitežkih ramenah vaših, dočim i duge važne polaštice, kako ih naš milostivi car potverdi, za što se ja kod prestola carskog pobriniti budem, vami na dalje proglasiti hoću.

Jedan dio od najvatreniieh željah mojieh za srieću naroda krajiškog tim je već izpunjen. Nu tvrdo se nadam, da ćete vi, mili joji krajišnici! Ove polaštice kao znak moje ljubavi primiti, da ćete i nadalje postojani u viernosti i ljubavi prama caru i domovini, zahvalni sinovi njihovi ostati, i daljne za vas osnovane jošter važnie carskom prestolu već podnešene polaštice i uredbe usterpljivo dočekati. Nadam se i to, da ćete vi poglavarstvu svome na uzderžanje mira i poredka na krajini na ruku ići, te posvuda kud vas milostivi car i domovina pozove, i nadalje pripravniti biti, i tako da nikada potamniti neće svietlo lice vaše slave starodavne.

Tim primite sveserdni pozdrav od Bana vašega.

Josip Baron Jelačić, m. p.
Feldmaršallieutenant i Ban.

AHAZU, OFŠ, XIII B 231/342

26.

6. kolovoza 1848, Zagreb

Ban Jelačić izvještava narod u Hrvatskoj i Slavoniji o neuspješnim pregovorima s predsjednikom mađarske vlade.

Po želji i nalogu nj. c. Kr. Visosti nadvojvode Ivana, kao naměstnika cara i kralja našega bio sam opet, i to već po tretji put kod dvora, starajući se o tom, kako da s želje i zahtěvanja naša, to jest sloboda i samostalnost milog našeg otečestva stope i izjednače sa željama i poštenjem susědah naših u Ugarskoj, kao i sa interesom vladajuće kuće, pod kojom i mi i ugarski narodi kao jednaki u svemu, i jednaka prava uživajući vèrni sinovi ostat imamo.

Niti osobna pogibelj niti težka uvrěda, nanešena mi onim jošte neporećenim proglasom od 10. Lipnja t. g. nebiaše kadra, odvratiti me od novog premda ternjem posutog puta i poslanstva; jer se je radilo o tom, da najveće na ovom světu blago: slobodu i mir stečem

i ojamčim milomu rodu momu u Hervatskoj, Slavonii, Dalmaciji i Vojvodini Serbskoj, da se nijednoj strani ono, što je pravo i pravično dulje neuzkrati, pa da se sačuva i sahrani jedinstvo zemaljah, pokrajinah i narodah spadajućih k apostolskoj kruni, ovo medjusobom, ovo sa čitavom ostalom monarkiom, s kojom mi po starim ugovorima, po iskrenoj u zgodi i nezgodi neoskvernoj vjernosti i ljubavi prama našem vladaru, kao i osobite radi koristi našega naroda i sviuh inih naroda austrianski skopčani bismo, kao što i nadalje najužie skopčani biti želimo.

Od nj. c. kr. visosti nadvojvode Ivana našega posredstvenika i mirnika, kao zastupnik naroda ovoga odabran, moradoh u poslu mirenja i posredstvanja po odluci državnog našeg sabora predložiti kao temelj slēdeće pogodbe: 1. Da se ministerium rata, financie, i izvanjskih poslovah sjedini i stopi sa vladom cēlokupne monarkie u Beču. 2. Da bude narodnosti u jeziku našem podpuna jednakost i poručanstvo tako u domaćem upravljanju, kao i na obštem saboru Ugarskom. 3. Da se želje i zahtēvanja Serbskog naroda u Ugarskoj izpune. – Od ovih uvētah i načelah ni za dlaku odstupiti nije mi dala niti moja vlastita savēst i uvērenje, niti očita volja naroda.

No, niti nj. c. kr. visost nadvojvoda i palatin Stēpan, koi me je inače sa najvrūčim učestjem primio, želeći mi srētan uspēh ugovora i mirenja, niti predsjednik magjarskoga ministeriuma g. Battjan, s kojim sam iste pogodbe ugovarao, nebieše u stanju sprema sabora ugarskog i njihove stranke zahtēvanju i pogodbam mojim zadovoljiti; pa, pošto 30. Serpnja nadvojvoda Ivan u Frankfurt otidje, bi konac i tome zadnjemu pokušenju mirnog dogovora sa Ugarskom, bez da možem ovdē izjaviti, da se imademo nadati srētnom uspēhu u tom poslu.

Većim pako zadovoljstvom napominjem onu ljubav, priateljstvo i oduševljenje, kojim me vojnici, gradjani i narodne straže iz Beča, Berna, Gradca, da i po istim manjim varošima primiše i pozdraviše, jer te javne pozdrave nepripisujem svojoj osobi, koju nikad nisam predpostavljao ničemu, nego pravednom našem teženju i nastojanju, koje se je tim javno priznalo, kao korak važan i spasonosan za čitavu austrijsku monarkiu, za slobodni ustav i razvitak narodnog duha, i sviuh narodnostih što mi isto tako, kao i preporodjenje naše narodnosti radostno i iskreno pozdravljamo.

Nami sad neostaje durgo nego pričekati odluku sadašnjeg sabora Ugarskog u Pešti u poslu toga našeg ugovora, koi je magjarski ministar svakako predložio saboru, a onda snaga i sloga naša neka bude u pomoći stvari našoj, koja neće ostati niti bez sympatie slobodnih narodah Austrie i Europe, niti bez odobrenja nj. veličanstva našeg kralja, niti bez pomoći Božje, u koju se mi tvrdo uzdajemo!

U Zagrebu dana 6. Kolovoza 1848.

Jelačić, Ban v. r.

AHAZU, OBJ, III/H-7

27.

31. kolovoza 1848, Rijeka

Josip Bunjevac poziva stanovništvo Rijeke da poštuje hrvatsku vlast.

**Puku i Stanovnikom slobodnoga Grada i okružja Riečkoga
pozdrav bratinski.**

Bratjo! okolnosti mile naše domovine ne manje, nego i razlozi uzkolebajuće se Vaše sigurnosti prinudiše me vojničkom moći unići danas u Vaš grad ne kao tudjin, i dušmanin, već kao pravi Vaš brat i priatelj. Ja Vam dobar stojim za podpunu sigurnost Vaših Osobah i imetka Vašega. Vaša sloboda municipalna u smislu zakonah domovine, i svi gradjanski zavodi hoće se i nadalje u bitju svom ostaviti, i uzderžati, i uvažavajući Vaš položaj i u naprieda sačuvati će Vam se dosadašnja poraba talianskoga jezika, kao takodjer svaka narodnost hoće se počitovati: o čemu osigurajući Vas, uljudno u ime milostivoga našega Kralja i svietloga Bana trojedne Kraljevine, koi kao Vaš jednoplemenik biti će Vam blagi Otac, mogući zaštititelj Vaše slobode i promicatelj Vaših interesah, pomorstva i tergovine, pozivam Vas, da kao do sada, tako i u buduće u miru i doborm redu, i pokornosti prama svojemu gradskomu poglavarstvu po meni posebni dopisom u ovi par potverdjenomu živete, i ostanete, te izglednim vašim ponašanjem povratite se svojim navadnim poslovom i nezanemarite vaš probitak, a naklonost, neuzkolebivu ljubav, i pouzdanost svojemu Narodu, i zakonitim njegovim poglavarom, Milostivomu našem Kralju, i Svietlomu Banu izkazati nikada neuzkratite se. Ovo je što ja i ciela domovina od Vas išćemo i zahtévamo.

Primate cieloga hervatsko-slavonskoga naroda, kano i moj bratinski pozdrav.

U Rieki dne 31 Kolovoza 1848.

Josip Bunyevac
Slavne Županije Zagrebačke Podžupan

AHAZU, OBJ, III/H-8

28.

4. rujna 1848, Schönbrunn

Kralj poništava manifest od 10. lipnja o svrgavanju Jelačića s banske časti.

Moj dragi barone Jelačiću!

Nedvojbeni dokazi Vaše vjernosti i priverženosti k Mojjoj dinastii i interessom ukupne monarhie, koje Vi, od kad ste naimenovani za bana Hervatske, opet i opet pokazaste, isto tako i pripravost, kjom ste se tersili poslušat Moje za povratjenje medjusobnog sporazumljenja s Mojim magjarskim ministeriom izdate naredbe, osvędočavaju Me, da niste nikada namęravati mogli opręti se Mojim previšnjim naredbam kao izdajica veličanstva, ili raditi o tom, da se razręši veza, koja pridružene kraljevine Ugarske od stolętjah s Mojom ugarskom krunom skapča, i koja i unapręd za učverstjenje i promicanje obćenitoga blagostanja služiti ima.

Zato Mojemu otčinskomu sercu osobito godi, da mogu odstupati od Svoje odluke, izrečene u Mojem manifestu od 10. lipnja t. g. glede iztraživanja, koje se ima proti Vami započeti i glede privremenog svergnutja s časti banske i svih vojničkih dostojanstvah. Mene je bilo na to privolilo podmetanje (Unterstellungen), koje ste Vi svojom, dęlom zasvędočenom priverženostju sasvime oprovergli.

Dočim u ovome obziru i Momu g. stričeviću nadvojvodi palatinu ugarskomu što ju shodno naredjumem, očekivam i nadalje od Vaše sdušnosti u izveršivanju dužnostih i od Vašega lojalnog načina mišljenja, da ćete u dostojantvu, na koje Vas je Moje pouzdanje popelo, uvęk raditi samo za sręću ukupne monarhie, za uzderžanje cęlokupnosti ugarske krune i za koristan razvitak odnošenjah u pridruženih stranah Ugarske.

NSK, ZR, ZL, IP, R VIIIa I-3

29.

Rujan 1848, Zagreb

Ban Jelačić proglašava rat protiv mađarske vlade.

P r o g l a s.

Kad se mieseca ožujka (marta) silan glas naroda podiže za oslobodjenje od stogodišnjeg jarma, usliša ovaj glas naš milostivi vladar, te podieli slobodu, podieli jednakost svima narodima svoje velike i silne carevine.

Činjaše se tim, kao da nam je dana i ojamčena krasna i srietna budućnost; no žalibože za nas Harvate, Slavonce i Sarblje, i za našu slovensku, vlašku i niemačku bratju skoro podje sve naopako. – Nieka obiestna, sebična stranka u Ugarskoj, upotriebivši burno doba prevrata i pobune, iztisnu od našega milostivnoga vladara takova prava i povlaštice, koje najsvetie sviuh nas blago s l o b o d u, - samo njima, i jedinom plemenu magjarskom, - ostalim pako pod svetom krunom ugarskom živećim narodima kao takovim robstvo donesoše, dapače ustrojenjem posebnog praviteljstva (ministeria) osnovano na pragmatičnoj sankcii jedinstvo i savez ugarskih zemaljah i pokrajinah sa velikom carevinom dielom uništiše.

Kraljevina Slavonska bude proglašena magjarskimi varmedjami, Harvatska zatajena, niti najmanje priznana, uvedenje magjarskog jezika i kod nas naredjeno, kao što već prie bi zaveden po svima županiama, pa i južnima, gdje skoro sami Sarblji obitavaju, što varlo ogorči ovaj za otačbinu velezaslužni narod, dapače ga do sdvojenja ogorči, kad magjarsko praviteljstvo poče silom dielo nepravde i krivice izvoditi.

To su bili za nas plodovi novostečene slobode, to je bila jednakost narodnostih, koju zahtievaju zakoni prirode, i koju nam obreče sveta rieč našeg dobrog vladara; to je bila nagrada za tisućostručne zasluge, koje se steče kroz viekove narod naš za Ugarsku i za čitavu carevinu; to je bila nagrada za rieke karvi, koju proli za obranu otačbine jedan narod, koi i u najnovie doba u Italii posla 35,000 svojih varlih sinovah, od kojh desetina izginu na bojnom polju, boreći se za čest.

Neću da govorim o nebrojenih kojekakvih napadanjih na harvatski, slavonski i sarbski narod, - o nebrojenih klevetah i pogardah, - o nebrojenih progonstvah, koja u raznoj slici mene kao Bana trojedne kraljevine postigođe, dovodeći život mi i čest u pogibelj: ja ih spominjem samo zato, jerbo ne toliko ja, koliko u meni bi opadan život i pravo moga naroda.

Mnoga poslanstva našega naroda – odpravljena k previšenjem prestolju molila su više putih u našeg milostivnog vladara zaštite, pomoći i pravde; no nesrietna sudbina vladaše nad nami, te naše molbe bieše zaludu.

Najposlie njih. car. Kralj. Veličanstvo milostivo se obazrivši na ovo jadno stanje, odredi prejasnog nadvojvodu Ivana za posriedstvenika i mirnika izmedju Harvatske, Slavonie i magjarskog ministeria. – Po višjoj zapoviedi otidem u Beč, dragovoljno pružajuć ruku k miru i pomirenju. – No taj korak bi bez uspieha. – Ja sam zahtievao u ime naroda harvatsko-slavonskog, da se uzdarži u svojoj cielosti pragmatična sankcia, koju je sabor harvatsko-

slavonski, daržan u Zagrebu dne 9. i slied. Mieseca ožujka god. 1712. – s odobrenjem cara Karla VI. Pod tom pogodbom primio, da *kraljevi naši budu ujedno gospodari u pokrajinah Austrii, Kranjskoj, Koruškoj i Štajerskoj, i da u Austrii prebivaju*; uslied toga zahtievao sam, da bude jedan sriedotočni ministerium rata, financiah i izvanjskih dielah, - da po pravu i po svetoj rieči njih. veličanstva našoj narodnosti bude podpuna jednakost, - pa da se izpune želje i zahtievanja sarbskog naroda u Ugarskoj.

A budući da predsiednik magjarskog ministerstva, na sve pogodbe pomirenja nehtiede pristati, zato neostade mi ništa drugo, nego pričekati, šta će reći i odlučiti u tom poslu ugarski sabor.

No evo do sad još ni rieči nepovede isti sabor o tom velevažnom poslu, o kom visi ne samo blago Ugarske i sviuh pod krunom ugarskom živećih narodah, nego i obstanak celokupne carevine. Dapače magjarski ministerium sve neprestano na nas napada. – Zasliepljeni sinovi naše domovine pod štitom ove magjarske stranke rade neprestano o tom, da poruše mir u Harvatskoj. U Slavonii ministarski povierenici pomoćju oružane vojske sile narod na izabiranje poklisarah za peštanski sabor. U Tarstu oruža se brod, koi će uznemirivati harvatsko Primorje; druga oružana ladja plovi po Dunavu rušeć i razorivajuć sela i kuće bez cieli. – Čete pokretne magjarske narodne straže prelaze prieko granice, te dolaze u zemlju, podležeću bnaskoj oblasti, - da! Najžeštji rat bukti u Banatu, pa da se skrajnje pokuša, - šilju se magjarski poslanici (emissari) u Bosnu, koji bune i podižu tamošnji narod, da sa svojima divjimi četami polave i poharaju zemlju, koje žitelji vierno i pošteno svojom karvju granice carevine toliko viekovah su čuvali, a i sad čuvaju, za da Ugarska, Austria i čitava Europa prosta bude od zalah barbarstva i kuge.

Ja sam čoviek naroda, čoviek slobode, čoviek Austrie, vieran svome ustavnom caru i kralju. Zato mirnom sviestju i odrešito odbijam od sebe sve klevete, kakve mu drago bile: nazadak (reakcia) ili panslavizam, te očitujem javno pred svima narodima austrianskim, da uslied odluke saborske naroda harvatsko-slavonskog, i po vlastitom uvierenju mome ja od naznačenih kao temelj uslovjah pacifikacie odstupiti niti mogu niti smijem.

Mi hoćemo jednu, silnu, slobodnu Austriu; zato kao neobhodnu pogodbu i sredstvo k tom ištemo, da bude jedan centralni ministerium rata, financiah i inostranih poslovah.

Mi hoćemo jednakost i ravnopravnost sviuh pod krunom ugarskom živućih narodah i narodnostih. Ona je obrečena mieseca ožujka svetu riečju našega vladara svima narodima.

Mi nećemo, po svetačno izrečenom na istom harvatsko-slavonsko-dalmatinskom saboru zaključku našu stvar da lučimo od stvari naše jednokarvne i po jeziku srodne bratje sarbske u Ugarskoj. Narodi, kao i pojedini ljudi imadu svoju čest i poštenje, koje treba da im je pretežnie od sama života. Sarblji hoće to, što i mi hoćemo, braneći svoje pravo i svoju narodnost, vierno i čvarsto daržati se našeg cara i kralja, i velike carevine austrianske.

Pošto dakle magjarski ministerium misli, da na te pogodbe pristati nemože; pošto kod svog jednostranog i stranputnog (separatističnog) pravca ostaje, te tako propast hoće krasne ove carevine; zato nam nalaže čest i dužnost, da skrajnje pokušamo, i da se latimo oružja, pripravn, život i imetak žartvovati za naše pravo, i za svetu stvar! Bog poživi našeg ustavnog cara i kralja Ferdinanda!

Jelačić, ban v. r.

AHAZU, OBJ III/B-2

Ban Jelačić traži od javnih poglavarstava očuvanje reda i slušanje naredbi Banskog vijeća.

***Svim duhovnim i svjetskim poglavarom i častnikom
kao i svemu ostalomu narodu po Hrvatskoj i Slavonii.***

Čast naroda moga zahtjeva neobhodno da se ja na nekoje vrēme ih domovine moje odaljim; zahtjeva, da narodu mome ono mačem pribavim, što on lēpim naēinom i mirnim putem, premda nije ništa nego pravedna iskao, nipošto dobiti mogao nije, i to zato, jer se je tomu protivila gospodujuća u Ugarskoj stranka Magjarah; ona ista koja se usudi nasertati na čast i na vērnost moju prama kralju, premda sam milostivi kralj naš najvišjim svojim dopisom 4. Rujna o. g. vērnost moju prizna i sve korake moje odobri.

Za vrēme dok ću se ja na korist domovine i svega velikog cesarstva našega baviti izvan granicah kraljevinah ovih, učinio sam shodne naredbe, da muževi poznati narodu po svojoj mudrosti, revnosti i domoljubju sve poslove moje upravljaju. Prama ovima muževima dočim vam svu ljuav i pokornost kao prama istomu meni preporučam, nalažem vama zajedno, da u odsudstvu mome red, mir i slogu krēpko i stalno uzderžite; jer to je domovini našoj najbolje potrebito, ako hoćemo dokučiti željeni cilj naš.

Osobitu skerb preporučam vama sveštenici jedne i druge cerkve! Vaša se vlast proteže na serdca i na duše, vi imate ravnati puk i podučavati ga: ravnajte ga na korist domovine, uništujte u njemu bratsku meržnju poradi raznog zakona i podučavajte ga o potrebama vrēmena ovoga.

Za svešteničtvom imate vi častnici županiah i gradovah najlēpšu zadaću, najveći krug dēlovanja, u domovini našoj: preporučam vama kao i svima poglavarom i častnikom ostalih oblastih deržavnih, da u burno ovo vrēme podvostručite priašnju marljivost svoju, da imate uvēk pred očima poštenje svoje, sigurnost občinsku i pravdu zakonitu. Ja ću pozorno gledati na vas i strogo kazniti one, koji zvanju svome neodgovaraju.

Osobito pako vam preporučam radi uzderžanja rečene sigurnosti občinske, da pazite na takove strane i domaće ljude, koji bi pokušali poremetiti mir i red obstojeći, prama takovim postupajte sa svom strogostju, kako to zbiljnost vrēmena zahtjeva.

Vi ravnitelji i učitelji mladeži! vodite ovu nadu budućnosti naše putem prave prosvēte k poznanju prave čovēčnosti i prave slobode, a ponajbolje k izobraženju serdca.

Ti pako sav ostali narode moj mili! po gradovima i selima, imaj pred očima one blagodati, koje sio dobio već dosada; obavljaj mirno i uredno poslove tvoje i čekaj sterpljivo povratak tvog bana i tvoje vojske; pa se tako tvrdo nadaj, da će prie nego se ja k tebi opet vratim, izpunjena biti sva pravedna po saboru deržavnom izrečena zahtjevanja tvoja. Bog poživi našega cara i kralja Ferdinanda! Bog poživi tebe narode moj dragi!

U Zagrebu dana 7. Rujna 1848.

Jelačić Ban. v. r.

HDA, ZS I., 1848/134

31.

Rujan 1848, na Dravi

Ban Jelačić poziva graničarske trupe na hrabru borbu protiv mađarske vlade.

Junaci!

Jedna nepriateljska stranka, koja na čelu vladanja u Ugarskoj stoji, hoće za postići svoje slavloljubive namiere, naš narod da pogazi, i nas svojim robovima da učini. Ona je raztargnula onaj savez, koj Ugarsku već od nekad s ostalimi pokrajinami austrijskoga carstva veće, pa hoće, da i mi Harvati i Slavonci dionici budemo tog izdajstva na našem caru i gospodaru, na našoj otačbini.

Ali mi vèrni uvijek našem ljubljenomu vladaocu, našoj miloj ukupnoj domovini – mi s tom sramotom nikada nećemo našu slavu okaljati – nikada našeg glave pod taj robski jaram sagnuti.

Sva mirna pokušenja, našu narodnost, naša prava i korist ukupne carevine sačuvati, biahu zabadava, i tako drugog spasenja nema nego na oružje!

Ako je ikoj rat bio pravedan, zaista je ovaj, kog smo prisiljeni voditi, budući, da imamo naša najsvetija blaga braniti.

To će osviedočenje podići prirodjenu vam hrabrost, vi će te – kao što se čvarsto nadam, - u tom boju tako junački vojevati, kao vaša bratja u Italii.

Izviše uzdajem i nadam se, da ćete se ne samo kao horvatski i slavonski h r a b r i - nego takodjer kano ovih kraljevinah n a j p l e m e n i t i i sinovi ponašati i da ćete se vojničkom urednostju i pokornostju odlikovati, te život svakog neoružanog i slabog kao i tudji imetak poštedjeti, - jerbo mi nevodimo rat proti čitavom varlomu narodu Magjarskom, s kojim smo toliko viekovah u bratinskom savezu živèli, već vojujemo proti jednoj zaslèpljenoj stranki tog kraljestva, s kojom nedarži nijedan Ugrin, koi sa svojim kraljom i austrijskim carstvom pošteno misli, i koji prava i zakone bratinskog naroda štuje.

Zato jošte jedanput Junaci! borite se hrabreno proti onima, koji vam se oboružanom rukom suprotstave – ma pružite bratinsku desnicu svakomu, koi se mirno vlada.

Samo tako ćemo moći veselim sarcem i ponosom uskliknuti:

Bože živi našeg ustavnog cara i kralja!

Bože živi našu ukupnu domovinu!

Jelačić, v. r.
feldmaršallajtenant i Ban

NSK, ZR, ZL, BJ, R VIIIa B-2

32.

Rujan 1848, na Dravi

Ban Jelačić poziva carsko-kraljevske jedinice u Mađarskoj na suradnju s hrvatskim graničarskim odredima u korist kralja i jedinstva Monarhije.

Waffenbrüder!

Die kroatischen und slawonischen Grenz-Truppen betreten unter meiner Führung den Boden des Königreichs Ungarn, dessen Schutz Euch anvertraut ist.

Seht in uns keine Feinde - die österreichischen Fahnen wehen in unseren Reihen - der Doppeladler, auf Hundert Schlachtfeldern das Wahrzeichen des Ruhmes und der Ehre wird nie zum Symbol des Aufruhrs und des Treubruches werden.

Wir haben unsere Fahnen entfaltet nicht zum Schutze und zur Wahrung unserer Rechte allein, sondern zur Aufrechthaltung jener unseres geliebten Monarchen - die eine frevlerische Partei, nicht achtend die wahren Gefühle der großen Mehrheit einer hochherzigen und treuen Nation, zu ihren verbrecherischen Zwecken mißbraucht.

Schon hat sie ihren auf die Auflösung der Monarchie gerichteten Plänen die Krone aufgesetzt, indem sie durch ihre Beschlüsse in den Truppen, die stets nur ein gemeinsames Band der Treue für Fürst und Vaterland kannten, einen verderblichen Sondergeist zu erwecken, Mißtrauen und Gehäßigkeit erzeugende Unterscheidungen einzuführen, und hiedurch die Einheit dieses starken Bollwerkes der Gesamtmonarchie zu zerstören trachtet.

Soldaten der österreichischen Armee! der wir anzugehören stolz sind, Ihr theilt unsere Gefühle der Entrüstung über ein solches Beginnen - Euere Waffen werden sich nie gegen Euere Brüder kehren, die Blut und Leben für Ihren Kaiser, für dessen Rechte, den wahren Schirm der Unsern einzusetzen bereit sind.

Auf den Gefilden Italiens hat ein ruhmgekrönter Held mit den Tapfersten der Tapfern der Krone ein kostbares Juwel zurück erkämpft, seine Schaaren, welchem Stamme sie auch angehörten, führte ein Wort - es belebte sie ein Geist, der Sieg war der Lohn ihrer Einheit.

Uns war es nicht vergönnt unser Blut für den großen Zweck zu vergießen, doch das erhebende Bewußtsein, jene Helden unsere Brüder nennen zu dürfen, lasse uns den hohen Werth des Glückes erkennen: durch das Band der österreichischen Farben vereinigt, unsern Söhnen ein Vorbild der Treue, der Ehre und Tapferkeit bieten zu können.

Hoch lebe die Einheit der österreichischen Armee unter unserem geliebten Kaiser und König!

Von der D r a v e im September 1848

Jelačić, m. p.

Feldmarschall-Lieutenant und Ban.

HDA, ZS I, 1848/111.

33.

Rujan 1848, na Dravi

Ban Jelačić objašnjava razloge prelaska hrvatsko-slavonskih odreda na mađarsko tlo.

P r o g l a s n a m a g j a r s k i n a r o d .

Stupajući s oružanom rukom na vašu zemlju, prama kojoj zajedno sa svojim hrabrim drugovi gojim vruću sympathiu proiztičući iz stolëtного saveza, činim to tek sada, pošto mi je nestalo svake nade mirnog poravnjanja; činim to prisiljen derzovitimi i čeljoj monarkii pogubnimi vuhvenstvi jedne stranke, iz koje je izišao sadašnji ministerium činom silovitim nu slikom zakonitosti odëvenim, stranke, koja očevidno nastoji poniziti kraljevsko veličanstvo i uništiti svako priateljsko od vëkovah obstojeće odnošenje izmedju narodah kraljevine ugarske dapače naprečac prekinuti pragmatičkom sanctionom posvetjenu vezu, koja veže Ugarsku i

pridružene kraljevine neporušivom vjernostju s kraljem i ustavom, i zajedno i svom snagom bratske ljubavi s austrijskom carevinom.

Oni, koji iz egoizma od mnogo godina nastoje sumnjičiti kod naše magjarske bratje namjere pridruženih kraljevinah i amo spadajuće vojničke krajine, težećih samo za čisto narodnim izobraženjem, isti oni opisat će nam ovaj onaj postupak, koji sam učinio samo iz vjernosti prema vladaocu i prave ljubavi domovine, kao odurni domaći rat, i prozvat će moju namjeru neprijateljstvom, moj čin izdajstvom. Nedajte se obsjeniti ovimi laživimi rečmi: ono su izdajice, koji ovako govoreć skeršiše vlast kruni, poremetiše slogu među narodi ove zemlje, silovito razlabiše dapače razkidaše (ma što inače himbeno govorili) zakonitu vezu između Ugarske i Austrije, da i prijateljstvo svoje neprijateljem Austrije sa skrajnjom derzovitostju javno izjavljahu, dočim su hiljade Slavjanah, Njemacah i Magjarah pod istim stěgom kerv prolivali iz dićnih ranah za čast i ćelokupnost Austrije; ono su izdajice, koji stekavši o trošku ukupne monarkie sve, što su želili, ipak su svejednako pravedna zahtěvanja sduženih kraljevinah s preziranjem od sebe rivali vrědjajuć je nadutom oběstju.

Samo na ove sam oružje digao, da skeršim grěšno upotrěbljenje sile, s kojom vlast i miroljubje pridruženih kraljevinah gerde, jedinstvo i obstanak monarkie na kocku stavljaju, mir narodah i blagostanje zemlje upropastjuju, da i světlost magjarskog imena svojimi nepoštenimi děli hoće da utamane.

Nije nam na kraju pameti uzkratiti kome dobroćinstva koja je ugarskim narodom naš premilostivi kralj svojom rečju garantirao. Mi odveć štujemo zakone, neg da bi naměravali silovati njihov prevrat, jer i sami stavljamo svoju samostalnost pod zaštitu zakonah (bez ušterba ćelokupnosti krune). Sve što je milost kraljeva podělila gradjaninu, marljivome poljodělcu i svim stališem, sve je to za nas sveto i neoskvernivo. Ruka, koju vam pružamo, neće da vam što na oružju otme; to vam je bratska ruka, ona će vas braniti u uživanju sloboštinah, koje, budući pod upravom ljudih, svu pravdu i pravicu samo na svoju korist navratjajućih, nemogu ni vama ni nama prijati.

I opet vam kažem, ja nestupam na vašu zemlju, kojoj iskreno i vruće želim srěću i naprědak, kao neprijatelj nego kao prijatelj i saveznik sviuh zakonu priverženih stanovnikah Ugarske, kojim nastaje srětna budućnost pod blagodatnom vladom našega predragog kralja . Nebrojena množina naroda znat će uvažiti moj dolazak, koji je prost od svakog egoistićkog interesa i olakšavat mi bratinskim doćekom rešenje obćenite zadaće – oslobodjenje od jarma nesposobnih, Ugarsku u propast tirajućih samosilnikah. – Ovomu se nadam od sviuh poglavarah, od svega žiteljstva, koje ću strogim zaptom svojih junaćkih vojnikah obraniti od svake krivice.

S Božjom pomoćju poći će nam svim zajedno za rukom pod zaštitom premilostivnoga kralja osigurati za sve vėkove ovoj krasnoj zemlji blagodat mira, podpuno uživanje ustava, slobodni razvitak njegova blagostanja u spasonosnoj svezi sviuh udah naše velike i nerazdružive deržave.

Od Drave, měseca rujna 1848.

Jelaćić, v. r.
feldmaršal-lieutenant i ban

NDHS, 12. IX. 1848, br. 99

34.

22. rujna 1848, Schönbrunn

Kralj Ferdinand V. osuđuje rastuće nasilje u zemljama ugarske krune i izražava odlučnost da sačuva ustavne slobode, ali i prerogative krune.

Manifest
N a m o j e u g a r s k e n a r o d e.

Najnoviji događaji u Ugarskoj, koje upotrijebljavaju zlohotnici na sumnjičenje namierah mojih, na uništenje zakonitih i netajivih prava krune, te na razprostiranje brige i nepovjerenja, neobhodnu mi dužnost nalažu da narodima ugarske krune odperito izjavim mišljenje svoje.

Kad sam mieseca ožujka tekuće godine saslušavši molbe stališah ugarskih, predloženo po njima nova državopravna uredjenja i zakone podtverdio, mislio sam da će zahtievanjima dašanjosti priljubljena novo nezavisno ustrojenje upravljanja ugarskoga s jedne strane služiti osnovom blagostanja i duševnog i materialnog razvitja zemaljskoga, s druge strane pako, kao što je to u uvodu opomenu zakone izrečeno, i nadalje služiti na uzderžanje onog saveza sa ostalimi mojimi nasliednimi državami, koi na ukupnosti dynastie počiva, te koi se je pokazao koa najsigurnie sriedstvo na kriečku obranu proti izvanjskom nepriatelju te na spasonosno unutarnje razvitje državno, i kojeg uzderžanje na temelju medjusobnog sporazumljenja isto tako interes kuće moje, kao što i narodah mojih zahtieva.

Odstranjenjem svega onega, što bi predstavljeno kao ograničenje zakonitog, osobito po sankcii pragmatičkoj potanko naznačenog stanja Ugarsku, ili kao zaprieka ustavnog i narodnog napriedka njezinog, imala su i nadalje uzderžana sriedstva saveza sa ostalimi nasliednimi pokrajinama cesarevine ojačati – a ne oslabiti. Imalo se je dokazati da nezavisnost upravljanju ugarskoga saderžava novi moćni živalj za uzderžanje saveza ukupnih mojih državah, imao se je pokazati kao čversti stup i moćna obrana existencie Ugarske.

Premda nisam bez sažaljenja motrio ono narušenje prava pripadajućih pojedinim gradjanom, koj se kao što n. p. progonstvo što su židovi na više miestah terpiti morali, preuzetnost pojedinih obćinah i osobah, kojom si tudje spahijske zemlje i pravice prisvajahu, - jasnim dokazom služilo, koli krivo niekoji ponjaju slobodu, nisam ipak u tim nazreo posliedice uzbunjenja proiztekavšeg iz novog stanja stvari, kojim će kriečkost vlade na skoro na put stupiti.

Sada pako, gdje uzbunjenost na novo raste i povod daje strahu da će se opet sbivati slični događaji, vidim se prinudjena najstrožie ih koriti te izjaviti odluku svoju, da ću svako povriedjenje sigurnosti osobah i imetkah – pod kojom mu dragom uzlikom počinjeno bilo – putem zakonitih organah najstrožie kazniti, te ove u izveršivanju dužnostih svojih svom silom kraljevske volje svoje podupirati.

Nu još većim gnjevom primietio sam teženje što su i niekoliko njih podupirali, koje sam ja pozvao u saviet krune, koje je teženje na stranu metnuvši svaki obzir na savez sa ostalimi mojimi nasliednimi državami, smieralo na razkinutje ovog saveza i podporu svoju našlo u povriedjenju prava krune, te radi toga što je vazda obišlo zakone, u dvoličnosti svojoj nije se ni moglo odperito izjaviti.

Nastojanje bez privoljenja moga te proti naredbi zakonah posliednjeg sabora stupiti u neposriedni savez sa inostranimi vladami, odluka ona, po kojoj bi se pomoć proti inostranom nepriatelju, koj je u talianskih mojih pokrajinah rat započeo (kog je medjutim toli slavna hrabrost vojske moje – u kojoj je i ugarska dično vojevala – bez nove pomoći nadvladati znala) zavisnom učiniti imala ne samo od povratjenog mira u vlastitoj zemlji, već i od drugih kojekakvih prodpoloženjah, kao što i onaj zaključak, da mi se u slučaju, kad bi ja u nepriateljsko odnošenje stupio, prama osriednjoj vlasti niemačkoj u branjenju mojih neugarskih pokrajinah svaka pomoć uzkratiti ima, slučaj – koj poradi nevierojatnoi svoje

samo zato neka napomenut bude da se izjavi pravo u v i e t n e pomoći od strane Ugarske, te da se razsije sieme nepovijerenja – nastojanje smierajuće na to, da se vojničkim uredbami putem administrativnim ušterb nanese pravam mojim, koja mi najnovii zakoni sačuvahu, biahu jasni dokazi opasnog ovog teženja, kojemu se ozbiljno protiviti u onaj par za ustavnu dužnost svoju vladarsku deržah, kad mi je k tomu priliku pružao podneseni zakon o pobiranju novakah i namieravanom izdavanju banknotah.

Ja nemogu a i neću dopustiti, da se jedinstvo vojske i organisam njezin sve moje deržave kriečko braneći razkine ili obidje, i dužnost je moja, koje sam se vierno deržati kriečko odlučio, financialnoj operaciji takvoj potverdjenje moje uzkratiti, koja bi zemlju poplavila mnogimi milioni fonda neimajućih banknotah, te tako priečila na mnoge godine novčano obćenje i tergovinu. Lahkoumno potverdjenje naredbe takve upropastilo bi podanike moje, te bi neoprostivo nehajstvo za one nauke bilo, koje izkustvo pruža.

Žalostno zameršenje izmedju Ugarske i sdruženih s njom kraljevinah popelo se je na verhunac. Kad sam po pravici ugarske krune nove ugarske zakone i za pridružene strane i za vojn. Granicu potverdio, mislio sam da ću izveršiti i želje ovih pokrajinah, jer nisam namieravao uzkratiti samo tamošnjim stanovnikom pravice, koje sam svim narodom podielio. Da se njihov odpor proti rečenim zakonom nadvlada, primljene su sve stroge naredbe ugarskoga ministerija, koje bi bile po svoj prilici dostojale za postignutje svoje sverhe, da je to bilo samo bunjenje male factie. Odlučnost hervatsko-slavonska, s kojom je želje ove potrebovala, morala je naskorom uvieriti, da se ovdie radi o željah viernog naroda, kojih udušenje nije u interessu ni Ugarske ni pridruženih stranah. Pokušana pacificatia ostala je žalibože bez uspieha i sabor ju je istom onda u pretres uzeo, pošto se je prieteća pogibelj straženja obistinila. U ovom stanju stvarih bila mi je dužnost usired priepornih zahtievanjah braniti zadaću i dostojanstvo krune, naime poravnanje i posriedovanje.

Osobito me žalosti podunavski rat. Prošnje, koje su mi Serblji podnieli bili prie nego što je rat buknuo, predao sam ministeriju madjarskome uzdajuć se, da će razboritim izborom organah, koji se onamo poslati imadu te drugim sriedstvi izpuniti uz sačuvanje territorialne celovitosti pravedna zahtievanja, te baš kroz to tim uspiešnie protiviti se moći svakom preteranom iskanju. Nu zadaća ta nebi riešena, da ministerij nije ni pokušao riešit ju, te tako nepreostaje mi ino, već sažaliti grozovitosti nesrietnog rata, u kojem učastvuje i jedan dio vojske moje, te izjaviti kraljevsku volju svoju da se rat taj zaverši svom snagom, i ja sam kriečko odlučio za sverhu ovu upotriebiti sva sriedstva pomirenja, kao što i svu silu deržavne vlasti.

Usudiše se sumnjičiti namiere moje, govoriti o narušenju osieguranih pravih zemaljskih, te zato su hotieli zakonske osnove, koje nisam potverdio – kao da su zakoni – u život privesti, novake pobirati i banknote izdavati, da i vojsku svoju privoliti na to, da zastavu svoju ostavi, te tako dirajuć neposriedno u kralj. prava moja, viernost njezinu uzkolebati.

Izjavljujući nepromienivu volju svoju da ću se sličnom postupanju putem zakonah oprieti, osiguravam ujedno sve narode ugarske krune moje, da ću ja, kao sam tverdo odlučio uzderžati sva zakonita prava zemaljska, isto tako i prava krune moje svimi meni pripadajućimi sriedstvi carske i kraljevske moći moje sačuvati znati, tverdo uvieren budući da je sačuvanje istih jedini put, na kojem se u razdoru živeće narodnosti slagajući se u obćenitoj viernosti pomiriti i sjediniti mogu.

Oslanjajući se na viernost narodah Ugarske i pridruženih kraljevinah stalno izčekivam da će više vierovati glasu kralja svoga negoli buntovnikah i nemirnikah, da će se pokoravati zakonitim svojim poglavarstvom, čuvati se od svakog narušenja sigurnosti osobah i imentka, te ih pozivljem da u miru izčekuju naredbe, koj će se bez odvlake učiniti za stalno zadovoljenje deržave, te za povratjenje i uzderžanje ustrojivajućeg reda.

Dato u gradu Schönbrunnu 22. ru. 1848.

F e r d i n a n d, v. r.

35.

25. rujna 1848, Beč

Kralj Ferdinand V. traži od ugarskih naroda da slušaju naredbe novog kraljevskog komesara.

Na moje Ugarske narode!

Pred nekoliko danah izjavio sam mojim viernim ugarskim narodom, koliko mi je do toga stalo, da se u zemlji mir i zakoniti red povrati. Žalibože zlo širi se sve više i više, i građanski rat hoće po svoj Ugarskoj da se zametne. U tom pogibljenom stališu želeći preprečiti svako kervoprolitje i doskočiti užasom anarkičkog stanja, sklonuo sam se na to, da verhovno zapoviedništvo nad svom u Ugarskoj stojećom vojskom, i ostalim oboružanimi kori, kako se god ovi zvali, mojemu feldmaršallajtantu grofu Franji Lambergu povierim, dajuć mu ujedno nalogu, da u mojem imenu ovo verhovno zapoviedništvo odmah primi.

Pervo što sam mu naložio je to, da posvuda primirje povrati, i ja se tvrdo uzdam u sve vojene i građanske oblasti, da će ga odmah u svemu poslušati i njemu svu moguću pomoć pružati.

Napose sam već potriebno odredio, da se i u sievernoj Ugaskoj povrati zakoniti red.

Ja očekivam od mojih ugarskih narodah, da će oni već iz toga s većim pouzdanjem dočekati moga izvanrednoga komisara, što su jur učinjeni potriebiti koraci po kojih se imadu sve nutarnje razpre izjednačiti na zadovoljstvo sviuh stranakah, i medju ugarskim i neugarskimi državami moje Cesarevine povratiti i utverđiti ona sloga koja je na obće dobro kroz stolietja obstojala i pragmatičkom sankciom osigurana bila.

Dato u Beču glavnom i prestolnom mojem gradu dne 25. rujna 1848.

F e r d i n a n d.

36.

3. listopada 1848, Schönbrunn

Kralj Ferdinand V. raspušta Mađarski sabor i imenuje bana Jelačića kraljevskim komesarom u Mađarskoj.

Kraljevski odpis.

Mi Ferdinand prvi ustavni cesar austrianski, kralj ugarski i česki, ovoga imena peti, kralj lombardezki i mletački, dalmatinski, hervatski, slavonski, galički, vladimirski, ilirski itd.

Naš pozdrav i blagovoljenje svim državnim baronom, cerkvenim i svjetovnim častnikom, velikašem i zastupnikom ugarske, velike kneževine Erdelja i svih pridruženih stranah, koje su se sakupili na sazvanom po nas saboru u sl. kr. gradu Pešti.

Na našu veliku žalost i serdžbu dala se je kuća zastupnikah od Ludovika Kossutha i njegovih sljedbenikah navesti na vrlo sramotna djela, dapače je i više nezakonitih odlukah proti Našoj kraljevskoj volji izvršila, a nedavno je proti izaslanju kr. komisara, kojega smo bili odredili za povratjenje mira, po imenu proti Našemu feldmaršal-lieutenantu grofu Franji Lambergu, još prije nego bi bio Naše punomoćje pokazati mogao, d. 27. rujna odluku učinila, usljed koje je ovaj Naš kr. komisar od divje čete na javnoj ulici besno napadnut i na grozoviti način ubijen. Ove okonosti prisiliše Nas, usljed Naše kraljevske dužnosti na uzderžanje sigurnosti i zakonah, te smo učinili i izvršit zapovjedili sljedeće naredbe:

P e r v o : Razpuštamo ovime sabor, tako da posle proglašenja ovoga našega previšnjega odpisa ima odmah svoje sednice zaglaviti.

D r u g o : Proglašujemo nezakonitimi, nevaljanimi i nekrepostnimi sve odluke i naredbe sadašnjega sabora, koje nismo sanctionirali.

T r e t j e : Stavljamo ovim pod verhovnu zapovjed našega bana hervatskoga, slavonskoga i dalmatinskoga feldmaršal-lieutenanta barona J o s i p a J e l a č i ć a svu u Ugarskoj i pridruženih stranah, kano i u Erdelju ležeću vojsku i oružane čete svake versti, bilo one od narodne straže ili od dobrovoljacah sastavljene.

Č e t v e r t o : Dok se narušeni mir i red u zemlji nepovrati, podvergava se kraljevina ugarska ratnim zakonom, zato se dotičnim oblastim derženje varmedjskih, gradskih ili okružnih spravištah za sada nedopušta.

P e t o : Pošiljamo ovim Našega bana Hervatske, Slavonie i Dalmacie, barona Josipa Jelačića kao punomoćnoga komisara Našega Kraljevskoga Veličanstva, i podieljujemo mu podpunu vlast i jakost, da se u području izvršujuće vlasti služi povlasticom, koju mu u sadašnjih izvanrednih okolnostih kao predstavniku Našega Kraljevskoga Veličanstva podělismo.

Usljed ovoga Našega previšnjega povlastjenja očitujemo, da sve ono, što bude ban Hervatske odredio, učinio, odlučio i zapovedio, ima se smatrati, kao da je s Našom previšnjom kraljevskom vlastju odredjeno, naloženo, odlučeno i zapovjedjeno. Zato i premilostivno zapovjedamo svim poglavarom cerkvenim, svjetovnim i vojničkim, svim činovnikom, častnikom i žiteljem Naše kraljevine Ugarske, Erdelja i svih pridruženih stranah, bili kojega god stališa i časti, da sve zapovedi podpisane od barona Josipa Jelačića, kao povlastjenoga kraljevskoga komisara, u svemu upravo onako izvršuju i poslušaju, kao da su deržani poslušati kraljevsko Naše veličanstvo.

Š e s t o : Osobito nalažemo Našemu kraljevskom komisararu, da nastoji oko toga, da se s napadnici i ubojicami Našega kr. komisara grof. Franje Lamberga, kano i sa svimi početnici i dionici ovoga grozovitoga zločinstva po svoj strogosti zakonah postupa.

S e d m o : Ostale manje poslove civilnog upravljanja obavljat će za sada u smislu zakonah odredjenih od pojedinih ministrach činovnici.

Da bi se odmah jedinstvo u čuvanju i ravnanju zajedničkih interessah ukupne monarke postojalo, uvelo, ravnopravnost svim narodnostim osigurala i na ovom temelju odnošenja svih pod Našom krunom sduženih zemaljah i narodah uredilo, o tom će se zajedno sa zastupnici svih stranah večati i što je shodno zakonitim putem opredeliti. Dato u Schönbrunu dana 3. listopada 1848.

Ferdinand. v. r.
Adam Récsey v. r.
predsjednik ministerija

12. listopada 1848, Zagreb

Banski namjesnik Mirko Lentulaj daje naredbe oblastima u Hrvatskoj i Slavoniji za održanje reda.

G o s p o d o !

U ovo veleuzkolebano vrēme, kad je u prestolnom gradu carevine prevrat zavladao, dušmani pako naroda našega granice domovine ove silom vojničkom napastuju, - dočim drugi nepriatelji naši nam doma u potaji pogibelj pripravljaју, najsvetia je dužnost svakog domoljuba, sve sile napeti, da se svako zlo od mile domovine naše čim sigurnie odvrtati.

Za obranu otačbine proti izvanjskomu nepriatelju učinjene su već sversi shodne naredbe, i domovina očekiva od svakoga svoga sina, koji zdravu nosi mišicu, da se digne na noge junačke, i krene put Drave, gdje će hrabre čete naći, kojim se pridružiti, i okrutnikom onim osvetiti može, koji su na siromašne seljake naše, hranu i pertljagu za vojskom banovom vozeće, u Ugarskoj razbojničkim načinom navalili, marhu i ljude nemilice posekli, i hranu uništiti.

Medju ovimi razbojničkim četami, kao što se kaže, ima takodjer nekih nevrēdних domovine ove sinovah, koji narod naš jarmu magjarskom podverći namēravajući – ne samo našem preuzvišenomu banu, nego i svētlomu kralju se suprotstavljaju, kad zapovēd onu kraljevsku, polag koje je naš obćeljubljeni ban u svih pod ugarskom krunom stojećih kraljevinah i pokrajinah verhovnim zapovēdnikom i kraljevskim namēstnikom naimenovan, s nećuvanom derzovitostju zametvati se usudjuju.

Ovakovi ljudi nemogu se inače, nego kao proti kralju i dmoivni se podižući buntovnici smatrati, koji kroz svoje ortake u istom domaćem krugu domovini našoj pogibeljom prēte; za ovu dakle čim sigurnie ukloniti, za potrebito sam našao slēdeće privrēmene naredbe, dok sadašnje izvanredne okolnosti traju, učiniti, bez da bi u ostalom ikakvu namēru imao ustavnu slobodu i prava gradjanska u čemu ograničiti:

1. Da se svim onim nevrēnim sinovom ove domovine, koji medju nepriateljskim četami se nalazeći proti kralju, banu i narodu svomu s oružjem u ruci se dižu, kao očitim buntovnikom, i zakletim dušmanom naroda našega, dok raspra naša sa Magjari traje, povratak u domovinu na nikakov način dozvoliti nemože; za takove buntovnike pako smatraju se svi oni, koji od vrēmena započete medju nami i Magjari raspre – domovinu svoju ostavivši u Ugarskoj se nastanili, i tamo se dosad bavili jesu.

2. Ova ista naredba proteže se takodjer proti onim sumnjivim osobam, koje, premda u Ugarskoj nestanuju, al ipak iz domovine udalivši se do opredēljenog sebi po njihovoj oblasti roka ovamo povratile se nisu, i zato, dok raspra hervatsko-magjarska traje, takodjer bez osobitog dozvoljenja banskog vēća u domovinu konačno povratiti se nemogu, u izvanrednih samo slućajevih hoće njim na predlog dotičnog poglavastva bansko vēće dopustiti, da za kratko vrēme, dok naime svoj prie već naznaćeni posao sveršiti mogu, u domovinu dodju, gdje ipak nje pozornim okom pratiti trēba.

3. Imena tako onih, kojim polag perve točke u nijednom slućaju pred konačnim rēšenjem sada trajućeg rata u domovinu doći nije dopušteno, kako i onih, kojim s dopuštenjem dotičnog poglavarstva polag druge točke u izvanrednih obitelji okolnostih

dolazak na kratko vrēme dozvoljiti se moēe, mora svaka oblast napose nutarnjemu odsēku banskoga vēća bez odvlake objaviti.

4. Ako bi se koj izmedju buntovnikah, pod prvom toēkom opisanih, u domovini pokazati usudio, takov ima se po dotiēnom poglavarstvu odmah pod zatvor staviti, i o takvom sluēaju izvēstje simo poslati; ako bi se pako koja izmedju osobah, pod drugom toēkom naznaēenih, bez dopuštenja banskog vēća u domovinu povratiti hotēla, takova se ili na granici, ili, ako bi po nemarnosti straēah i paziteljah kroz granicu proēla, gdēgod se nadje, odavdē opet tamo, odkud je doēla, odpraviti mora, dok se naime po banskom vēću uslēd izvestja, po dotiēnom poglavarstvu datoga, kako je to gori u 2. toēki kazato, njezino bavljenje za nepogibeljno nepronadje.

5. Ako bi ipak koja osoba, pod naredbu toēke druge spadjuća, proti ovoj prepovēdi dolazak u svoju domovinu joē jedanput ponoviti podstupila se, onda, za svaku mogućnost zlokovarstva proti narodu našemu i zakonitomu poglavarstvu zaprēčiti, neka se tako dugo pod straēom derēi, dok dotiēno poglavarstvo, koje svaki takov sluēaj odmah simo objaviti, i mnēnje svoje o znaēaju osobe predložiti, ima, od banskoga vēća iz odsēka nutarnjih poslova daljnji naputak nedobije.

6. Za bolje unaprēdjenje ove naredbe neka se na granici svake oblasti ēuvari il pazitelji postave, koji na sumnjive ljude pazku imati, i zato od svakog inostranca, to jest u krugu one oblasti nepoznatog ēovēka, putne listove zahtēvati imaju, u kojih takodjer sverha putovanja naznaēena biti mora; koji takvog putnog lista nebi imao, il bez da poētenu sverhu svoga putovanja podpuno dokazati moēe, ovdē baviti bi se hotēo, ter tako temeljitu sumnju zlobne namēre pokazuje, ima se takodjer iz domovine odpraviti.

7. Da se nadalje potajni dolazak sumnjivih onih osobah, kojih zlokovarstva u domovini mir i sigurnost bi poremetiti mogla, iz susēdnih pokrajinah tim sigurnie zaprēči, neka svaka oblast, koja sa susēdnimi kranjskimi ili štajerskimi oblastmi graniēi, sluēbenim putom poglavarstva ovih pozove, da ove sumnjive osobe, od kojih se znade, da se blizu granice kraljevinah obih bave, otkuda svagda lahko u potaji simo uniēi bi mogle, od granicah naših barem 6 miljah daleko udalje, te ih pozornim okom prate, da se nikamo bez dopušenja tamošnjeg poglavarstva krenuti nebudu mogle. Porad ēega se takodjer ista imena ovakovih osobah susēdnim poglavarstvom naznaēiti moraju.

8. Kao što je vēć svētli ban u svojoj joē mēseca svibnja izdatoj naredbi zapovēdio, neka se prēki sud ne samo proti svim razbojnikom, nego i proti takovim puntarom strogo izverēava, koji proti kralju, banu, poglavarstvom narod buniti, te tako red, mir i sigurnost u domovini upropastjivati bi se usudili.

9. Buduē da se u sadanjih izvanrednih okolnostih kod svake oblasti, ili ona odbor sigurnosti imala ili ne, jedna u okrugu iste oblasti stalno prebivajuća i drugimi poslovi manje zabavljena osoba za nadziratelja u poslovih sigurnosti opredēliti mora: zato za dotiēne oblasti Hrvatske slēdeēe nadziratelje sigurnosti naimenujem, naime: u kr. gradu Zagrebu g. Josipa Mikulića, vēćnika; u županii zagrebaēkoj g. Čaēkovića podžupana; u kr. gradu Varaēdinu g. Mihajla Koēceca; u županii varaēdinskoj g. Dragutina Pogledića, banskog povērenika; u kr. gradu Karlovcu g. Ivana Maēuranića, sa vlastjom takodjer nad Banijom; u kr. gradu Kriēevcu g. Mirka Oēegovića; u županii kriēevaēkoj g. Dragutina Koritića, podžupana; u kr. gradu Koprivnici g. Dragutina Cekuēa; banskog povērenika. Za Slavoniu ēe nadziratelje kod dotiēnih oblastih g. banski povērenik Josip Bunjik; za Primorje pako g. banski povērenik Josip Bunjevac naimenovati, i ovih imena odmah simo objaviti. Ako bi pak kojigod izmedju gori napomenutih nadzirateljah sigurnosti za koje vrēme u izverēivanju svoje sluēbe zaprēēen bio, ima za to vrēme poslove svoje s odobrenjem banskog vēća, u Slavonii pako i Primorju s odobrenjem dotiēnog banskog povērenika samo takvoj osobi izruēiti, koja u svakom obziru potrebitu sposobnost i javno povērenje imade.

10. Nadzirateljem ovim, kojih izvanredna vlast samo tako dugo obstajala bude, dok sadašnje ratno vrēme traje, imaju takodjer svi gdje god postojeći odbori sigurnosti, nemanje svi one oblasti javni častnici i činovnici u svemu, što na predmet sigurnosti spada, podčinjeni biti, i njihove naredbe bez svake zaprēke pod pedepsom izgubljenja službe točno izvršavati; jer isti nadziratelji za svako poremetjenje mira i sigurnosti banskomu veću bit će odgovorni, i zato pomoćju postojećih odborah, kojih pojedine članove ili druge osobe upotřebiti jedino od njihovog razsudjenja bude zavisilo, neprestano bditi moraju, da se nikakve smnjive osobe u njihovom području nenastane, i ako se takove već odprje tamo bave, njihovi čini pozornim okom prate, proti koji, kako i gositonikom i ostalim stanovnikom, sumnjive ili strane ljudi k sebi na konak primajućim, nek se stroge naredbe bez odvlake u život privedu, za kojih izvršenje prerečeni nadziratelj sigurnosti pobrinut se ima; u čem nadati se je moći, da će mu revnost svih iskrenih domoljubah i poštenih žiteljah u pomoć priskočiti, koje ja u ovo za naš narod i čitavu carevinu veoma kobno i odlučivo doba na tako lēpo polje neumornog sudēlovanja domorodnog s otim pozivljem.

11. Nadziratelji sigurnosti imaju vlast u svih takovih poslovih, kojih narav tajno i berzo postupanje zahtēva, sami bez upliva čitavog odbora postupati, komu poslē učinjenih shodnih naredbah, samo toliko priobćit mogu, koliko to bez pogibelji stvari učiniti se može; u svakom gradu pako, gdje je glava županie, ima gradjanski nadziratelj sigurnosti s nadzirateljem sigurnosti županije u sporazumljenju raditi, da se inače u pomanjkanju takovog suglasja sverha ona, koja na uklonenje svake pogibelji smēra, kakogod nepromaši.

12. Da se pak sva ona, koja na obezbēdjenje reda, mira i sigurnosti u domovini potrebita jesu, čim bolje i sversi shodnie urediti, pak toćnie izvršiti mogu, za potrebito sam našao, da se svi oni poslovi, koji na predmet uzderžanja javnog mira i sigurnosti spadaju, na koliko berzo i neodvlačno postupanje zahtēvaju, po samih načelnicih unutarnjeg odsēka predsjedničkim putom rešiti mogu; za ovu sverhu pak imaju oni vlast pomoćnike si odabrati, koji zajedno kao članovi unutarnjeg odsēka u sēdnice banskog većā dolaziti budu mogli. Nalaže se dakle svim oblastim, i kroz ove budućim njihovim sigurnosti nadzirateljem, da u predmetih, sa unutarnjom domovine naše sigurnostju u savezu stojećih, sva izvēstja neposredstveno načelničtvu unutarnjeg odsēka službeno poslati imaju, od kojeg opet daljne odluke dobivat čedu. Što isto se kod grada i županie zagrebačke s tim dodatkom razumēva, da nadziratelji ovih oblastih, za uskoriti stvar, u svakom važniem slučaju, gdje je odvlaka pogibeljna, načelničtvu unutarnjeg odsēka, dok se pismeno izvēstje dati nemože, takovo ustmeno dati, i ovim putem daljni naputak primiti mogu.

13. Napokon za rukovodjenje poslovah, na predmet sigurnosti spadajućih, u daljnih stranah domovine olakšati, g. Josipu Bunjiku, banskom povēreniku za dolnju Slavoniu, g. Josipu Bunjevcu pako u čitavom Primorju hervatskom verhovno nadzirateljstvo sigurnosti takodjer podēljujem, koji u području svoga povēreničtva onu istu vlast imati čedu, kakova je načelničtvu nutarnjeg odsēka banskog većā podēljena, koje oni, gdje god sporazumljenja radi od potrebe bude, u svakom važniem slučaju umah neposredstveno obavēstiti, uredna pako izvēstja svoja, kao dosad, tako i odsad banskomu veću podnašati imaju.

14. Od svakog poglavarstva točno izpunjenje svoje dužnosti, i bezodvlačno izvēstje o uspēhu ovih naredbah zahtēvajući, prje, nego takove zaključim, obratjam se sa svim pouzdanjem na svekolike iskrene priatelje domovine naše, nje u ime naroda i slavnoga našega bana zakljnjući, da iz svih silah nastoje razprostiranje uznemirujućih glasovah il lažljivih vēstih, rečjom sve takove čine zaprēčiti, koji bi nemir, razdraženost i smutljive kakove prizore u domovini poroditi mogli, što često i onda biva, kad se makar u najboljoj namēri granice umērenosti i onog štovanja prama poglavarstvu i zakonitom redu prekeršuju, bez kojih srēća nijedne deržave niti u navadnom stanju pomisliti se nemože, tim manje pako u sadašnjem izvanrednom položaju stvarih, gdje se svako napadanje postojećeg poglavarstva, buduć da u poslēdicah svojih domovinu upropastjuje, kao izdajstvo naroda našega smatrati imade.

U ostalom, kad u prenapisanih spasonosnih i izvanrednim našim okolnostim priměro privremenim načinom izdatih naredbah od svakog poštenog rodoljuba krěpko podupiranje banskog većā i svih dotičnih poglavarstvih sigurno očekivam, šaljem vam iskreni pozdrav svoj.

U Zagrebu dne 12. listopada 1848.

Mirko Lentulaj, v. r.

HDA, BP, kut. CLII., 1848/104c

38.

18. listopada 1848, Zwölfaxing

Ban Jelačić naređuje provođenje regrutacije u Hrvatskoj i Slavoniji za austrijsku vojsku.

GOSPODO!

Buduć da je ne samo domovina naša već i celovitost države austrijske od svih stranah velikim pogibelji okružena, zato iznašao sam za neobhodno potrebito, da kraljevine Hrvatska i Slavonia, sliedeće pirmier svih ostalih pokrajinah austrijskih, za car. kr. vojsku novake, t. j. rekrute postave, i uslied podieljene sebi po članku 21. državnog sabora sdruženih kraljevinah izvanredne i neograničene vlasti, dok se p r e d m e t v e r h u o b r a n e domovine na saboru našem konačno neuredi, privriemenim načinom odredjujem.

Po čem se bez velikog ušterba stanovništva od svake stotine dušah 1 osoba za vojnika lahko uzeti može, žiteljstvo pako u provincialu kraljevinah ovih polag priašnjih vierodostojnih datah najmanje 700,000 dušah je iznašalo, zato kraljevine ove 7000 momakah za regularno vojničstvo postaviti bi mogle; nu ipak samo 3000 momakah postaviti imaju, otkuda polag razmierja žiteljstva dodje na:

županiju zagrebačku.....	764 momakah
županiju varaždinsku.....	446 momakah
županiju križevačku.....	250 momakah
županiju vierovitičku.....	505 momakah
županiju sriemsku.....	351 momakah
Medimurje.....	225 momakah
grad zagrebački (bez kaptolskog i biskupskog prediela).....	23 momakah
grad varaždinski.....	23 momakah
grad karlovački.....	15 momakah
grad koprivnički.....	15 momakah
grad križevački.....	7 momakah
grad osiečki.....	46 momakah
grad požežki.....	7 momakah
kotar vinodolski.....	90 momakah

kojih (iz Vinodola) jedan dio, ako bi od potriebe bilo, kod c. kr. p o m o r s k e vojske u službu stupio bude.

Ostaje dakle gradi kotar ričeki i kotar bakarski, koji su kaogod i grad senjski polag državnog zaključka od stavljanja vojakah oslobodjeni; ako bi vendar takovi za c. kr.

pomorsku vosku potrebiti bili, onda se od njihovog domoljubja očekiva, da primierni broj mornarah od svoje strane sakupiti svagda pripravnici budu.

Za ovu odluku čim laglje u život privesti sljedećih naredbah izpunjenje vam nalažem:

§ 1. Da se broj osobah za vojničstvo sposobnih, čim savelšenie priznači i tako sile za obranu domovine pripravne laglje razviditi mogu, morat će svaka oblast umah, kako ovu naredbu primi, kroz jedan za tu sverhu, glede svakoga okružja napose, najmanje iz 3 osobe sastojeći odbor sve u okrugu one oblasti rodjene mladiće, ili se oni kod kuće bave ili ne, isto tako i drugdie rodjene, ali ipak kroz 10 godinah stalno prebivalište medju granicama takove oblasti imajuće osobe od izpunjenog 20. do 30. lieta bez razlike stališa, t. j. plemiće ili velikaše, kao i neplemiće, isto tako bez razlike vierozakona pomoćju kerstnih knjigah, od početka godine 1819, do konca godine 1828. protežućih se, i drugih dokazah, koji se istomu odboru po dotičnih sveštenicah i činovnicah priobćiti imadu, u ovih kako i svih onog okoliša vlastelinah, miestnih poglavarah i kuće gospodarah pribitnosti točno popisati, što se do 15 danah od vriemena primite ove naredbe neobhodno sveršiti mora.

§ 2. Iz popisa ovog mora se izpustiti u svakoj budi vlastelinskoj, budi gradjanskoj, budi seljačkoj kući otac obitelji iliti gospodar kuće i jedan njegov sin takvim načinom, da kod svake seljačke kuće 2 za dielo sposobne osobe, simo razumievajuć takodjer kuće gospodara i njegovog najstarijeg sina, od popisa izuzete ostanu, koje se u dobi od 20 do 50 godinah nalaze.

§ 3. Za gospodara kuće ima se, ako bi pitanje radi toga nastalo, deržati onaj, koi se brini za podnašanje poreza i ostalih sviuh javnih teretah, i kojega kao takovog javno poglavarstvo kao i domaćini pripoznavaju, oni dakle, koji pod imenom osebujnka nezakonitim načinom jedan dio sela uživaju, bez da bi svoju lastovitu i u poreznih popisih kao posebno selo zapisanu kuću imali, za gospodare različitog sela priznati se nemogu. U svakom slučaju, gdje se gospodar sela polag dobrovoljnog priznanja domaćinah iznači nemože, ima odbor popisavajući s posluhnutjem dotičnih stranakah polag ovdie izrečenog pravila stvar razriešiti.

§ 4. Ako se pako (kuće gospodara i njegovog najstarijeg sina takodjer ovamo računajuć) 2 oosbe, za dielo kadre, t. j. u dobi gori spomenutoj stjeće kod kuće inače nebi nalazile, onda ima se pomanjkanje ovo iz takovih, koji bi se polag 1. i 2. §. popisati morali, nadomiestiti; u kojem slučaju, za ukloniti svakoj samovolji miesto, odlučuje se, da se svagda u dobi starii mladjemu pretpostaviti, t. j. pred mladjim iz popisa izpustiti ima.

§ 5. Iz popisa ovog imaju se takodjer još sljedeće osobe i kotari izpustiti:

a) Svi častnici i službenici, koi su ili u kraljevskoj ili drugoj kakvegod fele javnoj službi deržavnoj, medj koje se naročito tako sveštenici (ovdie razumievaju se i klerici) kao i javni učitelji računaju. Ovim dodavaju se takodjer, svi činovnici na pomorskih brodovih tergovačkih stalno se baveći;

b) Svi diplomatici; - pod ovimi se razumievaju pravdopravnici, liečnici, liekari (apotekari) i zemljomieri;

c) Za gospodarstvo potrebiti službenici, koji se 3 mieseca pred popisavanjem ovih u službi dotičnih vlastelinah nalaze; isto tako rudari, kod rudarstva stalno zabavljeni;

d) Kotar prekopuski i gorski poradi stavljenih šerežanah.

e) Kotar topolovačkih šerežanah (četiri sudčie).

f) Kuće konjanike ili pomoć za njih davajuće.

g) Kuće koje su vozare u vojsku postavile.

h) Zanatlie za svoju glavu.

§ 6. Ako na kojega na Dravi u narodnoj vojski stojećeg momka kocka pane, da u urednu vojsku ide, takovi se ima u svoje vrieme na zahtievanje dotične oblasti od narodne vojske odpustit, te u novake postaviti.

§ 7. Svako poglavarstvo mora strogo na to paziti, da odbor, koj će osobe u dobi za vojničku službu opredieljenoj se nalazeće popisivati, ko ovog popisavanja nikakvo

prestupljenje gore navedenih pravilah neučini, ter u slučaju samovoljnog postupanja činovnike, koji bi se za krivce po učinjenom iztraživanju proiznašli, ne samo pod najstrožii odgovor metnuti, već takove i od službah svojih obustaviti i osim toga polag velikoće krivnje proti njim sudačkim putem postupati. Kada pak isti popis u okrugu koje oblasti bude zaključen, takov ima se umah u prepisu vierodostojnom banskomu vieću poslati, zajedno pak broj i imenoslov momakah tekuće godine u njezinom okrugu za vojnike uzetih objaviti, da se tako znati može, koliko vojnikah još ista oblast dati ima.

§ 8. Poslie učinjenog popisa i ustanovljenog prerečenim načinom onog broja novakah, koj se još sakupiti ima, neka se isti broj po svakoj oblasti polag razmierja osobah za vojničstvo popisanih medju različna okružja ili prediele, dapače i medju pojedine občine razdieli, pak onda rekrutacia t. j. stavljanje novakah u okružjah gdje je moguće na jednaput započne i dok, po sudu razumne oblasti moguće bude doverši, o kojega uspiehu ima se svake nedielje barem jednaput izviestje banskomu vieću poslati.

§ 9. Prie, nego se izmedju popisanih osobah stavljanje novakah započne, i m a d u s e u h v a t i t i, i n a račun one občine, gde uhvatjeni jesu, za vojnike staviti svi skitalice (vagabundi) t. j. ljudi nikakve obitelji, niti kuće ili kućišta neimajući, koji poradi toga nijednomu poglavarstvu stalno nepripadaju, niti nikakov stalni način življenja netieraju, ter zato niti urednim putnim listom od nkud providjeni nisu, na koliko ovi 36. godinu dobe svoje jur prestigli nebi; ako bi s medjutim iznašlo, da su takove okolo skitajuće se osobe jedino za dužnost novakah vojničkih izbieći svoje rodno miesto ostavile, onda imadu se na zahtievanje one oblasti, kamo spadaju, njoj opet predati, a na miesto ovih naknadno drugi novaki dati.

§ 10. Oni dakle, koji iz inostranih deržavah ili druge oblasti rodjeni i s urednim putnim listom providjeni porad traženja službe ili drugog poštenog zanata se kroz nieko vrieme u kojoj oblasti bave, kao skitalice za vojnike uzeti se nemogu. Jer ipak svakoj oblasti znati valja, gdje se osobe u njezinom okrugu rodjene bave, zato morat će svaka oblast popis onih osobah, koje, premda se privriemeno u njoj bave, pod njezinu vlast ipak nepadaju, dotičnim oblastima priobćiti, za da se, ako bi nje red rekrutacie kod kuće stigao, tim laglje tamo pozvati mogu; dotičnim pako poglavarstvom strogo se nalaže, da osobam pod rekrutaciju spadajućim tako dugo nikakve putne listove neizdavaju dok se ovaj posao nedoverši.

§ 11. Svako pitanje, koje bi u obziru toga nastati moglo, da li se osoba koja za skitalicu smatrati može ili ne, ima se po onom odboru riešiti, koj je u dotičnom okružju popis osobah za vojničstvo sposobnih učinio. Ovomu odboru mora se takojer liečnik istog okružja pridružiti, ter tako sastavljeni odbor morat će skupa s činovnikom vojničkim za tu sverhu opredieljenim, i vojničkim liečnikom kod stavljanja novakah nazočan biti i verhu toga točni zapisnik voditi.

§ 12. Broj novakah za svaku oblast opredieljen ima se poslie toga iz osobah za tu sverhu popisanih takvim načinom nadopuniti, da se najprie sve osobe za novake popisane pozovu, jeli nebi koje izmedju njih u službu vojničku dobrovoljno stupiti hotiele, i samo još on broj, kojeg ovim putem dobiti nebi moći, valja zatim tako pribaviti, da se pred svimi drugimi assentiraju osobe, koje su 20. godinu izpunile, ali 21. godinu još stigle nisu; ako pak ovih toliko nebi bilo, da se opredieljeni broj momakah sastavi, onda se takojer osobe od izpunjene 21. godine i tako dalje od godine do godine uzimati imaju, tako dugo, dok se prepisani broj novakah neizpuni.

§ 13. Ako se ipak p o p i s a n i h o d j e d n e g o d i n e m o m a k a h veći broj nalazi, nego je za odlučen broj novakah nadopuniti potrebito, onda imaju se novaki putem žrebanja (to jest na kocke) izmedju popisanih one goidne osobah tako odabrati, da se naime toliko ceduljicah, koliko je iste godine popisanih osobah, u jednu posudu metne, pak svaka popisana osoba jednu ceduljicu van izvuče, koje zatim onim redom za novake stavljenе budu, kojim redom broji po njima izvučeni sliede; što se tako dugo nastavljati mora, dok se potrebiti broj momakah nadopuni. – Razumieva se ovdie samo po sebi, da se u nijednom

slučaju onakove osobe, koje su od popisivanja polag gori navedenih naredbah izuzete, za novake uzeti nemogu.

§ 14. Da se pako u svako vrieme, ako bi pitanje porad toga nastalo znati može, tko je kakav broj kod žrebanja izvuko, neka se u istom popisu osobah za vojničstvo sposobnih pod rubrikom opazkah kod svakog žrebanja točno pobilježi, tko je izmedju žrebajućih kakov broj izvuko; što već iz toga uzroka neobhodno je potrebito, da se svagda, ako bi možebiti izmedju žrebajućih naknadno još koj vojniki biti morao, umah naznačiti bude moglo, na koga red dodje. Zapisnik takov, u kojem se pregled takovog žrebanja saderžava, ima se zatim skupa sa zapisnikom jedinim verhu assentacie, pod § 24 spomenutim, takojer banskomu vieću poslati.

§ 15. Sve one, na koje bi prenapisanim načinom red došao, da za vojnike stavljeni budu, ako se za vrieme stavljenja novakah kod kuće nebi nalazili, morat će ne samo kuće gospodari, nego i dotična poglavarstva, čim miesto njihovog bavljenja saznadu, umah natrag kući pozvati; u prilici žrebanja pako ima na miesto odsutnih gospodar kuće sam sriečku vući, što će isto tako valjati, kao da je dotična osoba nazočna bila.

§ 16. Ako bi tko izmedju onih, na koje ili polag žrebanja ili inače red dojde, da vojnici budu, uslied dobrovoljne pogodbe drugoga na miesto sebe postaviti hotio, onda namiestnik takov od 30 godinah stariji bili, niti med one spadati nesmie, koi bi polag prepisah naredbe ove sami u osobi svojoj u službu vojničku stupiti morali, i zato izmedj popisanih osobah nijedna na miesto druge službu vojničku tako dugo primiti nemože, dok se polag prepisanog reda nevidi, koje izmedj njih od vojničstva proste ostanu.

§ 17. Vrieme kapitulacie t. j. službe vojničke trajat će kroz 4 godine ili dulje ili kratje kako se to zakonitim putem opredielilo bude – od vriemena assentiranja računajuć; ako bi se ipak kod koje kuće broj domaćinah još pred izminenjem ovih 4 lietah na toliko umaljio, da u njoj niti 2 osobe zadielo prikladne nebi ostale, onda će vojniki, kojega neobhodna potreba kod kuće se po takovom dokaže, iz svoje službe brez svake zaprieke odpustjen biti.

§ 18. Koj pako za vojničstvu uteći na poziv svoga poglavarstva u vrieme stavljenja novakah bez ikakvog dovoljnog uzroka pred odbor dojtiti nebi hotio, ili ako polag gori razloženog reda vojniki postati mora, za tomu izbeći iz svojega rodnoga miesta samovoljno bi otišo, takov mora se uloviti i vojničstvu predati, pak tamo dvostruko vrieme t. j. 8 godinah sprovoditi; ako se pako naloženoj sebi ovoj dužnosti silovitim načinom opirao, ima izvan toga, da za nasilje, ako je kakvo načinio, polag velikoće krivnje kaznjen bude, trostruko vrieme kapitulacie t. j. kroz 12 godinah kod vojničstva služiti.

§ 19. U slučaju onom ako bi se proiznašlo, da je osoba za vojničstvo popisana, koja je svoj odpor prama prepisanom redu činom pokazala bila, za službu vojničku nesposobna, onda ima ona kaznu svoju na drugi način podnieti; ako se pak takovi uskoci i prestupnici u okrugu dotične oblasti više naći nebi mogli, onda se njihov osobni opis banskomu vieću poslati mora, da se kroz sve oblasti proglasiti i gdje god se nalaze, uloviti mogu. Ovdie još naročito opazuje se, da će se nemanje sudnim putem strogo kazniti svi oni, koji ovakim tverdokornim osobam u njihovoj opaćini podporu pružaju, ili se kakvim god naredbam u toj stvari po dotičnom poglavarstvu u smislu ove odluke učinjenim opiraju.

§ 20. Svi novaci ili putem žrebanja ili brez toga za vojničstvo odlučeni imaju se u nazočnosti odbora kroz dotičnog okružnog i vojničkog liečnika pregledati, u kojih primanju niti krasota niti izvanredna visina, nego jedino zdravje tiela pred očima imati se mora. Radi česa za ukloniti kod visitacie novakah svako samovolje naredjuje se, da naputak on, polag kojega su se liečnici u vrieme stražnje rekrutacie, godine 1840 odredjene, vladati morali, i kod dojduećeg novaka stavljanja svim za pravilo služiti ima.

Ovog naputka saderžaj pako na kratkom sastoji u tom, da se kod stavljanja novakah osobe sa sliedećima manjima falingama od vojničstva izključiti nesmiju:

1) kojemu priednji zubi fale; samo da na jednoj ili drugoj strani desnih toliko zubih imade, da fišek odgristi može;

- 2) koj bi imao debelog vrata, bez da bi pak jako gušast bio; samo da se poradi toga u berzom hodu odmah nezasopi ili neuzvruci;
- 3) koji škilji, samo neka nebude kratkoga vida;
- 4) kod kojega su se na nogah bivše rane zacielile tako, da niti kakva buta niti tvrdoća zaostala nije;
- 5) sa manim otokom žilah na mudih (jajih) na bedrih (stegnu) i listanjkih;
- 6) kojemu po 1 ili 2 persta fale; samo neka s puškom baviti, nju nategnuti i spružiti more;
- 7) kod kojega su noge malo gerbave, tako ipak, da se u hodu s kolēni nekreše, niti cipeli (Fussbein) van izvinjene neima;
- 8) kod kojega je prekinuta ruka ili noga dobro zarasla, pak nikakvo osakatjenje uda od toga zaostalo nije;
- 9) koj od jaglasti (Skrofel) manje bute po tielu imade; ove ipak velike niti gojne biti nesmiju, u hodu kroz tišćanje neka nesmetaju, neduhu neka neprouzrokuju, niti na toliko po tielu razsipane neka nebudu, da bi nagnutje u suhu bolest dokazivale;
- 10) svaki onaj, koj kaže, da ima padavicu (veliki beteg) da nemroe pišaće (scaline) držati, ili da je gluh a nijedno vjerojatno dokazati nemore.

Zabranjuje se nadalje, da nijednoga novaka nije slobodno odbaciti poradi jako kozičavoga ili pegastoga i tako ružnoga lica, samo neka drugačie zdrav bude; isto tako, koji su ruso- ili cernokožasti, koji cerljenu ili riedku kosu na glavi imadu, izključiti se nesmiju.

Nadalje se nesmiju izpustiti poradi meršavoće tiela i bliedosti lica, koju bi zločesta siromašna hrana, težko dielo ili nedavno preterpljena bolest prouzrokovala, niti poradi vrućice ili zimljice od pokvaritoga želudca proizlazeće, niti poradi sraba i manje versti francuzljivosti, niti napokon oradi lahke rane i nedavnih priščah.

Što se pako miere novakah tiče, ova manje od 5 stopah (cipelišah) imati nesmije; nu ta je i u onom slučaju dovoljna, ako novak i već prieko 24 godine broji, samo da drugćie za vojnika prikladan bude.

§ 21. Dotični činovnici i članovi odbora assentirajućeg imaju strogo na to paziti, da se liečnici ovih naredbah točno derže; na koliko bi pako medju liečnikom civilnim i vojničkim razlika mnenja nastala, u takvom slučaju morat će verhovni liečnik dotične civilne oblasti pitanje ovakovo razriešiti, kojega rzsuda u nikakvomu daljnjem razsudjivanju nije više podveržena.

§ 22. Ako bi se pako proiznašlo, da su kod assentiranja ili visitacie novakah članovi, odbora dotični činovnici ili liečnici proti naredbam ovim radili, pak ili za mito ili iz kojeg god drugog uzroka pristranost svoju činom pokazali, onda ima se proti takvim najstrožie postupati, i oni, kojih se krivnja dokaže, ne samo umah od svoje službe ukloniti, već i polag velikoće pregrieške sudbenim putem kazniti. Osobe pako vojničke, koje bi u takvu krivnju zapletene bile, moraju se, da njih zaslužena pedepsa stigne, bez odvlake kod vojničkog zapoviedništva obtužiti, i o takvom slučaju ima se svakako izviestje umah banskomu vieću poslati.

§ 23. Assentiranje novakah će se na sliedećih miestah poduzeti: u Zagrebu, Karlovcu, Varaždinu, Križevcu, Koprivnici, Požegi, Osėku, Vierovitici i Vukovaru, gdje će takojer svi novaci, kako budu vojničkoj vlasti predani, vojničku odoru dobiti.

Za preveliko sakupljenje novakah u dotičnom miestu assentiranja prepriečiti, koje bi možebiti zbog pomanjkanja priličnog stana i potrebitih za hranu sriedstvih stanovnikom onim odviše teretno bilo, mogu se assentirani novaki takodjer u manjim od 50 osobah broju na opredieljeno po vojničkom poglavarstvu miesto odpremiti.

§ 24. Kod assentiranja imaju se uredne liste, t. j. popisi svih novakah, i zapisnik verhu ovog posla u 3 parih načiniti, kojeg tako civilni kako i vojnički potpisati imaju. Ovog zapisnika jedan par uzme k sebi činovnik vojnički, koj je bio kod assentiranja nazočan, drugi

par ima se predati dotičnoj civilnoj oblasti, tretji pako ne sa pošalje banskomu vieću. U tom zapisniku mora se naznačiti regimenta, kojoj novak pripada, zatim njegovo ime i zaime, doba, vierozakon, zanat i stališ, t. j. jeli oženit ili nije? zatim miesto, u kojem se je rodio, ili ako se tamo nebavi, miesto njegovog bavljenja; napokon plovania, pod koju spada. Sve ovo ima se jasno opisati, da se velikim onim neprilikam, koje bi inače u slučaju traženja takove osobe nastati morale, doskočiti može.

§ 25. Da se pako imetak novakah službi vojničkoj predanih, dok se oni u toj službi bave, proti svakoj nepravdi kod kuće osigura, mora se sav na njihovu izključivu vlastitost spadajući imetak po dotičnih činovnicih umah točno popisati i onim istim načinom osigurati, kako to zakon glede imetka sirotinskog prepisuje.

Za sve to čim sigurnie u život privesti očekiva se od revnosti i domoljubja svih svjetskih i duhovnih poglavarah, da ćedu dotičnim obćinam pravednost naredbah ovih kao i svetost dužnosti one raztumačiti, koju svaki pošten domovine sin prama kralju i narodu svom izpuniti mora, kad se jedan i drugi u pogibelji nalazi. Neka dakle najprie porad novog popisa, koj se sada poduzeti mora, puk umiriti i podučiti nastoje, da će se taj popis jedino zato učiniti, jer se u priašnjih popisih velike pogriške nalaze, u kojih su naime mnoge osobe bile popisane, koje revno službu u narodnoj četi, izvan granicha domovine nikamo neizlazećoj, obnašati mogu, ali za službu vojničku nimalo prikladne nisu; dok je iz druge strane i takovih dosta brez svakoga uzroka nepravednim načinom bilo izpuštjeno, i zato nov popis samo onih osobah, koje su za službu vojničku sposobne, tim više potriebit postaje, jer se sadašnji popis bez razlike stališa zveršiti mora. Neka nadalje prostom puku dokažu, da buduć kod svake kuće dovoljni broj ljudih ostane, koji su za dielo i gospodarstvo potriebiti, oni pako, koji će u službu vojničku bez odpora stupiti, ne, kako je prie navada bila, kroz 10 i više godina, služili budu, i ako bi se broj domarah na toliko pomanjšao, da niti 2 osobe za dielo sposobne kod kuće ne bi ostale, onda isti vojnici od takvih kućah još prie iz službe odpušćati se imaju; otkuda svaki jasno uviditi može, da nitko uzorka neima spasonosnoj doista namieri, u toj naredbi izraženoj, protiviti se; što, ako bi se tkogod ipak usudio činiti, punim pravom zaslužuje, da se za svoj odpor, ako ima vojnika biti, kroz produženje službe vojničke na dvostruko ili trostruko vrieme kazni, ili kao očiti nepriatelj kralja, domovine i naroda našega drugim načinim čim oštrie pedepsa.

U ostalom od vašeg domoljubja očekivam, da ništa propustiti nećete, što bi vam se za bolje unapredjenje ove velevažne naredbe sversi shodno vidilo.

Primite pozdrav moj!

U Zwölfaxingu vojnom stanu dana 18. Listopada 1848.

Jellačić, v. r.
Ban.

HDA, ZS I., 1848/129-42

39.

24. listopada 1848, Zwölfaxing

Ban Jelačić uvjerava praško društvo Slovanska LIPA da je gušenje bečke pobune u interesu austrijskih Slavena.

Slavno društvo! Mila bratjo!

Moja dosadanja diela pokazuju Vam, kud ja težim, i što ja želim.

Kao što sam pako od ljubavi prama Slavjanstvu odudevljen, isto tako sam u nutarnjem serdca moga obsviedočen, da je Slavjanstvo najveća podpora Austrie, al da je i Austria za Slavjanstvo uviet životvorni i «da sad Austrie neima, morali bi ju stvoriti». – Neima dakle razbornog čovieka, koji nebi uvidio, da je obstanje Austrie s obstanjem Slavjanstva, a ovo s onim najužje skopčano.

Bila je zato moja dužnost, kao revnog Slavjana, proizišavšu iz merzosti proti Slavjanstvu protiaustrijsku stranku u Pešti pritisnut i uništiti: al dočim ja proti Pešti, madjarskog gospodstva gnjezdu, idjah, podigoše u Beču sdruženi naši nepriatelji glavu, i da su oni u Beču pobiedili, moja bi pobieda u Pešti bila samo na pola i stup nepriateljah naših najkriepčiji bi stajao u Beču.

Obernuh se dakle s vojskom na Beč, da ukrotim nepriatelja slavjanskog u glavnom gradu Austrie. Neizmirna postade moja radost, kad vidih, gdje bratja česka od istog obsviedočenja, povratkom svojih poslanikah s bečkog saobra utverdjenog vodjena, pobiedonosne zastave pred Beč donášaju, za meni i mojoj vojsci bratinsku ruku pružit i tu il dično pobiedit, ili slavno pasti.

Mene je obsviedočenje, da proti nepriatelju Slavjanstva idem, pred Beč dovelo, i nadam se da vi moj čin i razumiete i podupirete.

Primate pozdrav moj.

U glavnom stanu vojske hervatsko-slavon. U Zwölfaxingu 22 listopada 1848.

J e l a č i ć ban, v. r.

SJ, 3. XI. 1848, br. 39

40.

24. listopada 1848, Zwölfaxing

Ban Jelačić poziva narod i graničare da ustraju u borbi za kralja i domovinu.

Mojim zemljakom!

Medju svimi narodi carstva austrianskoga biaste vi, moji zemljaci! Do sada jedni od pervih koji ste ljubav, priverženost i vjernost prama vašem vladaocu najbolje posviedočili. Bili ste onaj narod, koi je u istih najtegotnijih časovih obćega smutjenja nepomičan ostao, i svakoj obmani perkosio, koju su zluradi ljudi upotrbljavali, da ga sa puta pravde na kom je stupao, na stranputice zavedu. Vi ste ostali vjerni zakletvam, kojima ste se zavezali vladaocu vašemu, kao tvrda kamenita stěna, koja svim buram i navalam odolěti znade.

Radi toga stavljate se vi svim ostalim narodom za sjajan priměr, u koi se ugledati imadu. A premda su někoji od ovih u vjernosti svojoj kao i vi neuzkolebivi ostali, to vas u tom ipak nijedan drugi narod nadkrilio nije.

Sa žalostju sam ipak doznao, da se je za vrěme moje nepribitnosti buntovna i sve uništiti želeća magjarska stranka i opet na novo podigla, da barjak očite bune i bezakonja razvije u našoj domovini, koja je do sada od toga zla prosta i sačuvana ostala. U to ime neštedi gore rečena stranka nikakovih i najpotištenijih sredstvah, da isto ime našega

premilostivnoga vladara usudjuje se upotřebljivati, samo da svoje opake i grešne naměre postići može.

S toga javljam vam prie svega, da je samo njih. veličanstvo naš car i kralj čělu Ugarsku kraljevinu za buntovnu pokrajinu proglasilo, i mene za kraljevskoga punomoćnoga pověrenika imenovati blagoizvolilo, da u rečenoj kraljevini mir i zakoniti poredak uvedem i učverstim. Već vam ovo za dovoljan dokaz služiti može, kako sva nastojanja Magjarah nikakove druge naměre neimadu, nego da dosadašnju věrnost vašu prema vladaru gadnim nevěrstvom okaljate, čim bi vam lasnie i sigurnie oteti mogli sve pravice i slobodnost, koje ste stranom već dobili, a stranom čete zadobiti.

Zato vas, moji dobri krajišnici! Ovim opominjem i pozivljam, da ovakove ljude u ničemu neposlušate, već u věrnosti vašoj postojano uztrajate kao neborivi stupovi prestolja našega ustavnoga cara i kralja. Pozivam vas, da u mene, vašega Bana, koi je za vas i vaše blagostanje pripravan isti život žertvovati, sve pověrenje stavite i uvěreni budete, da će vrěme nevolje, koje bi nam přětiti moglo, na skoro mimoići milu otačbinu našu. Znajte, da u ovakovo kobno doba ništa potrebitie nije, nego věrnost prama svom zakonitom vladaru, iskrena ljubav domovine i pravo junaštvo za svoju obranu svakom prilikom ukazati i u tom postojano uztrajat.

Na skorom ću opet u stanju biti, da vas, vašu prava i narodnost našu proti navalam Magjarah neposrědno i krěpko branim, a naša stvar je tako pravedna, da konačno pobědu oderžati mora!

Iz glavnog kvartira u Zwölfaxingu kod Beča 24. listop. 1848.

Jelačić, v. r.
Ban i feldmaršalejtant

NSK, ZR, ZL, BJ, R VIIIa B-2

41.

27. listopada 1848, Rothneusiedel

Ban Jelačić poziva narod da ustraje u obrani domovine.

Ban svomu narodu

Iz Ugarske, gdje sam s vojskom bez prepona prodro do Velenca, krenuo sam put Beča, - pa evo me sad sa cielom vojskom pod zidinami bečkimi.

U Beč buknuła je buna i zavladao najveći nered; kerv je tekla zaklatih nevinih ljudih. – Naš car bi prisiljen po drugi put pobieći iz Beča.

To me je dovelo pod Beč. Došao sam ne da utamanim slobodu, nego da ju utverdim, jerbo neima slobode bez reda, a tko uvodi red, utverduje slobodu.

Volja naroda moga i moja je volja. Narod moj hoće, da ostane cielokupna carevina austrijska, pa da u ovoj carevini on (narod) bude slobodan kao i svi ostali narodi.

Pakostna česta buntovnikah bečkih toga neće, dapače diže bunu proti caru i carevini, snujuć ovoj propast, a našem narodu robstvo i okove.

Zato sam došao, da pomognem zatući ovu guju, koja bljuje jed i otrov na sve, što ne diše njezinim duhom – ovu guju, koja se je sdružila s našimi nepriatelji – s Magjari.

Tvoj Ban i poglavar, narode moj, udario je putem dobrim, i za te spasonosnim. – Tvoja sudbina snuje se pod zidinami bečkimi!

Mišica tvojih verlih junakah, koje si predao u ruke tvomu Banu, potražiti će ti makar i pod Bečom slobodu i slavu!

No Vi, koji ste ostali kod kuće, neprekeršajte rukuh! Dok mi ovdie razmersujemo čvor, koj su nam speli naši neprijatelji Magjari u slozi s buntonvičkom četom bečkom, - spremaju se s druge strane naši neprijatelji, da prodru u našu domovinu, da tamo žare i pale, i da nam oskvernu svetinju.

Naša domovina – Hervatska i Slavonia – ima još dosta hrabrih sinovah, koji su kadri uzbiti ma kakvu navalu neprijatelja. – Zato se dignite na noge, te branite muževno domovinu, koji ste ostali kod kuće! –

Čvor kod Beča skoro će se – i to još do koj dan – razmersiti; pa onda eto i nas k Vami u pomoć.

Negledajte na nikoga, nego se uzdajte u se i svoju mišicu! Jaka mišica Hervatah odoljela je već više putah jačemu neprijatelju, nego što je onaj, što vam tamo s one strane Drave preći. – Sramota bi bila, da, dok bratja vaša u dalekom svietu pod svojim Banom vojuju za svoju slobodu i slavu, - dušmanska vam noga prekorači prag mile domovine! –

Pozdrav svima i svakomu. U Rothneusiedelu kod Beča, 27. Listopada 1848.

Jelačić, Ban s. r.

NSK, ZR, ZL, BJ, R VIIIa B-2

42.

6. studenoga 1848, Olomouc

Kralj Ferdinand V. izražava odlučnost da uguši pobunu i uspostavi kraljevsku vlast u zemljama ugarske krune.

Mi F e r d i n a n d prvi Božjom milostju car austrianski itd.

Narodom Ugarske, Hervatske, Slavonie, Erdelja i vojničke granice.

Svemogućemu Bogu tako se je svidilo, te je opredjelio, da bude za Našega vladanja ono doba, gdje se je ustavna sloboda zemaljah spadajućih na Našu kraljevsku ugarsku krunu znamenito povećala. Nas je posve očinska namjera ravnala, kad smo onako dragovoljno mjeseca ožujka i travnja t. g. ugarskomu saboru ono podjeli, što je iskao. Mi smo već prije s raztuženim srcem u Svojih manifesti napomenuli, kako je neka derzovita stranka grješno i zlo upotrebila ove slobostine. Ona je za kratko vrjeme od pol godine zemlju na kraj bezzakonja dovela. Domaći rat bješni i stranka je ta svojom preuzetnostju preprečila djelovanje sviuh sredstvah, koje smo htjeli upotřebiti, da se taj rat ukloni. Ona se je znala svakom prilikom poslužiti, da obstanak i silu austrianske monarkie oslabi a sigurnost njezinu da upropasti.

Ona se nije sramila upotřebiti najgadnija sredstva, da našu vojsku na to navede da većom preverne, da uskoči; ina se je služila svimi slobostinama samo na svoju sverhu, naime da Ugarsku odcjepi od ukupne monarkie, a naša je bila želja, kad ih podjeli, upravo utvrditi ove sveze.

Medjutim factia ta nije se zadovoljila s ovimi zazornimi čini. Kad je početkom prošloga mēseca buknuła u našem prestolnom gradu javna buna, kad je čopor ubojicah, nahuštjen od nepriateljah poredka, Našega ponajvernieg slugu, Našega austrianskoga ministra vojničtva grofa Latoura buio i jedna čest zavedenih i zaslēpljenih stanovnicah Beča usudila se oružjem Našim naredbam protiviti, koje izdasmo po Našem pravu i dužnosti; tada je izišlo na vidēlo kovarstvo, koje su buntovnici raznih pokrainah skovali da upropaste zakonitu slobodu i red. Gori rečena factia latila se je željno prilike i hitila buntovnikom u pomoć; ona je pronašla srēdstvah i zavela Našu ugarsku vojsku da oružanom silom provali u Naše naslēdne pokrajine i usudila se je doći tja do zidinah Našega glavnog i prestolnog grada. Shodne naredbe Našega verhovnoga zapovēdnika vojske i njezino junačtvo uništile su njezinu grēšnu namēru, naime bečkim buntovnikom pomoći da prekinu ugovorenu kapitulaciju i nastave borbu. Nu ugarski buntovnici bili su uzbijeni, i odmah zatim grad Beč sasvime zauzet i osvojen.

Ovakva dēla nalažu Nam prie svega neobhodnu dužnost da povratimo unutarnji mir u deržavi i da bunu svagde, gdē se god pojavi, oružanom silom ugušimo. S ovim nalogom poslasmu odlukom od 16. listop. na čelu naše vojske našega feldmaršala kneza Alfreda Windischgrätzta proti buntovnikom bečkim, naimenovasmo ga verhovnim zapovēdnikom vaskolike vojske, osim one u Italii pod feldmaršalom grofom Radeckim, i dasmo mu svu potrebitu vlast i nalažemo mu da dodje takodjer u Ugarsku i da ondašnju bunu ukroti. Svim narodom spadajućim pod Ugarsku krunu obznanjujemo to ovim i zapovēdamo vojsci, koja se u onih pokrajinah nahodi, da se umah zapovēdi ovoga od Nas imenovanoga verhovnoga zapovēdnika vojske pokori.

Već više mēsecih velika čest Našega vērhnoga naroda podnosi svakojake nevolje i muke, a to su sve posljedice zločinah, koje rečena stranka izvodi. Ona je počela svojevoljno dizati vojsku i obćeniti ustanak, nezakonito uvodit banke, uz to su ljudi morali nebrojene vojničke transporte voziti i vojnike u stan primati, překo mēre i překo zakona u nar. gardu služiti, razmērja su novčana poremetjena, tergovina i zaslužba obustavljena, svojevoljni nameti nametnuti, plodne pokrajine opustošene, sve strahote domačega rata bēsne, medju kojimi je najcernija, što se sila ljudih ubija bez pravde i bez potrebe.

Naša je stavna volja, svimi srēdstvi, koja nam Naša cesarsko kraljevska dužnost i vlast podaje, oprostiti zemlje spadajuće pod ugarsku krunu ovoga tužnoga stanja. Mi se ufamo, da ćemo svemogućom božjom pomoćju ustavnu slobodu za vavěk utemeljiti na čverstom temelju dobroga reda, i da ćemo onu političku vezu, koja Ugarsku k monarkii veže, - ovu vezu uzajamne koristi, zaštite u svestranih potrebah, posvetjenu obstankom od tri vēka, - učverstiti i svimi poručanstvi, koja zahtēvaju interesi narodah.

Ufamo se u sve vērne domovine sinove, da će naše naredbe, koje ove izvanredne okolnosti potrebuju, po mogućnosti podupirati i u izbavljenju ukupne domovine od strahotah anarkie i domačega rata najshodnie srēdstvo naći za povratjenje bratinske sloge medju različitim narodnosti.

Nadamo se podpunoj pokornosti prama zakonitim poglavarom kano i neoskvernjenom štovanju sigurnosti osobe i imetka svakoga deržavljanina i osudjujemo svako nezakonito zasēcanje u prava pojedinih ljudih, ma pod kojim načinom izvedeno. Pozivamo svakoga uz přētnju najstrožje zakonite kazni, da se okane svakog čina, koji bi mir zemlje rušio. Zapovēdamo, da se izdavanje kakvihgod papirnih novacah odmah obustavi i nalažemo svim oblastim i poglavarom da umah ustave svako verbovanje, dizanje naroda na oružje i upotrēbljenje narodne straže za ratnu službu, a za potrebito obskerbljenje Naše vojske, i one, koja je već u zemlji, i one koja je tamo za povratjenje mira opremljena, da se kao što valja pobrinu.

Zajedno proglašujemo i opet za sada i za věk vēka nezakonitimi, nevaljanimi i nišetnimi sve od Nas nepotverdjene ili Našim namēram protivne odluke ugarskoga sabora i njegovih orudjah, koji smo sabor Svojim odpisom od 3. listop. Razpustili; ujedno očitujemo,

da će izvršitelji ovih odlukah od sada počeviši sami osobno odgovarati za sve posljedice, i zapovjedamo svim Našim oblastim i poglavarom kako se god zvali, kano i svim našim podložnikom bez razlike, da se sasvime prodju izvršivanja ili sudjelovanja kod ovih odlukah. Mi proglašujemo Ludovika Kossutha i njegove ortake kod snovanja bune za izdajice kralja i domovine, i zapovjedamo, da se zasluženoj kaštigi podvergnu, i zajedno da se svi, koji ove buntovnike slušaju ili im kakogod pomažu, što strožie kazne.

Tverdo se nadamo, da će se svi pravi prijatelji domovine složiti, da će se sve oblasti i dobri gradjani svoga mertvila i nehajstva otresti, da se ponajprije uništi zloglasni savez, kog je po navodu pomenute faksie učinilo bezzakonje sa samosiljem i to na temelju laži, licemjštva i obsene; zatim pako da povrate onaj čas, kog od sve duše želimo, gdje će se moći, pokle se mir i red u zemlji povrati, odustati ovih Naših izvanrednih naredbah, bez da se poremeti javna sigurnost.

Za tu sverhu zapovjedamo svim poglavarom, zvali se kakogod, u Naših izgor napomenutih kraljevinah, da bez iznimke u svemu posluđaju sve naredbe i zapovēdi, koje će im naložiti za povratjenje mira i svladavanje bune feldmaršal knez Windischgrätz, kog smo za to izaslali i svako mu punomoćje podělili; inače neka svaki, koji bi drugčie radio, pripíše samom sebi neobhodne posljedice svoje nepokornosti.

Dato u Holomucu 6. stud. Godine Gospodnje 1848, a četernaeste Našega vladanja.

Ferdinand, s. r.

NDHS, 18. XI. 1848, br. 128

43.

[Studeni 1848, Beč]

Ban Jelačić poziva hrvatsko-slavonske graničare u Italiji da ostanu vjerni vladaru i monarhiji.

J u n a c i !

Se. Majestät unser Allergnädigster Kaiser und König haben mit dem an die Armme in Italien erlassenen Manifeste ddo. 27. Oktober d. auch einige Worte an Euch, bidere Grenzer, gerichtet, um Euch darauf aufmerksam zu machen, wie es jetzt – wo eine rebellische Partei in Ungarn kein Mittel unversucht läßt, um auch in die Armee den Geist der Empörung zu verpflanzen – mehr als je nothwendig ist, fest zu halten an der brüderlichen Eintracht, durch die sich die österreichischen Truppen aller Nationen seit je her ausgezeichnet haben, - fest zu halten an der beschwarnen Freue zu Monarch und Vaterlnad. – Es sind dieß heilige Worte, die Ihr gewiß tief in Eurer Brust bewahren werdet!

Ihr wißt wohl schon, daß mich die schrecklichen Ereignisse des 6. Oktobers zu Wien, bestimmt haben, mit der kroatisch-slavonischen Armee unter die Mauern dieser Hauptstadt zu ziehen, die wir im schönen Waffenvereine mit unsern andern Brüdern der k. k. Armee in vereinigen Tagen eingenommen haben.

Jetzt eilen wir weiter gegen Jene, die es auch in Ungarn gewagt haben, die Fahne der Empörung aufzupflanzen.

Mit Freude bin ich Euer Ban bereit, in diesem heiligen, gerechten Kampfe für mainem Kaiser und König, für die Erhaltung der Gesammt-Monarchie, für die nationale Existenz unseres Volkes mein Leben zu opfern, und so nie ich – denken alle Euere Brüder der

kroatisch-slavonischen Armee, - Alle schließen sich mit Begeisterung an mich, sie werden mich nie und nirgends verlassen, weil sie fühlen, daß sie hiemit die Sche ihres Kaisers, ihres Vaterlandes und ihrer Nationalität verlassen würden.

Auch Ihr, meine Landesleute in Italien! habt dort noch Feinde zu bekämpfen, den Thron Eures Kaisers zu beschützen.

Haltet daher so wie hier auch dort treu an Euren Fahnen, die Euch schon so oft zum Sieg geführt haben – und fest an Eurem heldenmüthigen Führer, unsern allgemein gefeierten FM. Grafen Radetzky, der Euch wie ein Vater seine Kinder liebt, der Euch auf der Bahn des Ruhmes und der Freue als ein so glänzendes Beispiel vorauleuchtet.

Seinem Rufe – nicht falschen Verlockungen folgt – es ist der Ruf Eures Kaisers, der Ruf Eureres Ban's, der Ruf der Ehre.

Dann wird nicht bloß der Dank Eures Monarchen, auch die Weltgeschichte wird es einst sagen, daß die Grenzer es waren, die sich in den Tagen der Gefahr unter Auführung ihres Banus, als eine unerschütterlich treue Nation, als die wahre Stütze des Thrones erwiesen haben.

Joseph Bar. Jellačić m/p.
Feldmarschall-Lieutenant und Ban.

HDA, ZS I., 1848/131-156

44.

20. studenoga 1848, Beč

Ban Jelačić obavještava seljaštvo da su ukinuta samo urbarska podavanja i poziva ih na poštivanje zakona.

Proglas na seljake naroda hervatsko-slavonskog.

Čujem s velikom žalostju, kako se narod u hervatskoj našoj domovini, osobito pako u zagrebačkoj varmedji, poradi gornih i činženih daćah i občinskih šumah buni, suprotstavlja, dapače silu upotrebljava, i tako velikomu zlu i neredu povod daje.

Poznajuci narod hervatski kao dobri i poslušni nevěrujem, da bi opornost ta iz njegov glave izišla; mora tu biti drugih ljudih, koji ga na zlo nagovaraju, i krivo ga savētuu (tolnaćiju), želeći u obćoj smutnji vlastitu svoju hasan i korist steći.

Da nebi narod hervatski, kojega ja srētna i zadovoljna učiniti preko svega na svētu želim, i zarad kojega ja evo pripravan stojim i život moj žertvovati (aldovat), da, rekoħ, nebi pored krivih prorokah i lažljivih savētnikah (tolnaćnikah) kakovo veće zlo terpiti moroa, hoću da čuje rēć Bana svoga, koji, akoprem daleko od domovine za kralja, narod i slobodu vojuje, ipak u duhu neprestano za nu bdije i oćčinsku brigu ima. Kad sam ja tebe, narode moj! odpertim mojim banskim listom osigurao, da su ti sve d a ć e u r b a r s k e, to jest one, koje su se od selišta urbarskog davale, za navēke odpuštene, i da si ti i potomstvo tvoje slobodno: onda sam ja mislio, da ćeš srētan i zadovoljan lēpi taj dar uživati, i u miru blagosloviti vrēme, koje ti je toliko dobra doneslo. Ja nebi bio nikad pomislio, da će se sloboda tebi podēljena onako razumēvati, kao da je tebi sad slobodno i tudje uzimati. No žalibog! došlo je do toga. Ljudi, nezadovoljni s oslobodjenjem od urbarskih teretah, zahtēvaju, pače silom uzkratjuju

gornicu, gornu desetinu, hoćeju občinske šume sebi samim prisvajati, u gospodске šume badava kermke upuštati, derva sěči, i t. d.; i akoprem im se od strani poglavarstva nauk dade, svaka sila i svojevolutstvo oštro zabranjuje i prepovęda, oni ništa manje od krive svoje misli nećędu odustati.

Svim ovim zlo uputjenim ljudim hoću još jedanput reći: da su za sva vręmena ukinute s a m o i j e d i n o u r b a r s k e d a ć e, to jest one daće, zvale se one tlaka, ili deveto, ili deseto, koje su se od urbarskog zemljišta davale, kako takodjer cerkvena desetina, od koje se ipak ona desetina, koja se duhovniku kao gorskomu gosponu dava, razlučiti imade. Daće pako od gornih ili gospodskih zemaljah, tersjah, kolosękah i t. d., koje seljaci samo uživaju, a ne kao vlastitost posęduju, i koje stranom u gornici, u gornoj desetini, u kermcih i drugih daćah, stranom u gotovom novcu stoje, da se polag naredbe deržavnog sabora herv.-slav. i na dalje davati moraju; jer nitko pravedno nemože potrebovati, da gospoština svoja zemljišta komu za badava uživati dade. I kako sam ja s jedne strani seljakom tverdu reč zadao, da ću podęljena im prava braniti, ćuvati i uzderžati, tako sam i od druge strane dužan gospoštinam njihovo ćuvati i braniti, jer Bog i pravica hoće, da bude svakomu svoje.

Slušaj dakle, narode moj! reč Bana svoga, u koga ti zaufanje imade, i koji bi prie sve muke toga svęta preterpio, nego li te u nepravdi ostavio, ili zanemario; začepi uho svoje pred svakim, koji te uz sladke reči samo zaslępiti i na zlo navesti želi. Derži se rečih moih i poglavarstva tvoga, - komu se, ako ti se štogod krivo vidi, potužiti možeš, i vęruj, da ćeš srętan i slobodan biti sa ženom, s dętcom i potomstvom svojim, doćim tebe i sve svoje najvećoj nesręći izvergavaš, kad slušaš varalice i buntovnike, koji zaslužuju, da je svezane u ruke poglavarstva predadeš; jer znadeš zapovęd moju, da se proti svima tudji imetak napadajućim prękim ili kratkim sudom postupati imade. Nadajući se od naravne tvoje dobrote, da ćeš putem poštenja i pravićnosti postupati, da nećeš nemirom i neredom sveti i teški posao Bana svoga otegotiti, već dokazati, da si vrędan slobode i sręće, koju će ti on s pomoćju božjom jednoć donęti, pozdravljam te iz svega serdca moga, i izrućam te svemogućemu Bogu.

U Beću dne 20. studenoga 1848.

Jelaćić, Ban v. r.

HDA, ZS I., 1848/68

45.

29. studenoga 1848, Zagreb

Pravila društva Slavenska Lipa na slavenskom Jugu u kojima se zalaže za austroslavistićko preuređenje Habsburškoje Monarhije, autonomiju i teritorijalnu cjelovitost slavenskih naroda, ekonomski i kulturni napredak, demokratizaciju polićčkog žvota itd.

Pravila

po nami ozdo podpisanimi ustrojenog društva «Slavjanske Lipe» u Zagrebu

I. Sverha i načela slavjanske Lipe

1. Uzdignutje, ukriepljenje i unapriedjenje narodnosti slavjanske u obće, a osobito u Austrijskoj državi, a najprije u južnim pokrajinama, svimi pravičnimi sriedstvi i svom moćju naroda slavjanskoga.

2. Uzajemnost plemenah naroda slavjanskoga, njihovo medjusobno sporazumljenje i sjedinjenje duhovno i doticajno, sriedstvom uzajamnog saobćenja i podpomaganja u dostizanju svoje sverhe, namierah i potrebah.

3. Uzpostavljanje puka u svoja naravna pervobitna politička prava u državi; da tako puk i njegovo blagostanje postane sverha države, te da dostojno udioničtvo u ravnanju države, te da dostojno udioničtvo u ravnanju države postigne, riečju: da se načelo monarhično-demokratičko u život i dielo privede.

4. Nastojanje da država austrijska postane savezna država, sastojeća iz posebno samostalnih, pokrajinsko-deržavno upravlanje posiedujućih narodah, na temelju podpune ravnopravnosti svih narodah u njoj živućih, bez obzira na stare provincialne i administrativne razdielke; t. j. da medje obću saveznu državu sastavljajućih pokrajinskih deržavah one postanu, koje narav narodah ili jezicah dosežaj opredieljuje.

5. Nabavljenje sriedstvah za postignutje duhovnog prosvietljenja, moralnog dostojanstva i materialnog blagostanja naroda našega, kao: zavedenje potrebnih učionicah i zavodah izobražavajućih, unapriedovanje poljodielstva, radinosti i trgovine.

II. Sriedstva, kojimi hoće društvo da postigne svoje sverhe.

1. Glavno sriedište u Zagrebu sa sbornicom, u kojoj će biti pisarna, čitaonica i govornica.

2. Utemeljenje čim više podružnicah.

3. Ustrojenje i umnoženje knjigarnice i štioničkih družbah.

4. Sdruženje sa svimi društvi i zavodi, koji istu sverhu imadu.

5. Društvo služiti će se za postignutje svoje sverhe organi javnosti.

6. Zavedenje što najprostranieg i najmarljivieg dopisivanja.

7. Putovanja.

8. Skupštine, vieća i dogovori.

III. Tko može postati članom društva i koje su njegove dužnosti?

Članom slavjanske lipe može postati svaki deržavljanin, kad se kod upravljajućeg Odbora naglasi, medju članove zapiše i obveže, da će dužnosti članovah točno izpunjavati. Ove pako dužnosti jesu:

1. Svaki će biti obvezan svimi pristojnimi sriedstvi k tomu pripomagati, da društvo svoje sverhe postigne.

2. Svaki član platjati će za potrebe društvene u blagajnu društvenu mesečno 20 kr. sr. (glavna skupština društva moći će taj prinesak povećati ili smanjšati)

Članom društva prestaje biti:

a) Tko sam dobrovoljno izstupi

b) Tko tri meseca zasebice prinesak neizplati

c) Ako bi se pako društvo imalo razpasti, pripasti će imetak literarni s korespondencijami narodnomu Museumu – imetak pako novčani ilirskoj Matici.

IV. Prava članovah.

Svaki član ima pravo polag dopadnosti u opredieljenje ured dolaziti u društvene sobe, svaki može u društvenih stvarih činiti predloge, svaki će biti obavijestjen o svemu, što društvo preduzumlje i imat će glas u javnih skupštinah.

V. Upraviteljstvo društva.

Društvo će si izmedju članovah odabrati Odbor, koi će opet izmedju se izabrat predsjednika zasutpnika, dva tajnika, blagajnika i potriebne članove od odsieka.

Odsiekah će biti pet, polag ustanovljenih načelah, u kojih čitava ciel društva sastoji.

Predsjednik zastupnik i tajnici primati će nove članove i rukovoditi će unutarnje društvene poslove, ostalo će nadležni odsiek upravljati.

Predsjednik ima svake godine u shodno vrieme skupštinu ureći, a ako to više članovah zaželi, i više putah.

Odbor će za sve što u imenu društva čini, odgovarati.

VI. Čime će društvo svoje troškove namirivati

1. Iz miesečnih redovnih prinesakah.

2. Iz onoga, što članovi dobrovoljno nadoplate.

3. Iz prinesakah ostalih plemenitih domoljubah.

Pravila ova nemogu se izvan glavne skupštine uništiti ili promieniti.

NSK, ZR, PZSL, R 6524/a.

Objavljeno: Tomislav Markus, «Dokumenti o 'Slavenskoj Lipi na slavenskom Jugu», Radovi Zavoda za hrvatsku povijest 28:267-268.

46.

2. prosinca 1848, Olomouc

Kralj Franjo Josip I. imenuje bana Jelačića upraviteljem Dalmacije.

Mein lieber Freiherr v. Jelačić!

Während die verbrecherische Partei, welche sich die ungesethliche Regierung der mit Kroatien unter derselben Krone vereinigten Schwesterprovinz anmaßt, mit jedem Freinde von Oesterreichs Macht und Kraft in willkommene Verbindung tritt, während ihr kein Mittel zu schändlich, um die Ruhe, den Wohlstand, das Geseth, nicht nur am eigenen Herd, sondern auch in den übrigen Erblanden zu untergraden, kämpfte Mein getreues kroatisches Grenzvolk, eingedenk der Heligkeit seiner Eide, die alte True bewahrend, mit Muth und Ausdauer für die Aufrechthaltung des innern Verbandes und der Integrität Meiner Gesamtstaaten.

Als Beweis, wie sehr Ich Ihr kräftig ehrenvolles Wirken an der Spitze dieser tapferen Nation anerkenne, übertrage Ich Ihnen noch außerdem das Civil- und Militärgouvernement Meines Königreiches Dalmatien.

Die Belebung der Anhänglichkeit dieser Provinz an die Gesamtmonarchie, so wie deren gesteigerte Wohlfahrt wird Meine Ueberzeugung bethätigen, daß Ich deren Verwaltung in vollkommen würdige Hände gelegt habe.

Ollmouc, am 2. Dezember 1848.

F r a n z J o s e p h mp.
Franz Grof Stadion mp.

AZ, 9. XII. 1848, br. 141

47.

10. prosinca 1848, Beč

Ban Jelačić obavještava stanovnike Dalmacije o svom imenovanju za guvernera.

Nj. Veličanstvo naš namilostivniji car i kralj FRANJO JOSIP I. blagoizvolio me je naimenovati civilnim i vojničkim gubernatorom Dalmacije.

S radostju pozdravljam Vas, moji mili i slavni Dalmatini. S veseljem vidim u sebi ponovljenu onu svezu narodnoga bratinstva, koja će kadra biti putem ustavne slobode sjedinjenom brigom obezbjediti najvažnije polze sviuh udovah jednog plemena.

Vi ćete u meni naći branitelja Vaših pravah i Vašega blagostanja, no i odvažnog progonitelja svake zlobne namjere, koja bi htela mir i sreću Vaše domovine poremetiti, ili podijeljenu od Našeg milostivnog cara i kralja ustavnu slobodu upropastiti.

U slozi sa zastupnicima naroda nastojat ću o tom, da se Vaše želje poradi narodnosti i vjere izpune po ustavnom načelu jednakosti; isto tako pobrinut ću se, da se doskoči Vašim potrebama, što se tiče nauka, gospodarstva i trgovine.

Ja se nadam, da će mi poći za rukom, naredbama ustavnim putem satvorenim i malo po malo uvedenim ljepši i sretniji vijek pribaviti Vašoj domovini. – U tom se uzdajem u viernu i razboritu pomoć svijuh dobromislećih, čestitih domorodacah, naročito pako slobodno izabranih zastupnikah obćinah i cijelog ostalog naroda.

Ja sam više godinah živio medju Vama, ja vas poznam, cijenim i ljubim, i za veliku smatram sreću, ako mogu pospješiti Vaše blago sa svim požrtvovanjem.

Kako mi dopusti sadašnji moj važni posao, nadam se, da ću moći medju Vas doći, te Vaše želje saslušati, pa će mi biti neizmerna radost, ako uzmognem ove, koliko bude u mojih silah i mom uticaju, - izpuniti.

Medjutim primite moj prijazni i bratinski pozdav, kog Vam šaljem iz punog srca.

U Beču dana 10. Prosinca (Dec.) 1848.

Jellačić s. r.
F. M. L., ban i gubernator.

NSK, ZR, ZL, BJ R VIIIa B-2

48.

31. prosinca 1848, Zagreb

Predstavka Banskog vijeća upućena kralju protiv nastojanja Njemačke skupštine u Frankfurtu da se austrijske pokrajine priključe Njemačkom Savezu.

Vaše Veličanstvo!

Državni njeački sabor u Frankobrodu u §§ 2. i 3. izrekao je glede državne ustavne osnove kao načelo, da se nijedna stran njeačke države, sa ne njeačkim pokrajinami u jedno državno tjeo spojiti nesmije, i ako bi koja pokrajina sa drugom ne njeačkom jednog istog vladara pripoznavala, da se razmjerje izmedju ovima dvima pokrajinama polag načelah, na kojih se osobno sjedinjenje osniva, urediti ima.

Usljed namjere gore spomenute skupštine frankobrodske, da se austrijske nejeačke pokrajine njeačkom državnom savezu priklopiti imaju, prestao bi medju njima i drugim pokrajinami, koje savezu š njima dosada austrijsku carevinu, austrijsku ukupnu monarchiu sačinjahu, svaki drugi savez, osim onoga da se sve krune dotičnih kraljevinah i pokrajinah ove monarchie na jednoj istoj posvetjenoj glavi ujedine.

Vašem Veličanstvu uvjek verno privržene kraljevine Hrvatska, Dalmacija i Slavonija bi uspěh onih zaključakah, koje im izklučjenjem iz jur više stolětjah obstojećeg saveza izmedju njima i drugim pokrajinama austrijske ukupne monarchie pręte bez srkbi i mučke očekivale jer odredjenje i vlast njeačkog sabora kao takovu nepriznau, da ovaj nad budućom sudbinom i nad narodnim pravom svezak kraljevinah ovih samovlastno odlučuje; nu, buduć ova skupština u crkvi sv. Pavla a osobito više njezinah austrijskih sučlanovah u tom predmetu tako podstupaše, da se misliti može, da će se u toj gorljivosti i nastojanju za ustanoviti jednu veliku i moćnu Njeačku dužnosti i prava ona, koja ne njeačkim pokrajinam iz njihovog sa njeačkim državami po pravu narodu pripala jesu, lahko mimoići moći, nemogu kraljevine ove bez svake skrbi biti.

U onih u uvodu napomenutih zaključkih njeačkog državnog sabora uviedjavaju ove kraljevine glede austrijske ukupne države takove posljedice, takav pojam o pragmatičkoj sanctii, kakav jur prije kod jedne magjarske stranke obstojaše, kojih svrha biaše razdrobljenje i razpadnutje monarchie, čemu ipak sa svom silom suprotstaviti se ove kraljevine za najsvetiju svoju dužnost smatrahu.

Ove kraljevine neuviedjaju da bi od potrebe bilo, da se radi učvrštjenja i osiguranja političkog s obstanstva Austrije ova s izvanjskimi njeačkim surodnici u smislu više napomenutih zaključakah ove državne skupština stopiti mora, neuviedjaju potrebu da bi onaj vez medjusbone u vręmenu mira kao i u vręmenu rata uzajemne podpore, kojim pragmatička sanktia sve narode svih jezikanh spojuje, razriešiti, i na męsto ovoga jedino na ono načelo, na kojim se osobno sjedinjenje osniva, ograničiti se morao, u kojem i dosada uz obstanje realnog saveza nitko dvojjio nije. Niti povęstnica prošastnosti niti sadašni dogodjaji nepotrebuju ovakovih uredbah, već onoga više potvrđuju, da je monarchia vazda i u svako vręme sama u sebi u sudęlovanju svojih njeačkih i ne njeačkih pokrajinah u tvrdoj vęri i privrženosti svih ovih raznih narodah k carskoj kući u ponosnom domorodnom čuvstvu baš kroz užji savez njihovih ranovrstnih živaljah za sačiniti uzmožnu vlast Europe dosta odvažnosti i dosta sile našla, i da je vazda svojim izvajnskiim neprijateljem kao i unutarnjim po emissarih pokuplenim prevratnim strankami dobrim uspěhom suprotstaviti se i nje uništiti kadra bila.

Osvędočenje o dobrom pravu probudjuje uzdanje u samog sebe, pouzdanje u sebe pobudi srčanost, a ova je dvovrstna moć, samo onaj, koi u sebi zdvoji, traži od drugud obranu i podporu. Tako daleko, hvala budi providnosti božanskoj! nije jošte naša carevina prispela. Ona ljubi mir i tręba ga za organičko svoje razvitje; nu i zajedno najsigurnije imade poručanstvo svog obstanaka u slobodah, kojimi njezine narode najbolji Vladar nadari, u ravnopravnosti svih narodnostih i znati će lępe ove stečevine braniti, bez da bi za one dobrotvorne usluge u crkvi sv. Pavla, učinjene, prositi morala: ako je pako u interessessu njeačkog državnog sabora za ojačiti sřednu snagu svoju, s kojoj velikom vlašćjom u savez stupiti, onda polag narave ovakovog razmjerja nepripada njemu pravo uvęte ovakovog saveza

jednostrano i obvezujuć stavljati, već ovakovi bi se imali po državnom ugovoru ustanoviti, kod kojeg i upliv posredno i neposredno tičućih se pokrajinah polag načelah narodnih prava mimoći se nesmiju.

Ovo je Vaše Veličanstvo! uvaženje i misao, ka kojoj su pomenuti zaključci državnog sabora u Frankobrodu kraljevinam Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji povod dali. Sa starim običajnim sinovnim strahopočitanjem nu i s najpouzdanijom izkrenostju, koja se vjernom narodu pristoji, usudjuju se one Vašem Veličanstvu odprto izpovēditi, da takovo nēmačkog sabora za probuditi i okrēpiti sympatiu njihovu prama Nēmačkoj posve nesposobne vide, dapače, da ona rečenog sabora nepriklonost na prijateljno sdruženje s dosadanjom monarkiom austrijskom, ono zahtēvanje da ne nēmačke države od bratinskog onog po zakonu i navadi posvetjena saveza odstupe, žalostnoj ovoj sumnji povod davaju, da vrēdni narod nēmački ali bolje da njegovi u Frankobrodu zastupnici nespominu se više tolikih žrtvovanjah, junačkih onih naporah s-skojimi su sinovi ovih ne nēmačkih državah u vjernom sa suvojničkom bratjom nēmačkom savezu, za otresti onaj sramotni i ugnjetavajući tudjg gospodstva jaram, pod kojim Nēmačka kroz godine stenjaše, nēmačkoj bratji svojoj vazda vērno u pomoć pritekli.

Nu ako bi i tu sabora nēmačkog zaboravnost bezbrižno mimoišli, to ipak učiniti nemožemo glede onog nēmačkih poslanikah zahtēvanja, da naime savez naš s Austriom polag načelah osobnog sjedinjenja osnovati i uređivati se ima. Mi uslied onih početkom tekuće godine pred cēlim svētom odprto izrečenih načelah, uslied postupanja, koje od strane istih pokrajinah nēmačkih s ovima načeli vazda u suglasju biaše, upirajuć se obečanu nam narodnosti naše samostlanost, svečano protestiramo proti namēnjenom po nēmačkom Saboru pokrajinah naših od ukupne monarchie razciepljenju. Mi smo bo za cēlokupnost njezinu na bojištu Italie, mi u Ugarskoj i pod zidinami padšeg kroz factie u stanje podpune bezzakornosti glavnog i stolnog grada Beča našu krv prolēvali, život naš uložili, tako smo mi činom dokazali, da mi naložene nam po pragmatičkoj sanctii dužnosti, za koje utemeljiteljni one cēlokupne države austrijske dokumenat svim svojim narodom poručanstvo daje, podpuno i neoprovrživo pravo imademo zahtēvati, da se nēmački carevine austrijske predēli onoga glede nas vērolomja sasvim okane, po kojim bi on jednostrano se od nas odruživši polag želje frankobrodskog sabora novi s Nēmačkom savez, u kom mi za naše materialno i duševno dobro veoma slabo poručanstvo bi imali, sklopiti, te tako saveznu bratju svoju, kroz stolēlja sve srēće i nepogodah svojih vērne dionike na drugu stazu i srēdstva za učvrstiti unutarnje blagostanje svoje, i samosalnost svoju prama izvajnskim neprijateljem obezbēditi, nagoniti namēravali.

Time se usudjujemo preponizmo moliti da bi Vaše Veličanstvo u slučaju daljnog predmeta ovog pretrisivanja na naše po ovih kraljevinah ponizno razložena i u sanctii pragmatičkoj nama osigurana prava kao i na shodne naredbe na sačuvanje ovih našh nedvojbenih prava obzir uzeti blagoizvolilo.

U ostalim najvišjoj cesarskoj kraljevskoj milosti se izručajući ostajemo u najdubljoj pokornosti Vašeg Veličanstva najvērniiji podložnici.

Mirko Lentulaj m. p. Namēstnik Banski
U Zagrebu 31. prosinca 1848.

NSK, ZR, ZL, ABV, R 6587/3

Memorandum Banskog vijeća kralju o odnosu Trojedne kraljevine prema Austriji. Bansko vijeće izražava spremnost da Hrvatska stupi u konfederalni odnos s austrijskim pokrajinama ako se sankcioniraju saborski zaključci Hrvatskog sabora iz 1848. o autonomiji Trojedne kraljevine i njezinom savezu sa Srpskom vojvodinom.

Memorandum
über die staatsrechtlichen Beziehungen der
ungarischen Kronländer zu Oesterreich.

Es ist Thatsache, daß vor den Märztagen die zur ungarischen Kroen gehörigen Länder ein durch seine besondere Gesetzgebung und Administration von den übrigen erbländischen Theilen des österreichischen Kaiserstaates völlig beschiedener Staatskomplex waren, dessen Einheit mit den Erblanden auf Grundlage der pragmatischen Sanktion durch ein gemeinschaftliches Staatsoberhaupt vermittelt wurde, welches ob Mangel verantwortlicher Ministerien auf beiden Seiten eine einheitliche Executivgewalt in sich faßte.

Es ist Thatsache, daß die pragmatische Sanktion der Ausgangspunkt des neueren positiven österreichisch-ungarischen Staatsrechtes ist, nachdem in dieser Urkunde ausdrücklich bestimmt wird, daß die deutschen sowohl als ungarischen Erbländer ungetheilt, untrennbar, und gemeinschaftlich regiert und verwaltet werden sollen, und diese Urkunde von allen Völkern der österreichischen Monarchie und namentlich auch von dem Königreiche Ungarn angenommen worden ist, welches daher mit Rücksicht auf die besondere Gesetzgebung und Administration zu den österreichischen Erblanden, im Verhältniß einer wirklichen Konföderation steht.

Die Königreiche Kroatien und Slavonien haben die pragmatische Sanktion an ihrem selbstständigen Landtage am 9. März 1712 ohne Dazwischenkunft des ungarischen Landtages, und zwar um einige Jahre her als Ungarn und früher als irgend eine andere Nation des Kaiserstaates unmittelbar, angenommen und unterschrieben.

Diese Königreiche, die eben so wie Ungarn ihren eigenen vom ung. unabhängigen Landtag, ihr von der ung. Statthalterei unabhängiges Landeskonsilium und ihren vom Palatin unabhängigen Ban hatten, stehen daher ebenfalls zu den österreichischen Erblanden im Verhältniß einer wirklichen Konföderation, dem Königreiche Ungarn koordinirt.

Wenn also die Königreiche Kroatien und Slavonien seit Koloman dem ersten gemeinschaftlichen König dieser Königreiche und Ungarns, bis auf den heutigen Tag einen von der ungarischen Legislatur unabhängigen Landtag haben, der die Beschlüsse des ersteren nur in so fern sie dem Willen der kroatisch-slavonischen Nation entsprechen, annehmen, widrigens verwerfen kann, - wenn der Ban dieser Königreiche als oberster Landeschef unmittelbar dem Könige von Ungarn, Kroatien und Slavonien mit Ungarn nichts anderes als eine bloße Personalunion unter einem gemeinschaftlichen König, so wie sie noch zu Zeiten Kolomans war.

Alles übrige, was diese Königreiche von ihrer Autonomie in der Administration verloren, oder in so fern sie in ihrer selbstständigen Legislatur beirrt wurden, das ist mit Rücksicht auf die Bestimmungen der pragmatischen Sanktion nichts anderes, als Uebergriffe der ungarischen Politik, welche diese Personalunion zu einer wirklichen Centralisation oder mindestens zu einer zu einer faktischen Konföderation auszubeuten suchte.

Diese historischen und rechtlichen Grundlagen des Verhältnisses zwischen diesen Ländern mit Ungarn und Oesterreich sind seit den Märztagen durchaus nicht verückt, im Gegentheil durch das Benehmen Ungarns auf ihre ursprüngliche Bedeutung zurückgeführt worden.

Ungarn hat durch dessen auf den Ruin der österreichischen Monarchie abzielende Politik sich von dieser förmlich isolirt, und dadurch daß es durch die Concession eines besonderen,

lediglich dem ungarischen Landtage verantwortlichen Ministeriums die frühere einheitliche, in der Person des Staatsoberhauptes vereinigte Executivgewalt des Gesamtstaates in zwei gegenseitig unabhängige Staatsgewalten, das österreichische und ungarische Ministerium zu theilen mußte, die wirkliche durch die pragmatische Sanktion garantierte österreichisch-ungarische Konföderation seinerseits aufgehoben und auf das Verhältniß der bloßen Personalunion reduziert.

Die Königreiche Kroatien und Slavonien haben sich dagegen von dem ungarischen Sonderbunde, welchem sie in Absicht einer Centralisation mit demselben zugezählt wurden, freiwillig losgesagt, und die Absichten Ungarns sie auch zu diesem Sonderbunde zu nöthigen, mit Gewalt der Waffen zurückgewiesen.

Die Königreiche Kroatien und Slavonien sind also auf ihrer ursprünglichen staatsrechtlichen Basis, der Personalunion mit Ungarn und der staatsrechtlichen Konföderation mit Oesterreich, stehen geblieben, während Ungarn die pragmatische Sanktion und dadurch die mit den österreichischen Erblanden eingegangene Konföderation verletzend, das Feld der gewaltsamen Revolution betrat, um seine gänzliche Unabhängigkeit vom österreichischen Kaiserstaate zu erkämpfen.

Kroatien und Slavonien sind daher auch jedes scheinbaren Konföderationsverhältnisses mit Ungarn durch dessen gewaltsame Losreißung entbunden und stehen als freie Staaten selbst ohne dem Medium der ungarisch-österreichischen Konföderation, die sie nun, an der pragmatischen Sanktion treu festhaltend, erneuern wollen, staatsrechtlich mit Oesterreich verbunden.

Das von den Königreichen Kroatien und Slavonien angestrebte Konföderationsverhältniß ist somit keine neue Concession, sondern nur das bisherige mittelbare legale und staatsrechtliche Verhältniß derselben zu Oesterreich, modificirt durch die gewaltsame Losreißung Ungarns aus der österreichisch-ungarischen Konföderation, welches nun durch Waffengewalt der übrigen Theilnehmer am österreichischen Staatenbunde in sein Abhängigkeitsverhältniß zu dem Letztern gebracht werden muß.

Es kann somit kein Gegenstand der Frage sein, ob die Königreiche Kroatien und Slavonien ein Recht haben, eine freie Konföderation mit den österreichischen Erblanden anzustreben, oder ob sie einer unbedingten Centralisation mit demselben staatsrechtlich unterliegen, denn sie behalten nur ihren rechtmäßigen Antheil an staatsrechtlicher Berechtigung als ungeschmälertes Eigenthum.

Ja sie machen durch den Antrag der bis jetzt nicht bestandenen unbedingten Centralisirung der Finanz-, Kriegs- und Handelsangelegenheiten unter einem Central-Reichsministerium der österreichischen Kaiserkrone sehr wichtige Zugeständnisse, indem sie den positiven Rechtsboden verlassend derselben in ihrem schwierigen Werke der Widergeburt des Gesamtstaates echt patriotisch entgegenkommen, da die Krone offenbar auch ihrerseits den Boden der Legalität verlassen muß, um das große Werk im Geiste der Zeit zu vollenden.

Was im übrigen die serbische Wojwodschafft betrifft, so ist ihr nur ihr altes Recht restituirt worden. Sie hat so gut als Kroatien und Slavonien dem ungarischen Sonderbunde nicht beitreten wollen, sie hat sich nicht von Ungarn, sondern dieses von ihr losgerissen, und nur durch Waffengewalt konnte es ihr gelingen, sich auf dem legalen Boden der ursprünglichen Konföderation mit Oesterreich als ein Theil Ungarns zu erhalten. Sie hat daher ebenfalls das Recht, ihrerseits dasselbe Konföderations-verhältniß im Wege der kroatisch-slavonisch-serbischen Konföderation mit Oesterreich zu behaupten, das sie im Wege der ungarisch-österreichischen Konföderation als Theil des Ganzen eingenommen hatte.

Auf dieser staatsrechtlichen Basis stehen die Königreiche Kroatien und Slavonien so wie die serbischen Wojwodschafft, wenn sie mit den Erbländern in nähere Beziehungen treten wollen.

Sie unterhandeln mit den Letztern als freie, dem Königreiche Ungarn koordinirte, nur durch die Personalunion unter der ungarischen Krone vereinigte, auf ihrem leglen Rechtsboden stehende Nationalstaatsgebiete, die eben weil sie freiwillig im gefährlichsten Augenblicke Oesterreichs dem magyarischen Sonderbunde entsagt haben, - einer Unterordnung unter das ungarische Staatsprinzip nicht unterliegen, indem das konstitutionelle Prinzip der Gleichberechtigung aller Nationalitäten in Oesterreich ebenfalls zum Prinzip erhoben werden ist, und eine neue Konstituierung des Gesamtstaates, der einen einzigen gemeinsamen Zweck hat, auf Grundlage der vollkommen nationalen und staatsbürgerlichen Freiheit und Gleichberechtigung eine nabwesbare mit der Existenz des Kaiserstaates innigst verknüpfte Forderung der Zeit erscheint, welcher die nichtmagyarischen Nationen der Krone Ungarns freiwillig entgegenkommen, da sie im neuen österreichischen Staate für die Folge keine Privilegien haben, ihr Anrecht auf eine unabhängige nationale Selbstverwaltung und Legislatur aber unter den Bedingungen einer kräftigen Centralgewalt, nicht nur für sich nicht aufgeben wollen, sondern solches für alle übrigen Nationalitäten des künftigen föderativen Kaiserstaates in Anspruch nehmen, wodurch sich für alle Völkerstämme des Kaiserstaates das Verhältniß der wirklichen Konföderation unter einem gemeinschaftlichen Staatsoberhaupte ergibt.

Die Vertreter der Königreiche Kroatien und Slavonien, dann jene der serbischen Wojwodschafft interveniren daher am allgemeinen konstituierenden Reichstage in zweierlei Absichten:

1) als Vertreter freier in staatsrechtlicher Beziehung nur an die pragmatische Sanktion gebundener Staaten, welche ihr früheres mittelbares Konföderationsverhältniß mit Oesterreich nun unmittelbar unter den Bedingungen nationaler Unabhängigkeit, in so fern solche eine kräftige Centralregierung zulässig macht, dann unter der ausdrücklichen Bedingung, daß kein Theil der österreichischen Erblände irgend einem Sonderbunde ausserhalb der Staatsgrenzen des österreichischen Kaiserthums angehöre, daher die österreichische Deputirten von Frankfurt abberufen, und selbst die österreichische Bundesakte von 1815 aufgehoben werde, - erneuern wollen;

2) als freie, durch eine gegenseitige Konföderation einen gemeinsamen Staatszweck verfolgende österreichische Staatsbürger, welche in Bezug auf die Abfassung der Constitution, dann alle auswärtigen Kriegs-, Finanz- und Handelsangelegenheiten mit den übrigen Provinzen ein untheilbares gleichmäßig vertretenes Ganzes bilden und in dieser Hinsicht nur den Beschlüssen der Majorität des von allen Völkern der konstitutionellen Monarchie zu beschickenden Reichstages sich zu fügen haben.

Indem wir durch das Vorstehende den rechtlichen Standpunkt zur Betrachtung unserer Beziehungen zum Gesamtstaat auszumitteln bemüht waren, wollen wir nun ferner untersuchen, ob unsere Vertretung am allgemein konstituierenden österreichischen Reichstage nothwendig und rätlich sei?

Wir haben durch die Annahme der pragmatischen Sanktion die einheitliche Regierung der ganzen österreichischen Monarchie unter einem gemeinsamen Staatsoberhaupte aus dem Hause Habsburg-Lothringen als die unsere anerkannt. Wir haben gegen Dualismus der Regierung laut Art. XI. 1848 protestirt, und aus Anlaß dessen sogar das Schwert ergriffen, um die Einheit und Integrität des Kaiserstaates herbeizuführen.

Wir haben also offenbar mit allen Völkern des Gesamtstaates einen einzigen jeen Sonderbund irgend eines Theiles mit einer auswärtigen Macht im konstitutionellen Staate absolut ausschließenden gemeinsamen Staatszweck, der nur durch eine gemeinschaftliche Centralgesetzgebung und eine einheitliche Centralregierung unter einem und demselben Staatsoberhaupte unbeschadet unserer zur Centralisation nicht unbedingt nöthigen inneren Selbstständigkeit in Administration und Legislatur - realisirt werden kann.

Den konstituierenden österreichischen Reichstag nicht beschicken, hieße daher so viel, als die Einheit des Staatszweckes negiren oder sich der konstitutionellen Berechtigung an der gemeinsamen Centrallegislatur begeben, wogegen die unbedingte Beschickung des Reichstages nichts anderes wäre, als das bereits staatsrechtlich bestehende Föderativverhältniß unsererseits aufgeben und das Schicksal unserer Nation den Fluktuationen der Majorität des Reichstages, daher allen möglichen Zufällen preisgeben.

Wir müssen also unsere Vertreter nothwendigerweise jedoch nur unter obigen zwei Bedingungen an den österreichischen Reichstag senden, damit sie daselbst vorerst das unmittelbare Föderativverhältniß unserer Nation zum Gesamtstaate festsetzen, in welcher Beziehung vorerst nur eine geringe Anzahl Ablegaten aus unserem Nationallandtage mit genauer Instruktion im Sinne der durch den Art. XI. 1848 aufgestellten Prinzipien nach Kremsier abzusenden wäre, wo sie mit einem Auschuß des Reichstages und dem Ministerium über die Prinzipien der Konföderation sich einvernehmen, sonach eine förmliche Bundesakte, deren Abfassung für alle Nationalitäten des Kaiserstaates nothwendig ercheint, aufzunehmen hätten.

Wenn sonach durch diese Bundesakte die Art der Konföderation näher bestimmt, unsere nationale Unabhängigkeit, Selbstverwaltung und Legislatur unter den hothwendigsten Beschränkungen durch die Centralisirung der auswärtigen Kriegs-, Finanz- und Handelsangelegenheiten garantirt ist und von Sr. Majestät dem konstitutionellen Kaiser bestätigt wird, was wir für alle übrigen Nationalitäten des Kaiserstaates erwarten, - so ist es an der Zeit, unsererseits an der Abfassung der Konstitutionsakte für den ganzen Kaiserstaat in Bezug auf die staatsbürgerlichen Berechtigungen der gesammten Mitglieder des Staatsverbandes, im Verein und im gleichen Verhältniß mit den übrigen Völkern des Gesamtstaates theilzunehmen.

Solange die Unterhandlungen in ersterer Beziehung dauern, könnte die Ausschreibung der Wahlen nach dem Verhältniß Eines Deputirten auf 50 Tausend Seelen bei Sr. Majestät angesucht und vorgenommen werden.

Dieses sind Gründe, die wir den Männern jener antdiluvianischen Legalität besonders ans Herz legen, die für jeden Schritt, den der Zeitgeist auf dem Felde der bewegten Gegenwart macht, einen trockenen Paragraph haben wollen.

Wir appelliren aber abgesehen davon, daß wir auch den Schild des positiven historischen Rechtes für uns haben, an die Träger der gesunden natürlichen lebensfrischen Politik des neuen österreichischen Kabinetts, an die Einsicht, Weisheit und Gerechtigkeitsliebe der Ministeriums Schearzenberg, und erwarten, daß dieses Ministeriums Schwarzenberg, und erwarten, daß dieses Ministerium, das sich an die Spitze der großen Bewegung stellen zu wollen erklärt, den großen Neubau des verjüngsten Oesterreich nur auf dem allein sichern Grunde des natürlichen Völkerrechts bauen werde; denn dann nur bleibt es das Ministerium der Majorität in und ausser der Kammer; die Adler Oesterreichs scweben hoch über den Wolken eines trüben Horizontes, die zu einem gemeinsamen Staatszweck auf Grundlage der Gerechtigkeit vereinten freien Nationen entfalten alle ihre Kräfte und lachen allen Feinden ihres schönen großen Gesamtwaterlandes Hohn!*

AZ, 2. I. 1849, br. 1

Objavljeno: Stjepan Pejaković, Aktenstücke zur Geschichte des croatisch-slavonischen Landtages und der nationalen Bewegung vom Jahre 1848, Wien 1861, XXV/148-153; Petar Korunić, Hrvatski nacionalni i politički program 1848/49. godine. Prilog poznavanju porijekla hrvatske nacije i države Hrvatske, u: Povijesni prilozi 11, Zagreb 1992, 244-249.

50.

4. siječnja 1849, Zagreb

Banski namjesnik Mirko Lentulaj moli kralja da zaštiti načelo narodne ravnopravnosti u Habsburškoj Monarhiji.

Vaše Veličanstvo!

U sadanjem věku, gdje se za sveto pravo slobodu najme i ravnopravnost narodnosti svi izobraženi narodi podigoše, i gdje ove perve blagodati čovčje već u činu procvitaju, i narod hervatsko-slavonski, koj krčpkom svom mišicom i junačkimi persi već od daljnjih věkovah prestol Vašeg Veličanstva vėrno podupira i štiti, te za rečene blagodati posljednju kap kervi žertvovati uvėk pripravan je, i sada dušmane prestola i tih blagodatih krčpko obara, za pravom slobodom i ravnopravnostju teži iz sve duše, iz sve moći.

Zato u ime naroda trojedne kraljevine herv. slav. dalmatinske podnašam Vašem Veličanstvu pokornu molbu, da rečenih blagodatih u čelovitom smislu uživanje narodu trojedne kraljevine dozvoliti, i uslėd toga niti ikakovo pervenstvo nijednom jeziku pod drugim nedopusti namilostivije blagoizvoli.

Čime narod, koj vėrnost presotlu i u ovome hipu činom bėlodano potvrđjuje, za sveta prava, koja u blaženom sadanjem věku procvitaju, dobroga kralja svoga moli, zadovoljenju prošnje svoje iz sve duše nadajući se, - jednaku vėrnost prestolu Vašeg Veličanstva za sve věkove svetačno obećaje.

Ovu molbu tako izraženu uz isto zahtėvanje oblastih trojedne kraljevine podnašam, i ostajemu podaničkoj smirenosti
Vašeg Veličanstva uvėk vėran
U Zag[rebu] 4. Sečnja 1849, podanik

Mirko Lentulaj
banski namėšnik

HDA, BV, UO, kut. IV., 1849/br. 7

51.

9. siječnja 1849, Zagreb

Banski namjesnik Mirko Lentulaj obavještava stanovnike Međimurja da su dio Hrvatske i da se trebaju obraćati hrvatskim državnim organima.

Svim stanovnikom mejdumurskim.

Draga bratjo!

Vi ste u najnovie burno vrėme preterpili mnogo, ar niste znali kamo da se pridružite, jedali k gospodaru vašemu magjarskomu od tudje kervi, ili pako k jednorodnomu bratu i susėdu vašemu horvatskomu. – Niste znali ni to: kamo da se obrnete sa željami i tužbami Vašimi, jedali u daleki Sala Egereg ili u bližnji priateljski vam Varašdin.

Sada je došla ona srećna doba kad vam ja u ime svetloga bana i trojedne kraljevine horvatske javiti mogu, da vi nikamo više nepadate, nego samo kraljevstvu horvatskomu, i to k onomu slavnomu kraljevstvu, kojemu su negda spadali dēdi i pradēdi vaši, živeći u sjedinjenju s bratjom svojom najsrećnia vřemena.

Bratjo! Vas neveže s horvatskim narodom samo jedna i ista vęra pod istim verhovnim duhovnim pastiorom; jedan i isti jezik, jedan i isti naćin življenja; nego Vas veže s Horvatskom i duhovno prosvetljenje vaše, tergovina vaša, sloboda vaša i sva buduća sreća vaša.

Samo kroz Horvatsku bude Vaš jezik preštiman u cerkvi, u školi, u sudu, u govoru, u pismu, u hižah i izvan hižah Vaših. Samo kroz Horvatsku odpert Vam bude put do morja ovoga najvećega vrelga svega bogatstva. – Samo kroz Horvatsku budu ćuvane starinske i nedužne šege i navade Vaše, te novo zadobljene pravice i slobostine Vaše. – Ćuvano bude jednom rećju sve, što bi Vam bio zaterl krivićni Vaš magjarski gospodar, da ga nije jaka i junaćka ruka Kralja i Bana našega stigla pod Budimom i Peštom, gde je za uvek zaterta prevašanja moć i sila njegova.

Zato kad Vam evo s veseljem javljam, da je prestalo gospodstvo magjarsko nad Vami i da se za uvek sjeidniti imate s bratinskom zemljom horvatskom, nalažem zajedno svaomu i slednjemu izmedju Vas pod oštorm kaštigom, da se u svemu i u svaćemu od ovoga dana poćemši na nikoga drugoga obratiti nema nego jedino na slavnu varmedju varašdinsku i na poglavare po njoj postavljene koji će neposredno upravljati s Vama; u većih pak ostvarih ostaje slobodno Vama kao i ostalim stanovnikom Horvatske i Slavonie priteći se k verhovnomu deržavnomu sudišću, koje pod imenom banskoga veća u Zagrebu stoluje, kao što i na samoga svetloga Bana trojedne kraljevine Dalmacie, Horvatske i Slavonie.

Dano u Zagrebu 9. Sećnja 1849.

Mirko Lentulay
namestnik banski.

HDA, BP, kut. CLII., 1849/br. 28b

52.

Sijećanj 1849, Zagreb

Odbor Hrvatskog sabora iznosi zakonsku osnovu o uređenju županijskih organa u Hrvatskoj i Slavoniji.

Uredjenje županiah

Sabor trojedne kraljevine povęrio je odboru ćlankom 15:1848 izaslatomu uredjenje županiah.

Uvidivši teškoću zadaće, da ju polag mogućnosti odbor rešiti uzmogne, u postupanju povęrenog sebi posla prie svega na to je pozornost obratio, da si do sad u županiah obstojećii sistem jasno predoći, - zatim da motrećii i pretresajućii sve okolnosti, u ojih se nalaze trojedne kraljevine, naznaćii i opredęli ono, što je tećajem vřemena samo po sebi staro, dakle s toga već tako slabo postalo, da se i u buduće nikako uzderžati nemože, - potom da zabacivši ono, što ni duhu vřemena niti sadanjim potreboćam neodgovara, na męsto toga potrebite popravke uvede, te najposlę da o tome, kako bi valjalo shodne popravke urediti, i oživotvoriti, svoje razlozima poduperto mnęnje izrazi.

Ustavni život okretao se je do sada polag mněnja mnogih publicistah u okrugu županiah. One biahu jedino jamstvo slobode. Županie su zakonotvorstvu time pravac davale, što im je pripadalo pravo poklisare izabirati, i na zakonotvorni sabor s naputkom pošiljati.

Nu ono, što se je uslěd europejskog uzdermanja i kod inih deržavah dogodilo, dirnu silnom moćju i u deržavu trojedne kraljevine, te je ovo pervobitnu sliku županiah ne samo omalilo, već i na toliko preobrazilo, da je odnošenje županiah prama zakonotvorstvu sa svim izčeznulo, počem je prie samo županiam, kao političkim korporaciam izključivo pripadajuće pravo izabiranja poklisarah na sabor i na čitavi narod protegnuto, i dočim je prie svaka županija pošiljala samo dva poklisara na sabor, opreděljen je zajedno uvedenim zastupničtvom naroda i broj onih, kojim je poděljeno pravo izabirati zastupnike, i tako isti naputak postao je u slěd ove proměne suvišan.

Svaka župania vlastita je pokrajina, imajuća svoj magistrat, koji svimi na korist županie směrajućimi, a osobito u područje juridično, gradjansko i ekonomično spadajućimi poslovi upravlja.

Glava županie jest veliki župan; kralj ga imenuje, i on, ako se sam neodreće časti, zaderžava ju do smerti. Župania varaždinska dobiva za verhovne župane jednog iz obitelji grofovah Erdödy.

Onaj, koji za vrěme županiom upravlja, zove se upraviteljem časti velikog župana.

Ovim u časti najbliži jesu podžupani, izmedju ovih prvi se urednim a drugi naměstnim zove. Ovi su u izbivanju velikog župana ili upravitelja u spravištih predsjednici, te bidju nad tim, da se uredno poslovi pretresivaju, i shodne odluke sačine. – Ovim je preko toga po zakonu i izveršivanje sudaček vlasti poděljeno.

Osim ovih ima i bilěžnikah, koji moraju kraljevske naredbe (mandata) i zaključke spravištah u protokoll staviti i izdati.

Imade i velikih sudacah predstavljenih jednj česti županiah; njihovo je područje: upravljanje političkih i ekonomičkih poslovah u kotaru, kome su predstavljeni, i verhu oga jošte sudačka vlast. Ovim su pridruženi prisežnici, koji su obvezani u dotičnih okružjih službu izveršivati, te se nazivaju okružnimi sudci i prisežnici. Svaka župania imade ujedno urednog fiškala i više podfiškalah, kojih dužnost jest, na to paziti, da pripadajuća prava županii neoskvernjena ostanu.

Danak potrebovati, u občinsku ga kassu – (publikum aerarium) metati, dužnost je pėneznikah.

Jedna čest danka obratja se na domaće potrebštine; a druga ide u ratnu kassu. Ovi o tom, što su primili i izdali, dužni su račune dati stranom županii, stranom pako komissariatu, kome su podverženi.

Napokon ovim su u pomoć takodjer i prisědnici sudbenoga stola, koji se upotrěbljavaju kad se kod sudišta sudbenog stola civilne ili karne parnice pretresivaju.

Ovim se dakle polag običaja izveršivanje sudačke vlasti u županiah poděljuje. Broj ovih nije opreděljen, nu častnici županiah za vrěme od tri godine vlast dobivaju; nakon tri godine veliki župan derži obnovu, te tako biva novi opet izbor službu kod županie tražećih častnikah.

Već se iz toga, što je ovdě u kratko navedeno, očito uviděti može, da je sudačka vlat kod županiah sasvim sjedinjena i sklopljena sa upravljajućom vlastju političkom. U tom dakle obziru povelala se je rěč: valja li taj sistem i u buduće uzderžati, ili pako jednu vlast od druge sasvim razdružiti?

U konstitucionalnoj deržavi, gđe je načelo jednakosti pred zakonom, dakle i pred sudištem, već očito izrečeno, te obćenitost javnih teretah uvedena, glavna je potreboća za uzderžanje zakonite slobodnosti i sěgurnosti osobah i imetka, da se tako civilnom kao i karnom pravosudju takvi pravac dade, koi će kadar biti to proizvesti: da organi sudačku vlast izveršivajući nebudu pristrani, da bez prestanka dužnosti svoje izveršuju, te da upravljanje

pravosudja sasvim bude jeftino; potrebno je na dalje i to, da se nitko samovoljno, bez dovoljnog razloga nezatvori, i ako bi se zatovorio, da mu se bez odvlake zajedno i uzrok zatvora naznači, da se tečaj parnicah civilnih i karnih pospeši; u tu dakle sverhum da bude ordo processualis (sudbeno postupanje) samo sredstvo, kojim se istinitost stvari iztraživa, i na videlo stavlja, pod nipošto pako da nebude oruđe, kojim se služe mnogi, da sudištem mnogoverstne zapletke na put stave. Od tuda proizlazilo je ono, da podignute parnice na štetu gradjanah kroz mnogo godina ostaju nedoveršene: što se samo po sebi već odobriti nemože.

Sa pravim upravljanjem javnih poslova nerazdruživo skopčana i spojena je dužnost odgovornosti za sve iz upravljanja proiztičuće posledice.

Da li upravljajući pravosudjem činovnici dužnost svoju točno izpunjavaju, i vlast sebi podeljenu ne samovoljno, već jedino u smislu zakonah upotrebljavaju: na to ima bditi i paziti vlada, kojoj executivna, to jest: izvršivajuća vlast inače pripada. Dakle činovnici pravosudja držani su zakonu, i na koliko ga nebi u pravo upotrebili, samo vladi odgovarati; - od tuda sledi i to: da su činovnici pravosudja od onih sasvim nezavisni, kojim upravljajući sudačkom vlastju pravicu kroje.

S drugog se medjutim pogleda smatrati imadju predmeti spadajući po svojoj naravi na područje političko-ekonomičko. – Buduć da se u svakoj dobro uredjenoj državi za upravljanje javnih poslova političko-ekonomičkih nijedan činovnik odgovornosti ukloniti nesmiye, pače za svaku krvinju, nemarnost i zloupotrebljenje svoje službe onim odgovoran biti mora, koji su mu obnašanje službe poverili: to već po sebi samom sledi, da se postojeći sistem u buduće uzderžati i sasvim odobriti nemože, već da se sudačka vlast, od upravljajuće vlasti političke sasvim razdružiti imade, tim većma, jer različitost predmetah naravski i različitost znanja iziskuje; a obća korist upravo i to zahteva, da si činovnici za obavljanje službe svoje uspješno i potrebno znanje tim laglje pribaviti uzmognu.

Uvažavajući znamenitost navedenih načelah s jedne strane, a s druge opet imajući pred očima nedostatak postojeće sisteme, odbor u tom obziru predlaže sledeću osnovu.

Sudačka vlast, na koliko je dosad na područje županiah spadala, ima se razdružiti od upravljajuće vlasti političke, i usled toga očituje se jedna vlast od druge za nezavisnu i samostalnu.

Zatim bi predloženo: da li valja prie razsuditi pitanje tičuće se obstanka županiah, i na koji bi ga temelj postaviti trebalo? – ili pako treba, da se prie reši pitanje o ustrojenju obćinah?

Dobro ustrojene obćine, kad se uredi, pravi su temelj slobode: zato dakle valja najprie uredjenje obćinah preduzeti.

Gledeć na territorialni položaj imale bi se obćine tako razrediti, i zakružiti, da svaka u svom kotaru najmanje 10,000 dušah ima. U tu dakle sverhu neka se imenuje komissia, koja će u svakoj županii bez odvlake na rečeni način obćine u izvanskoj spodobi razrediti, i opredelivši njihov kotar granice točno naznačiti.

Za temelj unutarnjeg uredjivanja imao bi se uzeti ustav (Gemeinde-Ordnung) koi će se za gradove ustanoviti.

Budući pako medju obćinama sbog lagjeg upravljanja političnih i oeonomičkih poslova, koji se tiču jedne česti pokrajine, sveza treba da bude – a osim toga i medjusobna odnošenja potrebu sdruženja iiskuju: zato čini se shodno, da se više obćinah polag položaja u jedno kružje (Districtus) sdruži i sastavi. Za postignutje ove sverhe imala bi se pomenuta kommissia pobrinuti, i tako mesta, gde bude srēda (Centrum) od okružja, kao i broj okružjah opredeliti – ter o rezultatu izvęstje podneti.

U ostalom uredjivanje županiah zavisi od naravi javnih predmetah u područje županiah spadajućih. Dosad pako bio je posao županiam:

- 1) Opredeliti danak domaći i ratni; izraditi ključ, polag kojeg se imao porez učiniti
- 2) Gradjenje drumovah, cestah i mostovah.

- 3) Limitacia.
- 4) Naredbe za razredjenje novakah i nastanjenje (Einquatierung) vojnikah.
- 5) Upravljanje javnih zavodah kao:
 - a) Lëkarstvo
 - b) Kozah cëpljenje.
 - c) Murvah gojenje
 - d) Konjah oplemenjenje.
- 6) Intabulacia.
- 7) Upravljanje imetka sirotinskog i izjavljenje punodobnosti (Declaratio majorenntatis).
- 8) Odredjenje oružane ruke (Brachiuma) proti onim, koji se protive izveršenju zakonitim putem izrečenih osudah.
- 9) Sequestrum.
- 10) Upotrebljenje representacie, ako je što proti-zakonitog putem dikasterialnim odlučno – i županiam izveršenje naloženo
- 11) Izbor činovnikah.

Nu iz uzroka – što naznačeni pod 7. 8. 9. brojem predmeti po naravi na područje pravosudja spadaju, moradu ovdë izostati, i na pravosudje se prenesti.

Glede intabulaciah shodno se čini, da se takove uvedu u mëstu, gdje će biti okružja centum, nu onda tekar, kad kod okružne vlasti budu uvedene i ugotovljene zemljišne knjige Grundbücher zvane. Motreći važnost predmetah pod brojem 1. 2. 3. 4. 5. pomenutih, - upravljanje s ovima niti kakvome kollegiumu, niti kojoj korporaciji povëriti se nemože, zato što kollegialno upravljanje, kako to izkustvo uči, odgovornost pojedinih činovnikah izključuje, a obće mnenje tamo teži, i narav stvari već po sebi iziskuje, da upravljajući činovnici budu odgovorni.

Temeljito od tuda slëdi: da se postojeći do sada sistem, na kom je upravljanje javnih poslovah, osobito pod brojem: 1. 2. 3. 4. 5. navedenih počivalo, na dalje uzderžati nemože, već da se u tom obziru ima promëniti, i sa svim na drugi temelj postaviti.

Odbor imajući obzir na vlastitost gori nanačenih poslovah, predlaže:

- 1) Da se kod županih čast velikog župana i u buduće zaderži, promënivši imenovanje, na kojeg mësto imao bi se zvati upraviteljem pokrajine, to jest, županie. Preimućvo obitelji g. Erdödy ima se sa svim ukinuti.
- 2) Na mësto pod-županah, ima se uvesti kod svake županie jedan podupravitelj, koi će na pomoć biti upravitelju, i zastupat ga, ako bi bio bolestan, ili drugač zaprëčen.
- 3) Jedan pero-vodja ili bilježnik – i ovomu mogo bi se pridružiti jedan pod-bilježnik.
- 4) Izvësitelja (referentes) dva; jedan za političke, a drugi za oeconomičke poslove.
- 5) Zapisatelji (Protocolistae).
- 6) Odpravnici.
- 7) Pisarah po razmërju okružaj – više, manje.
- 8) Zemljo-mërac 1.
- 9) Lëčnik 1.
- 10) Glavni pëneznik 1., kontrollor 1.
- 11) U svako okružju ima obi stanovat jedan politično-oeconomični povërenik (Komissar), i jedan pomoćnik (Adjunct).

Osim ovih bit će po svoj prilici potrebnih jošte nekoliko službenikah, nu buduć da će oni conventionati biti, zato se izbor ovih pušta na volju upravitelju, kad će potreboću uvidëti, i primërno joj zadovoljiti.

Pitanje, tko da pomenute činovnike izabria tim se rëšiti može, da je naimenovanje upravitelja do sad pripadalo kralju, isto pravo dakle neka vladaocu i nadalje neoskvernjeno

ostane: ostale činovnike ipak imala bi upravljajuća vlada izabirati, buduć da će ona odgovorna biti za sve činovnike, koji nebi svojoj dužnosti zadosta učinili.

Ono, što je pod brojem 10. pomenuti, predmet većanja biti nemože: buduć, da je usled učinjenog predloga priašnji sistem sasvim neprimèran i neshodan postao.

Ako je vlada što nezakonita odredila i putem dikasteriah izvesti namèravala, služile su se županie u takovom slučaju representacijama, te su upotrebljavale pravo ono, da je zaključke u spravištih sačinjene jedna drugoj priobćivala.

Dočim su se ine deržave za postignutje prava druženja borile, služile su se županie tim pravom – imajuće svoja spravišta u županiah.

Sverha ovih spravištah biaše, dogovarati se o stvarih tičućih se interessa obćeg, i činiti zakonom shodne i primèrne zaključke.

Istina, da su samo na temelju zakonah sačinjeni zaključci, polag naredbe 18:1635., valjanost imali, nu izkustvo uči, da je skupština, nemareć za ovi zakon, u svom postupanju zakonite granice većkrat prekoračila, pače protizakonite odluke biahu rezultat njihovih dogovorah. Činitelju (Factores) skupštinah biahu puni predsudah i strastih, te većma za posebnu nego za obću korist zauzeti. Odovud je slèdilo naravski, da je privatna ili lokalna korist nadvladala obći interes. Sbog toga izgubiše spravišta pervobitnu svoju valjanost i znamenitost, neizpunivši zadaću i sverhu od postanka samo na promicanje obćega blagostanja smèrajuću. To jest sèna spravištah. Sad valja stvar i s druge strane pobliže prosuditi, i razložiti: - 1) Potrebu skupštinah. 2) Opredèlit poslove, koji bi služili za predmet većanja u skupštinah. 3) Kako bi trebalo skupštine urediti i na kakvi ih temelj staviti. 4) Poslèdice skupštinah napomenuti.

Imade potrebah, željah i tegobah, koje se netiču samo pojedine obćine, ili pojedinih okružjah, već se njihov saderžaj proteže ili na više okružjah ili pako na cèlu županiu. U takovovom slučaju, osobito pako ad se radi o opravljanju javnih teretah i pravednom razdèljenju njihovom, potreba skupštinah tajiti se nemože.

Ali i naredbe poboljšanje poljodèlstva, promicanje zanata i tergovine, obskerbljenje ubogih i uvedenje potrebitih učionah za poslèdak i sverhu imajuće, iziskuju očito, da se kod skupštinah savèti i dogovori o takovih stvarih derže, te da se u tom obziru slože i da su jedne misli oni, kojim na serdцу leži, da obće dobro poduperto potrebitimi žertvami uspèšno naprèduje. – Ovo se pako najlaglje srèdstvom skupštinah stići može.

Ako ima razloga tužbi proti činovnikom, da neodgovaraju svome zvanju, trebalo bi da uzmoгу skupštine u tom obziru tegobu vladi podnèti i potražiti, da se želji njihovoj, na koliko bi pravedna bila, zadovolji.

Ako se kod centralnog zakonotvorstva, ili kod centralne upravljajuće vlasti rèč povede o predmetu tičućem se u obće interessa ove ili one županie: u takvom slučaju trebalo bi putem skupštinah mnènje izjaviti i odgovoriti, da li je ono na korist ili na štetu, što se učiniti namèrava.

Istom onda, ako bi se mane ili falinge kakove u upravljanju javnih poslovah u okružju ovom ili onom, ili pako u cèloj županii opazile, trebalo bi, da se radi toga shodni predlozi učine, i da se većma pristojno o tom, kako bi moguće bilo ono, što nevalja, popraviti ili šta boljeg na obću korist uvesti i oživotvoriti.

Uslèd toga imala bi skupština obće terete medju okružja i pojedine obćine porazmèrno razgoditi, a osim toga i druge gore pomenute predmete ujedno pretresati, i navadjanjem razlogah podupirajućih stvar, koja će se upravljajućoj vladi predstaviti, mnènje svoje u onih poslovih izjaviti, kojih vlastitost, potrebu i korist istih skupštinah dokazuje.

Buduć da skupština u županiah nepripada pravo zakone tvoriti ili ukinuti: zato vlast istih skupštinah imala bi se na to protezati, da je skupština prosto svoje potrebe i želje predstaviti, o načinu, kako bi im se pomoći moglo, dogovoriti se, osobito se pako za pravedno razdèljenje javnih teretah medju okružja i pojedine obćine brinuti.

Da bude ugledan broj onih, koji bi imali biti dionici skupštinah, to dostojanstvo županah iziskuje. – Za postignutje te sverhe čini se shodno, da se skupštine tako urede, da prosto bude svakoj občini iz svoga okružja 10 ili 15 savětnikah, imajućih potrebite sposobnosti, na onaj naćin, kao što će izbor narodnih zastupnikah bivati, izabrati i na istu skupštinu pošiljati.

Savětnici ili vććnici pokrajinski (Landrärthe) imali bi se ili svake godine, ili pako tako izabirati, da bi izbor njihov za tri godine valjao; nu ovi zato, što budu svojim umom i savětom kod skupštinah sudělovali, nikakovu platju potrebovati nemogu. Svěst vlastita će im služiti za nagradu, da su izpunili toćno svoju dužnost.

Upravitelj županie sazvat će na opreděljeni u tu sverhu rok skupštinu trajuću uredno 15 danah svake godine; nu u izvanrednom slućaju mogla bi se skupština i na dulje vrěmena sl samo s dozvoljenjem upravitelja produžiti. – Sědnicu pod svojim predsjednićtvom otvoriti će upravitelj sverhi priměrenim govorom. Zatim neka se udalji s města, da s poćetka otvorene sědnice ista skupština odmah jednog podpredsědnika i perovodju sama izabrati može. Predsědnik imao bi dužnost na to paziti, da se redom pristojno o obćih stvarih vćća, i zato bi se imao rezultat dogovorah putem tiska do obćenita znanja dostavljati.

Napokon koristne su skupštine i sbog poslědicah, koje nitko tajiti nemože. Ćim je većji broj onih, koji uticaju svojim uplivom i poslenostju u upravljanje javnih poslovah, tim širji postaje prostor, na kom se razvija i uzvišuje duh narodni. Sredstvom skupštinah ućverstjuje se krěpost gradjanska, jer se tim pruža prilika, factorom skupštinah svoje mněnje javno izraziti, a izrazi ove děluju moralnom silom na skupštinu, da se skloni na primljenje predlogah i odlukah směrajućih na promicanje obćega blagostanja. Na skupštinah, koje bi se imale svake godine deržati, lasno će se narod upoznati sa onimi zastupnici pokrajinah, kojim bi najsigurnie i dostojanstvo deržavnog zastupnika kod sabora trojedne kraljevine pověriti mogao.

Priznavši dakle u županah neobhodnu potreboću i korist skupštinah, - odbro mnije, da je svakako probitaćno deržanje skupštinah, ćim se na spomenuti naćin pretvore, na novi temelj postave, te u smislu navedenih razlogah ustroje, i na dalje zaderžati. U ostalom – za prištediti suvišni posao – odložio je odbor osnovu zakonah tićućih se uređivanja županijah na vrěme ono, kad budu gori navedena naćela, polag kojih bi se imale županije urediti, od sabora odobrena. – U tu svěrhu predlaže ovime odbor ovo dělo saboru za pretresivanje i rěšenje.

U Zagrebu, 13. sěćnja 1849.

HPM, ZS, 1849/IV C-G 177

53.

Sijećanj 1849, Zagreb

Odbor Hrvatskog sabora iznosi nacrt o ustanovljavanju deržavne vlade za Trojednu kraljevinu.

ĀLANAK o ustrojenju deržavnoga vieća.¹¹

¹¹ Zakonske osnove nisu datirane, ali vrijeme njihove izrade vidi se po popratnom dopisu, što ga je Bansko vijeće poslalo oblastima zajedno s tiskanim tekstovima osnova, a nalaze se nalaze u fondu Banskog vijeća Hrvatskog deržavnog arhiva.

§ 1. U svih poslovih, koji spadaju na domaće upravljanje ovih kraljevinah, vlast izveršujuću ima ban, kao namiestnik kraljevski. I makar kakove naredbe, zapoviedi, odluke i naimenovanja, imaju valjanost samo onda, kad su podpisana, oism bana, po jednom od državnih viećnikah.

§ 2. U područje državnoga vieća spadaju bez iznimke sve grane državnoga upravljanja, u koliko se tiču ovih kraljevinah. Samo poslovi države izvanjski, u koliko to zahtieva jedinstvo monarkie naprema drugim državam europejskim; poslovi financie, u koliko to zahtieva ukupno obćederžavno gospodarstvo; i poslovi rata, u koliko to izuskuje izvanjska i nutarnja sigurnost države obćeaustrianske, podverženi su i za ove kraljevine oblasti središnjega sveaustrijskoga ministerija uz protupodpis jednoga za kraljevine ove namieštenoga ministra.

§ 3. Svaki viećnik odgovoran je saboru domaćem za ono, što u službi svojoj kao takov učini ili podpiše; ili pak suprot zakonu zanemari učiniti.

§ 4. Vieće državno stoluje u Zagrebu.

§ 5. Od strane ovih kraljevinah ima svagda jedan ministar uz centralno sveaustrijsko vladanje biti i sve odluke i naredbe budi nj. veličanstva, budi središnje vlade, u koliko se kraljevinah ovih dotiču, protubilježiti.

§ 6. Sve činovnike državne, kojih je naimenovanje dosad pripadalo kralju, imenuje na predlog banov nj. veličanstvo uz protupodpis za ove kraljevine namieštenoga ministra.

§ 7. Vieće ovih kraljevinah ima sliedeće odsieke, od kojih svakoga rukovodi jedan viećnik:

a) Odsiek za prosvietu i vierozakon.

b) Odsiek za financie domaće, tergovinu, prometnost, poljodielstvo, puteve i pošte.

c) Odsiek za poslove unutarne.

d) Odsiek za pravosudje.

e) Odsiek za obranu domovine i vojsku.

§ 8. U svakom odsieku pod područjem doitchnoga viećnika ima biti potrebit broj izviestnikah, tajnikah i ostalih pomoćnih osobah.

§ 9. Isto se ima razumieti i o ministru ovih kraljevinah, koji se nalazi uz vladanje centralno.

§ 10. Način unutarnjega poslovanja svoga izradit će samo državno vieće; a krug dielovanja njegovu opredieljuju zakoni.

§ 11. Predsiednik je vieća ban; ako nebude bana, predsiednik je namiestnik banski, kojega će imenovati sam ban; a u zaprečenju namiestnika, predsieduje po službi najstarii viećnik.

§ 12. Nijedan član državnoga vieća, u isto doba kad bude služio u vieću, nemože imati druge službe nikakove.

§ 13. Viećnici imadu siedište u državnom saboru, i kad zaištu, imadu se posluhnuti. Nego glas njihov broji se samo onda kad su ujedno izabrani za sabor kao zastupnici naroda.

§ 14. Viećnici su deržani, kad zaište sabor stupiti predanj i dati mu ubaviest gdi uztreba.

§ 15. Kad zaište sabor, deržan je viećnik, pregleda radi predložiti svoje pismenke (akte) ili njemu, ili izabranom po njemu odboru.

§ 16. Viećnik se može potegnut na odgovor:

a) za svaki takov čin ili naredbu, koja vriedja političnu individualnost ovih kraljevinah, ustav i obstojeće zakone, i koju je službeno učinio ili izdao.

b) za nevierno rukovodjenje, ili nezakonito uporavljenje povierenih mu novacah i državnih dohodakah.

c) za nemarnost u overšivanju zakona ili uzderžavanju javnoga reda i sigurnosti, u koliko bi podatimi mu sredstvi tomu bio doskočiti mogo.

§ 17. Ima li se viećnik staviti pod tužbu, zaključuje sabor sa dvie tretjine glasovah.

§ 18. Viećniku obtuženu sudac je verhovno sudište ovih kraljevinah. Postupanje opredieljuje se zakonom.

§ 19. Viećnik osudjen pomilovan biti nemože nego na naročito zahtievanje naroda.

§ 20. Za prestupke, učinjene izvan službe, podvergnut je viećnik obćenom zakonu i sudu.

§ 21. Vieće ima, pregleda i odobrenja radi, predložiti saboru svake godine:

a) Za buduću godinu osnutak troška i dohoda deržavnoga.

b) Za prošastu godinu točan i obširan račun svega dohodka deržavnoga, koji mu je one godine kroz ruke prošao.

§ 22. Takse koje će se osobitim zakonom opredieliti, pobirat će vieće za račun deržavne pieneznice.

NSK, ZR, ZL, HS I., R VIIIa B-2

54.

13. veljače 1849, Zagreb

Društvo Slavenska Lipa na slavenskom Jugu moli bana Jelačića da sazove odgođeni Sabor.

Svietli Bane!

Kakvih i kolikih žertvah prinese, i položi, pa sve i sad prinosi i polaže narod naš na žertvenik carevine austrijske, koja se je nedavno vijala nad strašnim bezdanom, koliko težka napora podnese, koliko kervava znoja izli, koliko jezgre i soka svoga izciedi iz svojih slabih žilah trudeći se starom svojom viernostju spasiti od konačen propasti uzdermanu sgradu carevine; znano je po najbolje Vami, Svetli Bane, koji ste vodja, duša i život našem narodu, koj ste sam s njime žertve prinosili, koj ste sam kervavi znoj s njimi lili. – Što smo učinili i žertvovali, učinili smo i žertvovali iskreno, neimajući nikakve druge namiere i želje; već da nam bude jednako, kao i drugma, pravo u tom domu carevine, koji smo spiešili poduprieti svojim ramenima, - da istinom i životom bude iznosito ono slovo «jednakostih sviuh narodnostih», komu ste Vi prvi po želji i volji roda našeg sjajni barjak razvili, te s njime u ruci na oparenog nepriatelja jednakosti i carevine udarili. – Kao što nije bila nakana naša, tolikih radi zaslugah uznositi sebe nad drugima, ili drugima kratiti njihovo pravo, gradeći sebe gospodarima njihovim; isto tako, tvrdo se uzdajuć u Boga i viernu mu pravicu, - nadali smo se, da će i nami biti pravica, pa da će nam se zasluge i kervavi napori u toliko priznati i nagraditi, da budemo barma, uzporedjeni s onima, koj su smierali upropastiti, što smo mi s vami Svetli Bane persima svojim zaklanjali. Ali sudeći po svemu, Svetli Bane, što se zbiva oko nas, i što se oko naroda našeg snuje od ono doba, odkada Vas nema medju nama, - čini nam se, kao da se zabunom nadamo. Ozgor, i sa svih stranah javljaju se i pokazuju znaci, koji nas ne tieše, nego samo smutjuju dušu, koji nam ne vedre, već to cernijim oblakom zastiru čelo. U niedra našeg naroda uselila se je velika briga, i serce mu obuzela velika tmina. Iskreno Vam to Svetli Bane! izpoviedamo.

Svietli Bane! Vi ste daleko od nas, - obuzeti velikom i uznositom misli, pa nastojeći izvesti je i u život pretvoriti neznate naših ranah, koje nas sad s ove sad s one strane dopadaju, odkako Vas, naše zaštitnice zvezde, - neima medju namai, nezante naših tegobah i brigah, koje nam se zadaju, vidjevši, da se s našim narodom ne smiera onako, kako ga ide. – Znano Vam je, Svetli Bane, kako je narod naš kroz svoje zastupnike izjavio, da jedino u stroju državnom, poznatom pod imenom «konfederacije» nalazi poručanstvo svoje narodne slobode, - a to je i danas sviestna i ozbiljna volja i želja njegov, - znano Vam je, kako su žice narodnog života spletene sa narodnom samovlastju i slobodom, kako narod naš ovu samovlastnost pazi kao zenicu u očima; no oni koji upravljaju sudbinom carevine, a uz njih svi organi nemački udaraju putem protivnim, smierajući nas zavesti u kolo «centralizacije», koja bi bila grob našoj slobodi i narodnosti. Vlada austrijska, šiljući nam naloge i naredbe, trudi se podmetnuti sebi struke naše financije i tergovine, zahtievajuć medju drugim da mu se naše primorje, u poslu tergovine podvergne neposredstveno, pa sve to prie nego imamo u ruci ikakvih poručanstvah za svoju domaću samostalnost. Izviše nećemo da napominjemo, što se zbiva s našom Krajinom, koja je opet pala pod upravu ratnog ministerija, pa tako otergnuta od naše uprave, lišena svoje samovlastnosti u svemu i svaćem; nećemo da napominjemo, kako se uzperkos odlukama našega lajskoga sabora po Krajini zabranjuje naš narodni jezik, i od kruga službenih poslovah odbija, pa kako se tamo opet sve navija na stari, omraženi kalup. Najveću nam brigu zadaje postupanje vlade u Ugarskoj. Bratja naša Slovaci, - ovaj blagoćudni i dobri narod, kome ste i Vi, Svetli Bane, i krlaj naš u smislu jednakosti slobodu izvojevati obećali, - bratja velimo, naša Slovaci još sve uzdišu za slobodom i polakšicom, jer im se šilju za kralj. povierenike nepriatelji njihove narodnosti, pa im se zabranjuje deržati sabore, da se po smislu proglaša sadašnjeg ministerija izjave, šta žele i šta im treba. – Madjari znani pod imenom konzervativacah – stranka poznata svojom lisićijom lukavštinom i okorelim nepriateljstvom sproću Nemađarah diže opet glavu, pa kaneći po svoj prilici na razvalinah lanjskih madjarskih sanjariah osnovati slavu svoju, stali su već na nas opet mreže prostirati. – Da je tomu tako, pokazuje i nalog koji je ovih danah, od nekakvog privremenog upravitelja madjarske komore Almásy-a ovamo u Zagreb stigo – pisan madjarskim jezikom po starom, kletom načinu i običaju, - pismo koje je u nami najžestiji gnjev uzpalilo, i našu brigu do skrajnjeg dotieralo.

Svietli Bane! Što smo tu na kratko naveli, uvieri nas, da nam prieti pogibelj; ako ćim više nebudemo na oprezu, i ako se ozbiljno za vremena ne pobrinemo, kako da joj odolimo, i kako da od ušterba sačuvamo plodove i našeg i Vašeg truda i napora, plodove i stečevinu prilivene kervi verlih svojih sinovah.

A to je uzrok, da se je kod nas svih i svakoga želja pojavila za saborom, - da se ćim pirje sastane i sakupi. Za Vami, Svetli Bane, prvi i najkriepčii zastupnik narodne slobode jeste sabor narodni, ovo stiecište i ognište naroda, koje jedino kadro je jasno i kriepko izjaviti volju naroda, pa sve od nas odbiti, što bi bilo oporno i nepriatno našem životu i samostalnosti. – Bez Vas i sabora narod je naš razšterkano stado bez svake snage, kome svaka nepriateljska navala nauditi- dapače smertnosni udarac mu zadati može.

U ovo velekbno vrieme mi i narod naš jedinu utiehu nalazimo u saboru, - u ovo vrieme, gdje se svi narodi oko nas revno ustojivaju, svoje domaće poslove uredjuju, nastojeće se izkopati iz lanjskoga meteža, te uredjeni i dobrim inštituciami ogradjeni izići na vidjelo, - u vrieme dakle, gdje niti mi, kao narod zaostati nesmiemo.

Sabor nam se čini, potriebit da naznači i odredi točno, jasno i bielodano, što naš lanjski sabor ondašnjega meteža radi niti je naznačio, niti je naznačiti mogao, nego samo stvar poveršno, samo u glavnim čerticami napomenuo, i kako da bi sieme bacio i prosuo. Prispiele je vrijeme, da se točno i jasno naznači i odredi, kakav će biti i kakav ima biti savez naše zemlje sa celovitom carevinom, - i na kakvom temelju i uslovjama ima biti osnovan; vrijeme je prispiele, da se i naše Bansko Vieće mutnog svog sadašnjeg otrese položaja, gdje ga

okružavaju sa razih stranah razne prepone, te mu upravljanje zemlje na ušterb otačbine otegotjuju. Prispjelo je, mislimo, vrijeme, da narod naš – i kud kuće uredjen i ukriepljen stane čversto na svoje noge, da ne bude loptica u rukuh svakoga.

Zato Svietli Bane, usudjuje se društvo Lipe slavenske u Zagrebu, koje se uklopilo pod štitom slobode s tom namierom, da narodnu sviest i pravu zakonitu slobodu širi po narodu, i blago naroda brižljivo pazi putem privatnim, mirnim, zakonitim, - osudjuje se velim, obratiti se na Vas, kao na našu zvezdu i zaštitnika naše slobode, ponizno Vas moleći, da, uvaživši navedene razloge, odgodjeni sabor čim skorije sazvati blagoizvolite. Moleći to mislimo i nadamo se zajedno, da tim izričemo ne samo želju naroda nego da se u tom Vaše blago, rodoljubivo serdce slaže sa našom željom; nadamo se takodjer, da, ako nam se molba usliša, - da će nam sreća poslužiti, da i Vas, Svietli Bane, makar za nieko vrieme medju nami ugledamo, što bi za nas i za naš narod najveća utieha bila, i čim bi naš osirotjeni narod na novo oživio i preporodio se.

Preporučujući se u Vašu visoku naklonost i milost ostajemo
U Zagrebu 13. veljače 1849.

Iz skupštine Lipe slavenske u Zagrebu
Ambroz Vranican, glava Društva
E. Verbančić, tajnik.

HDA, BP, kut. CLII., 1849/br. 139.

Objavljeno: Tomislav Markus, «Dokumenti o Slavenskoj Lipi na slavenskom Jugu», Radovi zavoda za hrvatsku povijest, 28, Zagreb 1995, 279-281.

55.

20. veljače 1849, Zagreb

U predstavci kralju Bansko vijeće smatra da Međimurje treba biti dio Trojedne kraljevine po načelu narodne ravnopravnosti.

Vaše Veličanstvo!

Odkad je mēseca ožujka novo sunce slobode ogranulo najlēpši plod, koj je pod njegovim žarom zarudio, jeste sveto načelo ravnopravnosti naroda na prama narodu načelo, bez kojeg nije u nijednoj deržavi ni slobode, ni pravde, ni blagostanja, već da-za pojedine.

Krasan je zaista ovaj korak čovēčanstva, ali nije se š njime jošte sverha postigla, nije bo dosta, da se načelo priznati i proglasi, pad da ostane pusta rēč, nego je od potrebe, da se u dēlo privede, u život pretvori; a pretvorit će se stoperv onda, kad se uklone s puta one zapreke, koje zaostaše od staroga doožujačkoga vēka, - kad se raztergana uda jednoga naroda opet u jedno tēlo slože; kad se opredēle granice po jeziku, kervi i podrēklu, a ne po izpraznom pravu historičkome, koje se protivi majki naravi, dakle i volji božjoj, a u životu narodah neima blagoslova.

Svētla kruno! za ravnopravnost ovu, i za uzderžat carsku krunu na tēmenu našem podigao se je narod hrvatski listom, proliv potoke svoje kervi, a zemlja hervatska broji danas na hiljade i hiljade majkah i ljubovah, u crno zavutih, broji na hiljade sitne sirotinje, i čuju se na sve strane naricati u plačevnom glasu sladka imena sinovah, muževah i otacah svojih, koji padoše, a padaju još i danas pod carskim barjakom na kervavom polju davorovu.

Dočim je dakle narod hervatski toliko preterpio, i terpi za toli svetu stvar, bilo bi doista pravedno, kad bi mu svēta krana dala, da okusi i blagodati onoga načela, za kojeg se tako bori.

Na onome komadu zemlje kojega obliavaju slavenske rēke Mura i Drava, a medjumurski se otok zove, živi preko 60.000 naroda, koji s hervatskim jednu lozu vuče, jedan jezik govori, jednu vėru vėruje, pod zagrebačku biskupiu spada, a i sam se hervatskim imenom nazivlje. Narod je ovaj u vrėme gvozdenog prava, kad je zapovėdala i pravdu dēlila sila i bogatstvo, a slušao, tko se oprėti nemogao, odcėpi svojevóljno od naše majke domovine 16. vėka jedan ovih kraljevinah sin, i vrhovna glava ban Nikola Šubić Zrinjski. Od toga vrėmena čamio je medjumurski otok pod šibikom oholog gospodara, bez svake ljubavi, bez svakoga srėdstgva prosvėte i naprėdka, koja veže svoga k svome, izim govzdenog jarma madjarizacie, koja htėše da nije ono što reče bog i narav, da jeste. Ovo 60.000 naše bratje zapuštene pitamo mi od Vas, svēta krano, u ime ovoprogllašene svete ravnopravnosti, koja, dok su narodi u jednoj carevini na odcėpke raztergani, nemože da bude drugo, nego prazna rėč, ovo pitamo u ime tolike prolivene kervi za carsko naše koljeno, ovo pitamo napokon u ime one iste naše bratje, koja k nama ruke pružaju i za sjedinjenje moliju. Svēta krano, vėrnost i odvažnost naroda hervaskoga prama caru svome takovo je velika, da ju nikkava milost carska povečati nebi mogla, a istinu ovih rėčih potvrđuju prošla i sadanja dēla, a potvrđit će i buduća.

Nu kad svēta krana vaša zadovolji pravednome pitanju i želji našoj, zamnėti će vėrna trojedna kraljevina inokupnim blagoslovom za onoga, koj sdružuje svoga k svojemu, a blago prestolju, koje počivan a blagoslovu svoga naroda; nije bo sile u svėtu, koja će ga uzdermati, jer gdė je blagoslov, tu je zahvalnost, a gdė je zahvalnost, tu je ljubav i vėra; a ljubav i vėra dvė su moći, koje kretju nebom i zemljom.

Puni sladke nade, da će se pravedna naša želja izpuniti, ostajemo,
Veličanstva Vašeg
U Zagrebu 23. veljače 1849.

HDA, BP, kut. CLII., 1849/153a

56.

4. ožujka 1849, Olomouc

Kralj i car Franjo Josip I. proglašava državni ustav za austrijsku carevinu.

D e r Ź a v n i u s t a v z a C a r e v i n u A u s t r i a n s k u .

O d s ě k I. O D e r Ź a v i .

§. 1.

Carevina Austrianska sastoji iz slėdećih krunskih zemaljah.

Nadvojvodovine Austrie nad i pod Ensom, vojvodovine Solnograda, vojvodovine Štajerske, kraljevine ilirije sastojeće iz vojvodovine Koruške i vojvodovine Kranjske,

poknežene Grofie Goričke i gradiške, markgrofie Istrianske, poknežene Grofie Goirčke i Gradiške, markgorie Istrianske i grada Tersta s-kotarom, iz poknežene Grofie Tirola i Voralberga, kraljevine Česke, markgrofie Moravske, vojvodovine gornjo i dolnjo Šlezke, kraljevinah Galičke i Vladimirske s vojvodovinami Osvećima i Zator, i s-velikom vojvodovinom Krakove, vojvodovine Bukovine, kraljevinah Dalmacie, Hervatske i Slavonie s-Hervatskim Primorje, gradom Rěkom, i k-tomu pripadajućim okolišem, kraljevine Ugarske, velike Kneževine Erdelja, zajedno sa zemljom Saskom, na novo s-jedinjenimi županijami Krasne, Srědnjeg Solnoka i Zaranda, zatim s-okružjem Kovar i gradom Zilah, vojničke Krajine, i Kraljevine Lombardo-mlětačke.

§. 2.

Ove Krunske zemlje čine slobodnu, samostalnu, nerazděljnu i nerazrěšivu ustavnu Austriansku naslědnu monarkiu.

§. 3.

Beč je glavni Grad Cesarevine i stolica deržavne vlasti.

§. 4.

Pojedinim krunskim zemljama osigurava se njihova samostalnost medju onim ograničenjim, koja ovaj deržavni ustav postavlja.

§. 5.

Sva narodna plemena imaju jednaka prava, i svako narodno pleme ima nepovredivo pravo čuvati i njegovati svoju narodnost i jezik.

§. 6.

Granice deržave i pojedinih krunskih zemaljah smědu se samo zakonom proměniti.

§. 7.

Cěla deržava jedan je mitni i tergovački okrug, - medugranične mitnice nesmědu se uvěsti pod nikakvim imenom, a gdě takove iz medju pojedinih krajevah deržave sad obstoje, imadu se ćim prie ukinuti. Izključenje pojedinih městah ili krajevah iz mitničkog okruga i priključenje tudjih krajevah u isto prideržava si deržavna vlast

§. 8.

Gerbovi i boje Carevine i pojedinih krunskih zemaljah ostaju kao i do sada.

Odsěk II.

O C a r u.

§. 9.

Kruna deržave i svake pojedine krunske zemlje je po pragmatičkoj sanctii, i po kučevnom redu Austrianskome naslědna u kući habsburžko-lothrinskoj.

§. 10.

Naredbe domácih zakonah o punolětnosti naslědnika prestolja, kao i o naměštjenju tutorstva ili regencie zaderžaju dosadašnju moć.

§. 11.

Car dodaje svomu dosadašnjemu naslovu još naslov velikog vojvode od Krakova i vojvode od Bukovine.

§. 12.

Car se kruni kao Car austrianski, osobita naredba će o tom poblížja opreděliti.

§. 13.

Car se pri krunjenju zaklinje na Ustav, a zakletvu ovu polagat će i njegovi naslěnici prigodom krunjenja, kao i regent kad stupi na regenciu.

§. 14.

Car je posvetjen, nepovrědiv, i neodgovoran.

§. 15.

Car ima verhovno zapovjedništvo nad svom oružanom silom, ili sam ili kroz svoje vojvode.

§. 16.

Car odlučuje sverhu rata i mira.

§. 17.

Car prima i šilja Poslanike, i zaključuje ugovore s-inostranim Silama.

Na ona opredeljenja u tih ugovorih, koja državi nametju nove terete, treba da pristane državni sabor

§. 18.

Car proglašuje Zakone, i izdaje dotične naredbe.

Svaku naredbu treba da protupodpiše jedan odgovorni pečitelj.

§. 19.

Car imenuje i odpušta ministre, postavlja činovnike u svih granah državne službe, i podjeljuje plemstvo, redove i odlikovanja.

§. 20.

Po čeloj državi sudi se u ime Cara.

§. 21.

Car ima pravo pomilovanja, oblakšnja kazni, i oprostaja, radi pečiteljah osobite naredbe slēdit će.

§. 22.

Pravo kovati novce izveršivat će se u ime Cara

Odsēk III.

O pravu državnog gradjanstva.

§. 23.

Za sve narode u državi ima samo jedno obće pravo austrianskog državnog gradjanstva. Deržavni će zakon opredeliti, pod kojimi će se uvēti pravo austrianskog državnog gradjanstva dobiti, izveršivati i izgubiti.

§. 24.

U nijednoj krunskoj zemlji nesmie biti razlike iz medju njezinih i druge koje krunske zemlje Stanovnikah u gradjanskom, ili kazniteljnomo pravu, u sudbenom postupanju ili u porezivanju javnih teretah.

Zakonite odsude sudovah svih austrianskih krunskih zemaljah jesu u svih takovih zemljah jednako krēpke, i izveršive.

§. 25.

Slobodna selba osobe medju granicama države neograničuje se ničim. Slobodu izseljenja ograničuje od strani države samo dužnost vojevanja.

§. 26.

Svake versti robstvo, svaka podložnička ili podčinjenosti sveza ukida se za uvēk.

Svaki rob stupiv na austriansku zemlju, ili na austrianski brod, postaje slobodan.

§. 27.

Svi austrianski deržavni gradjani jesu pred zakonom jednaki i podverženi jednakomu osobnomu sudu.

§. 28.

Javne časti i deržavne službe može bez razlike svaki, koji je za iste sposoban, zadobiti.

§. 29.

Svojina stoji pod zaštitom Deržave, i može se samo radi obće koristi uz zakonom opredeljenu naknadu ograničiti ili oduzeti.

§. 30.

Svaki austrijski državni građanin može si u svakoj strani države nabaviti kojeg struke ležećeg imetka, kao i svaki zakonom dopušteni posao raditi.

§. 31.

Slobodan prijenos imetka medju granicama države nije nikako ograničen. Od imetka iz države izlazećeg može se polazina uzimati samo u slučaju uzajemnosti.

§. 32.

Svaka dužnost ili daća od ležećeg imetka pripadajuća, koja proiztičuća iz sveze podložništva, ili podčinjenosti ili iz podđljene svojine, može se odkupiti, u buduće pako nemože se priděljenja svojine ležećemu imanju nametnuti neodkupna daća.

Odsěk IV.

O o b ć i n i.

§. 33.

Obćini se osiguravaju kao temeljna prava:

- a) Izbor svojih zastupnikah,
- b) primanje novih članovah u obćinu,
- c) samostalno upravljanje svojih poslovah,
- d) objavljene stanja svoje ekonomie, i uredno,
- e) javnost u većanju svojih zastupnikah.

Poblíže opredělenje ovih temeljnih pravah u obćinama, a na pose uvěte za pirmanje u koju obćinu, saderžavaju zakoni o obćinah.

§. 34.

Ustrojenje srezkih (kotarskih) i okuržnih obćinah za upravljanje njihovih ukupnih unutarnjih poslovah odredit će posebni zakon.

Odsěk V.

O z e m a l j s k i h p o s l o v i h.

§. 35.

Kao zemaljski poslovi proglašuju se:

I. sve naredbe u obziru:

1. poljodělstva;
2. javnih gradnjah, koje se poduzimlju o zemaljskom trošku;
3. blagotvornih zavodah u zemlji;
4. predračuna i polaganja računah zemaljskih;
 - a) tako u obziru zemaljskih dohodakah, od upravljanja zemlje pripadajućeg imetka, poreza za zemaljske sverhe, i upotrěbljenje Zemaljske vćeresie, kao i;
 - b) radi zemaljskih troškovah urednih, i izvanrednih;

II. Poblížje uredbe medju granicam državnih zakonah radi:

1. obćinskih poslovah;
2. poslovah ćerkvenih i školskih;
3. davanja predpregah obskerbljenja i ukonaćenja Vojske, napokon.

III. Naredbe o onih predmetih, koje će državni zakon zemaljskoj Vlasti podložiti.

Odsěk VI.

O d e r Ź a v n i h p o s l o v i h.

§. 36.

Za državne poslove proglašuju se:

- a) svi poslovi tičući se vladajuće carske kuće i pravah krune;
- b) medjunarodno zastupanje države i svih njezinih interessah osobito zaključenje ugovorah s-inostranimi državami;
- c) odnošenja države k-cerkvi;
- d) više nauke;
- e) ukupno vojničtvo na suhu i na vodi;
- f) državna ekonomia zajedno s-krunskimi dobri državnimi imanji, pod kojimi se razuměva imětak, dosad pod imenom državnih komorskih i fiškalskih dobarah dolazeći, državne rudokopje, zatim državni monopoli, državna veresia, i svi porezi i danci za državne sverhe.
- g) Svi poslovi tičući se obertnosti i tergovine zajedno s-brodarstvom, mitnicami i bankami, kovanjem novacah, rudarstvom, i uredjenjem měre i měřila.
- h) Obćenje u državi kroz puteve na suhom i na vodi željeznice, pošte i telegrafe u obće sve državne gradnje.
- i) Sve uredbe i naredjenja koja se tiču ćuvanja unutarnje sigurnosti u državi; najposle
- k) Svi poslovi, koje državni ustav ili državni zakoni zemaljske poslove proglasili nebudu.

Odsěk VII.

O z a k o n o t v o r n o j v l a s t i .

§. 37.

Zakonotvornu vlast izveršuje u obziv poslovah državnih Car sa državnim saborom, u pogledu poslovah zemaljskih Car sa zemaljskim saborima.

Odsěk VIII.

O d e r Ź a v n o m S a b o r u .

§. 38.

Obći austrianski državni sabor sastojati će iz dvě kuće; gornje i dolnje, i sazvati će ga Car svake godine u proletje.

§. 39.

Državni se sabor sastaje u Beču nu Car ga može i na drugo město sazvati.

§. 40.

Gornja kuća sastojat će iz poslanikah, koje će za svaku krunsku zemlju njezin zemaljski sabor izabrati.

§. 41.

Broj poslanikah za gornju kuću čini polovicu broja po ustavu za doljnu kuću određenog. Ovaj će se broj izbornim zakonom tako razděliti, da svaka krunska zemlja po dva člana svoga zemaljskoga sabora poslati ima, kao poslanike, a ostali broj će se po razměrju žiteljstva medju sve krunske zemlje poděliti.

§. 42.

Oba iz svake krunske zemlje za državni sabor izabrana člana zemaljskoga trěba da podpuno uživaju gradjanska i politička prava, da su najmanje 5 godinah već austrianski državni gradjani, i da su barem 40 godinah života svoga naveršili.

Ostali članovi gornje kuće mogu se po zemaljskih saborih izabrati samo iz onih državnih gradjanah, koji imaju gori napomenuta obća osobna svojstva, i koji u državi najmanje pet stotinah forinti u srebru upravnog poreza platjaju.

U krunskim zemljama, gdje broj takovih državnih gradjanah koji platjaju pet stotinah gro. srebra upravnog poreza, nedokućuje razměrje od 1 na 6000 dušah, nadopunit će se ovaj

broj s-najbliže po porezivanju slēdećimi deržavnimi gradjani kurnske zemlje do toga razmērja.

§. 43.

Dolnja kuća sastavit će se naposrēdnim izborom naroda.

Pravo izbiranja ima svaki austrianski deržavni gradjanin, koji je punolētan, podpuno uživa gradjanska i politička prava i koji ili platja opredēljenu izbornim zakonom godišnju kolikoću upravnog poreza, ili neplatjajuć upravnog poreza ima po svojem osobnom svojstvu pravo izbiranja u jednoj občini kojegod austrianske krunske zemlje.

§. 44.

Izbori za dolnju kuću bivaju po srēzovima (kotarima) i na mēstih, koje izborni zakon odredjuje; taj isti zakon ustanovljuje i broj poslanikah prama žiteljstvu. Ovaj broj ima se tako opredēliti, da na svako sto hiljadah dušah najmanje po jedan poslanik dojde.

Izborni će zakon opredēliti napomenutu u priašnjemu poglavju kolikoću godišnjeg upravnog poreza za svaku krunsku zemlju, s-obzirom na osobite okolnosti njezine i u tom deržat će se načela, da kolikoća ta za sela i varoši do deset hiljadah dušah nesmie iznositi manje od 5 for. u srebru, a za varoši preko deset hiljadah dušah ne manje od 10 for. u srebru, u nijedom pako slučaju više od 20 for. u srebru.

§. 45.

Da tko može izabran biti u doljnu kuću, trēba da ima sam pravo izbirati, da podpuno uživa gradjanska i poliitčka prava, da je austrianski deržavni gradjanin barem od 5 godinah, i da je barem 30 godinah naveršio.

§. 46.

Glasovanje pri izboru za gornju i doljnu kuću je ustmeno i javno.

§. 47.

Ako se koji javni činovnik izabere, nesmie mu se uzkratiti odput.

§. 48.

Ako koji član deržavnog sabora primi kakvu deržavnu službu s-platjom, trēba da se podvergne novomu izboru.

§. 49.

Članovi gornje kuće biraju se na deset, a doljne na pet uzastopce slēdećih godinah i kad ovo vrēme izteče, mogu se opet izabrati.

§. 50.

Članovi gornje kuće neprimaju nikakove naknade, a doljne dobivaju za svako zasēdanje saborenje (Session) naknadu odsēkom (Pauschale).

§. 51.

Nitko nemože biti ujedno član gornje i dolnje kuće.

§. 52.

Svaki član deržavnog sabora, kad stupi u sabor, položit će prisegu Caru i na deržavni ustav.

§. 53.

Poslanici nesmiju primati nikakovih uputjenjah, i smiedu samo osobno izveršivati pravo glasovanja.

§. 54.

Svakoju kući deržavnog sabora priapda pravo pregledati vērodajna pisma svojih članovah, i rēšiti, dali se primaju.

§. 55.

Svaka kuća imenuje saveršenom većinom glasovah svoga predsjednika, i podpredsjednike za vrēme trajućeg zasēdanja.

§. 56.

Nijedna kuća nemože odluke učiniti, ako nije saupljena većina po ustavu opredeljenoga broja njezinih članovah.

§. 57.

Tajno se u nijednoj kući neodvjetuje, osim pri izboru.

§. 58.

Odluka se može učiniti samo saveršenom većinom glasovah. Kad se glasovi na jednako podjele, tad se ima predlog, o kom se je većalo, kao zabačen smatrati.

§. 59.

Sednice deržavnog sabora su javne nu svaka kuća im pravo na predlog predsjednika, ili najmanje deset članovah tajne sednice deržati.

§. 60.

Samo članovi deržavnoga sabora mogu u kući, u koju spadaju, molbenice podneti.

§. 61.

Poslanički odbori se nesmiedu puštati na deržavni sabor.

§. 62.

Nijedan član deržavnog sabora nesme se izvan sabora na odgovor povuci, ili sudbeno progoniti za ono, što je u sednicami govorio.

§. 63.

Dok je deržavni sabor sakupljen, može se njegov član samo s-privoljenjem kuće, kojoj isti prinadleži, zatvoriti, ili progoniti, osim ako se uprav u zločinstvu uhvati.

§. 64.

Svaka kuća ima sama sebi sačiniti svoj poslovni red po načelima u ovom ustavu izraženim. Medjusobna poslovna odnošenja gornje i dolnje kuće uredit će obe ove kuće suglasnim dogovorom.

§. 65.

Caru kao i svakoj od obih kućah pripada pravo zakone predlagati.

§. 66.

Za svaki zakon potrebno je suglasje Cara, i obadvih kućah deržavnoga sabora. Predlozi zakonah, koje je jedna od obih kućah ili Car odbacio, nemogu se više u onom istom zasjedanju opet učiniti.

§. 67.

Deržavnom saboru pripada zakonotvorno dioničtvo u onih poslovih, koji su u ovom deržavnom ustavu naznačeni kao deržavni poslovi.

§. 68.

U zakonotvorstvu radi deržavnih poslovah udioničtvuju poslanici iz svih kurnskih zemaljah. Ovo ukupno udioničtvo valja i za zakonotvorstvo o gradjanskom i kazniteljnom pravu, o ustrojenju sudištah i o sudbenom postupanju.

Na koliko pako u Ugarskoj, Erdelju, Hervatskoj i Slavonii zajedno s-hervatskim Primorjem i Rěkom za spomenute versti zakonotvorstva obstoje osobita od onih za ostale krunske zemlje različna zakonita pravila i uredbe, to će se za ovaj dio zakonotvorstva zadržati moći djelovanje saborah prie rečenih kurnskih zemaljah.

Nu bit će ipak zadatak saborah ovih kurnskih zemaljah pregledati dosadašnje svoje zakonotvorstvo glede spomenutih verstah, za da se što bërže postigne ožudjeno suglasje zakonotvorstva po svih stranah deržave.

Dok to neuzbude, imadu se poslanici one krunske zemlje, u kojoj obstoje u pomenutih strukah različito zakonotvorstvo od ostalih kurnskih zemaljah, na deržavnom saboru od dioničtva u većanjih o tome uzderžavati.

§. 69.

Car odgadja i zaključuje deržavni sabor, može i u svako vrěme odrediti razpuštenje cěloga deržavnog sabora, ili koje njegove kuće.

Ako se državni sabor odgodi, ili pako samo koja kuća razpusti, to se imadu sednice u obima kućama odma obustaviti.

U slučaju razpuštenja državnog sabora mora se za tri mēseca posle toga sabor opet sazvati.

Odsēk IX.

O zemaljskih ustavih, i zemaljskih saborih.

§. 70.

Navedene u §. 1 krunske zemlje zasutpat će zemaljski sabori u poslovih, koje državni ustav ili državni zakoni za zemaljske poslove proglašuju.

§. 71.

Ustav kraljevine Ugarske uzderžat će se na toliko, da se one uredbe ukinu, koje se s-ovim državnim ustavom neslažu, i da se ravnopravnost svih narodnostih i jezika u zemlji obstojećih u svakom odnošenju javnoga i gradjanskoga života shodnimi uredbami osiguraju. Posebni zakon uredit će ova odnošenja.

§. 72.

Vojvodovini serbskoj osiguravaju se takove uredbe, koje se za obranu njezinog cerkvenog saveza i narodnosti osnivaju na starije povlastice, i carska očitovanja najnovieg vremena.

Sjedinjenje Vojvodovine s-drugom kojom krunskom zemljom ustanovit će se posle saslušanja njezinih poslanikah osobitom naredbom.

§. 73.

Kraljevinam Hervatskoj i Slavonii sa spadajućim k-tomu Primorjem, gradom Rēkom i njezinim kotarom sačuvat će se njihove vlastite uredbe, medju granicah saveza istih zemaljah s-deržavom, koji je ustanovljen po ovom državnom ustavu, u pod punoj nezavisnosti od kraljevine Ugarske. Poslanici Dalmatinski većat će sa zemaljskim saborom ovih kraljevinah pod posredovanjem izveršujuće državne vlasti o združenju i o uvētih toga sdruženja, i što sverše, podnet će Caru za potvrđenje.

§. 74.

Unutarnje ustrojenje i ustav velike vojvodovine Erdljea ustanovit će se po načelu podpune nezavisnosti od kraljevine Ugarske, i ravnopravnosti svih u zemlji stanujućih narodah, u suglasju s-ovim državnim ustavom novim zemaljskim zakonom.

Prava naroda Saksonskoga uzderžat će se unutar ovoga državnog ustava.

§. 75.

Vojnička krajina obstojeća za obranu celokupnosti deržave uzderžat će se sa svojim vojničkim ustrojenjem, i ostat će kao celokupni dio državne vojske podčinjena izveršujućoj državnoj vlasti. Osobiti zakon osigurat će stanovnikom vojničke krajine u obziru na odnošenja njihovih posēdovanjah ona ista polakšanja, koja su stanovnikom ostalih krunskih zemaljah podēljena.

§. 76.

Osobiti zakon će ustav Kraljevine Lombardo-Mletačke, i odnošenje te krunske zemlje k-deržavi ustanoviti.

§. 77.

Sve ostale krunske zemlje dobiju posebne ustave.

Stališki ustavi gube svoju jakost.

§. 78.

U sastavljenju zemaljskih saborah ima se obzir uzeti na sve zemaljske koristi. Na njih se sazivaju poslanici neposrednim izborom.

§. 79.

Prava spadajuća u područje zemaljskog zastupanja izvršivat će ili sami zemaljski sabori, ili po njih izabrani odbori.

§. 80.

Svakomu zemaljskom saboru osigurava se pravo dioničtva u zakonotvorstvu radi poslova zemaljskih, i predlaganja zakonah, kao i pravo nadzirati izvršivanje zemaljskih zakonah.

Za svaki je zemaljski zakon potrebno, da Car i zemaljski sabor na njegov pristanu.

§. 81.

Promjene zemaljskih ustava mogu se u saborih, koj će se najprije sazvati, običnim zakonotvornim putem predložiti. U zatim sljedećih saborih bit će potrebno za odluku o takovih promjenah nazočnost najmanje od tri četvrtine svih poslanikah, i privođenje od najmanje dvjeh tretjine nazočnih članovah.

§. 82.

Pobliže naredbe o sastavu i području zemaljskih saborah i odborah odredit će ustavi i zakoni izborni ovih krunskih zemaljah.

§. 83.

Svi ustavi od pojedinih krunskih zemaljah, koje sastavljaju državu, imaju u život stupiti tečajem godine 1849, i moraju se prvomu obćemu austrijskomu državnomu saboru podneti, koji će se odmah posle njihovoga uvođenja sazvati.

Odsjek X.

O izvršujućoj vlasti.

§. 84.

Izvršujuća vlast u čeloj državi i svih krunskih zemaljah jedna je, i nerazděliva. Ona pripada izključivo samo Caru, koji nju izvršuje po odgovornih popečiteljih, i ovim podčinjenih činovnicih i naručnicih.

§. 85.

Ako se koj dio izvršujuće vlasti prenese na koje tjele, ili na koga goder, to se može učiniti samo opozivno, te je kruna uvijek vlastna, radi izvršivanja prenešenog djela izvršujuće vlasti druge naredbe učiniti.

§. 86.

Izpunjenje i rukovođenje zemaljskih zakonah, kao i izvršenje odlukah, izdanih po sabornih odborih u granicah njihovoga ustavnoga područja, pripada izvršujućoj vlasti.

§. 87.

Ako nije državni ili zemaljski sabor sakupljen, a treba naglih u zakonu nepredvidjenih naredbah, koje se bez pogibelji za državu, ili koju krunsku zemlju odgoditi nemogu, to je Car vlastan pod odgovornostju popečiteljstva učiniti potrebite naredbe imajuće moć privremenog zakona, nego s-dužnostju, priobćiti o tom razloge i uspěh državnom, ili dotičnom zemaljskom saboru.

§. 88.

Popečitelji imaju rukovoditi upravljanje u državi i u pojedinih krunskih zemljah, izdavati dotične naredbe i bditi nad izvršivanjem državnih i zemaljskih zakonah.

§. 89.

Popečiteljima pripada pod svojim odgovorom u onih poslovih, koji su obćinam ili zemaljskim saborima i njihovim organima na vlastovito rešenje ostavljeni, izpunjenje zakonom i obćem dobru protivnih naredbah upraviteljstva obustaviti, ili zabraniti.

§. 90.

Popečitelji imaju pravo dolaziti u državni sabor i u svako doba progovoriti, mogu takoder za osobita većanja po izaslanih pověřenicih zastupani biti.

U odvetovanjih državnog sabora samo tada učastvuju, ako su članovi njegovi.

§. 91.

O odgovornosti popečiteljah, o sudbenom postupanju suproti njima, zatim o njihovom kaznjenju, ako budu osudjeni, odredit će posebni zakon.

§. 92.

Za pojedine krunske zemlje imenuje Car naměstnike, koji su kao organi izveršujuće vlasti pozvani i deržani bditi nad obderžavanjem deržavnih i zemaljskih zakonah, i brinut se o ravnanju unutarnjih poslovah u okrugu svog službenog područja.

§. 93.

Naměstnici imadu pravo na zemaljske sabore ili sami dolaziti, ili męsto sebe povęrenike pošiljati, i u svako doba progovoriti.

U zemaljskih saborih odvetuju samo tada ako su njih članovi.

§. 94.

Naměstnici u vodjenju svojih poslovah odgovorni su za to, da se deržavni i dotične krunske zemlje zakoni točno obderže, i rukovode.

§. 95.

Izveršujuća deržavna vlast može naměstnikom, i svim oblastima pojedinih krunskih zemaljah izručiti takodjer opravlanje deržavnih posalah, ili takove kroz druge organe po svih stranah deržave upravljati dati.

Odsęk XI.

O d e r ž a v n o m V ě ć u.

§. 96.

Pokraj krune i izveršujuće deržavne vlasti postaviti će se deržavno vęće, koje ima opredęlenje savętujuće uticati u sve one poslove o kojih će biti za svoje mnęnje zapitano od izveršujuće deržavne vlasti.

§. 97.

Članove deržavnoga vęća imenovati će Car, imenovanju ovih ima se moguće obzir uzeti na različne strane deržave.

§. 98.

Posebni zakon urediti će ustrojenje i krug dęlovanja deržavnog vęća.

Odsęk XII.

O s u d b e n o j v l a s t i.

§. 99.

Sudbenu vlast sudovi će samostalno izveršivati.

§. 100.

Svaka sudbena vlast izlazi od deržave. U buduće neimaju obstojati nikakovi gospodski sudovi.

§. 101.

Nijedan od deržave postavljeni sudac nesmie biti posle svog saveršenog naimenovanj izvan po sudbenoj izrečbi, od svoje službe privremeno uklonjen, ili odpušten, niti bez da bi sam molio, na koje drugo službeno męsto odredjen, ili u mir postavljen.

Ova posljednja naredba ipak neima se protezati na one slućajeve, kad se tko po prepisu zakona radi nastavše službene nesposobnosti u mir postavi, ili kad je u sled promęnah ustorjenja sudbenoga potrebito u osobama sudišta promęne učiniti.

§. 102.

Sudovanje i upravljanje imade se odděliti, i jedno od drugoga nezavisno stavljeno biti. Razpre, koje se o tom porode, spadali što na sudbenu ili upraviteljsku oblast, razpravljat će poglavarstvo, koje se zakonom odréditi ima.

§. 103.

Sudbeno postupanje ima biti po pravilu javno i ustmeno.

Iznimke od javnosti radi poredka i čudorednosti opreděljuje zakon.

U kaznivih stvarih imat će mēsto tužbeni postupak, sva velika zločinstva, koja će zakon poblize naznačiti, zatim poliitčke i šamparske prestupke sudit će porota.

§. 104.

Izveršenje gore napomenutih obćih načelah, po kojih se ima u buduće sudovanje urediti, i sudačka služba izpunjavati, kao i njihovo uvedenje u pojedinih krunskih zemljah s-obzirom na njihova osobita odnošenja saderžava se posebnim deržavnim i dotično (§. 68) zemaljskim zakonom.

§. 105.

Odredjenja domaćih zakonah poradi sudišta za članove carske kuće ostaju nepromēnjena.

Odsěk XIII.

O d e r ž a v n o m s u d i š t u.

§. 106.

Ima se ustrojiti verhovno deržavno sudište, koje će morati uslěd svoje službe ili na podignutu tužbu u slědećih slučajih postupati:

I. Kao pomiriteljni sud u razprama izmedju deržave, i pojedinih krunskih zemaljah, ili izmedju pojedinih krunskih zemaljah med sobom, u koliko predmet nespada u područje zakonotvorne deržavne vlasti.

II. Kao najvišji sud u uvrědama političnih pravah.

III. Kao iztraživajuće i verhovno sudište:

a) u tužbama suproti poečiteljima i naměstnicima, za tim

b) u okletvima i pokušenjama proti vladaocu ili regentu i u slučajih uvrědjenog veličanstva ili izdajstva zemlje.

§. 107.

Deržavno sudište stoluje u Beču i osobitim će se zakonom odrediti, kako će se imat sudci s-obzirom na pojedine krunske zemlje postavljati, koliko ih ima biti, i kako će imat postupati.

Odsěk XIV.

O d e r ž a v n o j E k o n o m i i.

§. 108.

Sve poreze i danke za deržavne i zemaljske sverhe opreděljit će zakoni.

§. 109.

Svi dohodci i troškovi deržave moraju se svake godine u predračunu naznačiti, koji će se zakonom ustanoviti. Prestupljenja ovoga predračuna imadu se saboru podnėti, za da ih naknadno prizna.

§. 110.

Za deržavni dug jamči deržava.

§. 111.

Verhovno računovodstvo podnašati će deržavnom saboru obće račune o deržavnoj ekonomii svake godine, zajedno s-pregledom deržavnih dugovah.

§. 112.

Osobiti će zakon odrediti ustrojenje i vlast verhovnoga računovodstva.

Odsěk XV.

O o r u ž a n o j s i l i.

§. 113.

Oružana sila je određena, da državu od izvanjskog nepriatelja brani, a unutra da uzderžanje reda i izveršivanje zakonah osigura.

§. 114.

Unutra može za tu sverhu oružana sila samo na poziv gradjanskih oblastih i u zakonom određenih slučajih i načinih postupati.

§. 115.

Oružana sila jest poglavito poslušna. Nijedan dio njezin nesmie ukupno večati.

§. 116.

Zakon određuje veličinu i način obće dužnosti služiti u vojsci na suhu i vodi.

§. 117.

Vojska stoji pod vojničkim sudom, i pod vojničkim zakonom. Redarski (disciplinarski) prepisi ostaju u podpunom upotrěbljenju za zemaljsku i pomorsku vojsku.

§. 118.

U zakletvu, kojom se vojska na zastavu zaklinje, staviti će se i zakletva na državni ustav.

§. 119.

Ustrojenje gradjanske obrane urediti će se posebnim zakonom.

Odsěk XVI.

O b ć e n a r e d b e.

§. 120.

Dok ustavom ugovoreni organički zakoni nebudu ustavnim putem u život uvedeni, izdavati će se doične odluke putem naredbah.

§. 121.

Dok novi zakoni i naredbe u život nestupe, ostati će obstojeći u krěposti.

Obstojeći porezi i danci kupiti će se nadalje, dok novi zakoni drugčie neodrede i u život nestupe.

§. 122.

Oblasti ostaju u svomu djelovanju, dok se neizverše novi organički zakoni i naredbe koje se njih dotiču.

§. 123.

Proměne ovoga državnoga ustava mogu na prvom državnom saboru običnim putem zakonotvorstva predložene biti, na slědećim državnim saborima za odluku o ovakovim proměnama potrebna je u obadvě kuće nazočnost od najmanje tri četvertine sviuh članovah, i privoljenje najmanje dvě tretjine od nazočnih.

Dano u našem kraljevskom glavnom gradu Holomucu četvertoga Ožujka godine spasa 1849. našega vladanja perve.

Franjo Josip.

Scharwzenberg. Stadion. Krauss. Bach. Cordon. Bruck. Thinnfeld. Kulmer.

HDA, ZS I., 1849/131-71

[Ožujak 1849, Zagreb]

Odbor Hrvatskog sabora iznosi prijedlog zakona o izborima i ustrojstvu Sabora.

Članak o saboru.

§ 1. Zakonotvornu vlast u trojednoj kraljevini ima kralj s narodom, zakonito sakupljenim na saboru državnom.

§ 2. Vlast sabora ovoga proteže se na sve predmete, koji se tiču unutarnjih poslova trojedne kraljevine. Amo spada i prvo konačno ustanovljenje odnošenja ovih kraljeivnah prema ukupnoj monarkii austrijskoj, kao i svaka promjena, koja bi se u odnošenju tom, ustanovljenom na međusobnom naroda ovoga s Austriom sporazumljenju, makar kad u napredak imala učiniti. A gled svih onih posalah, koji se tiču ukupne monarkie, podveržena je trojedna ovak rlajeovina, u smislu ustava, uvedena s privoljenjem svih naroda austrijskih za ukupnu monarkiu, zaključkom obćega sveaustrijskoga sabora, kojemu će i srědišnji ministerij glede naredbah svojih pod odgovorom biti.

§ 3. Darovah i izvanrednih penziah iz blagajne trojedne kraljevine kraj bez privoljenja sabora nikomu odredit nemože.

§ 4. Sabor se ima deržati svake godine, i otvara se svagda bez svakoga pozivnoga lista na prvi ponědeljak svakog prosinca (Decembra) mieseca, u miestu, gdje stoluje domaće upravljanje trojedne kraljevine. Ako pak bude potreбно, sazvat će Ban sabor izvanredni i u drugo doba.

§ 5. Sabore otvara, odgadaj i samo, kad se poslovi sverše, zatvara Ban.

§ 6. Narod ima upliv svoj u zakonvorstvo kroz izabrane svoje zastupnike.

I.

O načinu izbora i vlastitostih izbornikah i zastupnikah.

§ 7. Trojedna kraljevina dieli se na okružja izborna, a okružje svako na izborne kotare. Svako okružje ima imati najviše 50,000 dušah, a kotarah u svakom okružju ima bit toliko, koliko zahtievaju miestne okolnosti obćinah. Nego u jednom okružju manje od pet, a više od deset kotarah biti nikako nesmije.

§ 8. Izbori su dvostruki, jedni izvorni ili kotarski, drugi okružni. U kotarskih izborih biraju se izbornici, a u okružnih zastupnici naroda.

§ 9. Vlastitosti izbornih iliti kotarskih izbirateljah jesu slědeće:

Svaki gradjanin trojedne kraljevine bez razlike viere ima pravo izabirati

a) Ako je gospodar od kuće, ili ako neimajći kuće, platja izravnoga danka šest forintih srebra ili pak podnosi drugi kakav javni teret od iste vrijednosti;

b) Ako je punolietan;

c) Ako je pri zdravom razumu;

d) Ako uživa sva gradjanska i politička prava;

e) Ako nije u službi tudje deržave, doklegod u takovoj službi bude;

f) Ako nije pod zaglavnim iztraživanjem, ili zatvorom sudbenim, doklegod se sudbeno za pravična neočituje;

g) Ako nije pod sequestrom, doklegod mu se sequestar nedigne;

h) Ako nije pod krivdom, dokle god se sudbeno od svake krivnje falimenta neodrieši.

§ 10. Pravo izabiranja sasvim se gubi:

a) Kad se tko osudi na tielesnu kaštigu ili na zatvor zaradi prestupka učinjena suproti zakoniku zaglavnom;

b) Kad se tko u tudjoj državi za uvijek nastani; ili tamo pravo gradjanstva dobije;

c) Kad se tko naročitom sudbenom osudom osudi, ili na gubitak svih političkih pravah, ili samo na gubitak izbornoga prava;

d) Kad se komu putem zakona dokaže, da je glas za svoj izbor od koga kupio, ili pak da je glas svoj komu prodao, ili najposlie, da je u više nego jednom izboru za predstojeći sabor glasovao;

e) Kad tko učini krivdu svojom osobnom krivnjom.

§ 11. Oni koji imaju imanja u više kotarah izbornih, glasuju samo u onom, gdje ponajviše i obično stanuju.

§ 12. Svako kotarsko poglavarstvo dužno je točno popisati u području svom sve one, koji razložene u § 9 izbirateljske vlastitosti imadu, i popis takov 14 danah pred izborom kod dotičnoga poglavarstva javno deržati se ima da svaki može viděti jeli upisan ili izpušten? Ako tko u niem nebi bio upisan, taj se ima najmanje 8 danah prie izbora javiti izbornom poglavarstvu, da ga upiše, jerbo drugačie u predstojećem izboru nebi udioničtvovati mogao.

Ako se pak koji izbiratelj iz takova popisa osvędoči, da je tko upisan, komu po §§ 9 i 10 pravo izbirateljsko nepripada, dužan je to dotičnom poglavarstvu izbornom u kotaru prijaviti, da se stvar takova iztraži i, ako je istinita, popravi. A suprot presudi takovoj vlastan je onaj komu se čini, da mu se učinilo krivo, uteći se putem molbenice dotičnom poglavarstvu okružnom, a odatel, izvan posiedovanja, daržavnom saboru.

§ 13. A i obće, ako se zametne u kotaru kakova razpra, ima li tko pravo izbirateljsko, neima li? razpru takovu presudjuje dotično poglavarstvo kotasko. A suprot presudi takovoj otvoren je onom komu se čini, da mu je krivo, put molbenice na dotično poglavarstvo okružno i sabor deržavni kao u § 12.

§ 14. Izvorni iliti kotarski izbori obavljaju se svagda prvih danah męseca listopada. A pervo nego se izbori takovi počmu, ima predsjednik ili tajnik izborni pročitati javno zakon o izabiranju i glasovanju izbornom.

§ 15. I u izborih kotarskih i u okružnih, glasuje se samo glavom, a nipošto po punovlastju.

§ 16. U izborih kotarskih izabire se na svakih 500 dušah onoga izbornoga kotara po jedan izbornik. Ako se broj dušah onoga kotara ukupni sa 500 bez ostanka neda razděliti, izabirat će se i za takav opstanak još po jedan izbornik samo onda, ako ostanak takav bude veći od 250 dušah. Od ostanka pak iznosećega 250 dušah i niže, neizabire se izbornik nikakav.

§ 17. Izori izvorni iliti kotarski obavljaju se ovako:

a) Kad se prepisani u § 12. popis izbirateljnah dogotovi, dužan je dotični izborni poglavar kotarski u smislu a 14. za perve dane listopada męseca po imence dan i męsto izbora uročiti, i rok takav po kotaru svom, kako tręba razglasiti. Rok takav od četiri dana kratji biti nemože;

b) Na uročen dan i męsto sastanu se svi oni od kojih je prepisani u § 12 popis napravljen, i tu pod predsjeddom dotičnoga izbornoga poglavara kotarskoga izaberu većinom glasovah tajnika, koji će u ozboru takovu perovodja biti;

c) Tad se pročita zakon o izabiranju i glasovanju izbornom, kako prepisuje § 14.

d) Zatim je dužan predsjednik skupštini kazati, koliko je izbornikah taj kotar po § 16. izabrati vlastan?

e) Ako se izbor jednoglasno nedoverši, dužan je predsjednik onim redom, kojim su popisani, pozvati po imence jednoga izbiratelja za drugim, da po svojoj volji, bez svakoga

predloga, imenuje onoliko ljudi, koliko jih je taj kotar izabrati vlastan i za koje bi dotični glasovatelj rad, da budu izbornici onoga kotara. Tajnikov je posao sva imena takova uz ime dotičnoga glasovatelja točno i savršeno ubilježiti;

f) Kad svi izglasuju, imaju se odmah ondě, na oči svoj skupštini, glasovi točno ozbrojiti, i kod svakoga, za koga se je glasovalo, broj ukupni pripadajućih mu glasovah zabilježiti. Po tom se sastavi redom brojevah naravnim, silazeći s većega broja na manji, imenik svih onih, za kojih se je glasovalo, i oni, koji imaju najviše glasovah, proglase se odmah po predsjedniku za izbornike onoga kotara.

g) Verhu tako obavljena izbora ima se u istoj izbornoj skupštini s podpisom dotičnog predsjednika i tajnika napraviti i skupštini proglasiti točan i vierodstojan zapisnik, koj se dotičnom izbornom poglavarstvu okružnom u osam danah odpraviti ima. Prigodom proglašivanja zapisnika toga u skupštini kotarskoj, na volju stoji svakom izbiratelju verhu saderžaja i sastavka njegova opazke svoje odmah ondie u skupštini javno predložiti, a skupština je vlastna verhu opazke takove zaključak svoj izreći i, ako se opazka za temeljitu pronadje, od predsjednika i tajnika zahtievati, da se zapisnik onako popravi, kako to većina skupštine za dobro i pravo nahodi.

§ 18. U izborih kotarskih izabran za izbornika može biti svaki, koji prepisane u § 9. izbirateljske vlastitosti imade.

§ 19. Izbori okružni obavljaju se svagda prvih danah mieseca studenoga (novembra). A miesto i dan dužan je naznačiti po imence doični izborni poglavar okružni namanje osam danah u napried po svem svojem okružju izbornom.

§ 20. Na uročen dan i miesto sastanu se pod predsjedom dotičnoga izbornoga poglavara okružnoga svi oni, koji su u kotaru za izbornike izabrani, i izabravši većinom glasovah tanika, koji će izboru perovodja biti, pročita se ponajprije zakon o izboru i preduzme se odmah posao verifikacije.

Ako se tu zametne kakvo pitanje o kom izborniku, da li je zbilja izabran za izbornika, dal' nije? ili, je li on taj, koga zapisnik kotarski piše, nije li? pianje takovo riešit će sva izborna skupština okružna većinom glasovah i suprot presudi takovoj otvoren je put molbenice na sabor.

§ 21. Kad se skupština okružna osviedoči, da su svi oni, koi se tu kao izbornici sastaše zbilja izbornici, i da su u glavu oni isti, za kojih zapisnik piše da su u kotaru izabrani, onim istim redom i načinom, kako piše § 17 pod d) e) f), izabere slobodnom voljom, i većinom glasovah, kad se izabire vas sabor, tri zastupnika, i to:

- a) za donju kuću dva zastupnika
- b) za gornju kuću jednoga zastupnika.

A drugčie prigodom izborah dielnih izabire skupština okuržna toliko zasutpnikah, koliko se stolicah zastupničkih za ono izbornu okružje izprazni i za onu kuću, u kojoj su se stolice takove za ono okružje izpraznile.

§ 22. I verhu izbora okružnoga ima se napraviti točan zapisnik i kad se u skupštini proglasi i odobri, podpisan po predsjedniku, tajniku i svih onih izbornicah, koji umiju štiti i pisati, ima se kod dotičnoga zbornoga poglavarstva okružnoga u shranu uzeti, da se odatle, kadkogd i komugod uztreba, vierodostojno odpraviti može. Kad se zapisnik takav u skupštini izbornoj okružnoj proglašuje, ima i svaki član skupštine i sva skupština ista ona prava, koja su za skupštine i izbiiratelje kotarske u § 17 pod g) uzakonjena.

§ 23. Zastupnik za donju kuću može biti svaki gradjanin ovih kraljevinah:

a) ako je u kojem kotaru izbornom ime njegovo upisano u popisu izbirateljah kotarskih, k tomu

- b) ako je kojegod viere primljene zakonom u ovih kraljevinah;
- c) ako je naveršio trideset godinah;
- d) ako umije barem čitati i pisati;

e) ako platja izravnoga danka u krajini 6 forinti, a u provincialu dvadeset forintih, ili ako je javni činovnik državni, ili pako ako je providjen diplomom budi advokatskom, budi kojega fakulteta sveučilišnjega.

§ 24. Izabran za gornju kuću može biti svaki onaj gradjanin ovih kraljevinah, koji može biti zastupnik u donjoj kući:

a) ako je naveršio 40 godinah;

b) ako platja izravnog danka u krajini 10 for. a u provincialu 40 for. sr.

§ 25. Kad se izbor doverši, ima se dati svakom zastupniku vierodajni list, podpisan od dotičnoga izbornoga predsjednika i tajnika, da se zastupnik njim kod sabora kao takov opravdati može. U listu tom ima se naročito napomenuti, ima li zastupnik vlastitosti dotičnoj kući potrebne? i koju je imao prigodom izbora većinu glasovah?

§ 26. Vlast zastupnika i za jednu i za drugu kuću traje tri godine. Svake godine dužna je odstupiti od zastupništva jedna tretjina zastupnikah svake kuće, i ta se tretjina svake godine iznovice izabirati ima. U tu sverhu razdielit će se svaka kuća putem ždriebanja na sversi svakoga sabora, za koji su se iznovice izabirali svi zastupnici, na tri kategorije, od kojih će perva odstupiti od zastupništva na kraj perve godine, druga na sversi druge, a tretja na koncu tretje godine, od dotičnog izbora računajući.

§ 27. Zastupnik izabran za sabor, nije zastupnik samo onoga okružja, gdje je izabran, nego svekolike domovine; i otdud sledi:

a) da napatka ili tako zvane instrukcie prilikom glasovanja nije dužan deržati, ako se nesudara s njegovim osobnim mnjenjem; nego mora želju svojih izbornikah saboru priobćiti; što ako neučini, vlastne su ga dvie tretjine izbornikah sa zastupničke stolice odazvati;

b) da mu se trud njegov i danguba ima nadoknaditi iz pineznice ne okružne, nego državne, i to mierom jednakom, bio on zastupnik u kući donjoj, bio u gornjoj. Za sad se u tu sverhu opredieljuju svakom zastupniku na dan četiri forinta srebra, osim troška za vožnju na sabor i natrag.

§ 28. Po svom rodu, stališu, časti ili službi, ako nije naročito izabran kao zastupnik puka, neima na saboru, budi u kući gornjoj, budi donjoj, miesta ni glasa nitko. Izuzimaju se jedini deržavni viećnici, kojim se u smislu zakona «o vieću deržavnom» na saboru dopušta miesto i govor, nego pravo glasovanja nedopušta, ako nebudu izabrani kao zastupnici puka, i to u onoj kući za koju su izabrani.

§ 29. Ako tko za vrieme zastupništva svoga izgubi vlastitosti, zastupništvu za dotičnu kuću potrebnue, tako zastupništvo njegovo prestaje.

§ 30. Zastupnik može prigodom svakoga novoga izbora iznovice biti izabran za zastupnike.

II.

O sastavu sabora.

§ 31. Sabor se dieli u dvie kuće: donju i gornju.

§ 32. Donja kuća ima dvaput toliko izbornikah, koliko gornja.

§ 33. U gornjoj kući predsjeduje ban ili u zaprečenju njegovu, namiestnik banski. A u pomanjkanju bana ili namiestnika njegova, izabire predsjednika gornja kuća većinom glasovah tajno. Istim načinom izabire ova kuća u svakom slučaju podpredsjednika, tajnika i ostale potrebite kući činovnike.

§ 34. Predsjednika, podpredsjednika, potrebiti broj tajnikah ili bilježnikah, kao i reditelje i ostale potrebite činovnike izabire za se donja kuća sama i to tajno, saveršenom većinom glasovah.

§ 35. Predsjednici, podpredsjednici i drugi činovnici, kako jedne tako i druge kuće izabiru se u početku svakogodišnje sjednice i služba njihova traje za sve vrijeme sabora one godine.

§ 36. Ako koji zastupnik ostavku da, ili umre, ili se mjesto njegovo drugim kojim uzakonjenim načinom izprazni, predsjednik dotične kuće ima tad narediti, da se za tri nedjelje drugi zastupnik na mjesto njegovo izabere.

§ 37. Koji god zastupnik u vrijeme svoga zastupništva dobije od vlade državnu službu, ili pak, imajući je, dobije veću, ima se podverći novom izboru.

§ 38. Kralj jedne kuće bez druge razpustit nikako nemože. Nego može razpustit na jedanput obie. I u tom se slučaju imadu novi izbori obaviti za šest nedjeljah danah, od razpusta sabora računajući. Novi pak zastupnici imadu se na svaki način pozvati i sastati u sabor tri mjeseca od razpusta sabora prišnjega računajući.

§ 39. Ako se koji zastupnik mjesec danah bez dopusta od sabora udalji, smatra se mjesto njegovo za prazno i ima se naredit i učinit izbor novi. U tom slučaju gubi zastupnik takav svaku naknadu trošakah i dangube za ono vrijeme, koje je daleko od sabora preboravio.

§ 40. Zastupnik mjesto sebe drugoga zastupnika postaviti nemože.

§ 41. Osoba zastupnika jest neuvredljiva. Odtuda izhodi:

a) da se zastupnik, osim kad se zateče u činu (u kom slučaju zastupnik biti prestaje) bez dopuštenja dotične kuće zaglavnom postupku podverći nemože;

b) samo dotična kuća je vlastna zaključiti, da se zastupnik stavi pod tužbu;

c) nego kad se sabor sverši, onda se zastupnik za prestupke učinjene u vrijeme sabora, po dotičnom sudu pod tužbu staviti može.

§ 42. Zastupnik po dotičnoj kući radi uvriedjena veličanstva, izdaje domovine, uvriedjena sabora, ili makar kojega drugoga prestupka radi pod tužbu postavljen, podleži svom nadležnom običnom sudu.

§ 43. Sloboda mnjenja političkoga na saboru tako je neomedjašena, da zastupnik puka za mnjenje svoje politično, izraženo na saboru, nije dužan nikom i nikada odgovarati, ni na saboru ni izvan sabora.

§ 44. Dotična kuća ima vlast sa dvie tretjine glasovah izključiti iz kruga svoga članove, koji se nepoštenim svojim ponašanjem visoke zastupnika časti nevriedni ukažu. Ako pak zastupnik koji u poslovanju saborskom samo nepristojnost kakovu ili učini ili izreče, toga ima predsjednik valst na red pozvati.

§ 45. Suprot većniku tužbu odrediti vlastan je samo vas sabor, to jest u suglasju kuća jedna i druga.

III.

O poslovanju saborskom.

§ 46. Dotični predsjednici imadu vlast sjednicu otvoriti, zatvoriti i na tri dana odgoditi.

§ 47. Inicijativu ima ne samo kralj, nego i kuća i jedna i druga.

§ 48. Prije svega uzimaju se na saboru u pretres predlozi kraljevski.

§ 49. Svaki se predmet i u jednoj i u drugj kući, obširnoga pretresa radi ima preduzeti najprije u odboru dotičnom, na koje se svaka kuća odmah u početku svako-godišnje sjednice razredit imade.

§ 50. Odbore potrebite izabire, ne sam predsjednik nego sva dotična kuća većinom glasovah.

§ 51. U odboru ima se svaka stvar posve izcerpiti, i potrebite k tomu predstave i poruke dogotoviti i dotičnoj kući podnieti.

§ 52. Da kuća koja bude sposobna zaključke valjane praviti, valja da budu u dotičnoj sjednici njezinoj bar dvie tretjine svih njezinih članovah.

§ 53. Dopust za udaljenje od sabora podjeljuje zastupniku dotična kuća.

§ 54. Sjednice su javne i u jednoj kući i u drugoj. U dvoranu ipak gdje se vieća, nesmije doći nitko već koji je zastupnik puka. A na galeriju mogu doći samo oni, koji dobiju od odbora na to određena, tomu potrebiti biljet. Predsjednikov će posao biti na to imati brigu, da na galeriju nitko pod oružjem nedodje.

§ 55. U sjednice odborske, osim odbornikah, neima pristupa nitko.

§ 56. Galerija ima mirno slušati i nesmije u obziru viećanja saborskoga izraziti ni pohvale ni ukora. U protivnom će je slučaju predsjednik shodnim načinom izprazniti. Predsjednik može izpraznivši galeriju, sjednicu ili nastaviti ili odgoditi.

§ 57. Ako najmanje deset zastupnikah, zaište, može se galerija izprazniti i držat sjednica otajna. Nego na zahtjevanje većine glasovah, može se taj predmet poslie i javno pretresati.

§ 58. Svaka kuća za se izabire odbor verifikacionlani, koji izviestje svoje dotičnoj kući podnieti, a ova predložena pitanja riešiti ima. Odbor ovaj ima:

a) paziti ima li zastupnik list vierodajni?

b) pregledati tužbe položene suprot izboru.

§ 59. Od sjednice do sjednice ima se voditi dnevnik, napisan po berzopiscih i po odboru izaslanom od dotične kuće razsudjen i uvierodostojen.

§ 60. Svaka kuća ima vlast dnevnik svoj na štampu dati. Osim toga nemože se prepriečiti da se viećanje saborsko u novinah priobći.

§ 61. Svaki zastupnik ima pravo zahtjevati, da se glas njegov oimence u dnevnik upiše.

§ 62. Predlozi se čine pismeno. Kad se predlog koji učini, odpravi se na dotični odbor pretresanja radi, samo onda, ako dobije za se većinu glasovah. Drugčie se predlog takav ima smatrati kao propao.

§ 63. Predlog koji propane, one se godine više preduzeti nemože. To isto biva, ako te poslie dvie poruke i odporuke kuće u jezgri predloga medju te neslože.

§ 64. Ako su pak kuće u pripadnih predloga pitanjih ili u sastavku njegovu raznoga mnjenja, ima se pokušat sporazumljenje kućah putem odbora izaslana jednakim brojem od kuće jedne i druge. Dva ova odbora stope se u jedno tielo, i viećaju o načinu, kojim bi se kuće sporazumiti mogle. Izviestje o poslovanju odbora miešovitoga daje svaki posebni odbor svojoj dotičnoj kući.

§ 65. Svaki zastupnik ima pravo o svakom pitanju dvaput govoriti.

§ 66. Predsjednik skerbi da bude red u viećanju i da je svakom slobodno svoje mnjenje izraziti.

§ 67. Pisani se govori zabranjuju.

§ 68. Kroz punovlastje zastupnik glasovati nemože.

§ 69. Za preinačit ustav ili domaće upravljanje naše potrebne su valjanosti zaključka u svakoj kući dvie tretjine glasovah.

§ 70. Zakon kakov autentično protumačiti vlasan je samo kralj sa saborom.

§ 71. U glasovanju o izborih makar kojih, koji se čine u kući jednoj ili drugoj, odlučuje većina saveršena (absolutna) prisutnih u sjednici glasovah; a u svakom drugom pitanju obična većina, osim gdi je ili saveršena ili druga koja većina uzakonjena.

§ 72. Kad se ustajanjem i siedanjem zastupnikah većina potrebita dobro razabrati nemože, tad ima predsjednik pozvati redom azbučnim poimence svakog zastupnika, a zastupnik poimence pozvan dužan je ustati, i glas svoj bez svakoga drugoga govora riečju «pristajem» ili «nepristajem» ili drugim kojim jasnim i kratkim izrazom («da» ili «ne») izraziti.

§ 73. Ako bude broj glasovah s jedne i s druge strane jednak, glasovat će se još jedanput tajno. Ako li bude broj i opet jednak, pitanje takovo propada.

§ 74. Predsiednik ima paziti, da se derži danovnik (danji red) i na koncu svake siednice ima kazati, što će se sliedeće siednice pretresivati.

§ 75. Kad predsiednik zaključak izreče, o onoj se stvari više govoriti nesmiye.

§ 76. Predmeti sveršeni u odboru imadu se našampati i razdielit medju zastupnike. Izmedju pretresivanja odborskoga i saborskoga ima biti dovoljno vremena, da zastupnici zrelo stvar promisliti mogu.

§ 77. Kad jedna kuća što doverši, ima poslat na pretresivanje drugoj. Ova je dužna pretresivat predmete onim redom, kojim joj se od druge pošilju.

I ima vlast svaki članak zakona ili predložen dodatak razdieliti, preinačiti, popraviti ili posve odbaciti.

§ 78. Tužbe, prošnje i predlozi zakonah predaju se saboru samo putem kojega zastupnika.

§ 79. Tužbe i prošnje, predate saboru, imadu se odpraviti na dotični odbor, koji će mnjenje svoje i izradak svoj o tom, predati kući. S predlozi pak, pirobćenimi saboru putem kojega zastupnika, postupa se po prepisu § 62.

§ 80. Interpelacie svaka mora:

a) predati se u saboru pismeno;

b) doći u danovnik.

§ 81. Viećnik nije dužan na položenu interpelaciju odmah u onaj dan odgovoriti. Nego na svaki način dužan je to učiniti za 14 danah od položene interpelacie računajući.

§ 82. U svakom se saboru imaju pretresti računi deržavni za pršastu godinu i uredit i odobrit osnutak troškovah i dohodakah deržavnih za godinu buduću. I prije nego se bar drugi ovaj posao doverši, niti kralj, niti ban sabora zatvoriti ni razpustiti nemože.

§ 83. Svi se zakoni i odluke sabora izdaju jedino u narodnom jeziku ovih kraljevinah.

IV.

O potvrđenju zakona.

§ 84. Kad se obie kuće medju se u čem slože, sastanu se ujedno pod predsiedom gornje kuće predsiednika, i iz te siednice pošalje se osnova zakona, s podpisom predsiednika gornje kuće i onoga tajnika, koji je u siednici toj vodio pero, pod pečatom deržavnim, kralju za potvrđenje.

§ 85. Kad se zakoni potvrde, imadu se postaviti u službene novine vlade i proglasiti narodu putem dotinih poglavarstvah i dobivaju svoju kriepost miesec danah, od dana potvrđenja kraljeva računajući.

§ 86. Kad kralj zakona neodobri može sabor verhu uzrokah neprimljena po kralju zakona iznovice viećati i, ako se razlozi zadovoljni nenadju, saboru vlast ostaje, isti predlog opet kralju za potvrđenje podnieti.

§ 87. Kralju se za potvrđenje podnieti nemora:

a) da se kuće za otvorene proglase;

b) da se izabrani od doične kuće predsiednici, podpredsiednici, tajnici i drugi saborski činovnici potvrde;

c) da se vierodajni listovi zastupnikah primu ili odbace;

d) da se razpre o izboru zastupnika presude;

e) da se kuće za potrebito vrieme odgode;

f) da se viećnici od sabora pod tužbu postavu.

HDA, KŽ, kut. CCCCXXXII., 1849/br. 680

58.

1. travnja 1849, Pešta

Ban Jelačić poziva stanovništvo u Boki kotorskoj na očuvanje zakonitosti.

Proglas na Kotorane.

Junački narod naš vazda se je odlikovao viernostju prama caru i kralju svome, štovanjem viere bila ona zapadna bilo istočna, poslušnostju pram poglavarom od cara gospodara postavljenim i uzderžanjem reda, mira i bratinske sloge.

Ja bi želio, da slava, koju je naš narod kroz ove vlastitosti po celom svijetu stekao, nebude nigdar umaljena, nigdar oskvernjena, da traje dok je svieta i vieka. Sa žalostju sam zato razumio, kako nieki, kojih je nadam se malen broj, u Boki kotorskoj svakoverstnim cara, vieru, poglavare i mir narušajućim govorenjem i činjenjem sjajno ime slavensko, kojim se Serblji i Hervati diče, vriedjaju, sebi čast nečine, a meni mlogim brigam i težko obteršenom brieme serdca povekšavaju.

Znam ja da su mloge biede, koje Vas taru. Al vierujte zakonitim putem i povierenjem k poglavarstvu prie će im se liek doprinieti, neg svojevoljnim prestupljenjima zakonah božjih i čoviečanskih, robljenjem i ubijanjem brata, slike i prilike boga velikoga.

Ja Vaš vladatelj i ban, koi sam Vaše gore list, i koi sam tvrdo odlučio, dok boj ovaj, koga sada bijem dokončan bude, doć' med Vas, želim i zahtievam od Vas takav život, da kad u Vašoj sriedini budem neuzmoram serčbom i kaznenjem zločinacah Vaše i moje časove ogorčavat: već da dodjem med ljubljene Kotorane okom veselim, licem radostnim, serdcem ljubezljivim, da Vas boli oduzmem, pravice podielim, i da tako mirno položim temelj slozi onoj, koja ima vezat narod jedne kervi i jedne budućnosti.

Čekajte me s usterpljenjem.

Primite pozdrav vašeg poglavara.

U Pešti 1. travnja 1849.

J e l a č i ć, ban s. r.

SJ, 12. IV. 1849, br. 43

59.

25. travnja 1849, Beč

Poslanstva Banskog vijeća i Saborskog velikog odbora mole kralja da izda rješenje o odlukama Hrvatskog sabora iz 1848. godine.

Vaše Veličanstvo!

Silovitom preobraženjem načina vlade austrijanske mieseca ožujka 1848. uzdermaše se u temelju odnošenja izmed naroda i naroda, i izmed naroda i vlade.

U tečaju odgadajah, koji slediše zatim, činjaše se, kanda će popucati sve zakonite sveze. A to jer se biaše pustio u nemar zlatni put mirnoga vremenu shodnoga i čoviečnoga poravljanja, a prigerlila miesto njega sve pustošeća anarkia.

Vierni se Beč iznevieri i oddvoji od Cesara svoga; u cerkvi svetoga Pavla pripravljahu grob neodvisnosti svoje domovine isti rodjeni sinovi cesarevine austrijanske; Ugarska se odmetnu javno i hoće da uništi sve, što bi još moglo sačuvat jedinstvo austrijansko.

Plamen prevrata uzburka na vas mah.

A što da učini Hervatska i Slavonija? Zlo poznata od vlade, bi spletkami magjarsimi predana neviernoj politici Košutovoj i postavljana tim načinom na polje dvoličnosti. Imaše služiti Košutu, a pri sve tom deržati s Austriom. U jednom slučaju i u drugom čekaše ju žig izdaje; u onom prema Austriji, jer se Košut od nje biaše oddielio; a u ovom prema Košutu, jer za njega govoraše zakon. – Bez obrane, bez prijatelja, stojaše puk sam i ostavljen, nalik na putnika, kojemu samum zam ete pute po pustinji neizmiernoj. – Sama njegova moralna snaga izbavi puk iz toga položaja, puna sdvojenja.

Dvie staze k tomu nudiše mu okolnosti: jednu u tabor odmetnikah, a drugu k prestolu dobrostivoga vladara.

Otvoreno i pošteno, kakono nas ukazuje historija od pervoga početka sdruženja našega s vladajućom kućom, pak sve do danas, stupismo pred vladara, molismo pravicu i obrekosmo mu viernost.

Na poziv vėrnoga bana prikupiše se hiljade naše bratje oko visokog prestola te stoje još i dandanas na kervavu polju žestoka rata!

Gorke one rane, koje bieše zadane sa sviuh stranah i ljubljenom Banu našem, upoznatom toliko putah, i neposredno narodu našem, podniesmo kriepkom, željeznom dušom; takom dušom, kakvu samo podieljuje i ljudem i narodom saviest, da je i naša zastava, zastava slobode i čoviečnosti.

Rado zaboravljamo nepravednu prošastnost, osobito ovu najnoviju, kojom su vladale bezobzirne prevratne stranke, bez jakosti i bez potrebitoga jedinstva; nego zaboravit ju možemo samo onda, ako se bar sadašnjost i budućnost uredi, tako da bude s pravednimi željami našimi u skladu.

Zato smo evo ovdie; zato nas posla narod naš pred prestolje Veličanstva Vašeg.

Pod stiegom jedinstva austrijanskoga skopčasmo u bitnosti biće naše, i narodno i politično, s ukupnom monarkiom; i zato nas jako boli, vidjevši svaki dan, kako se naše iskreno nastojanje, vodeće jedino k ojačenju i jedinstvu ukupne deržave, od strane visoke vlade nevažava onako, kako bi lojalno ćutjenje naše zahtievalo.

Bit će za malo jedna godina danah, odkako smo postavili temelj u saboru našem budućnosti našoj, pak još sve jednako izgledamo zabadava, da se razrieše pitanja, skopčana bitno i sa samostalnim unutarnjim ustrojenjem našim, i s odnošenji našimi prema ukupnoj monarkiji.

U to tamno čekanju i neizviestno doba, izadje ustav deržave oktrojirani, jedino pismeno, koje nam niekim neizravnim putem napominje niešto u obziru odnošenjah naših prema ukupnoj deržavi.

Odperto izpoviedamo, da nam je višnje ono pismeno iznenada došlo. Nego ako je to bila namiera, da se povodom sklopljenja našega s Austrijom, izrečena u saboru našeom poslie faktičnoga odciepljenja od Ugarske, i imajući pred očima čversto jedinstvo deržavno, izdanjem ustava prokerči put k učverstjenju sjedinjenja deržavnoga, - budući to, pri razciepljenju ustavotvornih vlastih, putem sporazumljenja sa zastupnici puka nemoguće: - bio bi se narod naš verhu protegnutja nove te karte i na ustavne već od niegda kraljevine Hervatsku i Slavonsku, doista umirio, samo da se u njoj, kako valja, uzeo obzir na pravedne želje hervatskoga naroda.

Mi spoznajemo, da uslied promiene u okolnostih, a ponajviše uslied celovitoga odciepljenja našega od Ugarske, svi se saborski zaključci naši u svoj obširnosti svojoj danas više izvesti nemogu. Nego opet s druge strane nemožemo se dosta nažalisti, što se je politično bitje naše, voljom narodnom na svom saboru izrečeno i do danas uzdržano, putem odnošenja onoga, u koje smo medjutim prema jedinstvenoj vladi de facto postavljeni, od strane deržave bez svakoga jemstva ostavilo.

Obćenito bo jemstvo osobitih uredbah naših, izrečeno u novom ustavu, nemože nas umiriti. Jer osobite uredbe naše tako se samo mogu razumieti, kakono su po zastupnicih puka na poslednjem saboru pojmljene i protumačene.

A o takovom jemstvu u rečenoj karti neima ni rieči, dapače protivno.

Tiesan savez hervatsko-slavonske vojničke Krajine – izuzamši njezino strogo vojničko ustrojenje – s Provincijalom, najbitniji je dio osobitoga ustava našeg. Kao puk ima vojnička Krajina s nami jednu i istu istoriju; kao uredba vojnička, po glasu zakonitih pismena (članak 9, 10 pomirenja bečkoga od godine 1606; čl. 11:1608; čl. 75:1635; čl. 7:1655; čl. 64:1791 itd.) stojaše ona u savezu s Provincijalom; a uslied ravnopravnosti u političnih pravih glede položaja njezinoga zemljopisnoga i narodnoga srodstva, kao ud naroda hervatsko-slavonskoga, kad se urede granice pojedinih pokrajina austrijanskih, nemože i nesmiye se ona ciepati od celokupnosti trojedne kraljevine.

Pak upravo taj, najvažniji dio osobitih uredbah naših, ne samo da neima u novom ustavu nikakva jemstva, nego je dapače §om 75 jednostruko odstranjen.

Priznajemo, da nam je premilostivim rukopismom, izdati na Bana pod danom 30. ožujka t. g. dato ufanje, da će se rečeni §. 75 ustava o političnom uredjenju Krajine vojničke na bolje preinačiti, ali opet ni u tom rukopismu nenalazimo naročitoga osiguranja, da se Krajina vojnička u smislu građanskom s ostalim Provincijalom sjednačiti i kao celoviti dio trojedne kraljevine smatrati ima.

Želeći dakle odnošenju onom koje smo na temelju osobitih uredbah naših, podpunjenih na poslednjem saboru, i u obziru Krajine vojničke, kroz saborske zastupnike njezine, u život već privedenih, nemanje tečajem razmierjah, medjutim faktično satvorenih i sada još postojećih, prema deržavi ukupnoj postavljni dati višnje potvrđenje i po njem zemaljskom ustavu našem ono čversto zakonito obličje, bez kojega bi se u kratko mogo možda poremetiti obstojeći zakoniti poredak; i želeći dostojnim uvaženjem pravednih željah njegovih, ukriepiti pouzdanje viernoga naroda hervatsko-slavonskoga; podnosimo Veličanstvu Vašem s dužnom poniznostju sliedeće molbe i želje naroda našega:

a) da se uzmu što prije u pretres zaključci sabora našega, ovdie prepokorno priklopljeni, i da se na njih višnja riešenja izdadu.

b) da se putem višnjega riešenja izreče i ojamči načelo vlastitoga našega vladanja pokrajinskoga, u onom razmierju prema vladi središnjoj, kakono je u članku XI. Sabora našega od 5. lipnja 1848. izrečeno.

c) da se zaključci sabora našega u članku XXVI. Glede Krajine satvoreni premilostivo potvrde, i tim načinom Krajina vojnička, kao celokupni dio trojedne kraljevine pripozna, tako, da se u jeziku diplomatskom, pod zanmenovanjem krunke zemlje hervatsko-slavonske ima odmah razumievati i vojnička Krajina.

d) da, po jakosti načela jednakosti svih narodnostih, u trojednoj kraljevini u svih javnih poslovih bez svake iznimke, bude služben jedino naš narodni jezik, i da se toga radi svi službeni dopisi za trojednu kraljevinu po vladi središnjoj izdaju samo u jeziku našem narodnom.

e) odmah u početku rata mađjarskoga, kako je prevalio Dravu, podvergo je banskom vieću Ban naš Medjumurje, kraj tičući se Hervatske i naseljen izključivo od Hervatah, koi je uslied toga osto pod upravom banskoga vieća sve do danas, i bio tim načinom utielovljen de facto trojednoj kraljevini. Želeći dakle stanovnikom Medjumurja osigurati ravnopravnost i podpunu

emancipaciju od elementa mađarskog: molimo, da bi se premilostivo odobrilo utielovljenje Medjumurja k trojednoj kraljevini, učinjeno po banskom vieću našem. To zahtieva interes tamošnjih stanovnikah, koji su izključivo Hervati, kao i gospodarsko upravljanje, koje je i onako pripadalo u poslovih cerkovnih i dosad biskupu zagrebačkom.

f) da se u smislu čl. VII. Sabora našega od godine 1848. potverdi i ojamči narodni i politični savez izmed vojvodovine serbske i trojedne kraljevine polag volje naroda serbskoga, izrečena u narodnoj skupštini dne 1/13 i 3/15 svibnja 1848. zaključen, i to tim većma, što je položaj diplomatski vojvodovine serbske, po glasu §. 72. novoga ustava, u protuslovju saveza s trojednom kraljevinom u navedenom čl. VII. Utemeljena, još sve jednako neizviestan.

g) za izvesti spojenje kraljevine Dalmatinske s Hervatskom i Slavonijom, ojamčeno §. 73. novoga ustava, scienimo da je neobhodno potrebito, da se zastupnikom dalmatinskim pruži prilika, sa zastupnici trojedne kraljevine o pogodbah spojenja toga čim prije dogovoriti se. I molimo toga radi, da se poklisari dalmatinski za tu sverhu na bližnji naš sabor premilostivo pozovu.

Vaše Veličanstvo! Prošaste, težke i mučne godine 1848. progovarao je vierni hervatski narod kroz zastupnike svoje višeputah dobrotivom vladaru svomu i okdirvao mu kervave rane svoje i molio u njega pomoći; ali žalibože vratjahu se poslanici njegovi svedj kako bi i došli, bez utiehe, bez lieka. Odreći mu pomoć, i nadalje, nije moguće. S toga ponavljamo želje naše i molbe, nadajući se tvrdo, da će je Veličanstvo Vaše uslišati i odpustiti nas od višnjega prestola svoga s premilostivim odgovorom, koi budemo mogli položiti u ruke narodu, kao ožudjenu potverdu najprečjih njegovih željah.

Preporučujući se višnjoj milosti Veličanstva Vašeg ostajemo s dužnom poniznostju
Vašega Veličanstva
U Beču 25. travnja 1849.

Vierni i prepokorni podložnici i poslanici
Opunomoćenog odobra saborskoga kraljevine
Hervatske, Slavonske i Dalmatinske
Ambroz Vranyczani s. r.
Ivan Kukuljević s. r.
Ivan Mažuranić s. r.
Franjo Žigrović s. r.

NSK, ZR, ZL, ABV, R 6587/4.

60.

[Travanj 1849, Pešta]

U memorandumu kralju ban Jelačić traži ostvarenje načela nacionalne ravnopravnosti u Monarhiji, provođenje ustavnih reformi u Vojnoj granici i saziv novog Hrvatskog sabora.

Srbsko žiteljstvo u Banatu i Sremu, zatim narod u Hrvatskoj i Slavonii podigao se je kao jedan čovjek, da protivustane odcjepljivoj težnji Madjarah i najposle odtuda proizišavšoj očitoy rebelii. To je istina, i tako ovi narodi imaju jedinstveno neporicajuću veliku zaslugu, da su Austriju od propasti spasli.

Nesretne mjere pravitelstva iz početka su nas prinudile, da stupimo na polje rebelije; da je ovako stanje strankom prevrata, u svima zemljama medju svima narodima Evrope

podizućom se, za svoju cjel uzeto, i sada, kao što se iz hrvatskih povremenih listovah na žalost uvidja sasvim osobito potaje, ne može se odricati – ali baš zato je potrebno, da pravitelstvo otvoreno i rješitelno stupi i narodima dade, što po pravičnosti iziskivati mogu i što su zaslužili; i onda će ono s to većim pouzdanjem na suprot stati moći svaim nepravednim zahtjevanjima.

Naše militarne operacie nisu imale onaj uspjeh, koi smo sebi pravedno obricali, i koi bi zaista imali, da se vrieme i sile dostojno upotrebiše.

Sada pak uspjesi u ratu sa uspjesima u politici stoje u tako tiesnom savezu, da se uredno administrativno stanje samo tim postići može, ako se skoro, i to sjajno, okonča madjarski rat; - u ovom posljednjem obziru ja sam moje mnjenje već izjavio.

Kad ban hrvatski srbskome narodu ruku pruža, kad neprijatelja bije, kad zemlje od neprijatelja oslobodjava: to jamačno ima i u obziru njenoga unutrašnjega uredjenja koju rieč prosloviti – a ban pošteno misli sa svojim monarhom, sa Austriom i sa svojim zemljacima.

Okolina feldmaršala kneza Windišgreca, kojega plemeniti karakter nitko neodriče, nemože nikako moje povjerenje pridobiti; svi ovi madjarski velikaši i plemići ma se kako konzervativnima pokazivali, nisu, n a r o č i t o š t o s e n j i n o g a m a d j a r – o r s a g a tiče, ni malo bolji od Košuta; njina oholost nemože se razstati sa ideom supremacie nad drugima, u Ugarskoj živećima plemenima, ni sa onom nad ostalima austrijskim nasljednim državama. – Nov ustav njima se nedopada – oni neće ravnopravnost, oni hoće vladu – Oni opisuju srbski pokret, koi istina mnogi neuzimaju za najlojalniju cjel, kao vredjajući, oni mrze na Hrvate i njenoga bana, i sve upotrebljavaju, da se stvar otegne, kako bi pri kakovom neugodnom preobratu za sebe uslovja postigli, koja bi obistinila njihovu milu ideu supremacie.

Ovdje je se netreba zatezati, monarh je izrekao ravnopravnost sviuh narodnostih, ravnopravnost neka istinom postane.

a) Slovačka okružja neka svoju narodnost onako isto razvijaju kao i ostala. Jasno i opredjeleno to ima monarh izreći.

b) Srbima se mora vojvodstvo dati; pretečno bila bi vojvodstva s j e v e r n a granica Moriš, z a p a d n a Dunav, i s t o č n a do Lugoša, od prilike u pravcu k Oršavi. Razpre, koje bi se na svaki način poroditi mogle, mogu se i onako po predlogu ustava docnije d r ž a v n i m s u d i l i š t e m rješiti. Prava je koljevka Srbah Srem i varadinska regimenta. Tu je stvar malo teža, al mislim da se ovo ustupljenje učiniti mora. Baranjska županija, koje žiteljstvo ponajviše od Hrvatah sastoji, imala bi se k Slavonii, a Medjumurje k Hrvatskoj priključiti, kao naknada za Srem.

c) Komandirajući general Rukavina ne ponja vrieme i odnošenja – zato je neobhodno za da se iz Temišavara ukloni; titula feldzeimeistora i penzia imala bi mu se dati, a medjutim generalmajoru Todoroviću, počem je već tamo, generalkomanda u vojvodstvu predati.

d) Vojenoj granici mora se dati slobodoumna generalkomanda. Dosadašnje je tutorovanje najudručatelnie i najmućnie, kakovo tek biti može. U političnim i gradjansko-sudejskim poslovima imao bi se narodni jezik uvesti. Počem se po predlogu ustava vojena granica kao od zemlje odlučeni dio vojske samo izvršitelnoj vlasti podčinjenim tijelom smatra, tim se dolazi u veliku smetnju: je li ustavni život blagodat, te zašto se ta blagodat baš onome narodu oduzima, koi je u najnovije tako kobno i rješitelno doba najviše sebi zaslugah pridobio za monarha i državu? Zašto da graničarski narod u svojim unutrašnjim poslovima koju rieč sa drugima prosloviti neima? Ta to postoji i onako i sada već – barem po formi pri svima savjetovanjama, koja su predmet svakogodišnjih reviziah.

Nemože se odreći, da je teško ujednačiti ustavne slobode i militariska zavedenja, ali nemoguće nije. To se mora u izgled staviti i izjaviti. U ostalom graničarski je narod daleko zrelii, nego onaj u provincialu, gdje se inteligencia, pa i tu po najviše posve jadna i žalostna,

ograničava samo na plemiće, činovnike, fiškale, a sva ostala massa žiteljstva zemaljskoga stoji na veoma niskom stepenu izobraženja.

e) Svi dugovi za danu pomoć u hrani imaju se graničarima oprostiti; ta ovi i onako sasvim ništa ili barem veoma malo što prinose, - diejstvo će pak preko mjere ugodno biti.

f) Počem rat u Ugarskoj moje prisustvo u zemlji na duže vrijeme nemogućim čini, to bi može biti dobro bilo, odloženi sabor sasvim razpustiti i za predstojeći, koji se odmah po povratku mome otvoriti ima, nov izbor razpisati sa svakim mogućim prizrenjem načela, u ustavu izražena.

Da se pak tim neučini nikakav korak, koi bi nasilstven bio i tim duhove neobhodno razdražiti morao, to bi se imalo sve u ozbiru istoga sabora, koje bi skupa bilo i priznanje postojavšega u formi dareovane sankcie izdati. Tako bi se sabor nadležnim načinom zatvorio, i nov bi se onda opet mogao sazvati.

SJ, 3. V. 1849, br. 52

61.

Travanj 1849, Zagreb

Odbor Hrvatskog sabora iznosi prijedlog zakona o stvaranju narodne vojske u Trojednoj kraljevini.

**OSNOVA
ZA UTEMELJENJE
NARODNE VOJSKE
U TROJEDNOJ KRALJEVINI
HERVATSKO-SLAVONSKOJ-DALMATINSKOJ,
Po načelu jednakosti izmedju krajine i provinciala, i po
Načelu ustavnog zavoda narodne obrane.**

Tko mir želi nek se za rat sprema.

RAZLOZI.

I.

U obziru na višju politiku jugoslavjansko-austrijsku.

Prirodni, historički i društveni pložaj jugoslavjanskoga naroda na jugu Europe opredieljuje njemu veliku budućnost, koja je sa budućnostju austrijskog carstva najužje skopčana, jer slobodno jugoslavjanstvo je najmoćnie sredstvo Austrie za upliv njezin u tursko-europejskih pokrajinah, najčverstji zid prama uplivu ruskom, najčverstji bedem prama razorivajućem teženju magjarsko-italiansko-niemačkom.

Svaki pogled na mapu od Europe pokazuje nam očevidno, da je naša zadaća u sadašnjem pokretu svieta prevelika, poglavito ova:

1. Jugoslavjanski narod ima slobodu i civilizaciju europejsku u i s t o č n o m i s l a v e n s k o m d u h u razaviti, te tim orudjem i podporom austrijskog carstva sirovo okrutničtvo aziatsko u bogatoj zemlji imedju cernog i jadranskog mora uništiti, da ovaj najkrasnii ali zajedno na preveliku sramotu ciele izobražene Europe najzanemarenii prediel njezin blagodati čovččnosti i prave duševen i tielesne izobraženosti upozna, da se tamo

napokon nesnosni jaram tuđjinski sa viteškoga ramena jednoplemenite bratje naše ukine, i da tako pojam slobode, jednakosti i bratinstva u devetnaestom vjeku i do Carigrada dopre.

2. Jugoslavjanski narod ima u rješavanju istočnog pitanja toli zanimivog, koje će u našem vjeku, gdje se posvuda o slobodi i ravnopravnosti svih narodima riječ povodi, naskoro uzdermati celom Europom, veliku zadaću, jer kad sloboda medju turskog carstva prekorači jugoslavjanima će svakojako njezine prednje strazbe biti.

3. Jugoslavjanski narod ima kod rješavanje ovog pitanja ili naviek propasti, te samo kao rob prirodnog neprijatelja Turčina, Niemca i Magjara životariti, ili narod jugoslavjanski ima tom prilikom diedovinu svoju opet zauzeti, te slavan i pobiedonosan izmedju cernog i jadranskog mora, u ovoj drugoj većoj krasnijoj Italiji budućnost svoju na temelju slobode plemena svoga osnovati.

Na prvi pogled na sadašnje kolebanje u austrijskom carstvu, na prvi pogled na teženja romanskih i germanskih narodima za centralizacijom svojih plemenah, na prvi pogled na politiku magjarsku, koja već slutiti, da su interesi njezinog teženja za gospodstovanjem nad slavjanskimi puci po prirodi tiesno skopčana sa teženjem Niemcah i Turakah za sličnim gospodstovanjem, - otvara nam se pred očima strašna bezdan, nad kojom nam se mozak verti.

Poglavitna pitanja, koja nam se u tom odnošenju sama po sebi postavljaju, jesu ova:

1. Šta će biti iz nas ako se Niemci, Magjari i Turci u zajedničkom interesu podjarmljenja slavjanskog življa slože?

2. Šta će biti iz nas ako se sadašnja Austria razpane?

3. Šta će biti iz nas, ako se povodom teženja talianskog i niemačkog za emancipacijom od Austrije ili poradi istočnog pitanja europejski rat zametne, pa po prirodnom sliedstvu ona tri gorostasa europejska: Romanizam, Germanizam i Slavizam, na bojište stupe, te što naravno sliedi Magjarizam i Turkizam sa prvim se slože?

Od svih zalah ovoga se je zadnjeg najvećma bojati.

Jer zaista sve današnje kolebanje u Europi, to su samo ukaze (simptomi) one velike oluje, koja se kao cerni oblak nad Europom podiže, iz koga kad i kad munja bliska i grom udara, dokle se sve nebo nenaoblači pa tuča sipati ne stane.

Neka se, što svaki dan biti more, dmokratički duh ili pojam jedinstva niemačkog u Niemačkoj jače podigne, prvo će biti to, da će duh taj htieti onu silesiu němačkih vladarah protierati, ovi će Rusiu u pomoć pozvati. Francezka će slobodu štiti, Austria će učestvovati. Ili neka se Rusia sa Niemačkom ili Turskom zarati, ili što najprije biti može Austria s-Francezkom poradi Italije; ili neka se ikakov drugi važni slučaj dogodi, što se u sadašnjem kolebanju duševnom tako lahko slučiti može: što će onda biti iz nas?

Nevarajmo se, dva neprijatelja imademo na pragu: Magjara i Turčina, koji na sreću našu još zajedničkog interesa svoga podpuno nepoznadu, premda lukavi Magjar već Turčinu ide na susret; a teženje Niemcah za uplivom na doljnjem Dunavu i na jugu od Europe dovest će ih takodjer u to kolo. Neka se u zabuni europejskoj primieru historičkom Turčin i Magjar ili oba ova sa Niemcom slože, neka se Austria jošter jednom potrese, neka navali na ovu bolestnicu prvo nego ozdravi na naglo rieka obćega pokreta, onda jugoslavjanima moraju na svojih nogu stati, ako kane, da ih voda ne odnese!

Kad je mieseca Ožujka prvi put glas slobode Austriju uzdermao, kad je magjarska i talianska politika svaka svoje popala da iz očevidnog potopa austrijskog uteče, kad je lukava Magjarsčina slavodobitna sve pod krunu ugarsku spadajuće narode za sobom povukla, da nas putem diplomacie osvoji; kad je narod naš u nesretnieh okolnostih od istog kralja, neprijatelju narodnosti svoje predan, kad je ovako sam u svoje sile uzdajući se zajedničkim usklikom mača se hvatio, da novog gospodara odbije, kad je Slavni Ban Jelačić vojsku digao na tlačitelje narodnosti i slobode naše, onda se je tek uvidilo, kolike nam sile prama malom jednom neprijatelju treba; a slutilo se je kolike sile bi nam proti komu većem ili više

neprijateljah trebalo kojih smo najviše zakonitim i poštenim našim postupanjem prema neprijateljem celovitosti austrijske cesarevine, zadobili. Premda vojničke sile u krajini podasto imamo, bio je veliki nedostatak u svako versti ratnieh potrebah; nije bilo u svoj zemlji praha nit olova, nije zadosta ni pušakah, ni topovah ni ostalieh spravah.

Vojnička krajina hervatsko-slavonska sama dala je na ratni tabor u Italiju i Magajrsku do sto hiljadah vojnikah, dočim naš narod u provincialu osim neznatne pomoći na Dravi, samo jednu pešačku i jednu konjaničku regimentu pred neprijatelja postavi, dočim ovdje množina krasnog i čilog materiala neupotrebljena stoji.

Iz onoga pako što se je ipak učinilo, jasno se vidi, da bi mi, kad bi sve sile naše u nuždi upotrebili, našu budućnost proti svakomu neprijatelju osigurati mogli.

Nu da nas opet i veća nezgoda *n e p r i p r a v n e n e n a j d e*, da preveliki teret krajiškog naroda olakšamo, da kerv krajiška, koja se za slobodu i narodnost svega jugoslavjanstva proljeva, iniem sugradjanom trojedne kraljevine na prokletstvo nebude, dužnost je naša ustavno načelo jednakosti pred zakonom, glede vojničke dužnosti iz obzira čovječnosti, kao takodjer iz obzira naše gore navedene višje politike na sve državljane protegnuti, jer izključivo vođenje vojnčkog tereta od strane krajine i onako obstati nemože, izvan na porugu svih ustavnih načelah.

Obično je mnenje vladalo, da provincialski puk nije tako sposoban za vojničstvo kao krajišnici, te stranom zato, a stranom poradi *n e m o g u ć n o s t i s h o d n e o r g a n i z a c i e*, oružanja i viežbanja provincialnog puka nije se mogla vojnička sila njegova u sadašnjem ratu upotřebiti, i zato spade po tom sav teret vojni na vitežku krajinu.

Nu primier slavne naše hervatsko-slavonske regimente Leopoldove, junački primier narodne konjaničke naše regimente, kao takodjer duh vojnički koi u četama provincialnim u podravskoj vojsci vlada, pruža nam dovoljno jamstvo, da narod u provincialu kad bi se dobro u vojničke čete uredio, isto tako bi za obranu domovine sposoban bio, kao i narod krajiški, dapače bilo je prilike opaziti, da taj narod takodjer prirodjenu sklonost na vojničstvo imade, i da se tim gizda, kad se bratjom svojom krajiškom usporediti može.

Sve to nas obsviedočava, da mi zaista množinu materiala za osiguranje naše budućnosti i u najburnijem vrēmenu imamo, samo ako ga *u p o t r ě b i t i* znali budemo.

Namiera naša mora dakle poglavito na to da ide:

1. Da mi u slučaju nama prieteće pogibelji, što višu po načelu jednake dužnosti prema domovini izabranu vojničku silu, dobro oboružanu, odievenu, u oružju uviežbanu, koliko moguće malenim troškom na noge dignuti možemo.

2. Da mi za namiere čelovite carevine našu vojničku silu u istom razmierju kao i druge pokrajine samo kao naš *k o n t i n g e n t* u smislu zaključakah osredneg sabora sveaustrijskog bezuvietno pružamo; bez dozvoljenja sabora našeg domaćeg pako u to ime veća sila se dignuti nemože, nego li to po jednakom razmierju sa inim pokrajinama po broju dušah žiteljstva biti mora.

3. Da mi *o j a č a n j e m n a š i m* istu vladu i dinastiju austrijsku na to prinudimo, da ona svoje interese sa našim sve više skapča, budući da smo činom pokazali i pokazati želimo, da svoju sudbinu od njezine razdieliti niti smo nakanili bili nit hoćemo. Samo ovim putem, ako interese naše sa interesima Austrije i njezine dinastie spojimo, možemo *p r a v a c p o l i t i k e a u s t r i j s k e n a s t a z u n a š e b u d u ć n o s t i p o v u ć i*, - i tako teženu našem svu moć i podporu njihovu prisvojiti.

Ove namiere mi inače nikako postignuti nemožemo, već ako gledeći pozornim okom na veliku našu budućnost, s kojom je i budućnost austrijskog carstva skopčata, u sporazumljenju sa vladom celokupne Austrije *n a r o d n u v o j s k u i u p r o v i n c i a l u* nepodignemo.

Ovoj namieri pruža nam ustavni zavod *n a r o d n e o b r a n e* (Nationalgarde) i sadašnje *o k o l n o s t i* naše domovine najbolju priliku.

Narodna obrana ima po ustavnim načeli ustavnu slobodu i zakonitost države štiti i brani. Za postići tu namieru mora se narodna obrana svakojako vojnički urediti.

Pogibelj u poslednje vrieme domovini prieteća pokazala nam je takodjer neobhodnu nužnost istog uredjenja, da u slučaju slične pogibelji, koja se svaki čas povratiti može, sve sile naše u narodu ležeće prama nepriatelju slobode naše podignuti možemo.

Velika i neprocenjiva usluga i važnost sličnog zavoda u vojničkoj krajini našoj, prinudjava nas sama po sebi, da mi pod ustavnim načeli takodjer u provincialu narodnu vojsku i to ne po absolutističnoj systemi dosadašnjoj krajiškoj, već po ustavnom duhu narodne obrane zametnemo, da tim načinom krajinu sa provincialom posve izjednačimo, dižući provincialne pokrajine naše na stupanj aktivni vojničke krajine; a nepuštajući krajinu na stupanj pasivni pokrajinah provincialnih. Većom stranom samo fizična sila jest temelj naše budućnosti medju toli nepriateljskih živaljah, jer najviše uprav zakonitostju i viernostju našom prama Austrii i njezinoj dinastii, probudili smo poglavito od strane Talianah i Magjarah merzost i omrazu proti samim sebi, te bojati nam se je osvete njihove.

Kad promotrimo dakle pozornim okom veliku zadaću naše budućnosti i ozbiljno na ustrojenje vojničke sile naše, kao temelj iste budućnosti pomislimo, tada predstavljaju nam se sljedeća glavna načela, koja nas u tom velikom dielu voditi moraju:

1. Savez trojedne kraljevine sa vojvodinom, svom Sloveniom i Istriom pod austrijskom dinastiom i cesarevinom, s kojom smo sudbinu našu identificirali, mora da bude obćeniti cilj naš, za kojim neprestano težiti imamo, da tako sjedinjeni jugoslavjanski narod u priateljskom sporazumljenju sa inimi slavenskim puci austrijskog carstva, kao jedno čversto na svaki odpor prama nepriatelju narodne slobode naše pripravno tielo, u svakom slučaju obćeg pokreta austrijskog ili europejskog dostojno miesto svoje zauzeti i slobodu svoju obraniti može.

2. Ustavna sloboda i jednakost svieh državljana tog saveza pred zakonom glede sviuh pravah i tegobah državljanskih.

3. Jednakost u uživanju pravah i nošenju teretah izmedju jugoslavjenskog saveza i inih pokrajinah u obćem državnom savezu austrijskog carstva.

4. Dokle za rukom podje, ovaj savez jugoslavjanskih narodah uživotvoriti, ima se tom cilju k o l i k o m o g u ć e z a s a d o d m a h p r i m i c a t i , č e m u j e n a j v a ž n i i p o č e t a k , a) izjednačenje provinciala hervatsko-slavonskog sa krajinom u obziru v o j n i č k o g u s t r o j e n j a ; b) izjednačenje u p r a v i t e l j s t v a i p r a v o s u d j a izmedju krajine i provinciala, n e p o s a d a š n j e m p r a v c u n i k r a j i š k o m n i p r o v i n c i a l n o m , već po duhu u s t a v n e s l o b o d e i j e d i n s t v e n o s t i o d g o v o r n e v l a d e .

5. Za lakše u život uvesti namieru ovu, ima se na već obstojeće slične zavode vojničke u krajini, kao takodjer u provincialu slavonsko-hervatskom i ostalih krajevih budućeg saveza jugoslavjanskog i na sklonost naroda najstrožji pozor uzeti, te iz obstojećih faktorah samo sversi shodni organični zavodi razaviti.

Po ovih načelih valja nam narodnu vojsku i narodnu vladu ustrojiti.

Zakon o narodnoj vojsci ima dakle najpoglavitiu namieru po gore navedenih načelih u smislu naše više politike jednakost izmedju krajine i provinciala hervatsko-slavonskog uvesti, te sve sile naše za slučaj pogibelji domovine pripraviti, njih u jednako m r a z m i e r j u sa iniem pokrajinah cesarevine na obće sverhe celovite austrijske države upotrebiti, tim načinom tegobu vojničke službe krajiškog puka po načelu pravednosti izmedju krajine i provinciala jednako razdieliti, te tako čversti temelj za zgradu naše budućnosti uzidati.

II.

U obziru odnošenja prama celokupnoj Austrii.

Izvanredni položaj trojedne kraljevine na medji turskoj, gdje često nasertanje hristjanstvu neprijateljskog Muhamedanizma uvijek imetku i životu krajiškog naroda pogibelju prieti, - bio je povod bojnog ustrojenja vojničke krajine, da se narod svaki čas od svake pogibelji od strane susieda svoga obraniti može.

Samo tako bilo je moguće, i samo tako biti će i u buduće izvanrednim oboružanjem naroda moguće turskom susiedu imponirati i njegova nasertanja na trojednu kraljevinu i na svu ostalu cesarevinu austrijsku odbijati.

Ali ovaj izvanredni teret vojnički krajiškog naroda zasiecao je dosad u živac njegovog blagostanja, narod propada duševno i tielesno prolievajući kerv svoju kao rob vojničkog feudalizma ciele Austrie, noseći na sebi devet putah veći vojnički teret, nego li ostale pokrajine cesarevine austrijske.

Ustavna načela pako, kojih blagodat i vojničkoj krajini po viekovitoj pravdi pripada, opiru se silno proti k nebu vapijućoj nepravdi dosadašnjeg robovanja krajiškog naroda, **d e v e t t a l a h** kervi prolievene naroda krajiškog pada na ostalih devetdeset i devet talovah ukupnog broja narodah celovite cesarevine austrijske, jauk ranjenikah i osakatjenikah krajiških na bojištieh bez broja za celokupnost austrijske cesarevine, za bezbiednost austrijskih narodah, za zlatni prestolj austrijske vladajuće porodice, bugaranja sirotah i udovicah krajiških vojnukah, vapije k-nebu, tužeći se na toliku nepravdu.

Viekovita pravda, ustavna pravda, načelo jednakosti pred zakonom i primiernog nošenja svieh državnieh teretah, iziskuje silno, da se najveći porez državni: **porez kervni**, takodjer po **n a č e l u j e d n a k o s t i i b r a t i n s t v a n a r o d a h u j e d n o j i s t o j d e r Ź a v i r a z d i e l i**, da jedan dio državljanah nebude ni u tom obziru rob ni sluga drugog diela ravnopravnieh narodah u istoj državi.

Pravda je dakle ustavna, da se vojnički teret na obranu celovite austrijske države po istom načelu jednakosti ustavne pred zakonom na celokupni broj žiteljstva celovite države austrijske jednako razdieli.

Ovo je jedna od onieh sjajnieh istinah, koju kao sunce na nebu svake oči vide, koje nijesu sliepe, te hoće da gledaju. Ovo je brojnik, po kom bi valjalo sinove domovine naše na vojnicu slati, gdje se za celovitost i ustavnu zakonitost državnog saveza austrijskog kerv prolieva.

Nu izvanredni položaj trojedne kraljevine na medji turskoj osobito obzirom na istočno pitanje, koje će bez dvojbe na skoro svietom zatresti, obzirom na preveliku pogibelj, koja će u tom slučaju austrijskoj cesarevini, a osobito trojednoj kraljevini zaprietiti, nedopušta nam jošter nipošto, u obziru vojničkog ustrojenja u ona ista razmierja stupiti, u kojim ostale pokrajine cesarevine stoje.

Zadaća je dakle ta: **n a č e l o u s t a v n e j e d n a k o s t i k r a j i š k o g p u k a u** obziru vojničtva u obćem državnom savezu austrijskom **s a n a č e l o m b e z b i e d n o s t i** i trojedne kraljevine i iste carevine u **s u s i e d s t v u t u r s k o g c a r s t v a s p o j i t i**.

Ako izvanredni položaj trojedne kraljevine nedopušta, da se načelo uzderžanja krajiške vojske u istom razmierju sa ostalom cesarevinom uvede, a to isti položaj bez dvojbe dopušta, dapače on to iziskuje neobhodno, da se ovo izvanredno stanje barem u toliko promieni, da se načelo jednakosti podpune u obziru vojničkog tereta u svoj trojednoj kraljevini primi, čim bi već samo po sebi polovica tog tereta sa vitežkih ramenah krajiškog naroda spala.

Primajući načelo jednakosti u obziru vojničkog tereta u svoj trojednoj kraljevini ostaje dakle zadaća: **n a č e l o u s t a v n e j e d n a k o s t i u d e r Ź a v n o m s a v e z u a u s t r i j s k o m g l e d e t r o j e d n e k r a l j e v i n e , s a n a č e l o m b e z b i e d n o s t i n j e z i n e , t e i s t e c e s a r e v i n e a u s t r i j s k e , s p o j i t i**.

Bezbednost trojedne kraljevine naprama turskom carstvu nije samo interes iste kraljevine već glavni jedan interes celovite cesarevine austrijske.

Jer samo ozbiljno imponirajuće na svagadašnji odpor pripravno uredjenje trojedne kraljevine prama Turskoj, kadro je ovog susieda na štovanje medjah državnog saveza austrijskog primorati, jer kako bi se trojedna kraljevina u vojničkom obziru na stupanj pasivni ostalih pokrajinah spustila, podigao bi Muhamedanizam oholo glavu svoju, i onda tek i cesarevina austrijska spoznala, šta joj je dosad vojnička krajina bila.

Trojedna kraljevina je dakle velika posada austrijskog carstva na južnoj medji njegovoj, prednje straže i tverdjave žive, koje i onda veliku uslugu za celokupnu cesarevinu imadu, ako se u obzir i uzme onaj broj vojnikah, koji ove kraljevine kao ravnopravni dio sve cesarevine u istom razmierju sa ostalimi narodi celog carstva izvan domovine na bojište postaviti imadu.

Nebrojeći amo za sada Dalmaciju, dokle se odnošenja njezina k ostaloj domovini slobodnom voljom i ugovorom zajedničkim nerieše, imade kraljevina Hervatska i Slavonia izim Sriema 10 krajiških regimentah i pet Županiah sa 11 milion dušah žiteljstva po prilici.

Ako uzmemo, da celoviti savez državni austrijske cesarevine 37 milionah dušah, a sva uredna vojska sada 500 hiljadah momakah imade, to spada na 11 milion dušah u Hervatskoj i Slavonii sa krajinom, oko 20,000 vojnikah, koje iste kraljevine kao stanoviti kontingent svoj u austrijsku vojsku po načelu jednake pravde pred zakonom postaviti imadu.

To bi bilo pravedno ustavno razmierje vojničke tegobe naprama ostalih pokrajinah, koi broj bi se samo onda povisio, kad bi se vojska u obće povekšala, ili kad kao u ovaj par, gdje je pobuna u Italii i u Magjarskoj ovo razmierje poremetila, - državnom savezu cesarevine vjerne ostale pokrajine potrebitu vojsku bez pobunjenih pokrajinah postaviti imale bi.

Ali u ime ovih 20,000 našieh vojnikah imala bi kraljevina hervatsko-slavonska takodjer i to pravo, da celokupna cesarevina od celovitog broja ono 500 hiljadah vojske svoje ne samo izvanjski rat da vodi, već da ona takodjer i s jednim oddielom iste vojske podpunu unutarnju i izvanjsku sigurnost kraljevine hervatsko-slavonske uzderži.

Cesarevina bi imala od celokupne vojske sve posade po tverdjavah i gradovih deržati, te tursku medju od vojvodovine do Dalmacie istim sredstvi u ime ono 20,000 našieh vojakah čuvati.

Nu položaj Hervatske i Slavonie uzduž dugačke krajine turske takovi je, da ovo 20,000 vojnikah samo na obranu medjah prama turskoj, osobito kad zdrastvene okolnosti u Turskoj strožije preprečenje obćenja sa tom zemljom iziskuju, i na posade u tverdjavah i gradovih trieba, sve ako bi se i kordun na krajini i sa manje vojske nego li do sada utverdio. Kaže se doduše, da Turčin nije više pogibeljan kao nekada; ali tko njega bliže pozna, taj dobro znade, da se on samo zato većim dielom neprateljskog postupanja na krajini čuva, jer mu dobro ustrojena vojnička sila krajiška imponira, te mu se ni onda granice prekoračiti neće, kad krajiške vojske kod kuće nije, znajući da će ona bilo kad bude kući se vratiti.

Kraljevine ove i po njima cesarevina austrijska dakle onda će samo od ove strane osobito u vrijeme nepovoljnog stanja zdravlja u Turskoj i nadalje obezbiedjena biti, ako osim onog na obću austrijsku vojsku kao kontingent spadajućeg broja vojnikah, ove kraljevine po tom načelu glede narodne obrane ustrojene budu, da i onda kad one u vrijeme rata svoj kontingent budi u celo, budi u nekoliko na vojsku oprave, ipak znamenita snaga vojnička za obranu domovine kod kuće ostane.

U ovom slučaju dakle prima trojedna kraljevina ipak neku uslugu naprama ostalom državnom savezu austrijskom u toliko na sebe, da ona onaj kontingent svoj u nuždi u

podpunom broju na dispoziciju osredne vlade austrijske postavlja, premda bi to pravo imala, na obranu krajine i na posade unutarne znameniti broj vojnikah od onog kontingenta odbiti.

Ovo položaju zemlje naše primierno razmierje oslanja se s jedne strane na neopoverživu istinu, da smo mi po svome prirodnom položaju na medjah našeg najbližjeg nepriatelja na vlastitu obranu nekoliko više dužni sile doprinieti, nego li to na druge od Turske udaljene narode spada, i da naša narodna vojska za vrieme mira nestoji u posadah izvan domovine, nego obično kod kuće, od kuda ona službu svoju izmienice obavlja, što ipak za narodne vojnike naše tako teško se nevidi, kao kad na više godinah domovinu kao regulaši ostave.

S druge strane cesarevina zaštedjuje uzderžavanjem vojske narodne po načelu krajiškom, sve ako se ono u nekoliko i promieni, znamenite troškove, imponira ne samo s onim na izvanjsku dispoziciju njezinu pripravnim kontingentom, već ujedno i sa ostalom obično samo na obranu narodnu spadajućom narodnom vojskom, koja svu moralnu i materialnu silu svagda i svakud razaviti more.

Na užje neda se ono gore navedeno načelo ustavne jednako sti glede vojničtva sa načelom bezbiednosti trojedne kraljevine, te iste cesarevine nikako spojiti.

To je uzrok dakle izvan što je to i po naravi života naroda našega da trojedna kraljevina kao dosad u nekoliko, tako i odsele podpuno, poradi izvanrednog položaja svoga, jednu od inih pokrajinah cesarevine posve razliku systemu vojničku imati mora, koja se iz jednog istog načela narodne obrane razviti more.

U tom ovdje razloženom smislu izradjen je zakon o narodnoj vojsci na sledećih temeljih:

1. Osnova vojničkog uredjenja u trojednoj kraljevini po načelu podpune jednako sti izmedju krajine vojničke i provinciala hervatsko-slavonskog.

2. Podpuna jednakost izmedju svih državljanah trojedne kraljevine glede vojničke dužnosti sa nekojimi obziri na obertnost i čoviečnost.

3. Primierna jednakost trojedne kraljevine obzirom na osobiti položaj svoj sa iniem pokrajinama cesarevine, glede stavljanja svog vojničkog kontingenta na dispoziciju osredne vlade izvan domovine u vrieme rata, i dužnost iste vlade, na uzderžanje sve za obranu trojedne kraljevine i po njoj iste cesarevine, i za stavljanje kontingeta u vrieme rata u obću vojsku potrebite narodne vojske, u interesu celokupne cesarevine iz obćih dohodakah novčanu pomoć dati.

Samo ovim načinom more se ukloniti velika nepravda u nošenju neprimiernog tereta vojničkog od strane vojne krajine ujedno sa opasnostju domovine naše i ukupne cesarevine, kad se na izvanredni položaj trojedne kraljevine pozor uzeo nebi.

Ovo je onaj srednji put, kojim se takodjer samo ona šteta nadoknaditi more, koja se za sigurnost države naše i državnog saveza austrijskog iz toga naravno poradja, da narod krajiški stupećina ustavno polje, više nipošto izključivo vojničkoj sversi države služiti nemore, niti smije, već poradi toga, gdje slobodna seoba (Freizügigkeit) i patriarhalni život naroda krajiškog više pod tutorstvom krajiškog zavoda nestoji niti stati smije; a s druge strane sveta dužnost biti ima, teret vojnički vitežkom narodu krajiškom olakšati.

U ostalom razavitje ovaj zakon o narodnoj vojsci iz jednog istog načela, da svaki državljanin za niekoje stanovito vrieme dobe svoje više ili manje, što je godier stari i tim manje, silah na obranu državnog saveza doprinieti ima; poradi česa je razlika izmedju uredne vojske i narodne obrane samo po dobi svakog državljanina i dobi vojničkog upotrebljenja njegova opredieljena, te zato se imenuje sva bojna sila samo narodna vojska.

III.

U obziru unutarnjih odnošenjah, i organizacie narodne vojske.

Unutarnja osnova zakona ovog o narodnoj vojsci razavita je u obće iz postojećih već živaljah i zavodah u trojednoj kraljevini, i razširna je samo obzirom na ustavna načela i toli željno izčekivano sjedinjenje svih stranah zemlje ove u jedno politično tielo u tiesnim savezu sa celovitom jedinstvenom Austriom.

Najpoglavitia promiena u systemi vojničkoj jest osnovano sjedinjenje krajine i provinciala u obziru vojničkom, jer politično sjedinjenje tim se već napervo stavlja.

U ovom obziru biti će raznih mnenjah: 1) jedni se boje da provincial kod ovog vojničkog uredjenja nepane pod vojničku oblast i da nepostane ono što je krajina dosad bila. 2) drugi se boje obćeg sjedinjenja ovog, da se županijske reštauracie i u krajinu neuvuku, jer reštauracie sa handžari i kuburami za pojasom da kako bile bi u krajini nešto kervavie nego li u provincialu. 3) tretji se boje oboružanja naroda u provincialu, veleći da će narod ovaj to oboružanje zloupotriebiti te plemstvo potući. 4) četvrti i to najbolji i zajedno najgorji domorodci kažu, da se time ipak narodu veliki teret nameće, da vojske nama ni u krajini ni u provincialu više netreba, već onoliko, koliko i druge pokrajine cesarevine daju i da u ime božjje neka idu i krajišnici i provincialci na stanovito vrieme u regulaše, pa mirna Bosna! 5) peti kažu vlada s nama nemisli dobroj vojno uredjenje zemlje oštar je nož u rukuh vlade, ona će nas sa našiem vlastitiem oružjem utamaniti.

Koliko je temelja u svemu tome, vidit ćemo iz sledećeg:

1. Kad bi se stara krajiška systema u provincialu uvela, te kad bi vojničstvo i politično upraviteljstvo kao dosad u krajini nerazdruživo bilo, kad bi vojne samo vlasti kao u krajini dosad u politični život uticale, kad bi stari okoreli absolutizam po svoj Austrii još vladao, da kako, tada bi za narod u provincialu opasno bilo, vojničku systemu s t a r o k r a j i š k u na sebe uzeti.

Ali kad uzmemo da smisao ovog zakonskog predloga na to ide ustavni zavod n a r o d n e s t r a ž e (National-Garde) po postojećieh elementi razaviti, svu bojnu silu narodnu izobraziti, službu narodnog vojnika na sve ruke olakšati, te zavod ovaj narodne samo obrane u toliko na izvanjsku dispoziciu sredotočne vlade postaviti, u koliko to na nas kao ravnopravni dio cesarevine po ustavnih zakonih u ugovorih spada; kad uzmemo da se narodna vojska u domovini od strane ratnog ministeria samo po Banu putem vojnog odsieka odgovorne vlade narodne naše upravljati, i samo onaj kontingent bezuvietno na dispoziciu sredotočnoj vladi izvan domovine ostati ima, - kad uzmemo, da samo u r e d n a vojska p e r v o g r a z r e d a (od 20. do 25. godine) u službi i u muštri pod zapoviedničtvom narodnih oficirah stoji, da drugi razred (od 25 do 30 godine) samo svake godine po 15 danah na bojnom viežbanju pod vojničkom zakonito ograničenom vlastju stoji; da samo u vrieme rata ova vlast glede pod oružjem stojeće vojske ostalih razredah moć zadobije, i da u ostalom oficier narodne vojske glede političnih odnošenjah naroda nikakovog uticaja nema, već samo u odnošenju regulaških oficierah u dosadašnjoj posadi gradskoj stoji, - tada zaista nemamo se bojati da će se iz provinciala zavod absolutistične krajine dosadašnje načiniti. Što se u ostalom gdiekoji ljudi u provincialu vojničke službe u obće plaše, i radi bi da sve kod starog ostane, da nebi na njih ali na njihove sinove red došao, to je s jedne strane l u d o a s druge n e p r a v e d n o. Jer kad bi stara systema vojne krajine na temelju komunalnom ostala, kad bi ljudi kao dosada hoćeš nećeš, u jednoj kući na silu morali živieti, da od njih nekoji služiti mogu, da ovako jedan vojnik kao dosad u krajini više putah po 20 godinah služiti bi morao, dokle ga sin ili unuk neizmieni, kad bi svaki oficier kao nekada s vojnikom mogao činiti šta hoće, onda bi se da kako dobro bilo takovoj vojnoj službi ukloniti. Ali kad uzmemo, da po ovoj systemi vojnik samo pet godinah pod dužnostju uredne vojske stoji, u miru od tog vremena godinu danah na

odpustu, a polovicu ostalih četirih godina na miesto u kasaru, k o d k u ć e s t o j i, obavljajući službu izmjenice na petnaest i mjesec danah, kad uzmemo da će za vrijeme mira svatko u svemu dvie godine p r a v e s l u ž b e samo, tako rekuć pievajući odslužiti; službe, koja vojnika bez velike sile i to po razmierju sa svima narodima austrijskim, iz kruga svoje obitelji netiera, koja svakomu dopušta pored takove kratke dužnosti vojničke i posao svoj gospodarstveni kod kuće obavljati, kad uzmemo, da se svakom zloupotrebljenju u jednoj ustavnoj državi doskočiti može, - tako zaista more se strah takov za netemeljit smatrati, kako on obično iz tog proizlazi, kad čoek onoga nepozna, čega se boji. Htieti pako da stara vojna systema ostane, da krajišnik i nadalje svu trojednu kraljevinu od Turakah brani, da on za svu domovinu i z a s v u A u s t r i u k a o k m e t v o j n i č k i n j e z i n v o j u j e, to će reći ustavna načela i pravdu viekovitu nogama gaziti, to nije bratinstvo već potištenost i robstvo jednog diela naroda našeg, da ostali tim mirnie na mehkom dušeku ležati mogu.

2. Ista opasnost glede krajine nema nikakovog temelja. Reštauracie županijske neslažu se sa načelom o d g o v o r n e v l a d e, i zato baš ide se na to, i samo pod tiem uvieti more se sjedinjenje ovo bez opasnosti domovine proizvesti, da se i u provincialu truhla systema županijske autonomie ukine. Upravljanje politično vojne krajine nemore se nikako na dugo po dosadašnjem načelu sa vojničkom vlastju sjedinjeno ostaviti; a isto upravljanje neće ni u krajini po starom bureaukričkom već po ustavnom duhu i po načelu odgovorne vlade ustrojiti. Dakle budući da dosadašnji način upravljanja nikako ni u krajini ni u provincialu ostati nemore, nego se po novom duhu vriemena od vojne vlasti neodvisno urediti mora, zato je namišljena opasnost za obe strane bez svakog temelja.

3. Zloupotrebljenje oružja moguće je u svakom slučaju, to se je vidilo kod prave uredne regulaške vojske magjarske i nemagjarske u Ugarskoj; a tko misli da će ovaj čedni, mirni, dobri narod provincialski više nego li koji drugi i onako ustavnim načeli osigurano p r a v o n a r o d n o g o b o r u ž a n j a zlouptrebiti, da će možebit svoje nekadašnje gospodare zlostaviti, taj stranom nepozna niti hoće da pozna značaj naroda ovog, stranom hoće da dokaže, da se narod na tu sverhu, kad bi tako opak bio i kad pušakah baš ni sada kod kuće imao nebi, ničim drugim oboružati nebi znao.

Ovaj, toli zanemareni, toli ćudoredni, toli ugnjetavani, mukoterpni narod, koi toli dobre volje i poslušnosti na sve strane pokazuje, koji više dobrom voljom nego li nagonom sada sve ratne terete nosi, bez da je dosad tomu vičan bio, - ovaj svakog štovanja vriedni narod zar da plemstvu nahudi, koje sada kao takovo nikakove prednosti nikakovieh većih pravica nema, nego li svaki seljak. Ta zašto bi sada baš išao plemstvo ubijati, kad to onda nije učinio, kad je plemstvo pravicu imalo, narod globiti i ugnjetavati?

4. Tko misli da nama vojne sile netreba, taj je lud ili hoće da domovinu proda. Ta što nas je magjarskog jarma izbavilo, nego naša vojnička krajina? Što daje važnost u Europi nama i našoj malenoj zemlji nego ustrojenje vojničke krajine? U k i n i t e k r a j i š k i z a v o d v o j n i č k i, bez da ste št a t a k o v o g n a m i e s t o n j e g o v o n a p r a v e d n i e m t e m e l j u o s n o v a l i, eto vam sutra Magjara i Turčina na vrat, koji skorieh danah naši priatelji biti neće, pa zaista i Turčina, koi nam priatelj nigda bio nije i koi bi, u tom slučaju naskoro kao i nekada biele gradove po Hervatskoj, Krajnskoj, Štajerskoj i Ugarskoj pohodio. Ukinuti krajiški zavod, pa nepostaviti na to mjesto druge kakove vojne sile, to će reći prodajte domovinu svoju! Ostavite pako krajinu kao i dosad neka ona sama za trojednu kraljevinu i cesarevinu austrijsku izključivo kerv prolieva, to će reći ubite krajiški narod, kako je dosad ubijat; a l i k o i s e o d s e l e n i p o š t o u b i j a t i n e b u d e d a o.

U obziru stavljanja vojnikah za obćeaustrijsku vojsku po načelu regulašah, to iskustvo i poznanstvo narodnog duha krajiškog uči, da bi to već po sebi opasno bilo, jer krajišnik nemerzi ništa toliko, koliko udaljenje iz domovine svoje, zato bi svaki volio triput dulje kod kuće vojnu službu na kordunu obavljati, nego li u strane zemlje kao regulaš u posadu ići.

5. Glede naše budućnosti naprama vladi austrijskoj mi se od našeg bojnog uredjenja po načelu narodne vojske ni najmanje bojati neimamo. Uprav ovo uredjenje po osnovi ovog zakona ima onaj veliki jaz izmedju vojske i naroda izravnati; čoe koi domovinu, koi u domovini kuću i diecu ima slobodi nikada tako pogibeljan nije, kao onaj koj se od kuće i domovine otisne, te duhom tudjinstva opoji. Vlada će bez dvojbe uviditi, da smo njoj činom pokazali, da naš interes sa njezinim skopčati želimo; naša neoskvernjiva viernost prama dinastii i deržavnom savezu cesarevine austrijske poručanstvo je vladi za njezinu budućnost u domovini našoj, i zato kako godier ojačanje naše na ojačanje ustavne Austrije na južnieh granicah njezinieh služiti hoće, kako godier oboružanje male domovine naše vladi nikada pogibeljno biti nemore, isto tako leži i nama u okolnostih istieh, te u osnovanom u s t a v n o m u p r a v l j a n j u n a r o d n e v o j s k e n a š e p u t e m o d g o v o r n e v l a d e n a r o d n e i p u t e m p o n a r o d u i z a b r a t o g B a n a, tvrdo poručanstvo, da narodna vojska za slobodu našu narodnu manje opasna, nego li regulaška vojska biti hoće.

Premda nadalje pojedine točke ove osnove zakonske same po sebi razlog daju, ipak neće biti suvišno, jošter ovde nekoje opazke učiniti, koje na organični razvitak ove systeme spadaju.

U obće je ovaj zakon osnovan 1) obzirom na ustavno načelo narodne garde, 2) obzirom na obstojeći zavod vojne krajine, i obstojeće vojne zavode starinske u provincialu, 3) obzirom na glasoviti vojni zavod narodne obrane u kraljevini P r u s k o j i velikoj vojvodovini B a d e n s k o j; kod koje prilike se je na to glavni pozor uzeo, da se pored jednake dužnosti vojne svakog deržavljanina koliko moguće i čoviečnost i obertnost nezaboravi; ustavna sloboda neoskvernjena zaderži, te da narodna vojska po deržavnimi institucijama, po upravljanju odgovorne vlade, podpora slobode naše narodne bude.

Po ovoj osnovi ima se sav mladi naraštaj u urednoj vojsci narodnoj p e r v o g ustanka (1. (Aufgeboth) u oružju uviežbati, u takovoj do 24. godine dobe svakog momka zatim do naveršene 25. godine u ratnoj rezervi zaderžati, te naveršenom 30. godinom u tretji ustanak premiestiti; i tako od 5 do godinah ukupno u 6 ustanakh do 50. godine, od koje svaki kao i mladež od 16. do 20. godine samo na obći ustanak (Landsturm) spada; u svieh ovieh ustancih i z i m p e r v o g, i d r u g o g b e z i n e d u ž n o s t i v e ć z a o b r a n u d o m o v i n e u v r i e m e n u ž d e.

U r e d n a vojska prvog ustanka ima tako rekuć u č i o n a vojnička za cio narod biti. Ovaj ustanak obavlja službu u domovini i na medjah njezinieh, te ima u koliko to na trojednu kraljevinu spada, kao k o n t i n g e n t za obće austrijsku vojsku po razmierju dušah žiteljah i izvan domovine na vojsku poći. Ovaj ustanak imat će u obće na svako 60 hiljadah dušah žiteljah dvie čete (Bataillons) po prilici, nu broj neće moći po stanovitom (kompletnom) već po privremenom (effectivnom) razmieru biti, i zato će se čete onako imati ustrojiti, kako broj donaša.

Ostali ustanci su samo na pripravi za silu, nu budući da je naš položaj izmedju nepriateljskieh živaljah takovi, da neznamo kad će nam te sile trebati, zato mora ona sva uvijek barem popisana i organizirana biti, da se svaki čas na obranu domovine upotrebiti može.

U obziru stanovitog broja u r e d n e vojske narodne čini se doduše, da nebi trebalo za vrijeme mira sav naraštaj od 20. do 25. godine samo obzirom na zakonite iznimke, pod oružje postaviti, buduć da bi i polovica tog naraštaja za dosta se činila, tako da na svako okružje od 60 hiljadah dušah samo po jedan batalion uredne vojske dojde. Ali tim bi se glavna zadaća: s a v n a r o d u o r u ž j u u v i e ž b a t i, promašila; zato kad se obično podučivanje i uviežbanje (Aubruchtung) doverši, mogla bi se polovical vojnikah ili na odpust (Urlaub) kao reserva odпустiti. Najshodnije pako čini se to, da sav prvi ustanak (Aufgeboth) od 20. do 25. goidne i u miru izmienice službu obavlja, jer što je više uredne vojske, tim je laglje po svakoga službu obavljati buduć da dulje vremena od službe slobodan ostaje, a troškovi su jednaki, jer uredni vojak samo na službi platju bere. Dakle to je ono isto, kao da bi se polovica

uredne vojske na odpuć postavila, te kao da bi samo po jedna ćeta u svakom okruću faktićno na orućju stala.

Upravljanje narodne vojske putem bojnog odsieka narodnog derćavnog vieća, kojega bi miesto bojni odsiek dosadašnjeg verhovnog zapoviednićtva bojnog zauzeo, glavni je uviet naće slobode, i nije nića novoga, jer kad je Ban kod kuće, on i onako upravlja i gradjanskim i vojnim poslovima ciele zemlje, dakle bojni odsiek nije nića drugo već dosadaćnja general-kommanda u Zagrebu, koja je u obće sa svimi odsieci svojimi u vojnićkih poslovih za krajinu hervatsku a sad i slavonsku ono bila, što će derćavno vieće samo po ustavnom duhu za svu zemlju biti, jer potreba je velika da kao godier i Ban celom zemljom u jednom duhu upravlja tako i verhovne vlasti jednim duhom diću. Bojni odsiek ima dakle glede vojnićtva u onom istom poloćaju prama centralnom ministieru ratnom biti, u kom finansialni odsiek naće narodne vlade, prama centralnom ministieru finansialnom glede novćanieh, ter govaćkieh i poćtarskieh poslovah stati ima.

Novćani obziri ovog ustrojenja naprama dosadaćnjem vojnićtvu naćem pokazuju, da je povećanje troćkovah obzirom na dosadaćnje stanje stvarih nezatno, i da ono u obće neproizlazi iz toga što se u provincialu vojna sila podiće, već najviše od tuda, da se i krajićki narodni vojniki u domovini na slućbi isto tako plaća i odieva kao i regulaćki, a ne da se sam hrani i odieva u ime 12 forintih što je kuća na godinu dobivala. Po izkustvu i strogom raćunu obstoje u tom obziru sliedeći razmieri:

1. Jedna krajićka regimenta od 2500 momakah stala je dosada u obće samo do 70 hiljadah forintih srebra svake godine.

2. Po ovom novom zakonskom predlogu stati će jedna uredna narodna regimenta od 2500 momakah po niemaćkom platnom brojniku (deutscher Verpflegsfuss) 120 hiljadah forintih.

3. Jedna regulaćka regimenta od 2500 momakah pako dolazi bez kasarah, dervah, sviećah i posteljine na 255 hiljadah forintih.

Dakle jedna regulaćka regimenta troći svake godine 135 hiljade forintih više nego li jedna regimenta uredne vojske narodne.

U obće dakle 60 hiljadah uredne vojske narodne u Hervatskoj i Slavonii sa krajinom, stoji prama 60 hiljadah regulaćkah svake godine najmanje dva miliona forintih srebra manje.

Ovi troćkovi idu u ostalom iz sredotoćne opće austrijske blagajne derćavne, u koju i mi nać novćani kontingent polaćemo, i koja na uzderćanje za obću austrijsku sverhu unutar nje i izvanjske sigurnosti i trojedne kraljevine i iste cesarevine sa turske strane i na obranu derćavnog saveza ciele Austrie pripravne vojne sile naće, - novćanu pomoć dati ima.

U obziru vojnieh zavodah i ućilićtah postavljena su u ovoj osnovi naćela samo glavna, iz kojih se uredjenje to proizvesti ima. Glede ućilićtah vojnićkih namiera je ove osnove, da se zajednićkim vojnim i gradjanskim podućavanjem mladeći već na to ide, da onaj veliki jaz izmedju vjog i gradjanskog staleća se ukine, s druge strane da se svakom derćavljaninu, koi će i onako ćlan narodne vojske biti, prilika bojnog izobraćenja prući.

Duh ovog predloga ide u obće na to, da se naća narodna vojska uvijek kao organićni posebni dio vojske austrijske smatra, kad ć njome zajedno operira, da tako slava njezina (kao dosad) negine, već da se za diela njezina znade.

Glede narodnog patriarhalnog ćivota, koi je dosada temelj bojnog ustrojenja bio, a to sada nije, bojati će se tko, da iz prenećenja vjone dućnosti sa drućtva kućnog na osobu bez obzira na broj drućine, istom patriarhalnom ćivotu pogibelj prieti, da će tako zvano proletarstvo nastati, i da će kućno gospodarstvo u pojedinih slućajih terpiti. Ali i tome je ovim

zakonom neposredno (indirekte) doskočeno. Svaki bo znade, da on ako se i odдели od svoje družine, ipak od vojne službe narodne oprošćen nije, i zato će na posledice misliti; a politično zakonotvorstvo ima na to pozor uzeti, da se dioba, kako je to već i za krajinu na poslednjem saboru osnovato, od negibivog imetka zavisna učini. U ostalom po istom načelu o s o b n e (persönlich) dužnosti vojničke dižu se vojnici po svoj ostaloj Austrii, po Purskoj i t. d. U dobi od 20 do 25 godine i onako malo, kada već gospodarstvo za se vode.

U ostalom uzet je osobiti obzir na privatno stanje oficierah, što dosada nikada učinjeno bilo nije. Drugo je oficier regulaški, a drugo je oficier krajiški, ili da rečemo po duhu ovog zakonskog predloga n a r o d n i. Regulaški oficier siedi obično u liepieh gradovih, njegova je služba u miru samo gizda jedna. Oficier narodni naš pako u krajini osobito može se svigda kao pred nepriateljeom stojeći smatrati; pa ipak imao je dosad manju platju, nego bi veći dio oficierah austrijske vojske ostale. Za pravedno se je dakle našlo, da se za svoju tešku službu, koju on na kordunu kao na viečnieh prednjieh stražah stojeći obavlja, kao i svi ostali vojnici, po platnom propisu u naslednieh pokrajinah (deutscher Verpflegsfuß) platja, i da se osim toga svakomu podpora na konja i zemljišta za vert bez koga on na selu stojeći biti nemore, dade.

I na ženidbu oficiersku nije se zaboravilo. Stara je to jezuitička systema u Austrii bila, da se oficier bez velike kaucie u gotovom novcu ženiti nije smio. Ova systema je sama tisuće familiah nesretne učinila; ono prosjačenje za jednu toli pravednu stvar kao ženidbu zaista je mnogomu obično najplemenitiem oficieru koi neće da se upusti u ćudorednu razuzdanost, već upravo dosadila. Ova prokleta systema je učinila, da je mnogi cviet dievojački u oficierskih porodica u tuzi usahnuo, da je mnoga oficierska kćerka kod sve svoje sposobnosti za usrećenje jednog poštenoga čoeaka dievovanjem svojim osiedjela a kad roditeljah nestane, kao nevoljna sirota od nemila do nedraga potucati se prinuždena bila, jer osobito u krajini tko će uzeti oficiersku kćer, ako neće d r u g o t c a njezina? a tomu se je svigdar systema protivila, jer gdje će siromašni krajiški oficier kauciu u gotovom novcu od najmanje 6000 for. srebra smoći? Zato primilo se je u ovoj osnovi (§. 100 i 101) načelo oficierskieh ženidbah, kako ono u kraljevini Pruskoj već od davna postoji.

Ovo je put regulašku vojsku, koja bila potrebita nebila, služila neslužila u kasarni siedeći na državne troškove žive, s vremenom posve ukinuti; ovo je put državne dugove naplatiti, put bez državnieh dugovah biti, ovo je onaj put kojim je m a l a k r a l j e v i n a p r u s k a, koja tek tretji dio Austrie (13 milionah dušah) iznosi, u red velikieh moćih europejskih stupila, ovo je put k budućnosti i slavi jugoslavjanskieh narodah, put južnoeuropejske budućnosti austrijske cesarevine, put kojim će sloboda liepu zemlju izmedju cernog i jadranskog mora u jednu veću krasniu sretniu Italiju pretvoriti, kojim će se vitežki narod jugoslavjanski u europejskoj Turskoj sa svojom bratjom u Austrii pomiriti, ovo je put kojim Austria pokazati ima, da priznaje svoju zadaću u Europi i da joj je stalo do overšenja iste za dogodovštinu svieta velevažne zadaće.

Ovo je napokon put, kojim će provincialci u Hervatskoj i Slavonii pokazati, da je pojam slobode, jednakosti i bratimstva u sercieh njihovieh u istinu miesto zauzeo; da oni nekane ležeći na mehkom dušek u jošter vitežkog brata svoga krajišnika, koi ih je kroz više stolietjah u kervavom znoju od navale turske sam branio, i nadalje smatrati za v o j n i č k o g a k m e t a svoga; već da stupivši uzza njega, pruživši mu pobratinsku ruku zbilja žele pokazati svietu, da potomci onieh hrabrieh junakah, koji su nekada na t u r o v o m polju tursku, a na g r o b n i č k o m polju tatarsku silu junačkom mišicom svojom razbili, jošter izumerli nijesu.

Ovako će provincialci pokazati da su pripravnici starodavnu slavu svojih pradiedovah takodjer s ovi kraj medjah krajiškieh, s ovi kraj Kupe i Save ponoviti, kiteći glave svoje zelenim lovorom, pašući britku sablju z a u s t a v n o g k r a l j a i s l o b o d n i d o m!

S a d e r Ź a j **z a k o n a o n a r o d n o j v o j s c i .**

Obće uredbe §. 1. do 3.

A. D u Ź n o s t .

- I. Sverha narodne vojske.
- II. Popisa naroda.
- III. O dužnosti za narodnu vojsku.
- IV. O dužnosti za obći ustanak.
- V. Privremene iznimke.
- VI. O svojevoljnom uklanjanju od narodnovojne dužnosti.
- VII. O zamieni.
- VIII. O primanju dobrovoljacah.
- IX. O sposobnosti za vojevanje.
- X. Od upisa i izpisa glede dotičnieh razredah.

B. U s t r o j e n j e (o r g a n i z a c i a) .

- XI. Obći razdiel vojne sile.
- XII. Opredieljenje vojne sile raznieh ustanakah.
- XIII. Razdiel vojne sile po vojnieh okružjih na bojna tiela.
- XIV. O providjenju narodne vojske sa častnicima.
- XV. O viežbanju vojničkom.
- XVI. Upravljanje narodne vojske.
- XVII. Imenovanje častnikah.
- XVIII. Vojno sudište narodne vojske.

C. V o j n e p o t r e b o ć e .

- XIX. O odieći narodne vojske.
- XX. Oboružanje narodne vojske.
- XXI. Nabavljanje konjah za konjaničtvo i vozarstvo.
- XXII. Uzderžavanje narodne vojske.
- XXIII. Vojnička učilišta.
- XXIV. Zdrastveni (Sanität) zavodi-
- XXV. O obskerbljenju nemoćnikah, udovicah i sirotah vojničkieh.
- XXVI. O namirenju troškovah.
- XXVII. Privremene uredbe.

Z a k o n o n a r o d n o j v o j s c i .

O b ć e u r e d b e .

§ 1.

Poradi izvanrednog položaja trojedne kraljevine hervatsko-slavonsko-dalmatinske na medji turskoj uredjuje se narodna vojska u istieh kraljevinah po načelu narodne obrane od vojnog uredjenja ostale cesarevine različito.

§ 2.

Za olakšanje vojne službe naroda krajiškog po načelu ustavne jednakosti svih državljanah u trojednoj kraljevini proteže se zakon ovaj jednako na vojnu krajinu i na provincialne pokrajine ovih kraljevinah.

§ 3.

Nutarnja i izvanjska bezbiednost trojedne kraljevine na medji turskoj priznaje se za obći interes cesarevine austrijske.

A. Dužnost.

I. Sverha narodne vojske.

§ 4.

Narodna vojska ima ustavnu slobodu domovine i svakog žitelja svoga štititi, ustavnima zakonima pokornost pribaviti, te mi i poredak u domovini osigurati.

§ 5.

U koliko to na trojednu kraljevinu kao ravnopravni dio cesarevine austrijske po obćem ustavu državnog saveza austrijskih narodah spada, dužna je narodna vojska ovih kraljevinah i za ustavnu slobodu, bezbiednost i celovitost iste cesarevine, ne samo na turskoj krajini, već u nuždi za vrieme rata i izvan domovine kao stanoviti kontingent vojevati.

II. Popis naroda.

§ 6.

Da se sva prirodna, društvena i gospodarstvena odnošenja žiteljah vierodostojno upoznadu, i da se na tom temelju na načelu jednakosti dužnost svakog žitelja za obranu domovine *pravedno* osnovati može, ima se svake godine mieseca listopada popis naroda držati.

§ 7.

Kod ovog popisa i kod riešenja svih na isti posao spadajućih reklamaciah ima osim dotičnieh političnieh u porazumljenju bojnieh oblastih svaka občina glavni upliv riešiteljni.

§ 8.

Način ovog popisa narodnog opredieljuje obširnie dotični po načelih ovog zakona sastavljeni instruktivni zakon.

III. O dužnosti za narodnu vojsku.

§ 9.

Svi za oružje sposobni mužki državljani od naveršene dvadesete do naveršene petdesete godine svoje dobe, podloženi su dužnosti za narodnu vojsku svoga stalnog prebivališta.

§ 10.

Svi za narodnu vojsku sposobni mužkaći overšuju dužnost narodnog vojnika po razmierju dobe svoje izmienice u šest razredah, naime:

1. od naveršene 20. do 25 godine.
2. od naveršene 25. do 30. godine.
3. od naveršene 30. do 35. godine.

4. od naveršene 35. do 40. godine.
5. od naveršene 40. do 45. godine.
6. od naveršene 45. do 50. godine.

§ 11.

Svi u jednoj godini narodjeni momci broje se u jednakoj dobi.

IV. O dužnosti za obći ustanak.

§ 12.

U slučaju obće pogibelji domovine, kad za vojevanje sposobni mužkaći od 20 do 50 godine za obranu domovine zadosta bili nebi, imadu svi mužkaći od 16. do 60. godine, koji oružje ponieti mogu, na *obći ustanak* prama nepriatelju domovine na oružje dignuti se.

V. Privrieme iznimke.

§ 13.

U obziru obertnosti i čoviečnosti oslobodjuje ovaj zakon od overšenja dužnosti u narodnoj vojsci samo privriemeno nekoje osobe, naime:

1. Sve osim vojničke u ikakovoj javnoj platnoj službi deržavnoj stojeće osobe.
2. Učenike višjih javnieh učilištah od mudroljubja počemši, koji u vrieme proglašenja ovog zakona učilišta takova pohadjaju i dobri napredak u naucih obsviedočiti mogu.
3. Učenike polytehničkih naukah, koji dobri napredak svoj u naucih obsviedoče.
4. Duhovnike svieh zakonah i učenike bogoslovja do naveršene 25. godine dobe svoje, dokle su dužni u duhovnički stalež stupiti.
5. Osobe koje su dielom svojim jedini hranitelji siromašnieh obiteljih, kao njezini članovi kod istog ogništa, ako bi po obsviedočenju občine udaljenjem istieh osobah obitelji te u biedu pasti morale.
6. Privriemeno za oružje nesposobne osobe za vrieme iste nesposobnosti.
7. Učitelji i učenici učiteljstva na javnih učilištih.
8. Liekarski učenici, koi po naveršenih naucih na poziv, *kao liekari* kroz pet godinah dužnosti svojoj u urednoj vojsci narodnoj odoljeti imadu.
9. Mladići od izvanrednog talenta, koji se višjoj znanstvenosti obćekoristnoj i krasnima umietnostima na višjih javnih učilištih podadu, ako dobri napredak svoj kod verhovnog upraviteljstva obsviedoče.
10. Činovnici na pomorskieh brodovih tergovačkih stalno se baveći.
11. Tko se u vrieme gorišnjeg popisa novakah u sudbenom zatvoru nalazi. Ako se sudbenim putem kriv najde, imade takovi kad se iz zatvora pusti, overšivanje svoje dužnosti u prvom razredu započeti; inače ako se najde nedužan praštja mu se nehotice izgubljeno vrieme, te služi toliko manje u prvom razredu, koliko je vremena izgubio.

§ 14.

Od proglašenja ovog zakona nemore se nitko u javnu deržavnu službu uzeti, tko dužnosti svojoj u narodnoj vojsci *pervog* razreda zadovoljio ili ovim zakonom izuzet bio nije.

§ 15.

Kad uzroci privriemenog oslobodjenja od dužnosti za narodnu vojsku prestanu, imade ista osoba u dotični razred dobe svoje stupiti.

VI. O svojevolnom uklanjanju od narodno-vojničke dužnosti.

§ 16.

Tko potreboću privremenog oslobodjenja svoga od iste dužnosti činom neposviedoči; ili u to ime popisni odbor hotimice prevari, lišava se prava na dotični razred, počimlje overšivanje dužnosti za narodnu vojsku bezuvjetno u *pervom* razredu, te služi u ostalieh razredih po redu do 50. godine dobe svoje.

§ 17.

Tko se od predstojećeg overšivanja službe svoje u narodnoj vojsci svojevolutno ukloni, ili pobiegne, gubi pravo na uredno overšivanje iste dužnosti po razredu dobe svoje, te ima kad se vrati u dotičnom razredu iz koga se je uklonio, dvostruko vrijeme obične dužnosti bez obzira na dobu i bez druge kazni odslužiti.

§ 18.

Tko za vrijeme svoje aktivne službe iz vojske narodne pobiegne; ima kad se uhvati, dužnost svoju u istom razredu iz koga je pobiegao dvostruko odslužiti, te osim toga po vojničkom zakonu kaznjen biti. Tko više putah pobiegne kazni se samo po vojničkom sudu.

VII. O zamieni.

§ 19.

Zamiena je samo za vrijeme dužnosti pervog razreda kroz na isti razred nepadajuće za oružje sposobne ljude sljedećim osobama dopuštena:

1. Samostalnim zemaljska gospodarstva posiedujućim samcima, koji već privremeno oslobodjeni nijesu, ako oni po sviedočanstvu občine glavom kod gospodarstva baveći se u istoj občini prebivaju.

2. Posiedovatelji obće krositnih fabrikah, više delačah zabavljajućih, ili takovi službenici, kojim takve fabrike pripanu.

3. Apotekari.

§ 20.

Zamienjeni su dužni u svojoj občini miesto zamienjenika zauzeti, ako je ovaj ikakovu službu narodne vojske drugieh razredah na sebi imao.

§ 21.

Za sigurnost izmienjenog ima se odkupa zamienička na rukovodjenje dotične politične oblasti njegove predati, koja se zamieniku tek onda izplatiti ima, kad on ugovoru svomu zadovolji.

§ 22.

Način rukovodjenja ovakovieh odkupah opredieljuje posebni instruktivni zakon.

VIII. O primanju dobrovoljacah.

§ 23.

Za moći tim više zadovoljiti svojoj dužnosti u narodnoj vojsci, dopušta se, da svaki za oružje sposobni mladić od naveršene 16. godine dobe svoje u urednu vojsku u narodnu dobrovoljno stupiti more, ako mu to roditelji ili zakoniti tutor dozvoli.

§ 24.

Tko u urednoj vojsci ili kao prosti vojnik, ili kao nižji častnik dobre volje i dulje vremena služiti želi, nego li mu to dužnost donosi, more to pod jedinom pogodbom učiniti, da tečajem godine do konca listopada iz vojske neizlazi, već samo da u nuždi do to doba na odpustu (Urlaub) ostane.

Kod izpisa iz uredne vojske prelazi takovi dobrovoljac u dotični razred dobe svoje.

§ 25.

Tko prije zakonitog vremena dužnost soju prvoga razreda dočerši, taj prelazi tim prije i u sve ostale razrede, u kojima za toliko godinah kraće služi za koliko je prije 20. godine u službu stupio.

IX. O sposobnosti za vojevanje.

§ 26.

Samo duhovno i tielesno zdravi za podnašanje tegobah vojnieh prilični ljudi od primiernog uzrasta, sposobni su za vojevanje.

§ 27.

Ova sposobnost ima se od dotičnog odbora popisnog razsuditi. Na liekarske sviedočbe, ako občina zaderžaj njihov nepotverdi nema se obzir uzeti.

§ 28.

Lahki bolestnici, koji u vrijeme upisa u narodnu vojsku, službe činiti kadri nijesu, imaju se na liečenje, kao i oni privremeno težki bolestnici, kojih bolest poduljega izpitivanja potrebuje, naime: bolestnici od padavice i gluhoti i t. d. Ako se ta bolest od občine neposviedoči, na daljnje izpitivanje liekarsko, u bolnicu vojničku opremiti, te po sviedočanstvu glavnog liekara i zapoviedništva bolnice š njime postupati.

§ 29.

Napoli nemoćni (Halbinvalide) imaju se u takovu službu vojničku bezuvietno uverstiti, kojoj oni po svojoj sposobnosti odoljeti mogu.

§ 30.

Način razsudjenja sposobnosti za vojevanje opredieljuje obširnie posebni instruktivni zakon.

X. Od upisa u dotične razrede i izpisa po naveršenoj dužnosti.

§ 31.

Upis i primanje u dotične razrede i vojničke čete biva svake godine početkom mieseca Studena, a izpis i prijelaz u druge razrede koncem Listopada.

§ 32.

Za vrijeme rata i dok se vojska u stanje mira ne postavi nemore se nitko od vojske odputiti; što ipak kako pogibelj i oli mine tim prije biti, i zato se potrebita priprava u tom slučaju unapried učiniti ima, da se oni koji su dužnost svoju izpunili što prije izmiene.

§ 33.

Pri naveršene dužnosti u narodnoj vojsci more se samo u sliedećih slučajih u svako doba godine narodni vojak odputiti i izpisati:

1. Poradi nesposobnosti u službi zadobivene.
2. Ako oni, kojim je to dozvoljeno, zamienika postave.

B. Ustrojenje.

XI. Obći razdiel vojne sile.

§ 34.

Svi za obranu domovine sredstvom oružja sposobni mužkaći trojedne kraljevine čine vojnu silu njezinu, koja se na sliedeće grane razvija:

- Na I.) ustanak spada *pervi* razred od nav. 20-25 godine
- Na II.) ustanak spada *drugi* razred od nav. 25-30 godine

Na III.) ustanak spada *tretji* razred od nav. 30-35 godine
Na IV.) ustanak spada *četvrti* razred od nav. 35-40 godine
Na V.) ustanak spada *peti* razred od nav. 40-45 godine
Na VI.) ustanak spada *šesti* razred od nav. 45-50 godine
Na VII.) ustanak od 16. do 60. godine sve što oružje ponieti more.

§ 35.

Svi na dotične ustanke spadajući mužkaći imadu u svakoj občini uvijek popisani, u vojnička tiela organizirani i za slučaj pogibelji na oružje pripravní biti.

§ 36.

U koliko to zakon ovaj iznimke načini, ima po ovom načelu svaki za narodnu vojsku sposobni mužkać pet godinah u svakom od prvieh 6 ustanakah upisan biti, i kad se zakonitim putem na oružje pozove, š njime domovini služiti.

XII. Opredieljenje vojne sile raznieh ustanakah.

§ 37.

Pervi ustanak čini *urednu* vojsku *gibivu*, koja izim stojećeg topništva za tverdžave i vozarstvo, u obće kod kuće stojeći, po obćinah, gradovih i na medjama domovine po dotičnom posebnom instruktivnom zakonu izmienice vojničku službu obavlja, i u koliko to na trojednu kraljevinu spada, kao kontingent za obću austrijsku vojsku i izvan domovine poći ima.

§ 38.

Svaki na *pervi* ustanak spadajući vojnik ima se kao član uredne vojske za vrieme mira kroz četiri godine izmienice na vojničku službu upotrebljavati, petu godinu dužnosti svoje u prvom ustanku za ratnu rezervu posve kući odpustiti, te koncem iste godine u drugi ustanak premetnuti.

Za vrieme rata ovaj odpust dati se nemože, a ukida se i onda ako bi tečajem ove pete godine rat nastao, gdje se ratna rezerva pod oružje pozivlje.

§ 39.

Svi *ostali* *ustanci* spadaju u obće na narodnu obranu, koja u nuždi samo na obranu ili nutarnju sigurnost domovine *pervi* ustanak podupire ili sama dieluje i na tu sverhu u koliko treba tim načinom na oružje se pozivlje, da se bez nužde nikada ustanak starijeg razreda na oružje ne diže, dokle jedan ili više ustanakah mladjih razredah namieri obrane ili sigurnosti domovine odoljeti more, i na tu sverhu se neupotrebi.

§ 40.

Kad za vrieme rata *pervi* ustanak izvan domovine na vojsku otide, u koliko to kontingent za obće austrijsku vojsku donáša, imade ga kod kuće drugi ustanak u koliko treba zamieniti; u kom slučaju sredotočna vlada za podpuno vojničko uredjenje i uzderžanje istog ustanka iz sredotočnih izvorah pobriniti se ima.

§ 41.

Kad ovaj kontingent samo jedan dio prvog ustanka iziskuje, onda se dotični odđiel po ratnom ministeriu opredieljuje.

XIII. Razdiel vojske po vojnieh okružjih na bojna tiela.

§ 42.

Temelj bojnog uredjenja narodne vojske jest politično razdieljenje selah i gradovah na obćine.

§ 43.

Za shodnie uredjenje narodne vojske u obće i za laglje uviežbanje pervieh ustanakah razdieljene su obćine u Hervatskoj i Slavonii po svom prirodnom i političnom položaju na bojna okružja narodne vojske od najmanje 60 do 90 hiljadah dušah žiteljstva, a vojna sila uredna u svakom okružju po versti oružja sledećim načinom, naime:

Razdiel bojnieh okružjah	Vojna sila pervog ustanka po versti oružja
--------------------------	--

Broj	Naziv okružja	Preديل	Piešačka četa po 1200 momakah	Šerežanska četa po 1200 momakah	Konjanička regimenta po 6 eksadronah	Pionierski oddiel po 50 momakah	Bojni topnički oddiel po 50 momakah	Stojeći topnički oddiel za tverdjava po 400 momakah	Stojeći voarski oddiel topnički od 200 momakah
------	---------------	--------	-------------------------------	---------------------------------	--------------------------------------	---------------------------------	-------------------------------------	---	--

po privremenom (effectiv) broju	po stanovitom (kompletnom) broju
---------------------------------	----------------------------------

1	Ličko	Dosadašnja okružja krajiška izim primorskih stranah	2		1/6		1	1	Vidi § 48.	
2	Otočko		2		1/6		1	1		
3	Ogulinsko		2		1/6		1	1		
4	Sluinsko	Dosadašnje krajiško okružje sa gradom Karlovcem osim Žumberka i Marindola	2		1/6		1	1		
5	1. Banovačko		2		1/6		1	1		
6	2. Banovačko		2		1/6		1	1		
7	1. Križevačko	Dosadašnja okružja	2			1/3		1		

		okružja krajiška sa obližnjima gradovima krajiškim								
8	Gjurgjevačko		2			1/3	1	1		
9	Gradiško		2				1	1		
10	Brodsko		2				1	1		
11	Primorsko	Primorje od Rieke do Dalmacie onkraj primorskih berdah		2			1	1		
12	Severinsko	Gorski i prekopuski kotar županie zagrebačke s ovi kraj primiroskih berdah do Kupe sa Marindolom od slujns. reg		2			1	1		
13	Okičko	Pokupski p prekosavski kotar županie zagrebačke izmedju Kupe i Save sa Žumberskom od slunjske regimente	1		1	1/3	1	1		
14	Zagrebačko	Zagrebački i svetoivanski kotar županie zagrebačke	2			1/3	1	1		
15	Krapinsko	Zapadna polovica varaždinske županie	2			-	1	1		
16	Varaždinsko	Istočna polovica Varaždinske županie	2			1/3	1	1		

17	2. Križevačko	Župania Križevačka	2			1/3	1	1		
18	Verovitičko	Iztočna polovina županie Verovitičke	2			1/3	1	1		
19	Osiečko	Zapadna polovina županie Verovitičke	2			1/3	1	1		
20	Požezko	Župania Požežka	2			-	1	1		
21	Medjimursko	Župania Medjimurska	2			1/3	1	1		2
		Ukupno	37	4	2	3	21	21	1	2

§ 44.

Sva ova posebna bojna tiela izim piešačke vojske i šerežanskih četah u primorskom i severinskom okružju imadu po svom stanovitom broniku (kompleten Stand) uvijek podpuna biti.

§ 45.

Svi u ova posebna bojna tiela nepadajući vojaci prvog ustanka uverstuju se u piešačke (u severinskom i primorskom okružju šerežanske) čete, kojih brojnik (Stand) oprediljen biti nemore; nego se vlada po privremenom (effektivnom) broju vojakah prvog ustanka u svakom okružju.

§ 46.

U slučaju ratno upotrebljenja sve uredne vojne sile piešačke jednog ustanka ima se celokupni broj piešačkih vojnikah na ustanovljeni broj četah jednako po bojnim načeli razrediti, suvišak (ako bi bio) u posebne oddieli uverstiti, te u svih okružjih poravanti.

§ 47.

Iz prvog u sledeće ustanke prelazeći narodni vojnici uredjuju se u obće u svih ustancih po versti oružja prvog ustanka.

§ 48.

Topnički oddiel za tverdjava dopunjava se iz pismenih dobrovoljacah, i neimućnih ljudih, koji u vojničkoj službi podporu nalaze.

§ 49.

Opredieljenje medjah bojnih okružjah ima se po uredjenju obćinah i po prvom obćem popisu naroda od strane verhovnog upraviteljstva u sporazumljenju sa obćinama na miestu učiniti.

§ 50.

Kad se odnošenja Dalmacie prama Hervatskoj i Slavonii ustanove, ima se tamo narodna vojska iz obstojećih živaljah u smislu ovog zakona razaviti.

XIV. O providjenju narodne vojske sa časticima.

§ 51.

Samo *pervi ustanak* ima u obće sa potrebitim aktivnim manjim i višjim časticima vojničkim u svakom bojnom okružju na sve bojne čete po § 43 providjen biti, koi viežbanje vojnikah nadziru, nutarnju službu obavljaju, te u slučaju rata isti ustanak na vojsku vode.

§ 52.

Ostali ustanci imadu samo svoje popisane podčastnike po mogućnosti od starih službenikah. Nadčastnici se imenuju samo u vrijeme rata, u koliko se koji ustanak na oružje pozove.

§ 53.

Svi iole za mirnu kakovu službu još sposobni penzionirani vojnički častnici imadu se kod podučavanja narodne vojske, te u vrijeme potrebe i svieh ostalih ustanakah upotrebiti.

§ 54.

Višji častnici (oficiri) imadu se u koliko to poradi okolnostih stanovanja biti more, u svakom okružju organizaciji narodne vojske primierno po obćinama i svaka satnia koliko moguće nablizo razdieliti.

XV. O viežbanju vojničkom.

§ 55.

Uredna vojska *pervog ustanka* viežba se po načelih sve obćeaustrijske vojske, tako da svaki novak najdalje za tri mieseca u temeljitom nauku vojničkom dobro podučen bude, i da se onda obićno viežbanje prilično vrijeme svake godine na veća vojnička tiela preduzeti more.

§ 56.

Za vrijeme sietve i žetve nema se bez velike nužde nikakovo viežbanje vojničko preduzimati.

§ 57.

Drugi ustanak viežba se u oružju za vrijeme mira svake godine u drugoj polovici mieseca Svibnja kroz petnaest danah u obćinah na satnie i na čete. Ostali ustanci nemaju bez nužde nikakovog viežbanja.

§ 58.

Način ovog viežbanja opredieljuje obširnie dotični instruktivni zakon.

XVI. Upravljanje narodne vojske.

§ 59.

Verhovni zapoviednik sve narodne vojske jest Ban trojedne kraljevine, koi š njome putem bojnog odsieka narodno-deržavnog vieća u smislu obćeaustrijskog i posebno narodnog ustava zapovieda.

§ 60.

Ratni obćeaustrijski ministerium ima glede osiguranja *nutarnje i izvanjske bezbiednosti trojedne kraljevine* i po njoj iste cesarevine, osobito glede turske krajine, putem Bana pravo dispozicie sa narodnom vojskom *pervog ustanka*.

§ 61.

Glede izvanjskog rata ili vojničke pomoći u inieh pokrajinah cesarevine proteže se isto pravo na ove kraljevine samo u koliko to zakonito ustanovljena odnošenja ovih kraljevinah prama osrednoj vladi, kao *stanoviti kontingent* u jednakom razmierju sa iniem pokrajinama celovitog saveza austrijsko-deržavnog po broju dušah svieh žiteljah donosi.

§ 62.

Ovaj kontingent ima se u smislu zaključakah osrednog sabora sveaustrijskog od strane iste vlade svake godine u obće, ili u nuždi u svakom slučaju unapried obznaniti, koi se po Banu bezuvietno mobilizirati i izvan domovine odpremiti ima.

§ 63.

Izvan opredieljenog kontingenta spada svaka veća pomoć na obće austrijsku sverhu izvan granicah trojedne kraljevine, samo na *dobrovoljno riešenje narodnog sabora*.

§ 64.

Na *urednu* vojsku narodnu *pervog ustanka* spadajući momci stoje u svakom bojnom okružju u neposrednom savezu sa njihovim u okružju prebivajućim časticima, od kojih oni glede službe svoje neposriedno zapoviedi dobivaju.

§ 65.

Ostali ustanci dižu se samo putem političnieh oblastih na oružje i na viežbanje, i tek kad pod oružje stupe, dokle se nerazpuste, stoje oni u istom odnošenju kao i uredna vojska.

§ 66.

Narodna vojska prisiže se na obći ustav i ustavne zakone domovine.

XVII. Imenovanje častnikah.

§ 67.

Za oficiere do štopskih naimenuje Ban na predlog *od svega oficierskog tiela* dotične bojne čete, takove osobe, koje osim potrebite izobraženosti vojničke svakojako narodnom jeziku viešte biti moraju.

Za štopove predlaže Ban sposobne osobe vojničke njihovom veličanstvu.

§ 68.

Podčastnike i druge omanje vojničke častnike imenuje četnik ili zapoviednik dotičnog posebnog oddiela bojnog na predlog svih vižjih i nižjih častnikah svake satnie ili oddiela iz zaslužnieh što više izobraženieh osobah.

§ 69.

Zavod kadetah u vojničkieh četah narodnieh ukida se.

XVIII. Vojno sudište narodne vojske.

§ 70.

Uredna vojska u službi isto kao i ostala narodna obrana svake versti kad službu ili viežbanje uredne vojske čini, spada za vojničke pogreške pod vojni sud.

§ 71.

Izvan vojničke službe spada svatko pod svoje uredno gradjansko sudište, i pred svoju političnu od vojničke nezavisnu oblast.

§ 72.

Ni u vojničkoj službi nemore se nitko bez *urednog suda* disciplinarnog ili kriminalnog kazniti.

§ 73.

Ustrojenje bojnieh sudištah narodne vojske opredieljuje obširnie dotični zakon *o sudištih*.

C. Vojne potreboće.

XIX. O odieći narodne vojske.

§ 74.

Sva *uredna* vojska narodna ima se po versti oružja *jednoverstno*, u koliko moguće narodno, bez nepotrebitieh troškovah sversi shodno zaodieti, te samo na gumbama broj

dotične čete naznačiti. Drugi ustanak odieva se po svojoj mogućnosti na isti način. Za ostale ustanke nema prepisa u tom obziru.

§ 75.

Na odieću uredne vojske narodne dobiva svaka bojna četa stanovitu odkupu u novcu, za koju si ona sama potrebitu odieću nabavlja, i po zanatliama uredne vojske ili na drugi shodni način načiniti ima.

§ 76.

Način jednogverstnog odievanja, i naplatjivanja vojnih četah sa odkupom na tu sverhu, opredjeljuje obširnie dotični instruktivni zakon.

XX. Oboružanje narodne vojske.

§ 77.

Sve oružje i što tomu spada daje se narodnoj vojsci iz obćieh državnieh sredstvah.

§ 78.

Pervi, drugi i treći ustanak mora uvijek oboružan biti. Ostali u koliko je moguće.

XXI. Nabavljanje konjah za konjaničtvo i vozarstvo.

§ 79.

Narodni konjanici, koji se iz bolje stojećih kućah ili kao dobrovoljci uzimlju, imadu potrebite konje sami si pribaviti, na koje im se odkupa od 12 fr. srebra svake godine, dokle u urednoj službi prvog ustanka stoje, izplatjivalo bude.

§ 80.

Isto konjaničtvo dobiva za vrijeme dužnosti u drugom ustanku svake godine za vrijeme viežbanja odkupu od 2 fr. za svakog konja.

§ 81.

Ako bi konj na službi ili na viežbanju bez krivnje vojnika narodnog propao, tada se ima ucienjeni kvar podpuno naplatiti.

§ 82.

Konji za stojeće vozarstvo nabavljaju se od strane države.

XXII. Uzderžanje vojske narodne.

§ 83.

Uredna vojska prvog ustanka u obće izim častnikah svake versti i sva na oružje pozvana vojska svih ostalih ustanakah, bere na službi svake versti i na viežbanju, od dana polazka svoga od kuće do dana dolazka kući, platju i kruh kao sva ostala uredna vojska obće austrijska po platnom propisu u nasljednieh pokrajinah.

§ 84.

Nižji častnici svake versti beru platju mesečnu po istom propisu bez obzira na službu.

§ 85.

Višji častnici (oficieri) svake versti beru stanovitu plaću mesečnu po platnom propisu vojničkom u nasljednieh pokrajinah (deutsche Gebühr) i dobivaju po običnoj cieni kupovnoj primierni relutum na derva i na konja, te stanja na državne troškove i jednu ral zemlje na vert, gdje to okolnosti dopuštaju.

§ 86.

Stojeće topničtvo i vozarstvo stoji bez prestanka na državnieh troškovih.

§ 87.

Šerežani beru platju za vrijeme službe kao lovci u obćeaustrijskoj vojsci.

§ 88.

U slučaju nenadne navale nepriateljske dužan je svaki narodni vojnik bez razlike ustanka usam danah o svom trošku pred nepriatelja domovine izići.

Nadalje imade se na državne troškove hraniti.

§ 89.

Narodno konjaničtvo izim vozarstva za topove, dobiva hranu na konje po načinu konjaničtva obćeaustrijskog, samo na službi, i na viežbanju na isto vrieme na koje vojnici platju dobivaju.

§ 90.

Način ovog obskerbljenja hranom na službi opredieljuje dotični instruktivni zakon.

XXIII. Vojnička učilišta.

§ 91.

Na svakom obćem učilištu bilo ono najmanje ili najveće, imaju se mužkoj mladeži takodjer vojnička znanja u primiernoj mieri po posebnim učiteljima predavati, tako da su u seoskih najmanjih učionah samo u nekoliko praktično podučavanje počme, te čim više učione, tim višji i nauci vojnički da budu.

§ 92.

Za olakšati vojničko i ujedno i gradjansko odgojanje putem učilištah imadu se obći zavodi uvesti, u kojih bi se zajedničkim malimi prinesci svieh učenikah uzderžavanje i za siromašnie učenike moguće učinilo.

Za posve siromašne učenike ima se podpora od strane države dati.

§ 93.

Način jednog i drugog opredieljuje obširnie dotični u savezu sa političnom osnovom učilištnom stojeći instruktivni zakon.

XXIV. Zdravstveni zavodi.

§ 94.

U svakom bojnom okružju ima se obća bolnica ustrojiti, u kojoj se i uredni vojnici u ime svoje vojničke platje liečiti imadu.

§ 95.

Za izobraženje liekarsko svake versti imadu se potrebiti zavodi podići.

§ 96.

Način ovog ustrojenja opredieljuje dotični instruktivni zakon.

XXV. O obskerbljenju, nemoćnikah udovicah, i sirotah vojničkih.

a) Nemoćni oficieri.

§ 97.

U službi obnemogli oficieri i drugi vojni častnici dobivaju penzie u obće po razmierju *službe, vojevanje, ranah*, i drugieh u službi zadobivenieh bolestih; u koje se ime dosadašnja *karencia* ukinuti, a na miesto nje miesečni ulog novčani od strane svakog vojničkog častnika (Oficiere und Milit. Beamte) uvesti ima.

§ 98.

U koliko bi obnemogli oficieri i drugi vojnički častnici, ili sami prosti vojaci gradjansku kakovu službu overšivati mogli, imadu se u nju namiestiti, i zato k njihovoj penzii, ili ako je nemaju u obće prlična podpora ili plaća dati.

b) Nemoćni podčastnici i prosti vojnici.

§ 99.

Pred neprijateljom ranjeni ili inače u službi obnemogli podčastnici i prosti vojnici, koji u stanu nebi bili, na uzdržavanje svoje potrebitih sredstvih dielom zaslužiti, imadu pravo na priličnu podporu od strane deržave.

c) Udovice i sirote.

§ 100.

Za obskerbljenje oficierkiah udovicah i sirotah ima se sa primiernim ulogom glavnice od onog broja forintih u srebru, koliko udovica dohodakah *na godinu* imati kani, i sa mesečnim prilogom na tu sverhu *po dobi ženika*, obći zavod za obskerbljenje udovicah i sirotah uvesti.

§ 101.

Svakom je oficieru i ostalom častniku uredne vojske narodne, osiguravši zaručnici svojoj na ovaj način nekoju primiernu podporu, bezuvietna ženidba dopuštena.

§ 102.

Siromašne udovice i sirote pred neprijateljom poginuvših podčastnikah i ostalih vojnikah narodnih, koje se same delom hraniti nebi mogle, imadu pravo na deržavnu podporu.

§ 103.

Način ovog obskerbljenja opredieljuje obširnie dotični instruktivni zakon.

XXVI. O namirenju troškovah.

§ 104.

Budući da je ustrojenje narodne vojske u trojednoj kraljevini ne samo njezin posebni, nego *obće austrijski interes*, zato imadu se svi dotični troškovi na uzdržanje, oboružanje i odievanje narodne vojske iz obćih sredotočnih dohodakah namirivati.

XXVII. Privremene uredbe.

§ 105.

U obće ima ovaj zakon početkom godine 1850 u život stupiti.

§ 106.

U koliko to biti nemore, imadu se pjedine točke ovog zakona i prie godine 1850 u život uvesti.

§ 107.

Početak uredjenja narodne vojske pervog ustanka biva tim načinom, da se u pervoj godini jednaki broj momakah od naveršene 20. 21. 22. 23. i 24. god. Iz služećih već i neslužećih momakah u urednu vojsku upišu, i u buduće svake godine u koliko mladi naraštaj i broj dobrovoljacah dopušta, po načelih ovog zakona, kako koi 25. godinu naverši, zasad bez obzira na dulju ili kratju službu, izpisuje i u sledeći ustnaak uverstjuje.

§ 108.

Hervatsko-slavonska regimenta Leopoldova ima se narodnoj vojsci svoga prebivališta uvesti.

Kako se poradi ratnih okolnostih to bude učiniti moglo, imadu se u krajini po ovom zakonu suvišni oficieri po provincialu u narodnu vojsku namiestiti.

Osnova za utemeljenje narodne vojske u trojednoj kraljevini hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj, po načelu podpune jednakosti između krajine i provincijala, i po načelu ustavnog zavoda narodne obrane, Zagreb 1849. (posebna brošura)

62.

Travanj 1849, Zagreb

Bansko vijeće donosi osnovu o uređenju narodne vojske u Hrvatskoj i Slavoniji.

Privremena osnova.

Za uređenje na obranu domovine potrebite narodne vojske.

§. 1.

Za slučaj pogibelji od strane neprijateljske uređuje se u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji izim gradovah 20 četah piešačke vojske narodne, svaka četa od 1200 momakah u 6 satniah svaka po 200 momakah.

§. 2.

Svaka četa ima svoj u §. 5. opredieljeni kotari svoje središte (Bataillons-Stabsort).

Župania Zagrebačka stavlja 6. četah.

Župania Varaždinska stavlja 4 čete.

Župania Križevačka stavlja 2 čete.

Župania Verovitička stavlja 4 čete.

Župania Požeška stavlja 3 čete.

Župania Primorje stavlja 1 četu.

Ukupno 20 četah.

Broj od prije uređjene i stranom na Dravi stojeće vojske ima se dotičnim županijama u gore naznačene čete uračunati.

§. 3.

Na tu sverhu ima se bez najmanje odvlače po dotičnih povierenicah banskih zajedno sa jednim županjskim odborom opis svih za vojevanje sposobnih ljudi od 20 do 40 godinah po priloženih listarah u smislu ove osnove preduzeti, i najdalje za 15 danah dogotoviti.

U ovaj popis spada svaka kuća bez ikakvog razlika staližah; te imadu se naročito i onakove kuće popisati u kojih za oružje sposobnih ljudi bilo nebi.

Od ovog popisa imadu se dva exemplara u originalu sastaviti od banskog povierenika i celog popisnog odbora potpisati, te jedan županiji, a drugi banskom namiestničtvu izručiti.

§. 4.

U koliko nebi ikoja od već uređenih i stranom na Dravi stojećih četah broj od 1200 momakah iznosila, ima se po naveršenom popisu odmah nadoknaditi, te dotični ljudi po jednom oficieru istih četah na svoje opredieljeno miesto predati. U ovom ime imadu zapoviednici na Dravi u Hrvatskoj i Slavoniji stojećih četah odmah svoj brojnik (Standesausweis) dotičnim županijama poslati.

§. 5.

Za laglje obavljanje ovoga posla ima se popis ovaj na temelju sliedećg privremnog razdiela svake županie na o k r u ž j a i č e t n i č k e k o t a r e (Bataillonsbezirke) učiniti.

Župania Zagrebačka.

1. Hrvatsko primorje, kotarsko središte B a k a r.
2. Severinsko okružje od primorja do Kupe, kotarsko središte a) R a v n a g o r a b) K a r l o v a c.

3. Okičko okružje izmedju Kupe i Save, kotarsko središte a) J a s t r e b a r s k o b) L e k e n i k

4. Zagrebačko okružje s ovi kraj Save, kotarsko središte a) Z a g r e b b) s v. I v a n.

Župania Varaždinska.

5. Krapinsko okružje, zapadna polovina županie Varaždinske, kotarsko središte a) K l a n j a c b) K r a p i n a.

6. Varaždinsko okružje, istočna polovina županie Varaždinske, kotarsko središte a) V a r a ž d i n b) L e p o g l a v a.

Župania Križevačka.

7. Križevačko okružje ciela župania Križevačka, kotarsko središte a) K r i ž e v c i b) L u d b r e g.

Župania Verovitička.

8. Verovitičko okružje, zapadna polovina županie, kotarsko središte a) V e r o v i t i c a b) D o l j n i M i h o l j a c.

9. Osiečko okružje, isotčna polovina županie, kotarsko središte a) O s i e k b) D j a k o v o.

Župania Požežka.

10. Požežko okružje, ciela župania, kotarsko središte a) P a k r a c, b) P o ž e g a, c) P l e t e r n i c a.

§. 6.

Sve občine imadu se po miestnih okolnostih izmedju ovih četnih kotarah tako razdieliti, da na svako središte u svakoj županii jednaki broj dušah dojde.

§. 7.

Na svako ono središtno miesto namiestit će se po jedan četnik, koji će pomoćju banskog povierenika i županie svoju četnu od za oružje sposobnih na to središte spadajućih ljudih uredjivati, te po selieh na satnie i na čete pomoju narodnih oficirah u oružju viežbati.

§. 8.

Za povierenike banske u ime narodnog popisa u dotičnih četnih kotarih i na njih spadajućih obćinah imenuju se sledeća gospoda:

1. Za primorje gospodin povierenik Mažuranić Antun.
2. Za četni kotar Ravnagora gos. Vakanović Antun.
3. Za četni kotar Karlovac gos. Šmidt, senator.
4. Za četni kotar Jastrebarsko gos. Žerjavić.
5. Za četni kotar Lekenik gos. Lovrić.
6. Za četni kotar Zagreb gos. Briglević Janko.
7. Za četni kotar Sveti Ivan gos. Rubido.
8. Za četni kotar Kljanac Mirosl. Pisačić.
9. Za četni kotar Krapina gos. Titus Babić.
10. Za četni kotar Varaždin gos. Koščec.
11. Za četni kotar Lepoglava, gos. Mirko Vinković.
12. Za četni kotar Ludbreg gos. Šand. Zdenčaj.
13. Za četni kotar Križevac gos. Lj. Vukotinović.
14. Za četni kotar Verovitica gos. Mohl.
15. Za četni kotar Doljni Miholjac gos. Vladislav Knežević.
16. Za četni kotar Osiek Joso Janković.
17. Za četni kotar Djakovo gos. Pemić Pava.
18. Za četni kotar Pakrac gos. Janković.

19. Za četni kotar Požega gos. narodni četnik Bernić.

20. Za četni kotar Pleternica gos. Peičić.

U ikakovom nenadnom izvanrednom slučaju, da koji od tih povierenikah ovom nalogu nipošto odoljeti nebi mogao, opunovlastuju se dotične županie da u ime banskog namiestništva drugu koju izverstnu i pravdoljubivu osobu za ovaj narodni popis naimenovati mogu, i to banskom namiestniku odmah javiti imaju, da se popis bez najmanje odvlake započeti može.

§. 9.

Svakom ovom banskom poviereniku ima se od strane svake županie odbor od dotičnog sudca jednog prisednika, jednog liečnika, seoskog sudca i običinskih starešinah dodati, te gospoda duhovnici sa cerkvenim knjigami u svakoj župi u ime banskog namiestnika na ovaj popis narodni uljudno pozvati.

§. 10.

U ove perve čete imadu se samo ljudi od 20 do 30 godinah i samo gdje ih zadosta bila nebi, i od ostalih od 30 do 40 godinah uzimati i to tim načinom da kod svake kuće najmanje dva za dielo sposobna čovieka ostanu. U obće ima se uzimati i glede na razmierje selišta od 3 jedan, od 5 dva, od 6 do 7 tri, od 8 četiri, itd. Već u vojnicieh stojeće osobe imadu se ubrojiti.

§. 11.

Gdie uslied učinjene diobe u pojedinih odieljenih kućah opredieljeni broj mužkaracah za stavljanje u vojake nebi se našao, imadu ti odieljenici ukupno jednoga vojaka narodnog postaviti, da od takovog podieljenog grunta barem po jedna uzeti se može. Ako takovi oddieljenici medju sobom pogoditi se nebi mogli, imadu za oružje sposobni pred popisnim odborom kocke vući.

Ako u tih razdieljenih kućah više od dva za delo sposobna čoecka od 20 do 60 godinah našlo se nebi, nema se od njih nitko u narodnu vojsku uzimati.

§. 12.

Tim načinom izabrtog vojnika imadu ostali dielovi u njegovom kućnom gospodarstvu za vrieme vojničke službe i u svih potreboćah kod iste službe podpomagati.

§. 13.

Buduć da je već rešeno da svi javni tereti jednako se nositi imadu, zato od ovog vojnog stavljanja nitko bio plemić ili što drugo ili nebio, oslobodjen nije, osim sliedećih osobah:

1. Sve u državnoj ili obćinskoj službi stojeće osobe.
2. Duhovnici i klerici.
3. Na javnih učilištih baveći se mladići i učitelji.
4. Činovnici na pomorskih brodovih brodari i mornari.
5. Rudari koji kod rudarstva u dielu stoje.
6. Svi službenici koji za platju drugomu služe.

§. 14.

Kod riešenja svakog pitanja kod ovog popisa ima se dotičnim obćinama putem svojih seoskih sudacah i starešinah glavni upliv dati, i stvar u strogom porazumljenju sa njima po banskom poviereniku riešiti. Gdie dotični kućani nazočni bili nebi, imadu ih iste starešine pod prisegom

§. 15.

U koliko bi se kakova znamenita krivica kod prvog popisa već uredjenih četah proiznašla, ili ako bi kuća ikojeg već na Dravi stojećeg vojnika obamerla, ima se takovi vojak kroz drugog zamieniti.

§. 16.

Gospoda četnici imenovat će potrebite podčastnike od sposobnih momakah, u koje ime na stare vojske koji su osobito u Leopoldovoj regimenti ili kod druge koje čete militarске veće služili, pozornost obratiti se ima.

§. 17.

Za svaku četnu imenovat će se od ovuda po jedan računovodja i za sada 2 oficira z svaku satniu; jedan kapetan i jedan lajtnant.

§. 18.

Za svaku satnicu ima se po dva sposobna čoeke za tambure odmah izabrati, koji će se stranom u najbližnje miesto kano Rieku i Karlovac, stranom u Zagreb, Varaždin, Bielovar, Novu Gradišku i Osiek, za nieko vrieme na državne troškove na podučavanje opraviti.

§. 19.

Kako gospoda četnici i ostali častnici na svoja miesta stignu, preduzet će se viežbanje u oružju, na koju sverhu u svakom č e t n i č k o m k o t a r u (Bataillonsbezirk) za svaku na istu četnu spadajuću satniu (kompaniu) u sried dotičnieh na svaku satniu spadajućih obćinah takovo miesto se proiznaći ima, gdje će za vrieme ratno s a t n i k (kapetan) stanovati i gdje će prostora se za viežbanje zadosta biti, bez da ljudi odviše daleko na viežbanje ići moraju.

§. 20.

Svi za ove perve čete u svakom četničkom kotaru izabrani momci imaju dokle se druge puške dobiju sa domaćim puškama obskerbiti se i š njima na muštru dolaziti.

§. 21.

Kad se od sposobnih momakah od 20 do 40 godinah u svakom četničkom kotaru po jedna četa od 1200 momakah nadopuni, imadu se ostali za rezervu kod svojh kućah ostaviti, i njima strogi nalog dati, da izvan dela nikuda od kuća neodlaze.

§. 22.

Osim već uredjenih i na Dravi stojećh čestah neće se ostale novoustrojene čete bez velike nužde na Dravu dizati.

§. 23.

Svi u penzii bivajući oficiri i druge za vojničtvo ikoje versti sposobne osobe imadu se pozvati, da molbenice svoje za častnička miesta kod ovih novih d e s e t četah na bansko namiestništvo predlože.

Onim penzioniranim oficirom koji komandu četničku (Bataillons-Comando) primiti žele obećava se uzvišenje za jedan stupanj njihove dosadašnje časti, nadoknadjenje platje ove nove časti vojničke na penziju, ostalim oficirom iz penzie pako koji druga častnička miesta zauzeti žele po njihovoj dosadšanjoj časti takodjer nadoknadjenje platje na penziju po platnom propisu aktivne carske vojske, osim toga bezplatno stanje, i po razmierju njihovog koristnog dielovanja i drugo odlikovanje za koje se putem svietlog bana i kod njihovog kralj. veličanstva koraci učinili budu.

§. 24.

Sve oblasti imadu se pozvati da ppis svih liečnikah sastave, u tom popisu one koi bi za službu kod narodne vojske sposobni bili, naznače.

§. 25.

Za podučavanje (Abrichtung) narodne vojske imadu se iz krajine i ostalih predielah u Hervatskoj i Slavonii 20 do 30 podčastnikah koji su u krajini, kod Leopoldove regimente itd. kao podčastnici (Unter-Officire) služili, pozvati; svakom za vrieme podučavanja toga 20 krajcarah na dan i bezplatno stanje dati, te po razmierju odlikovanja njihovog oficirska čast kod istih četah obećati.

§. 26.

Svi popisani slobodnjački konjanici imadu se posebice urediti, bez svakog obzira na ostale čete. Slobodnjački piešaci pako imadu se u dotične nove čete uračunati. Isto tako i šerežani.

§. 27.

Svi dosadašnji slobodni gradovi i poveljena tergovišta uredjuju svoju vojnu silu sami posebice, nepadaju na gore naznačete čete, i imat će za svoju sigurnost skerbiti, vojnu posadu u njoj službi podpomagati, i neće izvan dobre volje, izim sprovdjanja transportah u nuždi, iz svoga gradskoga okružja bez najveće nevolje potegnuti biti.

§. 28.

Svi oficiri kod narodne vojske imaju istu platju kao i krajiški oficiri.

§. 29.

Kako se koji oddiel narodne vojske na Dravu pozove imade prie polazka vojnu zakletvu kralju i ustavnim zakonom položiti, i od toga časa, dokle se kući nepovrati stoji pod vojnim zakoni, i sudi se po njima kao i ostala vojska cesarska.

U vrieme mira, to jest dokle se narodna vojska na Dravu nepozove, podloženi su svi narodni vojnici glede disciplinarnih odnošenjah u obziru vojno-službenih pogrešakah dotičnom četniku, u većih takovih pogriješkah bojnom po banskom namiestniku opredieljenom vojnom sudištu.

U ostalom gradjanskom odnošenju izvan vojne službe na viežbanje itd. spada svatko pod svoje uredno sudište.

§. 30.

Kad se popis učini, i narodni vojnici svojim zapoviednikom predadu, prestaje svaki upliv ikakve oblasti, povierenikah itd. glede narodne vojske u službi ili na viežbanju stojeće, te ona stoji dokle se iz svojih kotarah na Dravu nepozove samo pod banskim namiestničtvom, a ono ju diže u slučaju pogibelji na oružje, i stavlja ju na dispoziciu verhovnog vojnog zapoviedništva u Hervatskoj i Slavonii, bez da se itko neposriedno bez znanja namiestništva od strane civilite u te poslove miešati ima.

§. 31.

Kako banski povierenici popis ovaj doverše, i njega banskom namiestničtvu predlože, nema se nitko bez znanja istog namiestništva podstupiti ikakvu promieniu u tom popisu činiti, buduć da će se za to pobrinuti, da se po istom popisu i zapoviednici narodne vojske strogo derže.

§. 32.

Kad se ikoji odiel narodne vojske na Dravu potegne, plaćat će se kao i ostala vojska cesarska; a svaki četnik pošiljat će svakog mieseca od četnika i svih oficirah podpisani popis koliko novacah dobije, i komu ih izplati.

§. 33.

U obziru izplaćivanja toga izdat će se posebni obširnii uput, po kom će se svaki četnik vladati.

§. 34.

Svaki gospode povierenikah i svaka gradska oblast ima najdalje za 15 danah sliedeće popise banskom namiestničtvu predložiti:

a) imeniti popis svieh kućah i u njima bivajućih za oružje sposobnieh momakah od 20 do 40 godinah po gori priloženom formularu.

b) popis ukupni (summarisch) za iste čete imajućeg i jošter potriebitog dobrog oružja.

c) popis ovieh za oficire i računovodce molbenice predlagajućih osobah sa kratkom opaskom o njihovieh sposobnostih.

d) popis za tambure, liečnike, i vojne učitelje (Abrichter) sposobnih ljudih.

Svi ovi popisi imaju od dotičnih povierenikah i odborah županjinskih kao takodjer i od istih oblastih podpisani biti.

Dano iz siednice deržavnog upraviteljstva hervatsko-slavonskog 15. i sliedećih danah mieseca travnja 1849. deržane.

Banski naměstnik

63.

[Travanj 1849, Zagreb]

Odbor Hrvatskog sabora iznosi zakonsku osnovu o odnosu Trojedne kraljevine prema Austriji.

**Osnova zakona o odnošenju trojedne
kraljevine prama monarkii austrijskoj.**

I. Opredieljenje zemljištno.

§ 1. Trojedna kraljevina čini jednu jedinu, jednim ustavom i jednakim zakonima upravljaju nerazdielivu celost.

§ 2. Pod imenom trojedne kraljevine ima se razuměti:

a) Kraljevina hervatska, ne samo gradjanska, nego i vojnička, s Primorjem hervatskim, Medjimurjem i Riekom i njezinim kotarom.

b) Kraljevina slavonska, i gradjanska i vojnička.

c) Kraljevina dalmatinska kako sada postoji, sa svimi k njoj pripadajućimi otoci, kao i s otoci kvarnerskimi, spadajućimi sada u obziru administrativnom pod upraviteljstvo terstjansko.

§ 3. Dalmacia će biti prema trojednoj kraljevini u onom odnošenju, kako se zastupnici njezini na saboru trojedne kraljevine s istim dogovore i sporazumiju.

§ 4. Ustanovljenje odnošenja izmedju trojedne kraljevine i vojvodovine serbske, kao i medjusobno zemljišnje opredieljenje njihovo ostavlja se njihovu medjusobnom sporazumljenju.

§ 5. Na temelju medjusobnoga sporazumljenja može trojedna kraljevina stupiti u tieznji savez politični i s ostalim ma kojimi pokrajinama, spadaućimi na cesarovinu austrijsku.

§ 6. Trojedna kraljevina niti je bila, niti jest, niti hoće da bude němačka država, niti dio ili član němačke države. I zato, kao što se nanj neprotežu članci kongresa bečkoga od g. 1815. skopčajući nieke pokrajine austrijske sa savezom niemačkim, tako isto neima na trojednu kraljevinu u nijednom smislu, ni pod ikakvom izlikom protezati se ni u napredak, bez naročita njezina privoljenja, nikakav savez, ni sadašnji, ni budući, koji bi Austria s Němačkom danas sutra učiniti mogla.

Potrebno k tomu po ovom paragrafu trojedne kraljevine privoljenje može se zakonito i valjano za ove kraljevine izreći i očitovati samo jedino na pokrajinskom saboru ovih kraljevinah sa dvie tretjine zakonitih saborskih glasovah.

II. Kralj i vlada.

§ 7. Kralj trojedne kraljevine, po smislu sankcie pragmatičke, vazda je onaj isti, koji i car austrijski.

§ 8. Vlada trojedne kraljevine jest dvostruka: jedna centralna sveaustrijska za diela ovim zakonom njoj ustupljena, a druga domaća, pod imenom «državnog vieća trojedne kraljevine» za diela ovim zakonom za područje domaće vlade trojedne kraljevine prideržana.

§ 9. Od strane ovih kraljevinah ima svagda jedan ministar uz centralno sveaustrijsko vladanje biti i sve odluke i naredbe budi nj. veličanstva, budi središnje vlade, u koliko se kraljevinah ovih dotiču, protubilježiti.

§ 10. Kojigod se državni posao nenaznačuje ovim zakonom naročito kao spadajući pod vlast vlade središnje, smatra se kao da je prideržan za područje domaće vlade trojedne kraljevine.

§ 11. Trojedna kraljevina priznaje vlast središnje vlade austrijske i podveržuje joj se u sljedećih granah javnoga upravljanja:

a) U poslovih izvanjskih, s iznimkom izraženom gori u § 6.

b) U poslovih financiah, u koliko su oni zakonom ustupljeni.

c) U poslovih ratnih i vojnih, u koliko se tiču uredne vojske, služeće na obranu ukupne monarkie.

d) U poslovih obšte tergovine, koja se na štetu trojedne kraljevine nesmie upravljati.

Krug napomenutih u §-u ovom poslovah, kojim ima upravljat vlada centralna, opredieljuju pobliže sljedeći paragrafi.

§ 12. Poslovima državnimi izbrojenimi u predidućem § 11. a u sljedećih paragrafih pobliže naznačenimi upravljat će središnja vlada sveaustrijska tako:

a) Da bude u obziru njih odgovorna saboru sveaustrijskom, u smislu ustava ustanovljena za ukupnu monarkiu.

b) Da se u napunjivanju dotičnih službah centralnih po razmierju stanovništva i sposobnosti uzme obzir i na sinove trojedne kraljevine.

c) Da se u svih naredbah, odlukah i imenovanjih naprema ovim kraljevinam pod nikakvom izlikom, niti u ikojem slučaju nesluži drugim jezikom, nego narodnim, vladajućim i službenim u ovih kraljevinah.

d) Vlada centralna pod nipošto da nije vlastna, za upravljanje poslovah centralnih na zemljištu trojedne kraljevine ustrojivati poglavarstva takova, koja bi bila ili višja od državnoga vieća ovih kraljevinah, ili š njim jednaka, a š njim neskopčana i samostalna, ili napokn nižja od njega, a od njega posve neodvisna; i zato će središnja vlada s poslovima u § 11. pod b) c) d) naznačenim u ovim kraljevinama putem državnoga vieća ovih kraljevinah upravljati.

§ 13. Dohodci javnih ovih kraljevinah, koji su prie ožujka g. 1848. tekli, u kasu kraljevsku bit će podverženi u napriedak vlasti središnje vlade sveaustrijske. Usléd česa sve one troškove ove kraljevine u obće, koje je prie ožujka 1848. podnosila kasa kraljevska, podnosit će u napriedak blagajna ukupna sve monarkie.

§ 14. Svi ostali poslovi financialni i sva ostala sila novčana trojedne kraljevine, razumjevajuć ovamo ponajviše ne samo danak domaći, nego i sve javne fonde ovih kraljevinah, neizključujuć ni onih, koje je trojedna kraljevina spasila nedavno iz rukuh ugarskog vladanja, spadat će u smislu zakona o državnom veću jedina i izključivo na državno večé ovih kraljevinah, koje će u tom obziru narodu trojedne kraljevine pod odgovorom biti.

§ 15. Dosadašnji danak vojnički ima se u priašnjoj kolikoći zaderžati, i bez privoljenja ovih kraljevinah u napriedak povekšati se nemože.

§ 16. Bez dozvoljenja sabora trojedne kraljevine nesmije se prodaja morske soli u ovih kraljevinah zabraniti, a druga kakova sol nametati.

§ 17. Sadašnja ciena soli, ni prvi put ni u napriedak igda bez privoljenja trojedne kraljevine dići se nesmije.

§ 18. Vlastne su ove kraljevine na cěnu svakoga centa soli nametnuti za korist i razpoloženje svoje prilični namet.

§ 19. Gradjenje i uzderžanje putovah suhah i vodenah, potrebitah obćenju i tergovini, spada u područje vlade centralne.

§ 20. Na istu vladu centralnu spada takodjer i brodarstvo morsko i potočno, kao i regulacia riekah i drugi nadograditeljni poslovi.

§ 21. O svom ipak narodnom trošku vlastne su ove kraljevine i puteve nove graditi i izvoditi gradje druge, makar koje, budi na suhu, budi na vodi.

§ 22. Vlada centralna imat će brigu, da se ustroje u trojednoj kraljevini komore tergovačke (Handelskammern), s kojim bi središnje ministarstvo tergovine o tegovah i sriedstvih tergovine u ovih kraljevinah putem banskoga včća dogovarati se moglo.

§ 23. Sva vojena sila trojedne kraljevine, kako redovna, tako neredovna ima po starodavnom pravu biti vazda podveržena banu.

§ 24. Redovnom vojskom ovih kraljevinah, srđstvom bana i deržavnoga včća (§ 12. d) trojedne kraljevine, upravlja vladanje središnje. Svom ostalom oružanom silom trojedne kraljevine, razuměvajuć samo i svaku verst narodne straže upravlja ban putem dotičnoga odsěka deržavnoga včća ovih kraljevinah s odgovornostju prema narodu trojedne kraljevine.

§ 25. Broj redovne vojske ukupni za svu monarkiu i razměrje, u kojem ima spatat teret taj na pojedine pokrajine, ima s obzirom na dotični broj stanovništva opredělit svagda sabor središnji ukupne monarkie.

III. Sabor.

§ 26. Trojedna kraljevina ima dva sabora, jedan svoj vlastiti, izključivo ovih kraljevinah, drugi ukupni, sveaustrianski.

§ 27. Vlast i moć sabora pokrajinskoga trojedne kraljevine u smislu osobitoga zakona o samobru proteže se na sve one deržavne poslove, koji se zakonom ovim nijesu naročito naznačili, kao poslovi spadajući na obći sabor ukupne monarkie.

§ 28. Poslovi ovih kraljevinah deržavni spadajući na krug dělovanja zakonotvorstva središnjega jesu svi oni poslovi deržavni ovih kraljevinah, koji smislom ovoga zakona spadaju u područje vlade središnje.

§ 29. Osim poslovah izbrojenih u § 29.¹² niti zastupnici ovih kraljevinah na ukupnom sveaustrianskom saboru, niti isti sabor središnji u nijedan se drugi posao, ni pitanje valjano za ove kraljevine upustiti podnipošto nemogu.

§ 30. Kraljevine ove udioničtvuju u saboru sveaustrianskom, kao i druge pokrajine austrianske, po vlastitosti svojoj kao samostalne kraljevine po broju svojega stanovništva.

§ 31. Kraljevine ove nepriznaju, niti će priznati zakona ikakova, koji bi se makar gdě o njih, a bez njih satvorio.

IV. Opredieljenja osobita.

§ 32. Zakon se ovaj samo na saboru trojedne kraljevine domaćem kao i svi ini ustavni zakoni, sa dvě tretjine glasovah može preinačiti u smislu zakona o saboru deržavnom.

§ 33. Budući da se zakon ovaj tiče s jedne strane i ukupne monarkie austrianske uz potvrdu nj. veličanstva kralja, protubilježen je po ukupnom c. kr. ministarstvu austrianskom.

HDA, ZS I, 131/133

¹² Vjerojatno treba biti § 11.

64.

9. svibnja 1849, Zagreb

Ban Jelačić traži od naroda poštivanje zakonitosti.

Usried slinih poslovah ugrabih nešto vremena i dodjoh, da te vidim, mili moj narode!

Kad sam se jesenas s tobom oprostio, nadao sam se, da ćeš stalan biti u namjerah svojih, i znat muževno prkositi svakoj obmani, - i neprevarih se u tebi.

Pokazali su se u tvom krilu neki lažljivi proroci; trsiše se odvratiti te od odvažno nastupljene staze zakonitosti i poštenja: - nego sačuva te većom stranom od tolikih prevarah, obmanah i zamakah prirodjena ćut tvoja, te ostao si, kao što si svagda bio, narod pun značaja, poštenja i umjerenosti.

Opraštam se opet s tobom i polazim boriti se za svetu stvar, koju si i ti lani na saboru za svoju priznao, i opraštajući se zaklinjem te živim Bogom: čuvaj mir i red, kao oba svoja oka u glavi, jer mira i reda neima prave slobode, neima sreće, neima blagostanja; budi vjeran, kao što dosada, vladajućem svom kralju i svem jasnom vladajućem domu, neodustaj od želje sačuvati cjelokupnost monarkie, kao što si prošle godine po zastupnicih svojih pred svjetom izjavio; budi poslušan poglavarstvu; štuj domaću vladu i podpomaži ju u težkih zadaćah njezinih. Ovo je, što zahtjeva od tebe ban tvoj, koji neima druge želje, nego tebe, narode moj! srietna vidjeti. Ostaj mi s Bogom!

U Zagrebu, 9. svibnja 1849.

J e l l a č i ć, ban s. r.

SJ, 12. V. 1849, br. 56

65.

9. svibnja 1849, Zagreb

Ban Jelačić donosi članak o stranim državljanima i zakon o tisku.

Privrěmeni članak o inostranah.

1. Nitko u krug kojeg poglavarstva, ili oblasti primiti se smie, koj nebi bio obskerbljen redovitim, jošće neiztečenim putnim listom, kojeg odmah pri ulazku dotično poglavarstvo u shranu uzeti mora.

2. Inostrani, koji u krug kojeg poglavarstva dojdju, za da poslove svoje ondi sveršiju, pod pozornim okom poglavarstva ostati mogu do sveršenog posla, kadi putne listove od poglavarstva s potrebitim i navadnim «vidio» dignuti i u domovinu svoju vratiti se moraju.

3. Ako bi pako koj inostrani urednim drugač putnim listom i izvěstnim dokazom načina življenja obskerbljen, makar i nebio u kakovoj službi u kojem městu i bez naročitoga posla baviti se hotěo, ako sumnjiv drugač nije, takovom bavljenje i ostanak, dok čedno i mirno zaderžavao se bude, dopustiti može se; ostali pako inostrani, koji način življenja

dokazati nemogu, ako i redovitim putnim listi obskerbljeni bi bili, kroz 24 sata iz mēsta odputiti se imaju.

4. Svaki toliko vlastelin kuće, koliko gostionik, ili pako kvartirnik pod pedepsom od 5 do 25 forintah srebra dužan jeste svakoga inostranoga u rok od 12 satih poglavarstvu objaviti i, ako putni list ovakovomu jurve na granici oduzet bio nebi, ovakovoga odmah dotičnomu poglavarstvu odneti morau.

5. Inostrani baveći se u kojem mēstu, ako bi se u pogibeljna politična kretanja upušćali, puk uznemiravali i t. d., pripadnu polag okoliša kazni domaćih zakonah.

6. Za točno obveršivanje predtećećih toćkah u županijama jeste odgovaran podžupan, a u gradovima ćeonik, ili prvi poglavar, koji opet druge podćinjene osobe pod odgovor neka staviju.

U Z a g r e b u 9. svibnja 1849.

Privrēmeni zakon o štampi.

Iz obzira, što u nijednoj dobro uredjenoj deržavi dopušćati se nemože, da ikoja versta slobodnoga sugradjanah dēlovanja bez ravnanja dotičnih zakonah, te bez nadzornićtva pripadajućih oblastih ostane; i pošto se u novie vrēme u rukovodjenju povrēmene štampe zagrebaćke pozornost uzbudjujući prikazi pojaviše, koji svakoga pravoga domorodca grudi pravićnom tugom zauzimaju; pošto se dokazalo je, da naredbe, po mojem veću uslēd moje zapovēdi od 9. prosinca p. g. ućinjene, zlu ovomu doskoćiti nemogaše, za nuždno sam našo, da uslēd vlasti moje kako naredbe od Nj. Velićanstva, tako i izvanredne od deržavnoga sabora meni podēljene za ono vrēme, dok se po sveršenom ratu sva gradjanska razmērja zakonitim putem urediti mogla nebudu, u obziru štampe glede Hervatske i Slavonie slēdeća pravila toćnoga obderžanja radi opredēlim:

1. Svaki tiskarski proizvod, kamo spadaju i proizvodi bakro- i kamenotiska, mora na sebi imati ime tiskarovo, mēsto i vrēme tiskanja.

2. Svaki proizvod privrēmene štampe mora izvan toga imati oznaćenje izdavatelja i odgovornog urednika jednoga, ili više njih, ako bi se takovi nalazili.

3. Izdavatelj mora biti u užívanju pravah gradjanskih od nēkoje pokrajine deržave austrijske; urednik pako izvan toga morao je doveršiti dvadeset i ćetiri godine dobe svoje.

4. Izdavatelj od povrēmenog lista, koj više nego tri puta na tjedan izlazi, te s politikom se bavi, položiti ima jemstvo od dvē hiljade forintih srebra, za list tri puta na tjedah izlazeći položiti se im jemstvo od hiljade forintih srebra, za list pako manje nego tri puta izlazeći jemstvo iznaša 500 for. srebra.

5. Jemstvo ili kaucia položiti se mora mēstnomu poglavarstvu, te sastojati ima ili u gotovom novcu, ili pako u listovih deržavnoga duga uzetih u nominalnoj vrēdnosti. Kaucie položené u gotovom novcu uložiti se imadu u štedionu zagrebaćku, ili koju drugu, ako bi se medjutim nēgdē u domovini našoj podigla, pripadajuće pako ili od štedione, ili od deržavne blagajne kamate ostat ćeju vlastitost onih, koji su kauciu položili.

6. Svaka mēstna oblast dužna je pod najtežijim odgovorom svaki slućaj povērene sebi kaucie, kako i naćin, kojim s takovom postupala je, najdužje za petnaest danah banskomu veću najaviti.

7. Dosada obstojeći povrēmeni listovi dužnost svoju glede kaucie za mēsec danah, glede pako ostalih u ovoj naredbi saderžanih toćkah za osam danah poslē objavljenja nazoćne naredbe pod kaštigom obustavljenja izpuniti, i time sposobnost svoju pred dotičnom oblastju dokazati dužni jesu.

8. Mēstna će oblast nazoćnu naredbu svakomu tiskaru, izdavatelju, uredniku i knjigoterćcu priobćiti, te sverhu ovoga priobćenja od dotičnih osobah revers potrećovati. Od datuma ovih reversah, koji se po dotičnih mēstnih oblastih na bansko vēće za osam danah

poslati moraju, računat će se rok, polag kojega se sa svakim povrëmenim listom postupati ima.

9. Novi se povrëmeni listovi utemeljiti nesmiju, kao se prepisana kaucija u ruke mëstne oblasti prije nepoloži, te ako se opredëljeni u nazočnoj naredbi uvëti neizpune.

10. Do uvedjenja nazočne naredbe svaka se pogrëška štampe suditi ima polag postojećih državnih zakonah s tom opazkom, da u slučaju uvrëdjenja Veličanstva, ili izdajstva domovine suditi ima bansko sudište, kano za sada najviše domovine naše sudište.

11. Istim će načinom i od sada sudište ovo verhu svih pogrëškah štampe, na koliko bi takove slućajeve uvrëde Veličanstva, ili izdajstva domovine do sada zakonom opredëljene zadržavale, suditi, i to polag postojećih u tom ogledu zakonah. U ostalih slućajevih suditi će se polag niže postavljenih naredbah.

12. Jedino u slučaju uvrëde veličanstva i izdajstva domovine potegnut će se na odgovor izvan tiskara, izdavatelja i odgovornog urednika, i sastavitelj pogrëšnoga članka.

13. U ostalih slućajevih odgovorni će biti samo izdavatelj i urednik.

14. Izdavatelj kaznit će se novčanom globom, ili obustavljenjem dotičnoga lista, urednik pako apsom t. j. tamnicom i odsudom na nesposobnost za svako uređjivanje listovah u našoj domovini.

15. Svaka novćana globa pripadat će mëstnomu zavodu siromakah. Ako izdavatelj obsudjenoga lista naloženu mu globu novćanu u ruke mëstne oblasti za tri dana posle odsude nepredade, namirit će se globa iz položene kaucije. Kaucija ovako umaljena nadopunit se mora po izdavatelju obsudjenoga lista za osam danah pod kaštigom obustavljenja lista.

16. Svaki urednik dužan je oprovergnutje u listu njegovom izišavših izvëstjah, na koliko ova od raznih oblastih dolaze, bezplatno primiti. Od pojedinih osobah pako dolazeća oprovergnutja primiti doduše dužan je, nego samo za platju, polag postojeće tarife, što ako učiniti nebi hotio, platit će mu izdavatelj globu od petdeset forintih i to quoties toties.

17. Uzbudjivanje na silovito promënjenje postojećih zakonah, na silovito odcëpljenje koje pokrajine od ćelokupnosti monarkie austrijske, na bunu i domaći rat, na pogerdjenje vladara zemaljskog kaznit će se tamnicom od 2 do 10 godinah, izvan toga pako kod povrëmenih listovah novćanom globom polag okolnostih i do izneska ćitave kaucije.

18. Poticanje na nepokornost prama postojećim zakonom, na neposlušnost prama zakonitim oblastim, na meržnju prama narodnostim i vëroizpovëdanjim kaznit će se tamnicom od jednog mëseca do dvë godine i novćanom globom od 50 do 500 for.

19. Razširivanje uznemirjućih glasovah, bez da bi se njihova temeljitost dokazati mogla, kaznit će se tamnicom do tri mëseca i globom novćanom do 200 for.

20. Zloupotrëbljenje tiska proti ćudorednosti i pristojnosti kaznit će se tamnicom do 6 mësecih i novćanom globom do 300 for.

21. Nasertavanje na poštenje i dobro ime pojedinih ljudih budi imenovanih, budi pako tako naznaćenih, da se lahko pogoditi mogu, kaznit će se tamnicom do tri mëseca i globom do 200 for.

22. Koj bi putem svojih listovah pobirati nastojao prineske za namiriti globu radi prestupkah tiska sebi naloženu, kaznit će se tamnicom do 1 mëseca i globom do 100 for.

23. Svaki tiska proizvod iz gore navedenih uzrokah obsudjen ima se k tomu, na koliko to po naravi stvari moguće je, po mëstnoj oblasti bezplatno pobrati i uništiti, što se i o takovih tiska proizvodih razumëva, koji bi iz druge koje pokrajine u domovinu našu unešeni bili.

24. Pri prvom opetovanju prekeršenja nazoćnih naredbah ima se dotićna pedepsa povekšati. U slučaju pako drugog opetovanja pogrëške, ako ne i iste versti, može se list i podpunoma obustaviti, što se u slučaju tretjega opetovanja na svaki način i sa obsudjenjem urednika na nesposobnost učiniti mora.

O sudištu i sudbenom postupanje glede tiskarskih proizvodah.

Sudbeno postupanje polag gori postavljenih pravilah počimlje se porotom. Ova se u svakom gradu sastaviti imade izmedju mēstnih gradjanah ili dotično patriciah. Na potrebovanje najme deržavnoga odvētnika poglavar grada pozvat će 36 gradjanah alfabetičkim redom. Izmedju ovih odbaciti može deržavni odvētnik, Fiskuš, dvanaestoricu, a obtuženik takodjer toliko; zaostavši dvanaestorica izabrat ćedu si izmedj sebe predsjednika, te saslušavši tužbu po deržavnom odvētniku predloženu, i pročitavši nazočnu naredbu, izrēči će po zrelom i zdušnom stvari pretresivanju većinom glasovah, jeli obtuženik kriv, ili pako ne. U posljednjem slučaju obtuženik je podpunoma svakog suda prost, u priašnjem pako slučaju slēdit će postupanje sudištah polag slēdećeg načina:

1. Sudište u obziru štampe bit će mēstno naredno sudište oblasti, u kojoj optuženici stanuju.

2. Parnicu pred ovim sudištem diže deržavni Fiskuš, kojega Ban ili pako njegovo namēstništvo za svaki grad imenovati hoće.

3. Sud ovakov bit će ustmeni (verbalis procedura).

4. Sud ovaj bit će javni t. j. k pretresivanju izmedju tužitelja i obtuženika svakomu će slobodan pristup ostati pod uvētom, da se slušateljstvo čedno i podpunoma tiho zadržavalo bude. U protivnom slučaju mora se slušateljstvo na zapovēd predsjednika suda, ili pako potrebovanje deržavnoga Fiskuša, ako ovo barem dvojica od prisēdnikah sudišta podupirali budu, razići. Samo ipak odvētovanje sudišta tajno biti mora, poslē kojega odmah se sud javno proglasiti imade.

5. Za verhovno prizivno sudište opredēljuje se banski stol, koj ako bi pogrēška pervogasudišta nebitna (quoad formam) bila, uzrok njegov popravljenja, i dotično ponovljenja sudbenog postupanja radi natrag poslati ima. U slučaju pako bitne pogrēške (quoad meritum) pervoga sudišta banski stol odmah dosudu izrēče.

6. Prizivati se na bansko sudište može kako Fiskuš tako i obtuženik.

U Zagrebu 9. svibnja 1849.

Jelačić, Ban i Dictator v. r.

NSK, ZR, ZL, BJ, R VIIIA B-2

66.

24. srpnja 1849, Zagreb

Bansko vijeće traži od hrvatsko-slavonskih oblasti da primaju spise isključivo na narodnom jeziku.

***Okružno pismo
na sve oblasti u Hrvatskoj i Slavonii.***

Iz množine molbenicah različitog sadržaja od strane osobah, od kojih se naročito znade, da narodnom jeziku vične jesu, ponajviše pako od strane osobah iz vojničke krajine uvidilo je bansko vijeće, da se takove osobe u krivom mnenju, da je i kod banskog vęća službeni jezik nēmački, sveudilj u svojim molbenicama na bansko vijeće stranjским jezicima služe. Iz tog uzroka, i da se narodnom jeziku uslied izrečene po carsko-kraljevskom veličanstvu ravnopravnosti narodnostih u svakom slučaju ono dostojanstvo, koje ga po prirodi

i po ustavnima od obćeaustrijske vlade priznatim načelima ide, pričuvati more, nalaže se svima oblastima, da odmah u narodu proglasiti i ot kod svake prilike opetovati imaju, da je jezik poslovni u trojednoj kraljevini izključivo **jezik narodni**, i zato svaka verst molbenicah ili predstavkah na nižje oblasti kao i na bansko vieće samo u n a r o d n o m j e z i k u sastavljena biti ima, čega se i sve ostale oblasti, kako je već od prie naloženo, strogo deržati imaju; jer u suprotivnom slučaju bit će svaka u područje banskog vieća spadajuća oblast na strogi odgovor potegnuta.

U Z a g r e b u, 24. srpnja 1849.

(M. P.)

Banski naměstnik
Mirko Lentulaj, v. r.

HDA, BV, BO, kut. XX., 1849/br. 7657-1197

67.

28. srpnja 1849, Ruma

Ban Jelačić poziva narod i oblasti u Hrvatskoj i Slavoniji da prihvate oktroirani ustav.

Proglas na narod. Ljubezni narode! mila bratjo!

Visokim proglasom od 4. ožujka t. g. podělilo je njegovo veličanstvo ukupnoj austrijskoj deržavi ustav, koj svim našim željam zadovoljava.

Ta ustav dočekali su narodi carevine s uzklikom i sa zahvalnostju; tako ćete i Vi, bratjo, priznati, da on još više poděljuje, nego što smo se nadat mogli u vrěme, kad smo ustali za saćuvanje ćelokupnosti carevine i za ravnopravnost svih njezinih narodnostih.

S istim ustavom osigurano je jednakim načinom, kao i u drugih krunovinah (Kronländer) ustavne Austrie autonomiĉko upravljanje ovih kraljevinah, na koliko to jedinstvo krěpke deržave dopušta.

Jedinstvo ćelog i samostalnost pojedinih stranah temelji su toga ustava; a kraljevine Hrvatska i Slavonija dobile su po tome dokaz priznateljne carske milosti, te su jim prava i sloboda znatno povećana. Svojstveni njeni uredi budu u saviřenoj neodvisnosti od kraljestva ugarskog uzderžani, te će jim se kod obćenitih posalah carevine pristojno ućastje poděliti.

Buduć da još svedjer od ratnih okolnostih prećen svećano proglašenje ustava u glavnom našem gradu u osobi učiniti nemogu: a to Vam ga već sada sa ratišta šiljem, za da se važnom i od naših kraljevinah željno očekivanom novom uredjenju, kamo posebno ustav kraljevinah ovih i način izbora za sabor naš spada, već sada bez odlaganja put otvoriti može; na koju sverhu su ljudi narodni, znanjem svojim odlični i domaća kraljevinah odnošenja saviřeno poznajući u Beć jur pozvani.

Ukinutje urbarskih daćah u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji bi visokim proglasom od 7. serpnja 1849., koji će se napose proglasiti, osigurano, i uejdnno će se shodne naredbe učiniti, za da se što skorie prilićna naknada tih daćah opreděli, i zajedno gubivšim vlastiteljem medjutim, dok se način i kolikoća naknade potanje neustanovi, pretplata u ime pripadajuće im naknade izplati.

Vami, junačkimoj krajišnici, s obadvema visokimi ručnim pismi iz Olomuca od 31. ožujka t. g. još u mjesecu travnju proglašenimi milostivo odpuštene su Vaše zadužbine za žitak, koj Vam je u ime posudbe dat bio, blizu podrugi milion izneseće, i visoko osiguranje dano jest, da, premda kao vojnici i u svih krajišku službu tičući se poslih izveršujućoj obće deržavnoj oblasti podčinjeni ostajete, ipak uz to dobili budete posebno upravljanje obćinah te učastje u svih ostalim narodom podđljenih pravih.

Bratjo moja! Podugo već bėsni zlosrėtni domaći rat u našoj velikoj carevini. Hiljada ih je već poginulo u boju, a još više od naporah i težkoćah. Strahovita pustošenja obratiše krasne varoši i sela na pustotu; za bogati plod njivah ponestalo je rukuh, koje bi ga spravljale; a med izgorielim snopljem leže nezakopani trupovi od ubijenih. To je strašno doduše, nu još nije najveće zlo. Zemlje naše su plodovite, vedro nebo plodnosno nastire kao uvěk naše njive, večiti dobri Bog još živi, i nekoliko samo mirnih godinah trėba, te će ote rane zacěliti. Nu od mnogo žalostnijih i gorjih dugotrajećih posliedicah je najnovijimi prevrati uzdermano stanje zakonitog poredka; uredni tečaj upravljanja je prekinut; pravosudje je loše; mnoge zastarėlei više neupotrėbive naredbe prestale su valjanost imati, bez da je dosada na njeno mėsto novi shodniji poredak namėštjen. Da se to učini, skrajnje je sad već vrėme! Svaki pošten čověk podupirat će dakle vladara svog i njegovu vladu u tome, da se veliko dėlo novog uredjenja našeg uzdermanog stanja sa svom snagom, koje povėrenje i krėpka volja podaje, srėtno overši. Podđljeni od njeg. veličanstva našeg milostivog vladara ustav osigurava ne samo svakoj krunovini samostalnost svog upravljanja već i svakoj narodnosti slobodni narodni razvitak: a ustav sam u povećih svojih obrisih jest sveza, koja sve narode austrijske u jedu krėpku veliku deržavu spojiti ima, i spojila bude. U tom smislu se je na saboru od prošle godine očitovao narod, i ja kao organ njegov, a obojica iz najdubljeg uvėrenja. Za to uvėrenje hiljada ih je već na bojištu palo; za to uvėrenje i ja svoj život na mejdan svaki dan radostno iznosim.

Hervat i Slavonac u svojih lėpih kraljevinah, Serbin u plodovitoj svojoj vojvodovini, Čeh, Němac, Rumun, Slovak, Rusin i Poljak, Magjar i Talian neka su odsele samo bratja i žitelji jedne velike kuće pod jednim krovom; svako udo te velike obitelji neka si ustroji obitalište svoje kako najbolje znade, bez da brata svoga u svome paći, a sve da ravna jedan istiljubljeniotac. Tako će biti, tako mora naša prostrana domovina da se ustroji. Nu da se taj veliki cilj postigne, neobhodno je potrėbito, da svi skupa oko njega, što više moguće, činom i na najpošteniji način sudėlujete.

Mila bratjo! Uzđajte se kao i dosad u vašeg bana onako, kako se on s odanom vėrnostju u svog visokog i junačkog vladara uzđaje, te budite mu u pomoć kod uredjenja velike naše kuće. Kadno tako zakonitu slobodu uživajući od godine do godine zreliji i iskusniji postanemo, moći ćemo one poprave pomno nu i smotreno činit, koje će naše blagostanje i srėću promicati.

Naš narod hrabar u boju posvėdočit će jamačno i kod toga novog uredjenja svoju smotrenu mudrost; te će to, kako se za čėlo nadam, naša najlėpša slava biti, kad mir i red, sve više i više cvateće blagostanje, te duševnu i ćudorednu izobraženost duboko usadimo.

Nu neslušajte, bratjo, nipošto ono malo nesmotrenih i zlobnih ljudih, koji merzeći na zakoniti poredak ondė na neslogu, nepovėrenje i rat nagovaraju, gdė sloge, povėrenja i mira trėba. S preziranjem odvratjajte se od njihove rėčite smėlosti već i zato, što oni, kao sada, tako i onda samo rėči trošiahu, doćim hiljade vas kercu svoju i sve dobro svoje na žerveniku (oltaru) domovine žertvovahu, i dan danas žertvuju. Bog je s nami i s pravednom stvarju, te ćemo mi pobėditi, te srėtni biti.

Bog poživi i brani jednogkupnu ustavnu Austriju, njezinog mladog junačkog cara, i našu milu domovinu!

U Rumi na dan 28. srpnja 1849.

Jelačić,

HDA, ZZ, UO, kut. 6, 1849/br. 348.

68.

[Rujan 1849, Zagreb]

Prosvjetni odsjek Banskog vijeća iznosi zakonsku osnovu o organizaciji školskih ustanova u Hrvatskoj i Slavoniji.

**Osnova
temeljnih pravilah javnoga obučavanja
za
Hrvatsku i Slavoniu.**

Uvod.

Potrpeoća, koju duboko osjetjamo, jest, da se u javno obučavanje znatne promjene, znatna poboljšanja, te narodni pravac uvede. Deržavne je vlade zadatja i dužnost u porazumljenju sa deržavnim saborom i polag odobrenih po njemu načelih posla se tog ozbiljno latiti; to zahtjeva ne samo važnost predmeta za celo društvo gradjansko, već i dužnost, svakomu, ma i najsiromašniemu deržavljaninu pružiti prilike, te kerčiti putove na prosvetu i svestrano narodno izobraženje.

Nu, dočim deržava u nasotjanju oko prosvete i izobraženja pojedine svoje deržavljanke podupire i podpomaže, te potrebna na to sredstva pruža, mora ujedno ipak uvijek sloboda deržavljanah, te osobito pravo obitelji ostati svetinja, u koju se bez skrajne nužde dirati nesmie.

Imadu se u tom obziru u nas znatne i mnogostrane teškoće provaliti. Po duhu priašnjega jošte veka udarajuće, i nemalo posve nenarodno ustrojenje naših učionah zahtjeva iz obzira na sadašnji vek i probudjeni narodni duh znatnie promjene i korake, koji budu li onim plodom urodili, kog izgledamo, višeljetno će tekar izkustvo dokazati; dovoljan broj vještih i sposobnih učiteljah se tek pripravljati mora; znatnih treba novčanih žertvah. Nu čversta ipak je nada, da će slobodom i probudjenim narodnosti duhom ojačena snaga naroda, te oduševljenje za čast i sreću premile domovine, uvidivši neobhodnu potrebu tih žertvah, sve zapreke i teškoće nadvladati.

Za da se pogibelji, koje naglo preinačenje za vas koliki narod opredeljenoga sustava školskoga za sobom vodi, bezkrajno neumnože, najshodnie će biti, da, mimođući mnogi važni predlog, takove samo nove glavne predloge ustanovimo, kojih je valjanost drugde u takovih okolnostih, koje našim naliče, izkustvo jur potverdilo i dokazalo.

Osnova ova saderžava samo glavna pravila sustava javnog obučavanja; pravila ova obširnie izradjenim sustavom školskim, službenim upravljanjem, te naknadnimi naredbami k savenosti privesti i u život staviti, zadatja će biti odgovorne deržavne vlade; nu da se to izvede, jest, da kako, s vrēmenom samo moguće. Najveću će k tomu pomoć pružati krēpko sudēlovanje učiteljskoga stališa.

Pravila ova javnog obučavanja u mnogoj struci u tēsnom su savezu sa budućim deržavnim ustrojenjem naše domovine, kao n. pr. s uredjenjem županiah, kotarah i obćinah, sa

sistemom obćega poreza i t. d., te iz toga uzroka imadu se mnoge u ovoj osnovi točke samo kao pogodbene (hipotetičke) smatrati.

U sustavu javnog obučavanja sačinjavaju I-vu, te ujedno najvažniju stranu pučke učione; jer njihova je zadatja izobrazavati državljane u onih znanostih, te one pružati sposobnosti, koje u naprèdak nijednomu državljaninu uzmanjkati nesmiju. Dočim je u najnovie doba po ukinutju svake podčinjenosti neuki naš puk, nadziranja u rukovodjenja gospodskoga lišen, te većom stranom sam sebi ostavljen, dočim će vas narod u zakonotvorstvu udioničtvovati; zahtěva buduće blagostanje i srěća domovine, da se ni napori, ni žrtve neštete, za da se svimkolicim dovoljna prilika pruži k onom izobraženju, bez kojega ni čověk kao slobodan član domovine dostojno sebe vladati nemože, te svako se pravo u golo protuslovje pretvori. U tu sverhu je kod nas ponajprièe potrebno: da se broj učionah, te grane podučavanja u njih umnože; da se ovim posve narodni pravac dade; da se vèštii učitelji priprave, te postojećim jur ozbiljna prilika k višjem izobraženju pruži; za da se ovih stališ poboljša, verigah zavisnosti od svakog inog, osim školskog poglavarstva, oprosti, te time na višji stupanj uglednosti stavi; napokon da se verhovno upravljanje pučkih učionah povèri muževom, koji imadu dovoljno u tome obziru izkustvo, te od strane ine, osim školske vlasti, nezavisni, važnomu se pučkomu odhranjenju posve žrtvovati mogu.

Stranu II-gu javnog obučavanja sačinjavaju srědnje učione; ove su stranom učione posebnih naukah, kojih je zadatja za pojedine u državnom životu poslove pripravljati; stranom su pako takove, koje k višjemu svestranom izobraženju priliku i srědstva pruže. Ove stražnje dèle se opet u dvě versti: prva sastoji iz učionah gramatičnih ili slovničnih (nižjega gimnazija) i liceuma (višjega gimnazija); dočim drugu vestu sačinjavaju g r a d j a n s k a i r e a l n a učiona. Poglavitá razlika obih sastoji u tom, da perve stare klasičke jezike i njihovu književnost kano bitni živalj i temelj izobraženja upotrèbljavaju; dočim se druge versti učione živućimi jezici i njihovim knjižestvom, osobito pako materinskim jezikom zanimaju.

Razděljenje oto zahtěva sadašnje stanje i cěla dogodovština europejske izobraženosti. Dočim se naime uslěd pervoga znatnii dio državljanah putem živućih jezicah i književnosti na višji stupanj izobraženosti dovesti može; zahtěva druga, da se za ne manji dio državnoga žiteljstva stara književnost kano temelj zaderži i upotrèbi, za da se izobraženju nepodrěže korenje, iz kog ono rastiaše, na kom do sada čversto stoji, te iz koga inače ne naknadnu hranu dobiva.

Sversi shodno postupanje u tom naukah predmetu, kad se ono, svake jednostranosti i pedantičke okorèlosti prosto, ne samo strogimi i suhoparnimi teoretičkimi slovnicè pravili bavilo, nego u učioni jur do ozbiljnoga čitanja klasičkih dèlah dotèralo bude, hitro će nadvladati onu meržnju i hladnost, koja se je u novie doba prama toj naukah struci kod gděkojih pojavila.

Kod uredjenja obe versti ovih učionah slědeća su načela za pravila uzeta:

1. Obe versti moraju priliku k ozbiljnoj svestranoj izobraženosti pružati, te s toga se osim jezikoslovja s ostalimi obćimi znanostmi, naime: matematikom, prirodoslovjem i dogodovštinom baviti.

2. Obćenitostju naučnih predmetah izbavit će se izobraženje onih učenikah, koji iz učionah druge versti, t. j. Gradjanskih i realnih proizlaze, od one jednostranosti, koju tekničkimi pravcem dobivaše; te time će se dostići, da izobraženii stališi neće više glede načina njihova izobraženja, kao dosada, u dvě razlučene klasse razdèleni biti.

3. Obe versti učionah imaju ujedno učenike za visoke sebi srodne učione pripravljati.

4. Svaka ipak versta tih učionah neka, koliko je moguće, sačinjava stanovitu, u sebi sàveršenu cèlost, i neka u izobraženju učenikah donle dotèra, da ovi sposobni, te ozbiljnimi znanostmi obskerbljeni stupe u praktični život.

5. Iz jedne versti učionah u drugu prelaziti neka bude, koliko moguće, slobodno.

III-a te ujedno posljedna strana u sustavu zavodah javnog obučavanja jesu sveučilišta i umjetnostni ili tehnički zavodi. Razdjeljenje ovih osniva se na istoj međusobnoj razlici, koja takodjer děli poglavite dvě versti sřednjih ućionah, kano temeljnih pripravilištah za ove.

Za sředinjenje sveučilištah s tehničkim zavodi, ako ćemo savoršena sveučilišta i savoršene tehničke zavode imati, neima nikakove važne potreboće praktične. Ako se i predavaju u obih stranom isti predmeti, nu ipak je u načinu predavanja i postupanju na obih stranah bitna razlika; pa doćim to sředinjenje i zaradi pomanjkanja dovoljnoga města u istom stanju tako lasno moguće nebi bilo, nebi se time ni mnogo pomoglo onim, koji bi želili, da oba zavoda zajedno polaze. Z druge bi pako strane tim sředinjenjem obih tako velikih tělesah něšto od one slobode kretanja i razvitka izćeznulo, koja je svakomu izmedju njih za dostignutje posebne svoje sverhe neobhodno potrebno. Doćim naime neima nade, da bi se za sve strane naše više od jednoga sveučilišta, te jednoga tehničkoga zavoda uvesti moglo, možemo na jednom i drugom znatni broj ućenikah izgledati.

U osnovi za utemeljenje i uredjenje budućega našega sveučilišta imadu, osim svestranog obzira na posebna zahtěvanja slavjanske naše narodnosti, za priměr služit austrianska, kako će se z nova urediti, te zatim inostrana sveučilišta, i to poradi one uzajamnosti, u kojoj moraju slični zavodi iz znanstvenoga gledišta uvek stojati.

Sveučilišta su ponajprije zavodi podučavanja i najvišeg izobraženja. Od velike je dakle važnosti, da se njima takov pravac nenametne, koj bi mogao glavnoj ovoj zadaći štetu naněti.

Sverhi shodno upravljanje kojega znanstvenoga zavoda iziskuje podpuno i svestrano znanje, te praktično izkustvo, i može se s toga mirnom savěštju samo rukama u tom věštih muževah pověriti. Neposředno upravljanje takovih znanstvenih zavodah, koji po naravi svojoj trěba da imadu mnogobrojnije tělo više izobraženih ućiteljah, može se, kako iskustvo ući, najsigurnie istomu tělu ućiteljah, pod nadzornićtvom višjega u tom věštoga nadstojnićtva i javnog mněnja pověriti.

Premda o obučavanju i izobraženju deržavljanah brinuti se i nastojati osobito deržavnoj vlasti pravo i dužnost pripada, što se njoj bez velike štete svih oduzeti niti nebi moglo; nu ipak iskreno udionićtvovanje i krěpki upliv tako pojedinih osobah, kano i većih družitvah jesu osobito glede pućkih ućionah od velike znamenitosti. Z toga, premda se obskerbljivanje svih javnih ućiteljah iz deržavne pėneznice radi jednostavnosti upravljanja ćini najprikladnie, ipak, za da se ono udionićtvo uzbudi, shodno se vidi, da se ućione pućke i gradjanske za ućione obćinah, ostale pako sřednje, te visoke ućione za deržavne zavode proglose i smatraju, nu tako, da u pomanjkanju silah kod pojedinih obćinah deržavna pėneznica u pomoć priteće. Po tom se ne bi obćinam dozvoljivalo, da manje ćine, nego što je strogo potrebno, ne bi im se ipak branilo više ućiniti; pa na to bi nukalo i opominjalo ono osvědoćenje, da se u tu sverhu ućinjene žertve doprinašaju i ime vlastite domaće koristi. Ima li se pako za utemeljenje i uzderžavanje najvišjih u ovih kraljevinah ućionah, t. j. sveučilišta i tehničkoga zavoda, novćana pomoć od ukupne carstva austrianskoga vlade zaiskati, te time se isti zavodi verhovnomu nadzornićtvu iste ukupne vlade podverći? – visět će od budućeg odnošenja kraljevinah ovih prama rećenoj ukupnoj vladi, te deržavnoga našega sabora u tome obziru zakljućka.

Koj će se upliv obćinam na ućitelje i upravljanje pućkih ućionah dati, zavisit će u raznih obćinah od stupnja izobraženosti dotiĉnoga puka; upliv će ovaj, i morati će s vřemenom rasti.

Doćim pućke ućione, te gimnazia u nas samo bitne proměne i znatna poboljšanja iziskuju, ostale versti sřednjih ućionah, te visoke ućione tekarske u život uvesti moraju.

Osnovu ovu odsěk prosvěte bankskoga věća deržavnomu trojedne kraljevine saboru podnaša; nu ujedno prie toga putem takodjer tiska u narod šalje, za da se u tom poslu verstnim i sposobnim muževom staza pruži, po kojoj svoja u tome obziru mněnja, te naroda želje izraziti mogu. Javna bo koja naredba onda će samo velikim i blagotvornim uspěhom uroditi,

ako se, iz duha istoga naroda priznajući, s mišljenjem također najvrstnijih i najrazumnijih između naroda sudarala bude.

Obće naredbe.

§. 1.

Država smatra za svoje pravo, nu ujedno za svetu svoju dužnost, da se za obučavanje mladeži obojega spola brini, i obučavanje ovo tako sredstvom javnih učitelja sama podjeljiva, kao također, da nad njim, na koliko bi se po privatnih osobah podjeljivalo, bez uvršte ipak obiteljskih pravah bdiže.

§. 2.

Svi roditelji i zastupnici (tutori) siročadi dužni su djecu svoju ili povjerenu si siročad u onih bar naukih podučavati ili podučavati dati, koji će se u napredak u pučkih učionah predavati.

§. 3.

Mladež može se podučavati: 1) u krugu obitelji, 2) u privatnih, i 3) u javnih učionah.

§. 4.

U krugu obitelji može se mladež u svake vrsti naukih podučavati; nu mladež kod kuće obučavana dužna je:

1. najkasnije po izpunjenoj dvanaestoj godini u javnoj kojoj učioni javnomu se izpitu podverći, za da dokaže, je li u naukih, za javne pučke učione prepisanih, sa dovoljnim uspjehom podučena. U slučaju, ako se dovoljan uspjeh pokazao ne bi, mogu se roditelji ili zastupnici djece obvezati, da nastoje nedostatak naukah, budi nastavljenim privatnim podučavanjem, budi u javnih nedeljnih i opetujućih učionah, izpraviti i nadopuniti.

2. Za da se takova djeca u javnu koju učionu primiti mogu, moraju javnim izpitom dokazati, da su si za istu učionu potrebite predbežne znanosti jur pribavila.

3. Isto tako, da se strogi izpiti na visokih učionah, ili državni izpiti, koji se također na nauke visokih učionah pretežu, položiti mogu, potrebno je, da izpitom tim podverći se željeći kroz izpite, ili javna svjedočanstva dokažu svoju vještinu i izobraženje u onih naukih, koji se na predtečnih pripravljajućih učionah predavaju.

§. 5.

Pravo privatnu učionu podignuti pripada svakomu, koj je: 1) punoljetan; 2) koj se nije u poštenje dirajuće kakove pregreške krivcem učinio, ili kao javni učitelj službe te po dotičnom poglavarstvu lišen nije; 3) koj potrebnih prepisanih sposobnih imade, da bi u učioni, koju utemeljiti namjerava, ako bi se javnom proglasila, također mjesto učitelja zauzeti mogao; 4) potrebno je, da dotičnomu poglavarstvu za odobrenje podnese osnovu obučavanja, koju u učionu svoju uvesti namjerava; 5) da dokaže potrebna sredstva za utemeljenje slične učione. Dozvoljenje za utemeljenje privatnih tako pučkih, kao i višjih učionah podjeljuje državno bansko veće.

§. 6.

Privatne učione obvezane su: 1) glede sposobnostih učitelja svimi prepisi, koji su za javne učitelje ustanovljeni; 2) utemeljitelji odgovorni su za stanje i pravac tih učionah; 3) one stoje tako, kao i javne učione, po nadzorničtvom dotičnoga poglavarstva školskoga.

§. 7.

Javne učione dijele se u niže ili pučke, srednje i visoke učione. Pučkih učionah zadaća jest obučavati u svem onom, što u napredak znati svakomu je državljaninu neobhodno potrebno. Visoke učione bave se strogo znanstvenim izobraženjem, na koliko se ovo u obće u učionah postići može; visoke te učione jesu sveučilišta, i visoki tehnički zavodi. – U srednjih učionah mladež stranom pripravlja se za visoke učione, stranom za razne onakove u građanskom životu poslove, koje više iziskivaju izobraženje, nego što je ono, koje se u

pučkih učionah dostići može, bez da bi ipak nuždu onoga strogo znanstvenoga pravca osjećali, kojim visoke učione udaraju. – Takove jesu gimnazia, građanske, realske i ine razne versti posebne (specialne) učione.

§. 8.

U pučkih učionah mladež obučava se bezplatno. – Ima li se pako u srednje i visoke učione kakove, i kolika na pose školarina uvesti? Opredelit će deržavni naš sabor.

§. 9.

Verhovno upravljanje i nadzorništvo nad svimi učionami u trojednoj ovoj tako deržavnoj kano i vojničkoj kraljevini pripada deržavnomu banskomu veću. Te u tu sverhu ima se kod rečenoga banskoga večća ustanoviti savět školski, t. j. odsěk prosvěte, koj ima u školskom obziru osim potrebitoga manjega činovništva sastojati iz 4 savětnikah ili izvěstiteljah, naime: jednoga za pučke učione, drugoga za gimnazije, te ine srednje učione; tretjega za visoke učione, i četvertoga koj se uvěk na predlog biskupskoga konsistoriuma imenovati ima, komu će pripadati nadzorništvo nad obučavanjem mladeži u věrozakonu. Nu buduć bi u odsěku za prosvětu i onako jošće dva savětnika ili izvěstitelja u cerkvenih poslovih i to jednoga za zapadnu, drugoga za iztočnu cerkvu potreбно bilo; z toga bi se nadziranje ovo nad podučavanjem u věrozakonu u dotičnih učionah ovoj dvojici pověriti, te time četverti onaj u školskom obziru savětnik prislediti mogao.

Savětnici ovi biti će za stanje i pravac pověrenih si granah javnoga obučavanja odgovorni, te imadu se s obzirom na njihovu sposobnost za dotične poslove osobito iz kruga vėštih i izkusnih učiteljah birati.

Imaju li se pako visoke učione verhovnomu nadzorništvu ukupne visoke vlade austrijske podverći? Zavisit će, kako jur gore bi rečeno, od budućeg odnošenja kraljevinah ovih prama rečenoj ukupnoj vladi, te deržavnoga našega sabora u tome ozbiru opreděljenja.

Odsěk I.

Nižje ili pučke učione.

§. 10.

Zadatja pučkih učionah jest u onih znanostih i sposobnostih i na toliko podučavati, na koliko su one u naprědak svakomu deržavljaninu neobhodno potrebite, za da poštenom zaslugom život svoj osigurati za obće i svoje dobro ustavnih se pravah uživati, te iz ovih proizlazeće dužnosti izveršivati i dostojanstvu čověka priměran život sprovesti bude mogao.

§. 11.

Uzderžavanje pučkih učionah i obskerbljenje njihovih učiteljah prinadležat će u buduće obćinam. Obćine mogu u tu sverhu posebni porez razpisati. Pojedine osobe ili društva, koja do sada na prineske za uzderžavanje učionah i učiteljah obvezana biahu, dužna su to činit i u buduće, na koliko se onaj temelj, na kom ta dužnost počiva, u buduće nebi porušio, slične pako podpore, na koliko bi u gotovu novcu sastojavale, imadu se vazda u pėneznicu obćine položiti. U pomanjkanju silah pojedinih obćinah priteć će u pomoć deržavna kraljevinah naših blagajna, u koju sverhu, na koliko obstojeće zaklade školske dovoljne nebi bile, morat će uvěk deržavni naš sabor stanovitu sumu opredělit, te na obći porez metnuti.

§. 12.

U učionah seoskih neće se nikakova školarina platjati; ima li se pako u gradovih obćinam pravo podělit, da mogu onim, koji su kadri platjati, takovu nametnuti, zavisit će od načela, koje bude deržavni naš sabor u obće u tome obziru primio. Sakupljanje pako ovo školarine, ako se takova ustanovi, neima se nikad po učiteljih, već po samih obćinah poduzeti.

§. 13.

Predmeti obučavanja u ovih učionah jesu:

- 1) Nauk věrozakon i ćudorednosti;

- 2) čitanje, pisanje i računstvo;
- 3) m a t e r i n s k i j e z i k na toliko, da se učenici nauče u njemu ustmeno i pismeno točno se izraziti, pri čem se ima iz načela ravnopravnosti na latinska i cirilska pismena obzir uzeti;
- 4) popularno naravno- i čovjekoslovje, pa osobito poznanje slavjanstva u obće, a naše grane, te naše domovine na pose; dakle:
 - a) prvi temelji iz obće i domaće dogodovštine, domaćega državnoga ustava, te javnoga domovine upravljanja, u savezu sa zemljopisom u obće, a ilirskih pokrajinah na pose;
 - b) geometria popularna t. j. prvi temelji zemljoměrja sa risanjem;
 - c) oni dēli popularnoga naravnopisa, naravo- i umētoslovja (teknologie), koji se najviše i u najvažnijih seoskih i gradskih poslovih i zanatih praktički upotřebiti dadu, i to sve u savezu sa najvažnijim za te svrhe štatističkim znanjem;
- 5) praktično uputjenje u raznovrstnih koristnih zabavah, kao: u voćarstvu, pčelarstvu, svilarstvu, ženskih poslovah i t. d.;
- 6) pēvanje, tēlesna vēžbanja, a medju tima i vojničko (exerciranje).

§. 14.

Da pučke učione sverhu svoju postignu, neka se dužnost polazenja učione za onu dēcu, koja dalje od ovih učionah išla nebudu, od naveršene 6. godine do 12. opredēli, od 12. pako do 15. godine neka bude obvezana nedēljne učione polazili; zatim pako jest potrebito o tom nastojati, da se, kako najprije moguće bude, slēdeća u život uvedu:

- 1) U svakoj občini, gdje se barem 60 na polazenje učione obvezane dēce nalazi, koja daljine radi drugu učionu polaziti ne bi mogla, ima se vlastita i posebna učiona podignuti.
- 2) Kod svake trivialne učione neka se tretja klasa ustanovi.
- 3) Kod svake pučke učione neka se nalazi polag broja i versti klasah i učenikah potrebiti broj učiteljah, učiteljicah, sobah, mēsto za tēlena vēžbanja i igranje, a kod seoskih učionah takodjer bašća.
- 4) Na seoskih učionah dužno je dotično svetjenstvo učitelje, gdje bi se to toli radi broja školu polazeće dēce, toli iz drugih uzrokah potrebito vidilo, u podučavanju podpomagati, te s toga osim nauka vėrozakonskoga predavanje takodjer drugoga kojega predmeta na se uzeti.
- 5) Tako zvane učione za nejaku dēčicu (Kleinkinderschulen) neka se čim više moguće u život uvedu.
- 6) Kao što se god u tih učionah za nejaku dēčicu temelj postavlja, te dēca se za strogo pučke učione pripravlja, isto se tako ima po doveršenih pučkih učionah obučavanje ovo u shodno uredjenih nedēljnih učionah nastaviti.

§. 15.

U tretjoj klasi pučkih, i u nedēljnih učionah ima se osobito obzir uzeti na one razlike, koje obstoje izmedju seoskih i gradskih poslovah, te izmedju njihovih različnih verstih polag mēstnih i pokrajinskih odnošenjah, pa onda medju oba spola dēce, napokon medju onimi učenici, koji školno izobraženje sa pučkom učionom dokančaju, i onimi, koji to u višjih učionah nastaviti namēravaju.

§. 16.

Obučavanje u pučkih učionah biva izključivo samo srēdstvo materinskoga jezika. Od obćinah će zavisiti, da li će i kakovu će naredbu učiniti za naučanje u isto doba i drugoga kojega državnoga jezika.

§. 17.

Za dovoljno izobraženje budućih učiteljah ustanovljen je već odlukom banskoga vėća zavod preparandialni dvogodišnjega tečaja u Zagrebu. Ovomu se ima tečaj tretje godine dodati; sa vrēmenom pako ima se ovaj zavod podići na savoršeno sēmenište učiteljah za trojednu našu kraljevinu.

U zavod taj primat će se onakovi samo učenici, koji ili valjanima svjedočbama, ili novim izpitom dokažu, da su se u onih naučih dovoljno izobrazili, koji će se u buduće u građanskih učionah, ili u prvih četirih klasah gimnazialnih predavati.

Na čelu toga zavoda stajat će kano ravnatelj vješt i iskusan učitelj, koi će zajedno čast prvoga učitelja obnašati, i polag pristojne platje jedino se tomu zvanju posvetiti. Platja njegova sastojat će u godišnjih 800 fr. srebra.

Za učitelja iz svjetjeničkoga stališa kod istoga zavoda, koi će morati osim vjerozakonskih naukah jošte i kj drugi predmet predavati, postoji jur zaklada preuzv. g. biskupa zagrebačkoga Jurja Haulika, iz koje će ovaj godišnju platju od 500 for. u srebru dobivati, česa radi istomu g. biskupu Jurju Hauliku za vrēme života svoga pripada pravo, učitelja toga pod nadzorničtvom domaće državne vlade naimenovati.

Platja za učitelja muzike kod istoga preparandskoga zavoda opredēluje se takodjer u 500 for. sr., inih pako učiteljah, koji će se morati uvēk iz broja vještih te iskusnih učiteljah birati, u godišnjih 600 fr. sr. Platje se ove brojiti imaju iz državne blagajne.

Tako prvoga učitelja i ujedno ravnatelja, kano i ine učitelje, te po smerti g. biskupa Jurja Haulika takodjer učitelja svjetjeničkoga imenovat će na predlog dotičnoga kotarskoga nedzornika pučkih učionah državno bansko vēće.

Mogu se ipak, za da zavod ovaj čim prie u svoj saveršenosti u život stupi, privrēmeno iz kruga inih u mēstu obstojećih zavodah vješti učitelji u pomoć pozvati.

§. 18.

Obširnie naredbe glede ustrojenja istoga zavoda polag ustanovljenih načelah izići će putem izveršujuće domaće vlade.

§. 19.

Onaj samo, koi uslēd teoretičkoga i praktičkoga izpita od strane tog zavoda o dovoljnoj učiteljskoj sposobnosti podēljeno svjedočanstvo dobije, moći će se u buduće za čast učiteljsku u trojednoj našoj kraljevini predložiti. Isto se takodjer o budućih učiteljicah dēvojačkih učionah razumēvati ima.

§. 20.

Svikolici učitelji i podučitelji (pomoćnici) seoskih učionah imadu se u buduće polag školskih svoji okružjah, u koje će se čela naša domovina u naprēdak razdēliti, svake godine najmanje dva puta na jednom mēstu sastati, i tu se 2 do 3 dana baviti, za da u ovih sastancih pedagogička svoja izkustva medjusobno zamēniti, sa novimi načini i srēdstvi obuēavanja se upoznati, te tako sveudiljno u izobraženju i saveršenosti naprēdovati uzmoгу. Za predsjednika dakle u rukovodjenju i upravljanju takovih skupštinah naimenovat će svakiput školni nadzornik dotičnog okružja za svaki kotar jednoga izmedju nahodećih se u istom kotaru odličniega učitelja; na isti će se način u svakom gradu učitelji više putah u godini u slične skupštine sastati. Dotično svjetjenstvo, kojega je glavna zadaća o prosvēti puka nastojati, neka kod takovih skupštinah vazda polag mogućnosti udioničtvuje.

§. 21.

Na koliko okolnosti dopustile budu, izlazit će i kod nas uz malu cēnu pod nadzorničtvom verhovnoga školskoga poglavarstva školske novine, na kojih predbrojenje bit će svaka učiona obvezana. Učitelji imadu se pobirnuti i za to, da se kod svake učione sбирke proizvodah naravskih, knjigah, pēsamah i sličnih koristnih stvarih utemelje.

§. 22.

Za da se i sada jur namēštjenim učiteljem prilika pruži, da si dovoljno izobraženje pribaviti mogu, imadu se sastanci učiteljski budućih ovih godinah češtje deržati, te najvještii izmedju učiteljah i ini sposobni stanovnici mēstah, u kojih se budu sastanci ti obderžavali, pozvati, da u tih skupštinah znanja i izkustva svoja priobće.

§. 23.

Učitelji dobivat će u buduće stalno opredeljenu platju, koja će im se iz peneznicah dotičnih obćinah brojiti. Od slobodnoga pako ugovora obih stranah zavisit će, da se platje u gotovom novcu zaměne sa datjom u prirodnih proizvodih ili deputatom; nu isti deputat ima poglavarstvo obćine birati te učitelju izručiti.

§. 24.

Platja ima se učiteljem onolika opreděliti, da oni prosti od svih inih prećećih ih poslovah sve svoje sile jedino i izključivo javnomu obučavanju, te uz to kod seoskih učionah jedino jošte službi organistah žertovati i posvetiti budu mogli, a pri tom, da oni istom platjom tako sebe, kano i, posle kako su se jur nekoliko godinah u službi učiteljskoj sa dobrim uspjehom bavili, ćelu takodjer obitel męstnim razmęrjem pristojno, bez teških za život i hranu skerbih i neodvisno od samovolje pojedinih ćlanovah obćine uzderžavati uzmognu. Usuprot zahtěvat će se od učiteljah, da se oni izključio te posve zvanju svome žertvuju; naroćito pako pod nikakvimi uvěti dopustiti se neće, da bi oni ujedno službu zvonarah, ili seoskih bilježnikah obnašali. Kolika pako da može biti polag ovoga pravila najmanja platja, to ima opreděliti deržavni naš sabor. Predlaže se pako za gradove, u kojih polag obstojećih okolnostih veća skupoća vlada, kao n. pr. za Zagreb i Rěku 500 f. u srebru, za druge pako gradove 300-400 fr. u sr.; seoskog učitelja platja, osim slobodnog stana, dervah i bašće, sastojat ima najmanje u 200 fr. u srebru; - podučiteljah ili pomoćnikah platja sastojat će u gradovih u 200-300 fr., kod seoskih pako učionah u 120 fr. sr. Ovako opredeljene platje pripadat će samo polag nove školske osnove izobraženim i naimenovanim učiteljem; nu može se i sada jur namęštjenim dozvoljiti, koji sposobnosti svoje u smislu izpravljene ove osnove dokazati, te se inaće takodjer revnostju i ponašanjem svojim odlikovali budu. Predavanja nauke vęrozakonske tako u seoskih kano i gradskih učionah prinadležat će dotičnomu župničkomu svetjenstvu bezplatno.

§. 25.

Za podporu učiteljah u izpunjavanju svojih dužnostih iznemogavših, za njihove udove i sirotćad utemeljit će se za naše kraljevine posebni učiteljski zavod penzie, koi će se na godišnjih prinesćih svih učiteljah osnivati. Svaki izmedju učiteljah dužan je kod toga udionićtvovati. Dotle pako, do zavod taj u tu sverhu dovoljno nenaraste, dojakošnja će obćinah u tome obziru dužnost i nadalje obstoјati. Kolikoću te novćane podpore opreděliti će deržavni naš sabor. Predlaže se pako za iznemogavše učitelje posle službe od 10 godinah 1/3, posle službe 20 god. 2/3, te posle službe od 30 god. ćela platja, koju je u posleđnje doba vuko; - za udove uvěk 1/3 one platje, koju je preminuvšu suprug učitelj u zadnje doba vuko, koja ipak penzia prestaje, ako udova za drugim mužem pojde; za svako zaostavše dęte neka se u ime odhranjenja do punolętnosti daje podpora godišnjih 40 fr. u srebru.

§. 26.

U preparandialnom zavodu izpitom potvrđjeni učitelji učionah za nejaku dęćicu biti će u svakom obziru jednaki sa inimi učitelji pućkih učionah.

§. 27.

Kada bude koje męsto učiteljsko izpražnjeno, ima se ovo putem školskih novinah, ili u pomanjkanju ovih, putem inih domaćih povręmenih listovah raspisati. Okružni učionah nadzornik sakupi zatim poglavare one obćine, u kojoj se męsto učiteljsko izpuniti ima, te sve one, kojim u inih obćine tićućih se izborih pravo glasovanja pripada, a ujedno i one, koji bi na osobite zasluge svoje za učionu osnovano pravo predloženja imali, ili njihove zastupnike, i to na unapřed urećeni dan i u męsto iste obćine; preda im molbenice natěćajućih se, te izvęstivši ih o njihovih sposobnostih, poda jim svoj savět glede učinit se imajućega predloga. Tri kandidata imadu se predložiti od strane obćine; osim toga od svakoga izvan obćine, osobno na predlog pravo imajućeg, ako takovih bude, po jedan; pa ćela ta stvar i postupanje stavi se u zapisnik. Predlog taj ima okružni učionah nadzornik sa mnęnjem svojim podněti deržavnomu banskomu vęću, koje će u dotičnom svom odsěku jednoga izmedju predloženih naimenovati.

Osobiti se obzir na to uzeti ima, da se u učiteljih ufanje i izgled probudi te vazda živahno uzderži, da će moći s vremenom po zaslugah svojih bolje obskerbljena i platjena mēsta zadobiti.

§. 28.

Način ovaj biranja učiteljah za pučke učione ima se ne samo kod seoskih, nego posve jednako takodjer kod gradskih pučkih učionah obderžavati.

§. 29.

Svaki novoimenovani učitelj stavlja se kroz perve 3 godine na izkustvo, česa radi smatra se naimenovanje njegovo kroz to vrēme samo kano privrēmeno; poslē pako tih 3 godinah konačno namēštjeni učitelj može se samo radi znatnih prestupakah i nastavljene nemarnosti, poslē ozbiljnoga svestranoga iztraživanja, odlukom deržavnoga banskoga vēća odпустiti te službe rēšiti.

§. 30.

Neposrēdno t. j. mēstno upravljanje svake učione pripaa školskomu odboru. Ovaj će sastojati iz duhovnih i svētskih, kod iste učione čast učiteljah obnašajućih muževah, pa toliko takodjer občine kotrigah, koji će se polag uredjenja obćinah vazda na više godinah birati. Predsēdnikom bit će kod seoskih učionah prvi kod takovih udioničtvujući svetjenik, kod gradskih učionah župnik, akon on sam nauku vėrozakonsku predaje, inače pako jedan izmedju svetovnih učiteljah, kojemu naime naslov verhovnoga učitelja pripada. Odbor ovaj sakupljat će se u točno opredēljena vrēmena, za da se posavētuje o načinu, kojim će se obstojeće naredbe školske udēlotvoriti, te staviti će vazda sve svoje zaključke u zapisnik, koi se od svih prisēdnicah potpisati ima. Zapisnici ovi imadu se dotičnomu okružnomu učionah nadzorniku podnašati. Predsēdnik je najpervo za pravac i stanje učione odgovoran; on ima pravo privrēmene naredbe učiniti, koje, kada naknadno odobrenje odbora ne bi postignule, imadu se rēšenja radi okružnomu podnēti.

§. 31.

U svakom školskom okružju biti će jedan okružni učionah nadzornik, komu će ne samo seoske, nego takodjer i gradske, u tom okružju ležeće pučke učione podčinjene biti. Ovaj trēba da bude izkusan i u školskomu poslu vēšt čovėk, koi će se jedino upravljanjem okružnih učionah baviti. Njegova će dužnost biti srēdstvom zapisnicah gorėnapomenutog odbora, kao takodjer onih učiteljskih sastanakah, pa osobito marljivim dotično mēstah pohadjanjem pribaviti si vazda dobro, te potanko poznavanje učiteljah i učionah njihovih, te neprestano o ovih poboljšanju i saveršenosti nastojati; on ima takodjer posrēdno upravljati i rukovoditi skupštine učiteljske; njemu pripada i to pravo, da može za stanovito vrēme, i s odobrenjem verhovne školske vlasti vēštie izmedju učiteljah na njihovo odlikovanje, te za svoju podporu naimenovati kotarskimi učionah madzornici. Okružne te nadzornike imenovat će neposrēdno u dotičnom svom odsėku deržavno bansko vėće.

§. 32.

Okružnih ovakovih za pučke učione nadzornikah u hervatsko-slavonskoj našoj domovini trēba da bude o s a m, i to: 1. za varaždinsku i križevačku županiju; 2. za županiju zagrebačku s ove strane Kupe s okružjem žumberačkim; 3. za prekokupsku stranu zagrebačke županie, i ujedno za čelo primorje; 4. za gjurgjevačku i križevačku regimentu; 5. za pervu i drugu banovačku, te – (izim okružja žumberačkog) slunjsku regimentu; 6. za ogulinsku, otočku i ličku regimentu; 7. za Slavoniu pokrajinsku, i 8. za Slavoniu vojničku.

§. 33.

Platja okružnih tih za pučke učione nadzornikah, koja će se iz deržavne blagajne brojiti, sastajat će u godišnjih 1200 fr. u sr. i to stoga, što njima za putovanje i polazenje učionah u svom okružju, izim povoznih troškovah, nikakovih inih dnevičnih nagradah ii diurnah pripadati neće.

§. 34.

Svakomu okružnomu pučkih učionah nadzorniku pridat će se bez svake platje 3 sukotriga, koji će se izmedju stanovnikah istog okružja polag budućeg uredjenja obćinah birati. Ovim će pripadati pravo: na učione svojega preděla paziti; sa nadzornikom, i pod njegovim predsjednićtvom uredne sědnice deržati; njemu sa svojim savětom pripomagati; predloge sastavljati, koje on ili odobri i u život privede, ili je prie sa svojim mněnjem deržavnomu školskomu savětu, t. j. banskoga věća odsěku prosvěte podnese.

§. 35.

Za oba u nas vėroizpovėdanja, zapadno naime i iztoćno, neka budu posve jednako uredjene obće pućke učione, te jedino za obućanje nauke vėrozakonske razni učitelji. S toga se kod naimenovanja inih učiteljah na vėroizpovėdanje nikakov obzir uzeti neće.

§. 36.

U pućkih učionah gradskih ima se podučavanje početi početkom měseca studenoga, te školska godina koncem kolovoza zaključiti. U seoskih učionah neće biti stalno opreděljenog vremena za školsku godinu, no dotićni će okružni nadzornik, s obzirom na seoske poslove i ine městne okolnosti, n. pr. u vrěmenu kositbe, žetve, branja, i t. d., višeput kroz godinu děću za gdě koj dan iz škole odпустiti moći, tako ipak, da svi oni dani ukupno kroz godinu nebudu više o 6 neděljah iznosili.

Osim neděljah, svetacah, te četvertka imadu se mladići svaki dan prie podne skupa sa 1 urom, koje se za tělesna vėžbanja, i igranje potrošiti ima, 3 pa poslē 2 sata, a děvojke iz obzira, što se imaju rućne takodjer ženske poslove učiti, kako prie tako i poslē podne 3 sata u učioni baviti.

§. 37.

Sva glede pućkih učionah ustanovljena načela valjaju takodjer svojim načinom i o děvojaćkih učionah. U samostanih duvnah sv. Benka u Rěci, duvnah sv. Uršule u Varaždinu, te sestarah miloserdnih u Zagrebu obstojećę děvojaćke učione mogu se i u naprědak zaderžati, nu imaju se posve polag ovdě opreděljenih načelah urediti.

§. 38.

Zadaća verhovne deržavne školske vlade bit će, da za obućavanje i prosvětu odrasle mladeži srědstvom valjanah u tu sverhu pućkih knjigah sveudiljnu skerb ima. Za da se pako svake versti sversi shodne školne knjige ćim prie pribave, ima se u porazumljenju s upraviteljstvom vojvodine serbske sastaviti odbor vėštih i sposobnih muževah, koji će sve do sada u učionah naših upotrěbljene knjižice pregledati, te tako potrěbne proměne u ove uvesti, kako i nove školske knjižice sastaviti. Krug dělovanja tog odbora ima se takodjer na gimnazialne i ine znanstvene knjige protegnuti.

Odsěk II.

Srědnje učionice.

A) G i m n a z i e.

§. 39.

Gimnazie moraju: 1) na višje obće izobraženje priliku pružati; 2) u tu sverhu kao bitni živalj živalj stare klasićke jezike i njihovo književstvo upotrěbljavati; 3) po ovih mladež za sveulište pripravljati.

§. 40.

Troškove za uzderžavanje gimnazialnih tih zavodah može deržavni naš sabor, na koliko zaklade školske dovoljne nebi bile, na obći porez metnuti.

§. 41.

Gimnazia sastojat će u buduće iz 8 klasah, koje će se u gornju i dolnju gimnaziu dělitu, svaka sa 4 učione. Gornja nosit će takodjer ime liceuma iliti č o v ě k o s l o v j a (ćověćnih

umjetnostih*¹³); dolnja će se zvati gramatičnaiti slovničnaučiona. Iz gimnazie mogu učenici neposredno u koi im drago odsjek naukah na sveučilište prelaziti.

§. 42.

Predmeti obučavanja na gimnaziah su sljedeći:

1. Nauk vėrozakona. Predmet ovaj morat će se u gornjoj gimnazii stranom protegnut na čitanje pismenih izvorah kerštjanstva, poglavite strane vėrozakonskoga i cerkvenoga zgodopisa, te na osnivajuće se na umoslovnih dokazih podučavanje u ćudorednosti.

2. Jezikoslovje i književnost, i to:

a) jezik materinski sa svojom književnostju, pismenim i ustmenim vėžbanjem u slaganju, s poglavitimi strankami dogodovštine domaće književnosti, sa znanostmi pėsničtva, blagorėčja, sa pervimi temelji lėposlovja (estetike), umoslovja (logike) i izkustvenog dušoslovja (psychologia empirica);

b) staroslavjanski, latinski i gerčki jezik s obilnim čitanjem dėlah klasičkih

c) za buduće bogoslovce u stražnoj klasi temelji jezika hebrejskoga;

d) kao slobodni predmeti mogu se takodjer predavati sva ina slavjanska narėčja, te zatim nėmački, francezki, talianski, englezki i t. d.

3. Dogodovština i zemljopis.

4. Početna matematika, geometria, na dolnjoj gimnazii s risanjem.

5. Naravopis s pervimi temelji naravoslovja (physiologia), pokusno siloslovje (physica experimentalis).

6. Pėvanje, vėžbanja tėlesna, medju tima i vojničko.

7. Kraso- i hitropis, risanje kao slobodni, t. j. takovi predmeti, kojih učenje svakomu se na volju ostavlja.

Predavanje spomenutih predmetah, izim staro-slavjanskoga, gerčkoga i hebrejskoga jezika, počima se odmah od najnižje klase.

§. 43.

U dolnjoj gimnazii, istina, pripravlja se mladež za gornju, nu može se ona ipak kao nezavisno neko čelo u sebi smatrati po tom, što se u njoj imadu gorė opredėljeni predmeti sasvime popularnim i praktičkim načinom predavati, te time onoliko – u stanovitom smislu savoršeno – izobraženje postići, koje je u mnogih prigodah života nuždno i dovoljno, nu ujedno kao priprava za realne i nadalje višje tekničke učione služiti može.

Gornja gimnazia nastavlja iste predmete višje znanstvenim načinom, te se po tom mladež pripravlja za sveučilište. Ovdė mora se red (zapt) i postupanje s mladežju, te način obučavanja sve višje, osobito u stražnih godinah, približavati i naličiti na sveučilištu obstojećemu redu i načinu, za da se time preprėči svaki prenagli, pa zato i škodljivi korak.

§. 44.

Broj gornjih gimnaziah ili liceah bit će znatno manji od broja dolnjih gimnaziah, te ima se s obzirom na broj učione ove pohađajuće mladeži obiuh onolik broj ustanoviti, da u jednoj klasi dolnje gimnazie nebude višje od 80, a na gornjoj gimnazie ne višje od 120 učenikah. Gdė se ima podići ili ukinuti koja gimnazia, opredėlit će deržavni naš sabor.

Predlaže se pako, da se gornje gimnazie podignu u Zagrebu, Senju, Osėku i Karlovcih, dolnje pako u Karlovcu (gornjem), Varaždinu, Križevcih, Bėlovaru, Petrinji, Požegi, Vinkovcih, zatim u Mitrovici ili Zemunu.

§. 45.

Gornja gimnazia sastavit će se iz dviuh dojakošnjih učionah čovėčnosti (humanitetskih klasah) te iz dviuh tečajah mudroslovja. Sadanji učitelji u mudroslovnom odsėku bit će u

¹³ * Stari (Gerci i Rimljani) pod imenom čovėčnih umėtnostih (*humane artes*) razumėvali su filol og i u, filosof i u, histor i u, pėsničtvo i govorn i čtvo s toga, što ovi nauci na čovėka kao takova spadaju, a ne na deržavljanina, kojega se opet pravoslovje, lėkarstvo i stavno iliti pozitivno bogoslovje tiče i koje znanosti mi sveučilištu opredėljujemo.

buduće ili u istom odsjeku na sveučilištu, ili u novih licejih namješteni, u kojem posljednjem slučaju neće oni zato za svoju osobu ni od dosadanjeg dostojanstva, ni u novčanom obzru ništa izgubiti.

§. 46.

U donjih gimanzia imat će svaka škola ili klasa svog učitelja u gornjih pako naimenovat će se učitelji za pojedine predmete ili struke naukah.

§. 47.

Nauci se imaju tako razrediti, da se nebude ni jedan učitelj više od 20 urah sa podučavanjem, a nijedan učenik više od 30 urah na nedelju s učenjem i vježbanjem u učioni baviti morao. Školska godina počima se početkom mēseca studenoga, te dokanča se koncem kolovoza.

§. 48.

Svakomu će učeniku slobodno biti, u koju mu drago školu ili klasu gimnazie stupiti, ako samo na strogom izpitu, komu se mora prie podverći, dokaže, da je potrebno za tu školu predtečno izobraženje dostignuo; isto će tako svakomu dopušteno biti, da može pojedine samo predmete gimnazialne kao izvanredni učenik slušati i učiti se

U drugom pollētju stražnje klase gornje gimnazie moraju se oni, koji kano redoviti slušaoci na sveučilište, u koj mu drago odsjek naukah, stupiti kane, posebnomu izpitu o potrebnoj zrēlosti i razboritosti podverći.

§. 49.

U istinu siromašni, duševnimi ipak darovi odlikujući se mladići uživati će se na gimnaziah javnog obučavanja svakako bezplatno. U ostalom stojat će od volje državnoga sabora, da li i koliku će školarinu opreděliti.

§. 50.

Da tko u buduće gimnazialnim učiteljem postati uzmogne, potrebno je, da to želeći tečaj gimanzialnih naukah (glede dosadanjega pako uredjenja nauke mudroslovja) podpuno naverši, kroz dvē godine na sveučilištu kod odsjeka mudroznanstva u obćenitih znanostih izobraziti se nastoji, te zatim teoretičke svoje za podučavanje sposobnosti posebnim izpitom pred opredēljenim u tu sverhu odborom sa dovoljnim uspēhom dokaže. Poslē toga ima se na kojoj javnoj gimnazii kroz 1 godinu kao pomoćnik baviti, te od strane ovoga o praktičkoj svojoj sposobnosti svēdočanstvo zadobiti. Samo takovi, koji u teoretičkom i praktičkom obzru za sposobne priznani budu, mogu se za učiteljsku čast predložiti. Izpiti glede teoretičkih sposobnostih bit će različni, na koliko se tu naimē radi o namēštjenju na donjoj ili gornjoj gimnazii, ili u obojem slučaju o predavanju jedne ili druge koje poglavite strane ukupnih naukah, koji se na tih gimanzia predavaju.

§. 51.

Svaki novoimenovani učitelj stavlja se kroz perve 3 godine na izkustvo, čega radi se naimenovanje njegovo kroz to vrēme samo kano privrēmno smatrati može. Poslē pako tih 3 godinah konačno namēštjeni učitelj može se samo radi znatnih prestupakah i nastavljene nemarnosti, poslē ozbiljnoga svestranoga iztraživanja, odlukom domaće državne vlade odpustiti, te službe rēšiti.

§. 52.

Nijedna gimnazia, ni gornja i donja, nesmie se unaprēdak izključivo jednomu stališu, društvu ili redu duhovnome povēriti, te u obih imadu se učitelji samo s obzirom na njihovu valjanost i njihove sposobnosti učiteljske naimenovati, negledeć na stališ ili društvu, kojemu pripadaju.

§. 53.

Platje gimnazialnih učiteljah morat će biti onolike, da budu polag mēstnih razmērhah, i okolovštinah dovoljne za pristojno učiteljah i njihove obitelji uzdržavanje, te da ovi nepadnu u nuždu, da bi morali sile i vrēme svoje žervovati inim zaslugam (medju koje spadaju takodjer

sati opetovanja posle prepisanih školskih urah, t. j. tako zvane kod nas «instrukcije» i «repeticije»). Osim toga mora se jošte kod istih učiteljah za onaj slučaj, ako budu svim svojim dužnostim učiteljskim zadovoljili, uzderžati živahna nada i izgled na poboljšanje položaja i stanja njihovoga. Kolikoću platje ove opredelit će državni naš sabor. Predlaže se pako polag gore razloženih načelah za učitelje doljne gimnazie godišnja platja od 600 fr. u srebru, za učitelje gornje gimnazie 800 fr. u srebru, tako, da se kod obih ta platja učitelju posle svake 10-te godine, koju je sa svestranim poglavarstva zadovoljstvom kod takovog gimanzialnoga zavoda sprovodio, u godišnjih 100 fr. sr. umnoži

Učiteljem dolnje gimnazie pripada dostojanstvo dosadanjih gimanzialnih, a učiteljem gornje gimnazie dosadanjih licealnih učiteljah.

§. 54.

Neposredno t. j. męstno upravljanje svake gimnazie pripada sboru učiteljah, pod predsjedničtvom upravitelja, kojega čast uz primęrnu nagradu podęliti će državna vlada najsposobniemu izmed dotičnih učiteljah.

Gdę se obe gimnazie zajedno nalaze, sastat će se glede obćenitih poslovah svikolici učitelji u jednu skupštinu; upraviteljem cęloga zavoda bit će uz nagradu godišnjih 200 fr. u srebru jedan izmedju učiteljah gornje gimnazie, dočim dolnja gimnazia jednoga iz kruga dotičnih učiteljah po državnoj vladi uz nagradu od godišnjih 100 fr. sr. naimenovanoga podravnatelja imala bude.

§. 55.

Svikolici učitelji ukupno svake gimnazie odgovorni su za stanje i pravac zavoda. S toga im takodjer pravo pripada prepisane predmete naukah polag dokazanih od strane svakoga sposobnostih, osobnih silah i nagnutjah medju se razdęliti, tako isto pravo pervoga predloga za izpunjenje izpraženjenoga kojega męsta na istom zavodu.

§. 56.

Svekolike u domovini našoj gimnazie podčinjene će biti državnomu gimnazialnomu upravitelju, koj će biti sučlan savęta školskoga, t. j. u odsęku prosvęte banskoga vęća izvęstjujući savętnik u poslovih gimnazialnih i inih srędnjih učionah, i takov se ima uredno iz broja najverstniih gimnazialnih učiteljah birati. Ovaj će upravljati sa svimi domovine naše gimnaziami u onom krugu, u kom je to do sada u nas verhovni naukah i učionah upravitelj obveršavao; on će predlagati državnoj vladi upravitelje pojedinih gimnaziah, te će podnašati uz mnęnje svoje predloge pojedinih zavodah glede izpraženjenih męstah.

§. 57.

Pravo naimenovanja gimnazialnih učiteljah, podupraviteljah i upraviteljah pripada državnomu banskomu vęću.

§. 58.

Novine školske, gore pod §. 21. napomenute, imadu se glede saderžaja svojega takodjer protegnuti i na gimnazie.

B) Gradjanske i realne učione.

§. 59.

Gradjanske i realne učione zauzimaju męsto medju pučkimi učionami i tekničkim zavodi, kao što dolnja i gornja gimnazia stoji med pučkimi učionami i sveučilišti.

U ovih se učionah:

1) mladež pripravlja za umętnostne iliti tekničke zavode.

2) U njih tręba, da mladež ujedno onaj stupanja izobraženosti dostigne, koj je dovoljan za razne struke seoskih i gradjanskih zanatah.

3) U njih imade se brinuti za obću čovječnu izobraženost na temelju sadanje, a ponajviše narodne književnosti; imadu se dakle svi predmeti pučkih učionah nastaviti, te obširnie razvijati.

4) To u gradjanskih učionah biva poseve popularnim i praktičkim načinom, dočim se realna učiona bolje znanstvenoga pravca derži, te s toga se u njoj mladež osobito za visoke tehničke zavode pripravlja.

5) U realnu učionu može se tako iz gradjanskih učionah kao i iz dolnje gimnazie preći.
§. 60.

Tečaj gradjanskih učionah bit će trogodišnji. Sastaviti se pako imaju iz dviuh godištah 4 klase pučkih učionah, kako bi se ove bile polag noviega godine 1845. u nas prepisanoga za pučke učione sustava u svakom većem mjestu podići morale, s dodatkom 3-ga godišta.

Kakovi se pako u gradjanskih učionah predmeti i u kojem razmjerju predavat imaju, stojar će stranom od novog uredjenja pučkih učionah, stranom u tom obziru pravac daje gore razjasnjena zadaća ovih učionah.

§. 61.

Gradjanske učione u naših kraljevinah trebalo bi podići, na koliko je moguće, u svakom gradu.

§. 62.

Za mladež ženskoga spola imadu se takodjer gradskim učionami slične višje učione s jedno-, ili polag mjestnih okolnostih dvogodišnjim tečajem podignuti, te s pučkimi djevojačkimi učionami spojiti, nu pri tom im onaj pravac dati, da se u njih ne samo jednostrano znanstveno izobraženje dostigne, nego da se takodjer djevojke kao verle i izobražene domačice odgoje.

§. 63.

Realne učione sastoje takodjer iz trogodišnjega tečaja. Za opredeljenje naukah, koji se u tih učionah, te kako predavati imaju, pravilo i pravac daje gore opisana zadaća tih učionah.

Takovih učionah u nas trebalo bi podići u Zagrebu, Rěci i Osěku.

§. 64.

U ostalom ona ista pravila, koja su glede gimnaziah ustanovljena, valjaju u bitnosti svojoj takodjer za gradjansk i realne učione; nu gradjanske učione su zavodi obćinah, realne pako zavodi deržavni.

C) Ostale srědnje učione.

§. 65.

Osim gimnaziah, gradjanskih i realnih učionah, koje iziskuju, da se učenici kroz čeli njihov višegodišnji tečaj nikakvom inom zadaćom ili zanatom, nu jedino učionom bave, treba da bude i takovih zavodah, u kojih se onim, koji doveršivši pučke učione zanata se kojega, ili inoga gradjanskoga posla primiti naumiju, ili su se jur primili, prilika pruža, da se u onih znanostih, i sposobnostih vježbati te izobraziti mogu, koje nisu predmet predavanja u pučkih učionah, za stanovite ipak posebne zanate, te ine gradjanske poslove verlo potrebne. Takove učione jesu zanatne (Gewerbschulen), rukotvorne (Fabriks-Schulen), nedeljne, večernje, za predenje, slikanje i ine razne versti učione. Gdě se koja takova učiona podignuti ima, to će odredit mjestne okolnosti.

§. 66.

Mjestne okolnosti mogu poroditi potreboću još jedne versti srědnjih učionah, koje, uzvisujuć se nad gradjanske učione, ipak se manje obćim izobraženjem bave, nego to u realnih učionah biva, dočim naime samo o višjem izobraženju u stanovitoj struci nastoje. Ovamo spadaju poljodělske, tergovačke, brodarske, vojničkei t. d. učione.

Ovih učionah utemeljenje položaj i okolnosti domovine naše svakako zahtjevaju, te s toga bi se imala podignuti poljodělska učiona, s kojom bi se moglo za veće procvětanje i promicanje poljodělstva sklopiti veće uzorito gospodarstvo, u Varaždinu ili Požegi; tergovačka u Karlovcu ili Sisku i Rěci; brodarske pako u Bagu, Bakru i Rěci. I buduć je veća strana domovine naše vojnička, to zaista njezine okolnosti zahtjevaju, da se višji koj zavod za odgojenje, i izobraženje svake versti vojničkih častnikah u našoj krajini utemelji, za da mladež naša nebude prisiljena u tu sverhu izvan domovine hoditi. Ustrojenje ovoga zavoda pripada vojničkoj vlasti; nu trěba da mu se svakako, osim vojničkoga, narodni takodjer pravac dade.

§. 67.

Ove versti srědnjih učionah jesu polag okolnostih ili zavodi obćinah, ili deržavni.

§. 68.

Buduć u trojednoj našoj kraljevini ima samo jednoga naroda, s toga će za srědstvo predavanja u svih srědnjih učionah izključivo služiti samo narodni naš jezik.

§. 69.

Obširnii sustav glede unutarnjega uredjenja ovih učionah izraditi će polag ovdě ustanovljenih načelah dotična deržavna vlada.

Odsěk III. Visoke učione

A) O Sveučilištu.

§. 70.

Sveučilište ima se za domovinu i narod naš podići jedno, i to u Zagrebu; što bi se u novačnom takodjer obziru tim laglje postići moglo, ako se u tom Dalmacia i Vojvodina serbska s nami sjedine.

§. 71.

Sveučilišta jesu zavodi, na kojih se mladeži prilika pruža, da može dostići najvišje, te učeno izobraženje u obćih znanostih; na njih pripravlja se mladež za one javne službe, koje iziskuju predtečno izobraženje srědstvom posebnih strukah znanostih na temelju one izobraženosti, koja se u gimnaziah postiže; nu osim toga, što se mladež srědstvom posebnih strukah znanostih za javni život pripravlja, trěba da sveučilišta takodjer o strogo znanstvenom i učenom izobražnju i svestranom razvitku posebnih tih strukah znanostih nastoje; ovih napokon je zadaća, da u mladeži slobodom podučavanja i učenja krěpki razvitak probude, te znanostmi i priměrnim redom i upravljanjem plemeniti pravac u mladjahna serca zasade i ucěpe.

§. 72.

Sveučilišta sastojavaju za sada iz 4 odsěka (fakulteta) naime: bogoslovnoga, pravo- i deržavoznanstvenoga, lěkarskoga, i mudroslovnoga. U uredjenju odsěka bogoslovnoga ima se obzir uzeti na oba u nas vćeroizpovědanja. U podrućje odsěka pravoslovnih i deržavnih znanostih spadaju takodjer svi oni nauci, koji služe kao srědstvo za postignutje diplomatičnog i višjeg vojničkog izobraženja.

Svim fakultetom pripada isto dostojanstvo; red, kojim se slěde, ostaje do sada obstojećii; pervenstvo ima vazda fakultet onaj, iz kojega kruga je za ono vrěme ravnatelj sveučilišta izabran.

§. 73.

Svaki ima pravo kano učitelj stupiti na sveučilište, koi se u obziru ćudorednosti i poštenja ukoristi nemože, te koj uz to potrebite znanstvene sposobnosti posěduje.

Učitelji na sveučilištu jesu uredni ili izvanredni professori, posebni učitelji (Privat-Docenti) ili strogo samo učitelji.

§. 74.

Poglavite znanosti, koje u krug sveučilišta spadaju, a polag okolnosti i poglavite strane njihove, predavat će uredni učitelji ili professori. Broj ovih na sveučilištu nije opredeljen, te stoji od znanstvenih potreboćah, broja slušaocah i takodjer od prilike, koja bi se pružala za pribaviti sveučilištu u kojih znanostih osobito odlikujuće se muževe.

§. 75.

Uredne učitelje ili professore naimenuje na predlog dotičnoga faculteta državno banko večće (osim, ako bi se po tom, što je gorć kazano, visoke naše učione neposredno ukupnoj visokoj vladi austrijskoj podvergle).

Na sverhu takovoga naimenovanja može si dotična državna vlada drugi jošće predlog od istoga fakulteta onakovoga samo sveučilišta pribaviti, koje je isto tako, kako trćba da naše bude, u slavjanskom duhu ustrojeno.

Inostrani (t. j. onakovi, koji nisu državljanjani monarkie austrijske), Slavjani, ili bar slavjanski izobraženi, te našem slavjanskomu narććju dobro vēšći muževi mogu se za učitelje na sveučilište naše pozvati; niti se nikakov neima obzir uzeti na vēroizpovćdanje, osim kod učiteljah bogoslovnoga fakulteta.

§. 76.

Urednim učiteljem ima se (osim ako bude posebnim ugovorom s pozvanimi inostranimi inaće ustanovljeno) polak mćstnih okolnostih na pristojno i dostojno uzderžavanje dovoljno platja opredćliti, ujedno s izgledom na primćrno s vrćmenom poboljšanje.

Kolikoću platje ove opredćlit će državni naš sabor. Predlaže se pako, da se ta platja u temelju opredćli u godišnjih 1200 fr. u srebru tako, da se dotičnomu učitelju posć svake pte godine, koju u toj službi sa svestranim zadovoljstvom sprovede, pridade godišnjih 50 fr. u srebru.

Posć izsluženih 25 godinah dobivat će svaki sveučilišta učitelj ćću svoju platju u ime penzie, te će mu pripadat pravo kao izsluženomu učitelju nauke na sveučilištu izvanredno predavati.

Izvanredne znanstvene zasluge davaju pravo na izvanredne takodjer nagrade.

§. 77.

Onim učiteljskim stolicam, koje znamenitu pomoć potrebuju, bit će pridani i od države platjeni pomoćnici (assistenti). Pomoćnike ove birati će isti učitelji, kojim takovi dozvoljeni budu. Ovi se uvćk samo na stanovitu vrćme imenuju, posć koga se opet na novo izbirati mogu. Pravo takove prie opredćlenoga takodjer vrćmena na zahtćvanje dotičnoga učitelja odпустiti pripada samo dotičnomu odsćku ili fakultetu.

§. 78.

Ćast izvanrednih učiteljah smatra se kano predidući stupanj na ćast urednih. Izvanrednimi učitelji bit će s obzirom na potreboće sveučilišta, za poticanje i obodrenje, naimenovani mladji muževi, koji se jur osobitim zaslugami odlikovaše, nu ipak se na ćast urednih učiteljah uznćti jošće nemogu; time postanu oni državni ćastnici, pa mogu polag okolnostih stanovitu platju ili kakovu nagradu dobivati, ili nijedno od oviuh nedobiti. S naimenovanjem njihovim ima se uprav tao, kao kod urednih učiteljah, postupati.

§. 79.

Posebno naućitelj (Privat-Docent) može biti svaki, koj je 24 godine naveršio, te uz to, da se glede ćudorednosti i pošćenja ukoriti nemože, da sposobnost svoju znanstvenimi dćli, ili posebnim o valjanosti svojoj izpitom (Habilitation-Act) t. j. razgovorom, (colloquium) dokaže, koj će dotično fakultet na temelju tiskane, ili pisane koje znanstvene razprave š njime poduzeti. Isti zatim odsćk izrećć će odluku, da li se može tko za posebnoga naućitelja odobriti ili ne? te će odluku svoju odobrenja radi dotičnoj državnoj vlasti podnćti. Onomu, kojega

dotični fakultet neodobri, prosto će biti, obratiti se na dotičnu vladu. – Takovi posebno naučitelji ne smatraju se kano državni častnici, pa s toga i nikakove platje nedobivaju.

§. 80.

Javne sbirke i ina sredstva za podučavanje mogu posebni naučitelji, nu sa najvećom pazljivostju i potrebnom štednjom, te samo na toliko upotřebiti, na koliko se to slaže sa odgovornostju dotičnih osobah, kojim je nadzorništvo nad njimi pověřeno.

§. 81.

Pravo obučavanja glede posebnih naučiteljah prestaje: 1. ako se tko sam toga prava svojvoljno odrekne; 2. ako takov naučitelj kroz dvě izastopce godine nikakvih naukah predavao nije; 3. po zloupotrěbljenju istoga prava u obziru na pravac i cilj sveučilišta. – Odluku u tome obziru izdaje državna vlada, i to ili na predlog dotičnoga fakulteta, ili može sama vlada prie mněnje istoga fakulteta zaiskati.

§. 82.

Učitelji u užjem smislu toga imena na sveučilištih jesu osobe, koje se nebave predavanjem strogih znanostih, već u praktičkih někih sposobnostih podučavaju, kano n. p. U krasopisu, věžbanjih tělesnih, živućih jezicih, i t. d. – Ovi se kano državni častnici samo onda smatraju, ako su dotična njihova měšta sustavom utemeljena, te platjom obskerbljena.

§. 83.

Sučlanom c. k. Obće austrijske akademi znanostih u Beču, medju kojimi se članovi svih austrijskih narodah, dakle i Slavjani nalaze, pripada pravo obučavanja na našem takodjer sveučilištu, na koliko se sa narodim pravcem istoga sveučilišta slagali budu. U znanstvenom obziru osobito odlikujuće se muževe i inostrane takodjer, koji sboru učiteljah sveučilišta nepripadaju, može dotični fakultet, u porazumljenju sa državnom vladom na sveučilište pozvati, da za koje vrěme svojim predavanjem u znanstvenom sveučilištu dělovanju udioničtvuju.

§. 84.

Uredni učitelji, te oni izmedju izvanrednih, koji stalnu platju dobivaju, dužni su tečajem svakoga pollětja znanost, za koju su naimenovani, predavati, i to uslěd naredbe dotičnoga odsěka ili cělu, ili samo stanoviti děl iste znanosti. Takova predavanja zovu se javna kolegia. Osim toga kako urednim, tako i izvanrednim učiteljem pripada pravo iz svoje ili koje mu drago ine na isti fakultet spadajuće znanosti, držati izvanredna predavanja, na koja njih dotičan fakultet nije uprav obvezao. To ako žele činiti glede znanosti u područje drugog kojeg odsěka spadajuće, trěba da si unaprěd istoga odsěka dozvoljenje pribave. Posebni naučitelji mogu samo u onih predmětih obučavati, glede kojih su sposobnimi priznani. Sva ova predavanja zovu se posebne (privatne) kolegie.

§. 85.

Kolegie će počimati uvěk početkom měseca studenoga, a doveršivat će se koncem měseca kolovoza.

§. 86.

Za javne kolegie slušaoci ništa neplatjaju. Ove kolegie imadu se opreděljenim svojim načinom sa svimi znanostmi baviti, koje i na koliko su predmet izpitah za akademičku t. j. doktorsku čast, ili državnih izpitah. Za privatne kolegie mogu dotični učitelji od slušaocah svojih novčane prineske iskati.

U istinu siromašni slušaoci neće ni na sveučilištu nikakove školarine platjati. A ima li se od inih urednih kao i izvanrednih slušaocah kakova, i kolika školarina birati? – opreděliti će državni sabor.

§. 87.

Koi želi, da za slušatelja na sveučilištu primljen bude, trěba da je najmanje doveršio 16. godinu. Ovi su ili uredni slušaoci, koji su sveršivši gimnaziu i providjeni svědočbom svoje zrělosti u sveučilište stupili, da ondě slušaju, te doverše nauke koga mu drago odsěka; ili su

izvanredni, t. j. onakovi, koji predtečne ove uvjete izpunili nisu, i samo pojedine predmete slušati namjeravaju. Uredni slušatelji upisuju se u sveučilišnu i fakultetnu maticu, i to su pravo tako zvani djaci, glede drugih vodit će se kod svakoga fakulteta posebni zapisnik. Svakomu osim toga je slobodno polaziti javne i privatne kolegije, na koliko se ove bezplatno derže, pa baš da i nije upravo upisan; dužan je ipak, ako se to za uzdržavanje poredka nužno bi svidilo, najaviti se prije kod dotičnoga učitelja.

§. 88.

Na sveučilištu neće se obdržavati ni polljetni, ni godišnji izpiti; nu obstojati će unapredak jedino izpiti za postignutje doktorske časti, i državni izpiti, kojim će se svaki podverći morati, prije nego koju mu drago javnu službu zadobije, koja ono izobraženje iziskuje, koje se samo na sveučilištu postići može. S toga će se kod sveučilišta slušateljem izdavati svedočbe jedino verhu polazjenja kolegiah.

§. 89.

Izpiti za postignutje akademičkih častih, koji će biti javno, te kod kojih prisustvoati biti će svakomu doktoru i djaku prosto, imadu se obdržavati od urednih sveučilišta učiteljah; a državni izpiti od naimenovanih u tu sverhu izpitnih odborah, koji barem na polak sastojati moraju iz urednih sveučilištah učiteljah, a na polak iz inih tako znanstveno izobraženih, kako i praktično izkusnih muževah, koje će odabrati i odrediti načelnictva raznih strukah javnih službah. Stražnji strogi izpit (rigorosum) izučenih lekarah i izpit izučenih bogoslovah jesu državni izpiti; za izpite bogoslovah naimenuje duhovni stol biskupski polovicu izpitateljah. Izpitatelji dobivat će taksu, koja će za svakoga izmedju njih sastojavat u jednom cekinu u zlatu.

§. 90.

Dosadanje tako zvane javne disputacie onih, koji čast doktorsku zadobiti žele, prestaju; ostavlja im se pako na volju, da li hoće znanstvenu koju razpravu (disertaciju) napisati, te istu putem štampe izdati, ili ne. Čin uzvišenja na doktorstvo (tako zvana promocia) sastojava ili u pukom zaključku dotičnoga odsjeka osnovanom na strogih izpitih, o kom će povelja doktorska novomu doktoru svjedočiti, i koi će se tiskanim, na sveučilištnom stanju pribitim proglasom objaviti, ili je javno uzvišenje uz obdržavanje navadnih dosada na sveučilištih običajah, komu se činu ipak dostojno i znanstvenu sverhu sveučilištu unapređujuće uredjenje podijeliti ima. Kandidatom se daje na volju, da mogu izabirati izmedju ova dva načina uzvišenja, koi im se sviđi; koji izaberu pervu, dužni su namiriti troškove povelje i štampanoga proglasa, a drugi moraju položiti obične takse. Povelja doktorska ima se u narodnom našem jeziku sastaviti.

§. 91.

Djaci imaju pravo slobodnoga učenja i slušanja, t. j. na volju im stoji, koje će učitelje, i kojim redom slušati. Na početku svakoga polljetja dati će im se naputak, kako se pri tom izboru sversi shodno vladati imadu. – Nu oni slušatelji, koji se žele podverći strogim izpitom za dostignutje akademičke časti ili državnim izpitom, moraju najmanje nekoliko ljetah, i to za sada oni, koji žele postići službu učitelja gimnazialnoga, dvjē godine na odsjeku mudroslovnom, bogoslovci obojega u nas vjeroizpovjedaanja četiri, pravnici četiri, ljčnici pet godinah na sveučilištu prebaviti, i slušati one predmete, koji su za gore napomenute izpite opredijeljeni; što će morati u svoje vrijeme svjedočbom verhu pohadjanja kolegiah dokazati.

§. 92.

Slušatelji bogoslovja baviti će se perve tri godine svojih naukah izvan sjemeništa duhovnoga. Za to vrijeme dobivati će novčanu podporu od sjemeništa, koja će biti jednaka troškovom, koji su dosada u sjemeništu na njih dolazili. U slučaju ako bi tko – sprovedši jur koju godinu u naucih bogoslovnih uz dobivenu od strane sjemeništa podporu – nakanenje svoje u stališ svetjenički stupiti promenio, te na drugu struku naukah prešao, dužan će biti on ili njegovi roditelji učinjene na njega troškove dotičnomu sjemeništu povratiti.

Da se pako svikolicim u našoj domovini bogoslovćem obojega vëroizpovëdanja prilika pruži, kao bi mogli višje u bogloslovnih naucih izobražnje na sveučilištu postići, potrebno je, da se obća sëmëništa, i to jednu za zapadnu, a drugo za iztočnu crkvu u Zagrebu ustanove, u kojih bi se bogoslovci stražnje godine bavili. Za utemeljenje ovih imadu se zaklade pojedinih sada obstojećih sëmëništah upotrëbiti.

§. 93.

Djakom našim bit će slobodno ina austrijska i inostrana takodjer sveučilišta polaziti, pače im se to, počem bi si time veće izkustvo pribavili, za gdëkoju godinu i savëtuje; pa da im se vrëme, koje su ondë proveli, može uračunati u broj onih godinah, koje su za polaženje sveučilištah propisane – i što se prilikom strogih ili deržavnih izpitah, dokazati mora, - trëba da si ondë pribave svëdočbe verhu polaženja kolegiah, i predmetah, koje su slušali. Isto tako mogu inostrani naše sveučilište polaziti, koji ako nisu punolëtni, trëba da dokažu privoljenje roditeljah, ili inih svojih zastupnikah; nu svakako da se u broj urednih slušateljah uverstiti mogu, moraju dozrëllost svoju posebnom svëdočbom dokazati.

§. 94.

Uredni slušatelji svakog fakulteta biraju na početku svake školske godine iz srëdine svoje dva starešine dva im namëstnika, koji posebne interese njihove kod fakulteta i akademičkoga vëća u dolë (§. 102.) naznačenih slučajejih zastupati imaju.

§. 95.

Dopušta se djakom, da mogu medju sobom stupiti u društva u znanstvenih namërah, ili društvenoga razveselenja radi. Obvezani su ipak, da ime i sverhu društva, te načelnike i broj članovah akademičkomu vëću do znanja stave.

§. 96.

Pod imenom fakulteta u širjem smislu razumëvaju se svi učitelji i slušaoci svakoga posebnoga izmedju četiri odsëka naukah, iz kojih sastojava sveučilište. Fakultet u užjem smislu jest upravljajuće poglavarstvo svakoga izmedju tih odsëkah, i sastoji kao takovo iz svih urednih i izvanrednih učiteljah skupa sa dva zastupnika posebnih naučiteljah doičnoga oddëla naukah, kojim se u stanovitih poslovih pridružuju još dva starešine djačke istoga odsëka. Zastupnike posebnih naučiteljah biraju ovi sami iz srëdine svoje, nu, koji se izaberu, trëba da su bar tri godine jur na sveučilištu učili.

§. 97.

Fakultetu (kao poglavarstvu) pripada pravo, nu obvezan je:

1. briniti se, da se nauci, koji spadaju u područje njegovu, dovoljno i sversi sveučilišta shodno predaju. On je zato odgovoran, i s toga ima se s potrebitimi predlozi na dotičnu deržavnu vladu obratjati, i samo u slučaju, ako je to učinio, može se glede pojedinih predmetah poradi nedostatka silah i sředstvah naučanja rëšiti odgovornosti, koja ga veže;

2. za svako pollëtje takovi red predavanjah ustanoviti, da svakomu slušatelju, koi zakonom prepisano vrëme na sveučilištu prebavi, uzbude moguće za to vrëme sve na onaj odsëk naukah spadajuće uredne predmete, i to u sversi shodnom redu saslušati;

3. bdëti nad tim, da učitelji dužnosti svoje točno izpune, a osobito posebnim naučiteljem savëtom i napatkom pripomagati. On je odgovoran za sve zloporabe, koje bi se u protuslovju sa sverhom sveučilišta dogodile u slobodi obučavanja;

4. paziti, da se s obzirom na sverhe sveučilišta potrebni zapt i red kod dotičnih djakah uzderži;

5. izpite za postignutje akademičkih častih uredjivati i obderžavati;

6. u znanstvenih stvarih mnënje svoje, kada bi koje u deržavi poglavarstvo takovo zahtëvalo, izreći, ili kod izaslatih u tu sverhu odborah kroz izabrane izmedju sebe poslanike udioničtovati.

§. 98.

Predstojnik fakulteta jest dekan, koga bira izmedju urednih učiteljah fakultet u užjem smislu.

§. 99.

Upravljanje čeloga sveučilišta pripada akademičkomu veću. Ovo sastoji iz verhovnoga ravnatelja sveučilišta (Rector magnificus) kao predstojnika, iz njegova predšastnika (t. j. koi je priašnje godine bio verhovni ravnatelj) kao podravnatelja, nadalje četiri dekana, i osam prisēdnikah.

§. 100.

Ravnatelja biraju zajedno sva četiri fakulteta u užjem smislu izmedju urednih učiteljah, i to redom, svake godine iz drugoga fakulteta. Svaki fakultet u užjem smislu izabirat će izmedju urednih i izvanrednih učiteljah svojih po dva prisēdnika na dvē godine. Polovina od ovih, od svakog naime fakulteta po jedan, odstupi svake godine i zamēne se sa novoizabranim.

§. 101.

Akademičko vēće obavljat će obće čelog sveučilišta poslove, kao takodjer upravljanje disciplinarno glede učiteljah i slušateljnah na koliko se to više fakultetah zajedno, ili po mnēnju istoga vēća ili pojedinih fakulteta osobito važnih stvarih ticalo bude. Ovo isto vēće zastupa takodjer sveučilište u izvanjskih odnošenjih, i u njegovu imenu obći sa poglavarstvi, inimi austrijskimi, te inostranimi takodjer sveučilišti; ravnatelj podpisuje povelje doktorske, i prilikom svečanoga uzvišenja na čast doktorsku (promocie) zauzima mēsto predsjednika.

§. 102.

Izabranim starešinam djakah pripada pravo, da mogu prilikom izabiranja svih članovah akademičkoga vēća sa svojim odsēkom prisustvovati, i glasovati; oni mogu takodjer pri svakom disciplinarnom vēćanju o kojem djaku bili u svome odsēku, bili kod akademičkoga vēća kao svēdoci nazočni biti.

§. 103.

Sveučilište naše trēba da bude posve u narodnom duhu ustrojeno, te tako uređjeno, da se bude ne samo kano sveučilište hervatsko-slavonsko, nego kao obće za sve grane jugoslavjanskoga našega u monarkii austrijskoj naroda smatrati moglo. Osim onih naukah, koji se samo u latinskom jeziku mogu točno predavati, kao n. p. Gradjansko pravo rimsko, - imadu se svi nauci izključivo u narodnom našem jeziku predavati.

§. 104.

Učena društva doktorah, koja su drugdē dosele ime fakultetah nosili, mogu se u sverhe znanstvene i kod nas utemeljiti, te mogu, kada se po dotičnih poglavarstvih pozovu, kod deržavnih izpitah, i znanstvenih odborah, na procvētanje znanostih i obće dobro, svojim načinom udioničtvovati.

B. O visokom tekničkom zavodu.

§. 105.

Visoki obći teknički zavod (polytechnicum) ima se kod nas, i to u Zagrebu, pod istimi uvēti i polag istih načelah ustanoviti, kako je to o sveučilištu (§. 70.) kazano.

§. 106.

Tekničkih zavodah zadaća jest, o najvišjem znanstvenom i praktičkom izobraženju u zanatih i tekničkih umēnostih nastojati, na koliko je to u učionah postići moguće. Po ovih se dakle zavodih ima budućim zanatliom i umēnikom pružiti prilika, da si pribave onu izobraženost, koja je neobhodno potrebiti uvēt procvētanja raznoverstnih zanatah i umēnostih, te u njih se imadu ujedno deržavi za mnoge i važne grane javnih službah sposobni i vēšti muževi pribaviti.

§. 107.

Zavod ovaj ima se u nas tako urediti, da se, osim razne versti kemičkih i mekaničkih znanostih, polag mēstnih naših okolnostih takodjer pravedan obzir uzme na gospodarstvo, trgovinu, rudarstvo, šumarstvo.

§. 108.

Učione praktičkih tečajah, za koje se iziskuju osobite mēstne okolnosti, kao n. p. Praktički tečaj rudarstva, koje dakle nebi mogle u istom mēstu visokoga tekničkoga zavoda, naime u Zagrebu, obstojati, no se u kojem god rudarskom mēstu, n. p. U Radoboju deržati bi morale, imadu se ipak glede unutarjnega svoga uredjenja sversi shodnim načinom staviti u savez sa tekničkim zavodom, na kom se glede predidućega izobraženja osnivaju.

§. 109.

Da se budućim našim zanatliom i umětnikom k svestranom izobraženju prilika pruži, trēba da bude teknički naš zavod svestrano saveršen.

Saveršeni onako teknički zavod uzporedjuje se glede dostojanstva svoga sveučilištu. Glede učiteljah i učenikah valjaju takodjer u bitnosti svojoj ona ista pravila, koja su gorē glede sveučilišta razvita. Glede verhovnoga upravljanja valja i ovdē isto, što je kod sveučilišta kazano. Neposrēdno upravljanje pripada ukupnomu učiteljstvu, koje će iz svoga kruga vazda jdnoga za ravnatelja na tri godine birati, i polag zahtēvanja okolnostih razděliti se u više odsēkah.

§. 110.

Visoki obći teknički zavod ima u poglavitih stranah umětne izobraženosti izpите preduzeti, te na temelju ovih osnivajuće se javne svēdočbe izdavati, iz kojih deržava, i pojedine osobe stupanja sposobnosti čije za višje umětne poslove uvidēti mogu. Isto tako imat će pravo udioničtvovati kod onih deržavnih izpitah, koji i na koliko će u naprēdak u tu sverhu propisani biti, za da od njihova uspēha zadobitje prava na višje umětne poslove zavisno bude.

§. 111.

Troškove za uzderžavanje tekničkoga toga zavoda – na koliko školske naše zaklade dovoljne nebi bile – imat će pravo deržavni naš sabor na obći porez metnuti.

§. 112.

Obširnii ustav glede unutarjnega uredjenja tekničkoga toga zavoda, polag ovdē ustanovljenih načelah izradit će dotična deržavna vlada.

**O stipendiah, o hranilištu zagrebačkom, sirotištih
zaklade biskupske, kao i zakladah za odgojenje
dēvojakah u varaždinskom samostanu duvnah Sv. Ursule**

§. 113.

Pravo poděljenja stipendijah zaklade Maria-Terezianske odgojišta nekada vacovskoga za Hervate pripada neposrēdno deržavnomu banskomu veću, i to bez obzira na struku naukah, kojim bi se tko posvetio.

Glede poděljenja inih stipendiah privatnih, kao zaklade Bošnjakove, Bereševičeve, te raznih rēčkih ima se dojakošnji običaj svojim načinom zaderžati, osim ako bi novo uredjenje obćinah promēne kakve zahtēvalo.

§. 114.

Zagrebačko kralj. Odhranilište plemićah ima se ukinuti, te sve njegove zaklade pretvoriti u stipendije. I to iz toga uzroka, buduć da se njegovo dalnje obstojanje nipošto neslaže sa načeli slobodnoga učenja, i podučavanja, kao ni u obće sa načeli izrečenimi kod uredjenja sveučilišta.

Stipendije te poděljuje deržavno bansko većē na predlog onih, kojim to pravo i do sada pripadoše. Za one zaklade, glede kojih pravo predloga biaše kod upravitelja istoga zavoda, pravo predloga pripadat će deržavnomu upravitelju gimnaziah.

Stanje istoga odhranilišta ima se za kakovgod drugi znanstveni zavod obratiti.

§. 115.

Sirotišta zaklade biskupske – naime sirotiše zagrebačko i požežko – ostaju u dojakošnjem svojem stanju.

§. 116.

U varaždinskom samostanu duvnah sv. Ursule obstojeće zaklade za odgojenje djevojakah, i to kako kraljevska Maria-Terezianska, tako i biskupa zagrebačkoga, te najnovia predstavnika zagrebačkoga g. naslovnoga biskupa Josipa Šrota, imadu dotle, dok samostan ovaj obostajao bude nadalje takodjer kod istoga samotana ostati.

Pitomice zaklade kraljevske imenovat će u napredak na predlog dotičnoga pučkih učionah nadzornika državno bansko večće. Glede zakladah biskupa, te predstavnika zagrebačkoga način naimenovanja opredjeljuju dotični zakladni listovi.

HDA, ZS I., 1849/131-130.

Objavljeno: Antun Cuvaj, Građa za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas III., Zagreb 1910, 347-371

69.

7. travnja 1850, Beč

Kralj Franjo Josip I. donosi rješenje o zaključcima Hrvatskog sabora iz 1848.

MI FRANJO JOSIP PERVI

po božjoj milosti cesar austrianski, kralj ugarski i češki, kralj lombardezki i mlietački, dalmatinski, hervatski, slavonski, galički, vladimirski i ilirski; kralj jeruzolimski; arkiherceg austrianski; veliki vojvoda toskanski i krakovski; vojvoda lotarinžki, salcburžki, štajerski, koruški, kranjski i bukovinski; veliki knez erdeljski; markgrav moravski; vojvoda gornjo- i dolnjo-slezki, modenski, parmanski, piačetinski i gvastalski, osvjećimski i zatorski, tiešinski, furlanski, dubrovački i zadarski, pokneženi grof habsburžki, tirolski, kiburžki, goirčki i gradiški, knez tridentinski i briksenski; markgrav gornjo- i dolnjo-lužički i istrianski; grof hohenembski, feldkirhski, gregenski, sonnenberžki itd., gospodar Tersta, Kotora i slovenskoga kraja; veliki vojvoda vojvodovine serbske itd. itd.

Odanostju viernih Naših narodah, koja žertve štedila nije, i hrabrostju i neumornim vojskah Naših pošlo Nam je božjom pomoćju za rukom, povratiti mir u svoj kolikoj Našoj cesarevini, i učverštjenju javnih razmierjah proterti stazu na temelju reda i zakonitosti, tako, da smo sad već u stanju stalnu Svoju brigu obratjati na to, da se veliko, Nam po providnosti poviereno dielo: organičkoga razvitka uredbah u državnom ustavu od 4 Ožujka 1849 narodom Našim darovanih, i svestranoga promicanja njihovih duševnih i materialnih koristih doverši uz zrelo uvaženje svih okolnostih, koje se pri tom u obzir uzeti moraju.

Upravljavajući osobito Svoju pozornost na kraljevinu Hervatsku i Slavoniu, nahodimo prie svega za shodno: diela i zaključke njihovoga, god. 1848 sakupljenoga zemaljskoga sabora, koji su pred prestolje Naše doneseni, podverći potankomu rzsudu i riešenjem

njihovim označiti pobližje položaj, za koji su zemlje one određene, da ga u cesarevini Našoj zauzimaju.

Za kobnih onih pripetjenjah nedavna minule dobe sačuvali su stanovnici Hervatske i Slavonie prirodjenu viernost prestolju Našemu, i nesamo na zemaljskom svom saboru izišli su na mejdan sa svom odvažnostju za najvažnije interese carstva, nego su i uzhitjenom odanostju skočili na oružje u provincijalu i u krajini da brane i štite proti izvanjskim i unutarnjim neprijateljem i pogibeljim cilost ukupne države i prava cesarskoga Našega doma. Izveršujemo vladarsku dužnost, koja Nam serdcau godi, dočim narodom ovim za njihovu toli sjajno osviedočenu viernost i priverženost, za hrabro njihove postojanstvo i za neizmjerne za dobro države dragovoljno prinesene žertve i čine očitujemo cesarsku Svoju zahvalnost, a nemanje proslavljenomu banu kao i ostalim zaslužnim muževom, koji su u vieću i na bojnem polju kriepko sudielovali, pravedno Svoje priznanje za osviedočenu hrabrost, razboritost i domoljubje.

S toga i radja se u Nama čut osobite zadovoljnosti, što smo po predlogu ministarskoga Našega vieća u stanju, zaključke hervatsko-slavonskoga zemaljskog sabora od godine 1848 riešiti na način, koji odgovara ukupnomu dobru Naše cesarevine, kao i potreboćam onih kraljevinah.

Najznamenitii od onih zaključakah odnose se na načela u člancih XI, XVII i XX izrečena o jedinstvu Austrie i ravnopravnosti svih narodnostih.

U smislu ovih upravo načelah, koja su stupovi carstva Našega, dobile su želje i prošnje, koje je hervatsko-slavonski zemaljski sabor po članku XI u osobitoj reprezentaciji podnio cesarskomu Našemu odobrenju, državnim po Nam darovanim ustavom, što se bitnosti tiče, povoljno riešenje.

Kraljevine Hervatsku i Slavoniu uklopno s hervatskim Primorjem i s gradom Riekom zajedno sa zemljištem njegovim uverstili smo Mi §-om 1-im i 73-im državnoga ustava, posve nezavisno od Ugarske, medju krunovine Našega carstva, i tim upravo ojamčili im vlastito neposredno državnomu Našemu ministarstvu podčinjeno zemaljsko upravljanje, vlastito zemaljsko zastupanje, i na uzporedjenju s ostalimi krunovinami osnovano udioničtvo na obćem državnom saboru.

S time je skopčano bilo naročito izjavljenje volje Naše, da se vlastovite uredbe Hervatske i Slavonie sačuvaju i uzderže unutar granicah državnoga ustava, pak ako smo pri silnoj potreboći, da se zemlji što skorie dade uredjeno pravno stanje i uredno obavljanje javnih poslovah, i opunovlastili na temelju §§. 87 i 120 državnoga ustava Naše ministarstvo, da uvede privremeno organičke uredbe i reforme, zato je ipak volja Naša, da se konačno uredjenje istih po §§. 68 i 104 priuzderži sudielovanju zakonotvorstva zemaljskoga.

Što se tiče izvanrednih upravnih naredbah, što su uz priuzderžanje odobrenja Našega u člancih XI, XVIII i XXI zemaljskoga sabora učinjene u tieskoći ondašnjih vremenah, prestaje s povratkom uredjenih razmierjah svaki razlog dalnjega njihova obstanka, i glede zamienitoga odnošenja i područja organah izveršujuće vlasti imadu u buduće pravilom biti ustanovljenja državnoga ustava i imenito u X. njegovom odsieku izražena načela, unutar kojih i hoćemo da se starodavno i dostojanstvo i vlast bana hervatskoga i slavonskoga uzderži u svih poslovih zemlje u smislu §. 73 ustava državnoga.

Naredjujući da u Hervatskoj i Slavonii jezik narodni ima i u buduće valjati kao jezik poslovni kod tamošnjih zemaljskih vlastih, moramo ujedno želiti a i očekivamo to od zdravoga uma viernih Naših Hervatah i Slavonacah, da poslovno obćenje tamošnjih zemaljskih vlastih sa vlastmi u ostalih krunovinah i sa vlastju centralnom svagda biva na način, koji potreboćam javne službe odgovara.

Položaj i uredjenje vojvodovine serbske, o kojem govore članci VII, XI i XXIV zapisnika saborskoga ustanovljeno je privremeno u suglasju s §. 72 državnoga ustava u Našem patentu od 18 Studenoga 1849, a konačno uredjenje razmierjah njezinih i imenito

konačna odluka o sjedinjenju ove zemlje s drugom kojom krunovinom priuzdržano je, da se rieši putem ustavnim.

Zavod krajine vojničke uzdržan je državnim ustavom unutar svoga dosadanjega zemljišnoga prostora, a Mi priuzdržavamo Sebi, po mieri §. 75 državnoga ustava i ručnoga Našega pisma od 31 Ožujka 1849 uredit ga do skora osobitim statutom tako da će hervatsko-slavonska vojnička Krajina kao i dosada ostati u savezu sa svojom materom zemljom Hervatskom i Slavoniom, i da će ujedno sačinjat jednu zemlju, nu s razlučenim provincialnim i vojničkim upravljanjem, i s razlučenim zastupanjem.

O priklopljenju Dalmacie kraljevinam Hervatskoj i Slavonii, i o uvietih priklopljenja istoga volja je Naša, da po §. 73 državnoga ustava poslanici Dalmacie i zemaljski sabor Hervatske i Slavonie pod posriedovanjem izveršujuće vlasti viećaju o predmetu tom, i posliedak da se podnese cesarskomu Našemu potverdjenju.

Što se tiče u člancih XXVII, XXVIII i XXX saderžanih predlogah glede razmierjah urbarskih i služnostih, priuzdržavamo Sebi, riešenje istih izdati u osobitih naredbah.

Ustanovljenja o cieni i prometu soli učinit će se osobitom naredbom.

U članku XXIX zemaljskoga sabora izrečena dužnost obćenitoga platjanja danka odgovara u ustavu saderžanomu načelu jednakoga razdieljenja javnih teretah na sve državljane, i Mi smo tomu zadovoljili jurve u poreznom patentu od 31 Listopada 1849, izdanom za Hervatsku i Slavoniu.

Nevidi Nam se potrebno, ostale članke zapisnika zemaljskoga sabora naročito napominjati, što ili saderžaju historičke samo čine i povremene minuće naredbe, ili se tiču predmetah, koji će se stranom obistiniti po organičkom razvitku državnoga ustava, stranom pako namienjeni budući na potreboću tadašnjega stanja, u sadanjih promienjenih razmierjih praktičkoga znamenovanja neimaju.

Ujedno proglašujemo, da god. 1848 sakupljen bivši zemaljski sabor hervatsko-slavonski i sve po njem postavljene odbore razpuštamo, i priuzdržavamo si, po privremenom izbornom redu, koi će se do skora imat izdati, sazvat nov zemaljski sabor.

Napokon poručujemo Našim milim i viernim stanovnikom Hervatske i Slavonie cesarski Naš pozdrav, i uvieravamo ih na novo o Našoj milosti i naklonosti.

Tako dato u Našem cesarskom glavnom i stolnom gradu Beč, na sedmi dan Travnja mieseca godine hiljadu osam sto i pedesete, vladanja Našega godine druge.

Franjo Josip.

Schwarzenberg, Krauss, Bach, Bruck, Thinnfeld, Schmerling, Thun, Kulmer.

NSK, ZR, ZL, IP, R VIIIa I-1

70.

7. svibnja 1850, Beč

Kralj Franjo Josip I. donosi zakon o uređenju Vojne granice.

MI FRANJO JOSIP PERVI,

po božjoj milosti cesar austrianski, kralj ugarski i češki, kralj lombaderzki i mlietački, dalmatinski, hervatski, slavonski, galički, vladimirski i ilirski, kralj jeruzolimski; arkivojvoda austrianski; veliki vojvoda toskanski i krakovski; vojvoda lotarinski, salcburžki, štajerski, koruški, krajnski i bukovinski; veliki knez erdeljski; markgrav

moravski, vojvoda gornjo- i dolnjo-slezki; modenski, parmanski, piačentinski i gvastalski, osvjećimski i zatorski, tiešinski, furlanski, dubrovački i zadarski; pokneženi grof habsburžki, tiroski, kiburžki, gorički i gradiški; knez tridentinski i briksenski, markgrav gornjo- i dolnjo-lužički i istrianski; grof hohenembski, feldkirchski, bregenski i sonnenberžki itd., gospodar Tersta, Kotora i slovenskoga kraja; veliki vojvoda vojvodine serbske itd. itd.

Poručujemo Naš cesarski pozdrav vam hrabrim i viernim graničarom!

Vi ste za poslednje teško i nevoljno vrieme pokazali i opet, kao vriedni unuci praotacah svojih, za red i pravicu, za prestolje i domovinu takovu neuzkolebivu hrabrost, i odanost i požertvovanje toliko, da vam se dive narodi sada, a i divit će vam se dok je svieta i vieka.

Odoljivali ste postojanom i krieptom voljom zamamam naših nepriateljah; činili ste oduševljenom viernostju nebrojenih žertvah, vojevali ste poznatom hrabrostju proti unutaršnjemu i izvanjskomu nepriatelju, i oderžavali ste pobiede pod slavnimi barjaci Austrie, kojim već od starine biaste privikli.

Budi vam za to častna hvala vašega cesara!

Priznajući, kao što je i pravo, tolike zasluge, oprostimo vas već cesarskim Našim pismom od 31. Ožujka prošaste godine dužnosti, da nemorate vratjati, što biaste u ime podpomoći od carstva primili: a kako se mir povrati, bila nam je poglavita briga, da se izpune i što beržje u život uvedu one polaštice, koje vam s ogledom na osobita razmierja, u kojih se posiedovanja vaša nalaze, obeća §. 75 deržavnoga ustava.

Toga radi dadosmo nalog ministarskomu Našemu vieću, da Nam pomoćju miloga Našega i viernoga bana i drugih veleizkusnih ljudih, koji poznaju potanko želje i potreboće Vaše pa zato i pouzdanje Vaše imaju, podnese način, koji bi kadar bio vojničkoj Krajini osigurati i u napredak nesamo važni onaj i dični položaj, štono joj je povieren da brani cielost cesarevine, nego i sve to veće njezino napredovanje u imučnosti i blagostanju.

Da se ukinu dosadašnja feudalna odnošenja i radnje, koje su se odtuda izvodile i koje ste vi carstvu zabadava morali činiti; da carstvo primi na se odievanje i hranjenje graničarskih vojnikah, koji su u službi; da se pokrati služba vojnička, čim se izradi, koliko moguće, po pravici uređjeno upisivanje momakah u službi; da se s obzirom na osobita miestna odnošenja i običaje narodne osigura i Krajini slobodno gibanje občinskog života; to su glavne stvari ustava, što Nam ga za hervatsko-slavonsku i serbsku banatsku Krajinu predloži ministarsko Naše vieće.

Priznajući zasluge, koje je verli Naš graničarski narod pod vojvodstvom viteškoga svoga bana steko glede prijestola i domovine, podieljujemo ustavu tom Naše odobrenje, i s pouzdanjem očekivamo od vas, da ćete svojom poznatom hrabrostju i viernostju, biti i u napredak, što biaste svagda, krieptka podpora Našega prestolja i cesarevine; u ime česa obećavamo Vam i nadalje cesarsku Našu milost i naklonost.

Tako dato u Našem cesarskom glavnom i stolnom gradu Beču, sedmoga Svibnja godine hiljadu osamsto i pedesete, vladanja Našega godine druge.

Franjo Josip s. r.

Schwarzenberg. Krauss. Bach. Bruck. Thinnfeld. Schmerling. Thun. Kulmer.

G l a v n i z a k o n **za hervatsko-slavonsku i banatsko-serbsku vojničku Krajinu.**

Pervi odsiek.

Ustanovljenja občénita.

§. 1. Vojnička Krajina nerazlučiv je sastavni dio nasliedne monarkie austrianske.

§. 2. Vojnička Krajina i provincial jednakoga imena čine skupa jednu zemlju, nu imadu svoje obsebno upravljanje i zastupanje.

§. 3. Zavod vojničke Krajine uzderžava se, kao što je dosada po vojničkom načinu ustrojen, i ostaje glede službe pod oružjem i glede službe vojničkoga upravljanja kao celoviti sastavni dio državnevojske podčinjen izvršujućoj vlasti državnoj.

§. 4. Stanovnici vojničke Krajine dobivaju slobodan občinski ustav, i svih onih pravica, koje su stanovnikom ostalih krunovina darovane državnim ustavom od 4. Ožujka 1849, postaju udionici i oni u toliko, u koliko se iste sudaraju sa sverhami i potreboćami zavoda vojničke Krajine.

§. 5. Vojničko razdieljenje Kraine ostaje nepromienjeno, i temelj je njezinoga političko-upravnoga uredjenja.

§. 6. Razmierja u posiedovanju, a i odtuda izvodjene, kao i osobne dužnosti graničarah uredjuju se ovim statutom.

§. 7. Jezik vojničke službe u vojničkoj Krajini onaj je, koi je i jezik vojske državne.

§. 8. Jezikom zemaljskim osigurava se njihovo pravo u političko-upravnih poslovih Krajine, kod sudovah, zatim u višjih i nižjih učionah.

§. 9. Krajišnici podčinjeni su za vojničke prestupke i zločinstva zakonom c. kr. vojske, u svih ostalih slučajevih zakonom obćim. U smislu ovoga načela uredit će se osobitimi naredbami ustrojenje sudovah u vojničkoj krajini.

Drugi odsiek.

Pravice i dužnosti krajišnikah u obće.

§. 10. Za sve vojničko-krajišničke zemlje ostaje nepromienjeno njihovo dosadanje odredjenje: služiti t. j. pod oružjem u zemlji i izvan zemlje.

Po ovom odredjenju dužni su krajišnici njegovom Veličanstvu cesaru i kralju u vrieme mira i rata, u zemlji i izvan zemlje činiti sve vojničke službe po propisu previšnjih naredbah, i prinositi na uzderžavanje unutarnjih krajišničkih zavodah.

Za to dobivaju krajišničke kuće sva svoja zakonita posiedovanja za se i za potomke svoje kao pravo vlasništvo za svagda.

Pervo poglavje.

O pravu na negibiva dobra napose.

§. 11. Sva ležeća dobra graničarah postaju, čim se izpune svekolike krajišničke dužnosti, posvema vlasništvo krajišničkih kućah. Ovo vlasništvo u toliko je ograničeno, u koliko o ustanovljuju sliedeći paragrafi. Po paragrafu 1-om temeljnoga zakona za Krajinu od god. 1807 dosada obsojavše razmierje uživnoga vlasništva, koje se je iz gospodskoga feudalnoga saveza izvodilo, ovim se ukida.

§. 12. S posiedovanjem ležećih dobarah u Krajini skopčana je dužnost vojničke službe; tko dakle takovo posiedovanje steče, prima time i dužnost onu na sebe.

Koji kane sa svojom obitelji stupiti u savez vojničke Krajine, moraju prie svega zaiskati dozvoljenje od zapoviedništva regimente; ovo će se dati samo onda, ako onaj, koi želi primljen biti, nabavi sebi kakovo dobro ili naseli se na kojem jurve obsojećem graničarskom gospodarstvu i time dade poručanstvo, da će moć živiti i izvršivati dužnost vojničku.

§. 13. Zemaljsko-vojnička zapoviedništva u Krajini mogu iznimice i takovim osobam, koje nisu graničari, i koje imadu ili steku u granici pravo tergovanja ili fabrike, dozvoliti da si

zemljišta za gradjenje magazinah ili fabrikah, ili druge takove već postojeće sgrade nabave, nemorajući pri tom vojničke dužnosti na se uzimati.

§. 14. Vojnički častnici i urednici, zatim duhovnici, koji nisu u savezu krajišničke kuće, mogu u Krajini kao vlasništvo steći samo kuću za stanovanje i najviše tri jutra, a tergovci i zanatnici, koji razlučeno od graničarske kuće za sebe živu, najviše šest jutarah zemaljah zajedno sa kućištem i dvorištem.

Ovo ograničenje prestaje od onoga časa, kako se oni i obitelji njihove podvergnu stališu krajišničkom.

§. 15. U granici je svaki posiednik zemlje, kao i svaki drugi državljani, dužan zemlju svoju za javne sverhe ustupiti uz primierenu naknadu.

§. 16. Zemljišno posiedovanje kućah graničarskih dieli se na podkućnice i suvišpolje.

K podkućnici kuće graničarske borje se sve one zemlje, koje su sada u gruntovnicah kao podkućnica upisane. Ove zemlje, zajedno sa sgradami za stanovanje i gospodarstvo, čine selište krajišničko.

Pravilo je, da se podkućnica nesmiye odsvojiti (prodati, pokloniti itd.). Samo u osobitih slučajevih može se na jednu tretjinu njezine procienjene vriednosti kao hipoteka založiti, a i tu imat će odbor občine paziti na to, da dužnik osim interessah izplatjuje svake godine porazmierni dio od glavnice.

Stopram ako već neima druge pomoći, i ako je život obitelji osiguran time, što je nabavila sebi drugo selište ili što je primljena u drugu krajišničku kuću, slobodno je odsvojiti podkućnicu na takove osobe, koje imadu pravo posiedovanja u Krajini.

Pod kojimi se uvieti dopušta dioba, ustanovljuje paragraf 39.

Suvišpolje obuzima sva ostala posiedovanja kućah krajišničkih, koja se polag obstojećih propisah mogu odsvojiti.

U gruntovnicah, dok se iste na novo neosnuju i neurede, ima se ostati pri dosadanjem razdieljenju selištah.

§. 17. Pašnjaci, kojimi su se občine dosada koristile, postaju njihovo vlasništvo. Pri pojedinih naselbinah i diobah od obiteljih dopušteno im je, ako je potreba, da mogu za novce ili badava odmieriti od pašnjakah potrebito zemljište za kuću, dvorište i vert.

Pašnjaci občine koje mogu se na predlog njezin sasvim razdieliti ili odsvojiti samo putem zakonitim.

Zemlje, koje su od poreza kao puste odpisane, pripadaju dotičnim obćinam, u koliko ih uz dvie godine, računajući od dana proglašenja ovoga statuta, ne bi hotieli priašnji vlasnici ili njihovi u pravu nasliednici primiti u porez.

§. 18. Šume u Krajini dobro su državno. Izza kako se namiri, što carstvo dervah za granicu treba, ima se graničarom polag starih njihovih pravicah iz ovih šumah odredjivati bezplatno, što im za potrebe domaće za gradjenje i oganj dervah treba, i to ponajprije njima, t. j. prije nego se ikomu drugom dervah dade. Imadu zatim graničari pravo, svoju najprije popisanu marhu i ostalu životinju, na pašu i u žir tierati, samo ne u branjevine, i to bezplatno i bez vadjenja ceduljah za pašu i žirovinu; zatim izvoziti suho granje i dervlje u tri dana svake nedielje, koje će odredjivat starešinstvo občine u porazumljenu s nadzorničtvom šumah.

Siečenje sitne gradje od bukova i nižjega dervja može se uz odredbu regimente dopustiti i kad nije vrieme dervosieka, pri čem se medjutim obderžavat imaju šumski zakoni.

Okrajci šumah, koji su izvan medje ili humke šumske, mogu se odpustiti graničarskim kućam, kojim zemlje treba, za njive i livade ili za voćnjake i vinograde.

Dopušteno im je takodjer, polag pravilah, koji će se šumskimi zakoni ustanoviti, u otvorenih šumah kupiti bezplatno žir i bukvicu za potrebu svoje životinje, a tako i kestene, zatim izvan branjevine kositi paprat, i korienje od paprata upotrebljavati kao kermu.

Radi šumskoga kvara nesmiyu lugari i nadzornici šumah kuće graničarske preiskavati, nego moraju za to, kad se kvar dogodi, najprije punomoćje iskati od poglavarstva; izuzima se

samo onaj slučaj, ako lugar koga na samom kvaru zateče i zato za njim u potieru ide. Ova ustanovljenja uporabljivaju se i na tako zvane ritove u banaskoj granici i u šajkaškom batalionu.

§. 19. Od dervah za tergovinu i zanate, zatim za gradjenje fabričnih sgradah, obsebnih dielaonich itd. ima se i u buduće platjati propisana šumarina (šumska taksa); a ima se gledati, da se točno pronadje, koliko za kuću dervah treba, osobito već i radi toga, da dervarenje, paša i žirovina nebi više, nego što bi valjalo, prelazila potreboću domaću, ili da se ne bi ista razposterla i na takove osobe, koje nepadaju u stališ graničarski.

§. 20. Nastojanje oko šumah ustanovit će se osobitom naredbom za šume, pri čem će se, kao što treba, čuvati gori napomenute pravice graničarske.

§. 21. Dopušteno je privatne šume zametnuti i deržati. Zameti novih šumah na zemlji, koja je danku (porezu) podveržena, imaju se poglavarstvu prijaviti.

§. 22. Dok u kojoj krajišničkoj kući ima više muževah, imadu oni na negibivi imetak kuće jednaka prava bez razlike, ili oni od koliena pervoga vlasnika bili, ili se oženili u kuću, ili primljeni bili na drugi koji način kao pravi kućani a ne kao služinčad.

Nu ako tko iz kuće izstupi ili inače nestane ga, gubi to pravo, i isto pripada samo po sebi i bez razdieljenja ostalim muževom, doklegod jednoga još u kući bude.

Ako već neima muža u kući, prelazi to pravo na isti način na žene, koje u kuću onu spadaju; ovim na volju stoji, kućno gospodarstvo u društvu voditi dalje, ili udat se za takove muževe i uzet ih u kuću, koji su ili podverženi dužnostim graničarskim ili su pripravnici podverći im se, ili pako primit ih u savez kućni.

§. 23. Ostane li jedna jedina žena u kući i uda se za muža, koji se neće da podvergne dužnostim graničarskim, morat će ona svoj negibivi imetak za dvie godine prodati graničarom.

§. 24. Ako napokon koja graničarska kuća izumre sasvim i neima oporuke (testamenta), nastaje pravo obćenitoga nasljedja bez razlike spola. Nasljednici mogu negibivi imetak zaderžati samo pod uvietom §. 12., usuprot dužni su ga uz dvie godine, odkako im je nasljedje pripalo, prodati. S gibivim imetkom mogu činiti, kako im je volja.

§. 25. Samo posljednji potomak koje kućne obitelji može oporučnu naredbu učiniti glede negibiviga imetka, ako neima možebiti osobah, za koje je priuzderžano pravo, da se u graničarsku kuću mogu povratiti.

§. 26. Ako neima ni osobah za nasljedje sposobnih, ni poručne naredbe, pripada imetak krajini. Isti će se obratjati na javne sverhe, za darivanje obiteljih, koje malo zemaljah imadu, ili na nove naselbine.

§. 27. Pravde poradi zemaljah razpravljat će se po urednih sudovih polag ovoga statuta, a godi u ovom ustanovljenah neima, po obćem pravu gradjanskom.

Drugo poglavje.

O pravicah graničarah: učit se obert, tergovinu, umietnosti i znanosti.

§. 28. S obertničtvom postupat će se polag pravilah, valjanih u svoj cesarevini, u koliko po naravi i sverhi vojničke Krajine nebudu potrebite druge obsebne naredbe.

§. 29. Ukidaju se ograničenja, kojimi su stanovnici Krajine priečeni bili učit se tergovinu, zanate, umietnosti, i nastojati okoznanostih.

§. 30. Kućarenje (pazarenje od kuće do kuće) po granici ostaje zabranjeno.

Tretje poglavje.

O kućnom savezu.

§. 31. Patriarkalni život puka krajišničkoga kao običaj narodni stavlja se pod zaštitu zakonah.

§. 32. Kao obitelj (familia) koje kuće smatraju se sve osobe, koje su kod iste kuće popisane, a nisu sluge, pak bile ove osobe među sobom u rodu, ili pako primljene u kuću.

§. 33. Da se uzderži mir, red, sloga, viera i ćudorednost u obitelji, bit će po pravilu najstarii, sposobni i od službe prosti ćoviek domaćin, i on će kao takovi upravljati imetkom od kuće. Njegova žena ili druga koja sposobna bit će domaćica. Domaćina i domaćicu izabirat će obitelj, i prijavljivati to poglavarstvu. Ako se kućani t. j. ćlanovi obitelji nemogu složiti u izboru, odlučivat će odbor obćine.

§. 34. Što kuća obćenitimi silami steće, obćenito je dobro ciele kuće, kojim će se namirivati troškovi kućni i uzderžavati svi ćlanovi obitelji.

§. 35. Kućani mogu iskati od domaćina da dade račun, kako upravlja obćenitim imetkom, a mogu i jednomu izmed sebe povieriti da ima obsebi ključ od hambarah i pieneznice (kasse).

§. 36. Pri kupovini, prodaji, arendi, založenju ili zaduženju zemaljah, kao i pri svakom važnom poslu, koi se tiće svekolike obitelji ili kućnoga imetka, morat će domaćin dokazati, da se je porazgovorio sa svakim kućaninom, koi je osamnaestu godinu dobe svoje naveršio, i da je većina od njih na taj posao privolila. O prigovorih pojedinih kućanah sudi odbor obćine; nu prosto im je potužit se i dalje kod više vlasti.

§. 37. Kućani su vlastni ono vrijeme, što im izpunivši svoje domaće dužnosti preteće, obratiti se na to, da si štogod prirade. Mogu oni, ako dopusti domaćin, u tu sverhu i izvan kuće na dielo ići. Od onoga, što kućanin na spomenuti ovi način sebi priradi, dužan je dati jedan dio u domaću pieneznicu. Nemože li se o sumi toj složiti s domaćinom, i dodje li radi toga do tužbe, sudit će odbor obćine. Podje li granićar bez dopuštjenja domaćinova na osobito dielo, morat će sve, što zasluži, predati u domaću pieneznicu.

§. 38. Vas gibivi imetak, što ga pojedini kućani sebi pravićno steku, njihovo je obsebno vlasništvo.

§. 39. Dioba kuće dopušta se pod sliedećimi uvieti:

1. Svaka stranka mora izkazati, da osim kuće za stanovanje imade selište barem od šest jutarah (ralih) zemlje kao podkućnicu. Oko mora, i gdje u obće kao ondi malo zemaljah imade, dopustit će, ako neobhodno potriebito bude, zapoviedništvo regimente iznimke na predlog obćinskoga odbora.

2. Većina kućanah obojega spola, koji su 18. godinu dobe svoje naveršile, treba da na diobu privoli.

3. Kao što se kućani medju sobom pogode, treba da dieli imetka budu unapried ustanovljeni, razdieljeni, i zemlje u pribitnosti poglavarstvih odmierene. Pri tom imadu se osobe, kojim je po §. 48. saćuvano pravo da se povratiti mogu u svoju granićarsku kuću, u račun uzeti i pridielit se kući, kojoj će se za slućaj, ako bi se doista povratile, unapried odrediti dotićni dio.

4. Stranke obitelji treba da su se o znamenitih svojih zahtievanjih i rokovich platjanja medju sobom pogodile, o obćenitih svojih dugovich sa vierovnici napravile, potrebiti možebiti zalog ustanovile, i kaucie i uzderžavanje udovicah osigurale.

5. Treba sigurnost dati, da će se nove kuće graditi na miestih za to odredjenih.

6. Pojedini muževi, koji po diobi izstupljuju, ako su inaće za vojnićku službu sposobni, treba da su jurve izveršili vojnićku dužnost u službi.

7. Izstupom jednoga kućanina ne smiju se oprostiti od dužnosti aktivne vojnićke službe oni, koji u kući ostanu.

8. Ako izstupi na jedanput više muževah, koji su podverženi dužnosti vojnićke službe, treba da je domaćin zaostavše i iztupivše stranke vojnićkoj dužnosti zadovoljio.

§. 40. Ako se pri diobi učini prigovor proti primljenju kojega kućanina u jednu ili drugu stranku: dužna će biti bližnja srodna grana primit ga. Ako se o dielih imetka dobrim načinom nemogu pogoditi obitelji, koje se diele, obaviti će diobu svega ukupnoga imetka polag broja mužkih glavah odbor občine, potanko se najprije o istom imetkom ubaviestivši.

§. 41. Sve dosada navedene potreboće za diobu imaju se u obće dokazati pred odborom občine, koji odgovara za to, da će se izpuniti. Isti odbor ima takodjer pravo suditi o iznimkah svake verste, koje bi se dogodile, pri čem međjutim ostvoren ostaje propisani put daljnje tužbe.

§. 42. O svakoj diobi ima se pred poglavarstvom občine ugovor pismeno sastaviti, isti se po svih članovih, koji pravo odvieta imadu, potpisati, po kumpanii prosuditi, potverđiti i u gruntovnici upisati.

§. 43. Graničarske kuće, koje su dosada sa podbrojevi (Subnumero) popisane, imadu se smatrati kao zakonito podieljene; i ipodbrojevi imadu se popisati kao uće graničarske samostalne.

§. 44. Pojedine osobe i obitelji mogu se primiti u graničarsku kuću, ako se podvergnu dužnostim graničarskim i ako pokažu sviedočanstvo, da ih je dosadanja njihova vlast odпустиła.

§. 45. Ako kućani na jednoj i drugoj strani privole, može svaki graničar s privoljenjem poglavarstva preći iz jedne kuće u drugu.

§. 46. Izseljenje iz granice može se dopustiti, ako je onaj, koji se izseliti želi, zadovoljio dužnosti vojničkoj, t. j. ako je služio u prvom i drugom batalionu.

§. 47. Graničari, koji se odiele od svoje kuće i u drugu predju, ili izstupe iz graničarskoga vojničkoj službi podverženoga stališa, i tim sami po sebi prestaju biti članovi kuće krajišničke, neimaju pravo na negibivi kućni imetak.

§. 48. Ljudi stališa graničarskoga, koji su kao častnici (oficiri), duhovnici, urednici, oružnici (četnici) itd. u javnoj službi, i zato neizveršuju u §. 34. izrečeni uviet zajedničkoga tečenja, neimaju prava povratka u svoju kuću, i od onoga časa, kako se povrate, postaju opet dionici kućnoga imetka kao i svaki drugi član obitelji, ako ujedno prime na se i dužnosti s time skopčane.

§. 49. Hotiele se činiti makar kakove razredbe s negibivim imetkom sirotah (pupillah), svagda se prije pokazati mora privoljenje tutorstva. U savez kuće graničarske, koja je vlasništvo sirotah, može se tko primiti samo s privoljenjem tutora i tutorstvene vlasti onda, ako bi to za sirote od koristi bilo.

§. 50. Graničari, koji se u službi razbole, imadu pravo, da se bezplatno primaju u obstojeće vojničke bolnice, gdje ćedobivati liekarie o trošku državnom. Graničari, kojim za zdravje toplicah treba, imadu pravo, bezplatno služiti se mineralnimi toplicami, koji su u vojničkoj Krajini.

Četveto poglavje.

O d u ž n o s t i h s l u ž e n j a p o d o r u ž j e m.

§. 51. Dužnosti služenja pod oružjem podverženi su svi mužki stanovnici Krajine, koji u njoj imadu negibiv imetak i koji oružje nositi mogu; iznimke od ovoga pravila ustanoviti će se osobitim zakonom.

§. 52. Ova dužnost služenja pod oružjem sastoji u ćuvanju i branjenju granicah zemlje, u uzderžavanju unutarnje sigurnosti, i u dužnosti ići u boj i izvan zemlje u službi nj. Veličanstva.

§. 53. Svaka krajišnička regimenta daje po pravilu:

- a) dva bojna bataliona sa 12 kumpaniah,
- b) jedan pričuvni batalion sa 4 kumpanie,

c) osim toga daje svaka od četiri karlovačka i dvie banovačke regimetne, zatim romansko-banatska regimetna po dvie kumpanie šerežanah, a svaka varaždinska, slvnska, niemačko- i ilirsko-banatska regimenta po jednu diviziju lakih konjanikah. Šajkaški bataliun bojni sa 6 kumpaniah i jedan bataliun pričuvni sa 4 kumpanie. Broj služećih momakah u bojnih i pričuvnih bataliunah ustanovit će se poslie svakog glavnog popisa na temelju uredjenja, koje će se izraditi polag razmierja stanovništva svake regimente.

§. 54. Ovu vojničku dužnost deržani su izveršivati svikolici za ouržje sposobni ljudi, koji su dvadesetu godinu života svoga naveršili.

§. 55. Vojničke čete u §. 53. navedene popunjivat će se polag sliedećih načelah: Kada gdje momakah treba kod bojnih bataliunah, šerežanaš i kod lakoga konjaničtva, uverstjivat će se:

a) Dobrovoljci bez razlike dobe, ako su sposobni za bojnu službu.

b) Oni za bojnu službu sposobni i vojničkoj dužnosti podverženi momci, koji su naveršili dvadesetu godinu života, zatim oni, koji su do njih u najbližjoj višjoj klassi glede dobe tako, da se iz višje klase neće smieti momakah uzimati, dok mladja klasa nije iznemogla.

c) Pričuvni bataliun praviti će se time, što će se iz oba bojna bataliuna premiešati takovi momci, koji najviše godinah služe.

d) Polag istih načelah odpuštat će se ona momčad od pričuvnog bataliuna, koja godišnjim priraštajem iz bojnih bataliunah preteče prieko propisanoga popudnog stališa pričuvnoga bataliuna.

§. 56. Načini, kako će se ustrojivati bojni i pričuvni bataliuni, a tako i potonja ustanovljenja o vojničkoj dužnosti i o iznimkah od iste s obirom na ovaj status, uredit će se osobitimi propisi.

§. 57. Na kordunu, pri viežbanjih u oružju, i u svakoj unutarljivoj i izvanjskoj regimetnskoj službi ide graničaru vojniku svakdanja platja (Löhnung) i hlebovina (rebut za hlieb) po izmieri, koja će se za svaku godinu ustanoviti; nu na protivdužan je on u kotaru svoje kumpanie unutarljvu redarstvenu i disciplinarnu službu bez platje obavljati.

§. 58. Isto tako pričuvna četa (rezerva) i neuverštena momčad, kad je obćeniti izlaz na kordun kotara vlastite regimente, ako isti preko četiri dana traje, primat će svakdanju platju i hlebovinu. Kad je potiera za razbojnici, zatim pri unutarljvih larmah, morau graničari bezplatno ustati na oružje.

§. 59. Graničar vojnik dobivat će od deržave svu odieću, oružje, bojnu spravu i džebanu. Glede naknade za šerežane i konjaničtvo izdat će se potanke naredbe; a aprotiv ukida se posvuda dosadanji ustanovljeni konstitutivnim. Sa graničari vojnici, koji uslied mahnah, dobivenih pred nepriateljem ii inače u službi, nisu kadri ništa si priraditi i zaslužiti, postupat će se glede invalidnoga obskerbljenje njihova polag propisah, koji za svu vojsku obstoje.

§. 60. Akoprem graničarske kuće već time, što je ukinuta bezplatna radnja i paševina, dobivaju znamenitu polašticu u svojih dosadanjih teretih (§. 62), pri svemu tom iz obzira na njihovu jačju vojničku službu i na njihovu veliku zaslugu za posliednjih ratovah primat će iz osobite milosti, i dok se putem zakonotvorstva drugo što u tom neustanovi, još i godišnji prinesak za svakoga uverštenoga vjnika bojnih bataliunah i to: za stražemštra (felbabu) prinesak od 2 for. 40 kr., za vodju, kaplara i regimentskog tambura od 2 for. 8 kr., za frajta i svirca (bandistu) od 1 for. 36 kr., za dervodielu (dungjerina), furiršiča, prostoga momka i posebnoga slugu od 1 for. 20 kr. U ratu i u službi posadnoj (garnizonu) izvan Krajine dobivat će ovaj prinesak dvostruko, a osim toga još i doplatu od godišnjih 6. for. za svakoga momka, koji je izmarširao. Pervi prinesak ima se od dana izmarširanja na vojsku ili u službu posadnu do konca onoga mieseca, u kojem je momka budi iz koga uzroka nestalo u regimenti, ili u

kojem se je o opet kući povratio, dotičnim graničarskim kućam svake godine u raču metnuti. Pričuvni bataliun primat će ovu pristojbu od onoga dana, kad je počeo aktivnu službu činiti.

§. 61. Odpravljanje momakahu službu regimentSKU ili kordunSKU i na više nego osam danah, dopušta se radi koristi poljskoga gospodarstva i gdje to miestne okolnosti iziskuju.

§. 62. Ukida se dužnost naplatne ili neplatne radnje za carstvo, a tako i paševina, koja je dosada u banatskoj Krajini obstojala. Pri tom priuzderžane su osobite za one slučajeve, u kojih poradi elementarnih nepogodah nastane silna potreboća, da se radnja davati mora; ovu će onda za nadnicu naredjivati obćine po mieri kao što potreba iziskivala bude.

§. 63. Davanje radnje, koja biva na korist obćine, ostaje dužnost iste.

§. 64. Podpregu, kao što je gdje u zemlji i u običaju, dužni su davati graničari za propisanu platju.

Šesto poglavje.

O p o r e z u.

§. 65. Porez u Krajini uredit će se osobitimi naredbami. Do onda ostaje u krieposti sadašnja porezna sistema.

Sedmo poglavje.

O v o j n i č k o - k r a j i š n i č k i h o b ć i n a h (k o m u n i t e t i h).

§. 66. Varoši i tergovišta, koja pod imenom vojničko-krajišničkih obćinah u Krajini vojničkoj obstoje, dobit će svoje vlastito ustrojenje obćinsko na temelju obćenitoga zakona o obćinah, uz uvaženje njihovih vlastovitih razmierjah, i ostaju kao i dosada kao cieloviti dio vojničke Krajine u savezu s njome.

Osobiti propis uredit će ovaj savez, kao i odnošenje obćinah prema zemaljskim vojničkim vlastim.

U vojničko-krajišničkim obćinah uvest će se obćenito austriansko pravilo o popisivaju i rekrutiranju.

Tretji odsiek.

P o l i t i č k o r a z d i e l j e n j e v o j n i č k e K r a j i n e.

§. 67. Hrvatsko-slavonska i banatsko-serbska vojnička krajina ostaje, bez smutjenja njezinih dosadanjih zemljištnih medjah razdieljena na divizie, brigade, regimente i kumpanie.

§. 68. Najnižje je razdieljenje vojničke Krajine u seoske obćine, od kojih jedna ili više jih čini kumpaniu.

§. 69. Pri budućem ustrojenju obćinah bit će pravilo, da nijedna seoska obćina neprelazi granicah kotara kumpanie. Uredjenje obćinah, primierno razmierjem vojničke Krjaine, ustanovit će se osobitom naredbom.

§. 70. Kakovo će biti zastupništvo u obe ove vojničko-krajišničke zemlje, to će se osobitimi naredbami urediti.

HDA, ZS I, 131/173

Austrijska vlada donosi naredbu o ustrojstvu političko-upravnih oblasti u Hrvatskoj i Slavoniji.

**Naredba
ministarstva unutarnjih djela
od 12 Lipnja 1850
o ustrojenju političkih upravnih vlastih u kraljevini
Hrvatskoj i Slavoniji.**

U smislu previšnje odluke od 7 Travnja 1850 izdaju se i dostavljaju do obćenitoga znanja sljedeća ustanovljenja o uredjenju političke uprave (administracije) u krunovini Hrvatskoj i Slavoniji.

I. Na čelu uprave u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji jest ban. Pod njegovim predsjedom i upravljanjem sastoji banska vlada iz jednoga banskoga viećnika prvoga reda, koji će imati naslov vice-bana, iz dvojice banskih viećnika drugoga reda, iz trojice banskih koncipista, jednoga expeditora i jednoga prevoditelja.

II. Poradi političkoga upravljanja dieli se Hrvatska na županie: zagrebačku, varaždinsku, križevačku i riečku, a Slavonia na županie osiečku i požežku.

Županijske vlasti sačinjaju pod predsjedom i upravljanjem velikih županah, pridani im županijski viećnici, županijski koncipiste i expeditori.

Županijske vlasti podčinjene su neposredno vladi banskoj.

III. najnižje radieljenje zemlje u političko-upravno obziru jesu kotari.

Zagrebačka župania dieli se na šest kotarah sa glavnimi miesti: Zagrebom, Samoborom, Sv. Ivanom, Siskom, Jastrebarskom i Karlovcem.

Zagrebački kotar obuzima kotarske sudove: zagrebački, stubički i berdovački.

Samoborski kotar sudove: samoborski i brezovički;

Sv. ivanski kotar sudove: sv. ivanski i dugoselski;

Sisački kotar sudove: sisački, gorički, pokupski i topolovački;

Jastrebarski kotar sudove: jastrebarski, krasički i kupčinski, a Karlovački kotar sudove: karlovački i bosiljevački.

Riečka župania dieli se na dva kotara s glavnimi miesti: Bakrom i Delnicama.

Bakarski kotar obuzima sudove kotarske: riečki, bakarski i cerkvenički; delnički pako kotar sudove: brodski, merkopaljski i čabarski.

Župania varaždinska, kojoj spada i Medjumurje, izuzamši obćinu legradsku, križevačkoj županiji utielovljenu, dieli se na četiri kotara s glavnimi miesti: Križevci i Koprivnicom.

Kotar varaždinski obuzima sudove kotarske: varaždinski, lepoglavski, vinički i toplički;

Kotar klanjački sudove: klanjački i pregradski;

Kotar krapinski sudove: čakovački, stridarski i preločki;

Župania kričevačka dieli se na dva kotara s glavnimi miesti: Križevci i Koprivnicom.

Kotar križevački obuzima sudove kotarske: križevački, novo-marofski, verbovački, poljanski, osekovački; a kotar koprivnički sudove: koprivnički i ludbrežki.

Župania požežka dieli se na dva kotara s glavnimi miesti: Požegom i Pakracom.

Kotar požežki obuzima sudove: požežki, pleternički, i bektežki; a kotar pakrački sudove: pakrački, kutinski i daruvarski.

Župania osiečka s krajem, koji joj je pripao od županie sremske, dieli se na četiri kotara s glavnimi miesti: Osiekom, Viroviticom, Djakovom i Vukovarom.

Kotar osiečki obuzima sudove kotarske: osiečki, valpovački i šokačko-miholjački;
Kotar virovitički sudove: virovitički, voćinski, slatinski i orahovički;
Kotar djakovački sudove: djakovački i našički; a kotar vukovarski sudove: vukovarski i tovarnički.

IV. Upravu političkih kotarah vode i obavljaju podžpani s kotarskimi koncipistami i expeditori, koji su im pridani.

Vlasti kotarske podčinjene su neposredno vlastim županijskim, i jesu za svoj upravni kraj prva inštancia (vlast perve molbe) u poslovih političkih.

V. Banskoj vladi, vlastim županijskim i kotarskim dat će se potrebiti poslužitelji; zatim u ime naknade za uredovna putovanja unutar upravnoga kraja putni paušal, a napokon za obavljanje poslova pisarskih i manipulacije, u koliko se na to ne bi upraviti poslovne sile, koje iste vlasti imadu, i za potreboće pisarnicah, odredit će im se paušal za pisarnice.

VI. Banska vlada, vlasti županijske i kotarske imadu točno i berzo izveršivati naredbe i naloge svojih predpostavljenih oblastih.

Načelnici ovih vlastih odgovorni su za svekoliko poslovanje; dužni su češće putovati po kraju, koi im je povieren i osviedočit se o stanju i o urednom upravljanju istoga, i o svih znamenitih pripetjenjih izviestjivati svoje poglavare.

Podčinjeno uredovno osoblje, o kojem im pripada zakonita disciplinarna oblast, dužno je što najstrožie, službene naredbe i naloge točno i odmah izveršivati, i sve povierene sebi poslove obavljati po naputku uredovnih načelnikah.

VII. U slučaju zapreke zastupat će, dok se po višjoj vlasti neučini druga naredba, miesto banovo vice-ban, miesto verhovnoga župana viećnik županijski, a miesto podžupana koncipista, koi je u činu prvi i koi se nalazi ondi, gdi je stolica ureda.

VIII. Politička uprava spada nada svim u podurčje ministarstva unutarnjih poslova. Dielovni okrug političkih organah obuzima sve poslove, koji zasiecaju u poslovno područje ministarstva unutarnjih dielah. U strukah javne službe, spadajućih u dielovni okrug drugih ministarstvah, imadu se politički organi u toliko unositi i sudielovati, u koliko to sa sobom nosi obćenita njihova dužnost, da se obznanjuju i izveršivaju zakonite naredbe, i da se uzderži javni red, mir i sigurnost, ili u koliko im to dotična ministarstva, u porazumljenju s ministarstvom unutarnjih dielah osobitimi naputci nalagala ili dozvoljavala budu.

IX. Organi političke uprave imadu se pri svom poslovanju zakonah i naredbah, koje obstoje glede upravnih predmetah nadležnosti njihovoj izrečenih, deržat se u koliko nisu preinačene deržavnim ustavom, noviimi zakoni, ili ovimi ustrojnim pravili, i to dokle, dok im se nepropišu druge zakonite naredbe.

X. Obavljenje organizacie uprave u Hervatskoj i Slavonii, i umieštenje novih vlastih povierava se osobitoj ustrojnoj komissii, podčinjenoj neposredno ministarstvu unutarnjih dielah i sklopljenoj pod predsjedom banovim.

HDA, ZS I., 131/9

72.

20. lipnja 1850, Beč

Ban Jelačić obavještava hrvatsko-slavonske graničare o povratku u domovinu.

K r a j i š n i c i !

Poslě dugog rastanka evo vraćam se medju Vas; no ja makar sam se gdě mu drago boravio, moje je serdce neprestano pri Vama bilo, i svi su moji čini blago i korist čestitoga naroda krajiškog pred očima imali.

Radostno sam ja sve trudove i pogibelji s Vašimi vojnicima snosio, i tu sam bio očevidac njihove požertvujuće oddanosti i junačke hrabrosti. Slavne su zastave austrijske pobedile žalostni boj prošastih godinah, i Vi se možete dično ponositi sa slavom, koju su Vam sa vojnam našeg Cara i Gospodara junaci Vaši na polju česti s kervojom svojom zaslužili.

Teško je bilo ratovati, no teško i od trajuce važnosti moralo je biti dělo mira, da tolike nevolje bez cjeli podnešene ne budu, toliko kervoprolitje i tolike hiljade žertvah bez koristi ne ostanu.

Njegovo Veličanstvo naš premilostivi Car, koi Vam je odmah pri početku svoga slavnoga carevnja sjajno svoju očinsku brižljivost sa najvišjimi odpisi od 31. Ožujka prošle godine pokazao, naložio mi je, da mu pomoćjom iskusnih i vrėdnih iz srėdine Vaše muževah glede novog ustrojenja krajine takove predloge podnesem, polag kojih će se, za čėlu Carevinu mnogozaslužni i po sebi važni zavod krajiški moći uzderžati, i u kojem će se junačkog naroda krajiškog razvitak unaprėditi i srėćnija mu budućnost predstavjati.

Ovo je važno dělo sveršeno, i ja vraćajući se u milu Domovinu donosim Vam sa novim krajiškim ustrojstvom u najvišjim Izjasnenju hvalu i uvėrenje o milosti Vašeg junačkog Cara. Iz toga najvišjega izjasnenja spomenut ću samo najvažnija, koja će te Vi s tim radostnije pirznati, jerbo ste takovih dosadanju tegobu osėćali.

Feudalno je pravo prestalo, zemljište je Vaša svojina, hranenje krajiških vojnikah u službi stojećih i odėvanje njihovo preuzela je deržava, - koristni razvitak obćinah skorim će biti po uredbi obćinah opredėljen, i napredak je glavnih Vaših potrebah kroz zastupničtvo zemaljsko obezbėdjen.

Poslě kada bi moj Car k' Vama tako otčinski govorio, nepreostaje mi ino nego uvėriti Vas, da ću se sa svom snagom tersiti, da se sve projedine odluke u smislu napomenutog ustrojstva krajiškog čim prije uživotvore, i tako stare do sada po nuždi obstojećee naredbe prestanu.

Junaci! Vi ste hrabri i vėrni, ali i mudri, pak znate da jedno zdanje, jedna munja i mali dušmanski trud razoriti može, no znate i to, da mnogo trėba pametne i postojane radnje, dok se jedno zdanje podigne i učversti, Vi ste prošli godinah vidili šta zloba i bezumnost učiniti može, krvavi je boj hiljade Vam braće progutao, - Vi ste mir s težkim žertvam kupili, - pak zato ako tko, to sigurno Vi imate pravo mir uživati, i dužnost takovi uzderžati, a to će lahko biti, samo ako budete na uzderžanje zakonitog reda svojski pazili, ja se pako pri utemeljenju mira s punom pouzdanostju oslanjam na Vašu dobru i poštenu volju, i na točno ispunenje dužnostih po svima Vašim oblastima.

Takovim će te bo načinom srėću naše domovine i naših potomakah utemeljiti, i obezbėditi, i tim ćete se dičnog povėrenja Svėtlog našeg Cara i Gospodara u svoj verli narod krajiški podpuno vrėdnima učiniti.

Živio naš junački Car Franjo Josip prvi!

U Beču, 20. Lipnja 1850.

**J e l l a č i ć,
FZM. i Ban.**

AHAZU, OBJ, III/H-3

26. lipnja 1850, Zagreb

Ban Jelačić obavještava narod u Hrvatskoj i Slavoniji o novom političkom poretku.

BAN
hervatsko - slavonskom narodu

Kadno prije dvie godine danah našoj domoivni i carskom prestolu sa svih stranah velike pogibelji poprietiše, Ti mi se moj hrabri narode! na boj podiže za svoju slobodu, i za uzderžanje velikog onog carstva, u kojeg širokom prostoru mnogo miliunah jednorodne Tvoje bratje živi, carstva onog, u u kojeg obstanku punim pravom ugledao i upoznao si Ti jedino čversto poručanstvo svoje srieće i svoje budućnosti.

Da nespominjam ništa o težkima nevoljama, o kervavim žrtvama nastavšeg na to rata – i Ti si se slavno borio junački narode, i Ti se pomagao k pobiedi svete stvari; i tim si imenu svome častno miesto zadobio među narodima ovoga svieta.

Po srietno doveršenom strašnom boju perva je skerb bila našeg prejasnog vladara, da vriemenu shodnim uredjenjem cielom carstvu svome onu jakost pribavi, koja bi mu kadra bila i glede inostranih vlastih dostojno miesto podieliti, i glede unutaršnjeg razvitka budućnost mu osigurati.

Za tu sverhu biahu sa svih stranah carstva pozvani muževi, koji podpuno poznavajuć okolnosti i potrebe pojedinih pokrajinah, imali su vladu Nj. Veličanstva u velevažnom poslu novog ustrojenja svojim iskustvom podpomagati; kako bi se stvari kraljevinah Hervatske i Slavonie uredit imale, dobio sam ja tegotan, i skupa častan nalog, da to sa još nekoliko kako toplim rodoljubjem, tkao i Vašim povierenjem odlikovanih muževah razaberem.

Temelj novoj sgradi cielog carstva jasno je naznačilo Nj. Veličanstvo svojim dne 4. Ožujka 1849 svim austrijskim narodima podieljenim ustavom. Dvie najglavnije točke istog ustava jesu: jedinstvo cielog carstva i ravnopravnost svih narodnostih – ove se točke sasvim slažu sa ona najglavnija dva zaključka, štono je znameniti naš hervatsko-slavonski sabor godine 1848 pred cielim svetom izrekao, i tim zajedno dvostruku udžnost nama naložio, da se za to sa svom voljom i snagom našom zauzmemo.

Vratjajući se ja poslie dugog vriemena k Tebi mili moj narode, deržim si za dužnost, da Te u kratko o uspiewu našeg poslovanja izviestim.

Prije svega donášam Ti evo u prilogu najvišju odliku Nj. Veličanstva našeg premilostivog Cara i Kralja glede naših saborskih zaključakah god. 1848 izdatu, gdje sa najmilostivniima izrazima Tvoj vladar zahvlano priznaje Tvoju neuzkolebimu viernost, koju si posljednje burno doba zasviedočio, i Tvoje s tolikom odvažnostju i podanostju prinešene žertve.

Kakogod što Te zahvalnost ova Tvoga vitežkog vladara pred svetom već sada diči, tako će se njome i u napredak Tvoji najkasnii potomci ponositi.

Skrajno je doba, da se neizviestnom stanju našeg javnog upravljanja, stranom kroz dogadjaje stražjeg vriemena uzdermanog, stranom pako radi svoje vlastite nesaveršenosti nedostatnog jedared već konac učini, da se tečaj poslovah uredi, i narodu one blagodati urednog stanja podiele, koje bi mu za razvitak životvorne snage sigurno jamčile.

Da bi se dakle iz takovog položaja stvarih neizbiežno porodivše se posljedice za vrieme još obustavile, blagoizvolilo je N. Veličanstvo naš premilostivi Car i Kralj na temelju §§. 87 i 120 deržavnog ustava neobhodno potrebitim privriemenim uredbam takodjer za Hervatsku i Slavoniu svoje visoko odobrenje podieliti, i da se bezodvlačno izverše, odrediti.

Konačno ipak uredjenje istih predmeta ostaje uslied §§. 68 i 104 državnog ustava sudielovanju zakonotvorstva zemaljskog prideržano.

Ustrojenje poliitčkih vlastih i pravosudja je doveršeno, odbor za uvedenje istog jurve naimenovan, i s potrebitimi naputci za neodložno izveršenje providjen.

Razdieljenjem ovih dviuh strukah upravljanja, koje su na veliki ušterb javnog poslovanja dosad sjedinjene bile, moći će se u obima kriepko postupati, i do skora svaki pojedini osiećat će blagotvorni uspie berzog i dobro uredjenog pravosudja.

Zemaljsko financiah ravniteljstvo počelo je jur uredjivati porezne poslove. Jedinstvo države, kojega je uviet uživanje jednakih pravah i dužnostih, zahtieva takodjer neobhodno uredjenje poreza na jednakih načelih osnovano, da jedna pokrajina na štetu druge prednost nebi imala. Samo tako bit će moguće nesnosne mitne pregrade već 1-og listopada tekuće godine ukinuti, i time dosad razdvojeno carstvo, slobodnim obćenjem i mnogoverstnom uzajemnom korstju skopčano, u jedno tielo sjediti.

Samo se po sebi razumieva, da novo ovo ustrojenje lagano i u onom razmierju u život sutpiti može, u kojem dielovanje dotičnih uredjivajućih odborah unapriedovalo bude, - dotle ostaju sva dosadašnja poglavastva u svojoj punoj vlasti, a ja ću se već za to brinuti, da i poglavarstva ista točno svoje dužnosti izpunjuju, i žiteljstvo njihovima naredbama nuždno štovanje i pokornost izkazuje.

Od osobite je važnosti riešenje pitanja o razteretjenju zemljišta. Svi za to potriebiti, i s velikom pomnjom izradjeni predlozi podneseni su vladi, u istomu predmetu deržana su i obširna ustmena viećanja, i sverhu toga će skorim najvišja odluka stići, a zatim će odbor za to imenovani svoje dielovanje započeti; medjutim pako iz deržavne blagajne milostivo dozvoljena pretplata sa sudielovanjem po meni odredjenog odbora bit će medju one razideljenja kojima to pravo pripada.

Ustav zemaljski, zakon izborni, zakon o uredjenju obćinah, i zakon o štampi, čim budu predlozi o tom Nj. Velićanstvu podneseni, biti će u neprekidnom redu proglašeni, i privriemeno u život privedeni, zatim će sabor zemaljski sjedinjenih kraljevinah glede konačnog odoborenja ili nužдне promiene ovih zakonah svoja ustavna prava upotriebiti moći.

Razvitak našeg narodnog života nam je obezbiedjen, naš mili narodni jezik zaderžaje kod zemaljskih oblastih svoju podpunu valjanost u rukovodjenju poslovah, i samo će od naše sobstvene duševne dielateljnosti zavisiti, da mu ono dostojno miesto pribavimo medju najizobraženiimi jezici svieta, na koje on kako po svom neizcerpivom bogatstvu, tako po svom razširenju i po svetinji starinstva svoga toliko prava imade.

Gojenje narodnih obićajah i jezika nezahtieva podnipošto, da se od naših susiedah nepriazno lućimo, ako hoćeš mili narode, da Te drugi štuje i ljubi, tako štuj i ljubi i Ti svaki drugi narod, jedino neka Ti bude dozvoljeno ponositi se time, da susiedne narode u duševnom izobraženju nadkriliš, jedina borba Tvoja neka Ti bude borba za civilizaciju.

Al k svemu tomu trieba kako nutarnjeg, tako i izvanjskog mira, jer samo ondie gdje poredak i zakonitost vlada, uspiewa ovo nastojanje, rata i komešanja, meržnje i strastih imali ste dosta – prošastnost neka Vam bude nauka za budućnost – pružite protivniku miroljubivo bratinsku ruku – i stupajte odase čverstim korakom na susriet krasnoj cieli obćenitog blagostanja.

Zato moj mili narode! neslušaj glas zlobnih i bezumnih, koji sveto ime narodnosti zloupotrebljavajuć svuda meržnju i sumnićenje rasijavaju. Zlotvor samo poznaje meržnju, a strašivica samo neima povierenja – Ti pako verli moj narode – Ti si mi dobar i hrabar.

Ja dakle sa svim pouzdanjem gledam u budućnost, jer Ti ćeg svoga Bana sa svojim najplemenitiim silama iskreno podupirati, i polag poslovice našeg vitežkog vladara «s jedinjenim silama» k velikom dielu mira s Tvoje strane sve što možeš čestito i kriepko doprinieti.

Živio naš prejasni car i kralj Franjo Josip!

U Zagrebu dne 26. lipnja 1850.

J. Jellačić,
Ban

NSK, ZR, ZL, BJ, R VIIIa B-2

OBJAŠNJENJE ZASTARJELIH IZRAZA

akoprem - iako, premda

ali - ili

anda - dakle

aps - zatvor

ar - jer

atar - račun, prilog

bantovati - zabraniti

beamter - činovnik

bezkazno - otvoreno

birov - sudac

blagoutroban - zahvalan

bo - i

brez - bez

bugariti - žaliti, oplakivati

c. k. - carsko-kraljevski

čarkanje - sukob

čest - dio

četnik - zapovjednik čete, vodnik

čifut - Židov

čres, črez - kroz, putem, s

diak - đak

dieta (lat.) - sabor

dijurna - dnevnic

dikasterij (lat.) - državni organ

dioničtvo - sudjelovanje

dočim - dok

dogodovština - povijest

dver - vrata

džebana (tur.) - municija

elemosina – milostinja, milodar

factia - stranka, grupa

falinga - greška

fela - vrsta

fiskuš - odvjetnik

fml - fedmarschalleutenant

fzm - feldzeugmeister

generalpardon - amnestija

gizdati - ponositi se

grunt - zemljište, posjed

hip - tren

harnost - odanost

hasna (tur.) – korist, dobit

hasniti - koristiti

hlepiti - težiti, žudjeti

ig - jaram

ino - drugačije

insultirati - vrijeđati

insurgenti - pobunjenici

iskati, išiti - tražiti, zahtijevati

izhititi - odstraniti

izim - osim

jedali - da li

jerbo - jer

jur, jurve - već

kačiti – kršiti

kadno - kada

kambiaturski - bojni

kano - kao

karni - kazneni, krivični

kaštiga - kazna

kaštigati - kazniti

k. k. - kaiserlich [und] königlich - carski i kraljevski

kovarstvo - čin, djelo

kratiti – braniti, uskraćivati

laglje - lakše

lasno - lako

medja - granica

mejdan - dvoboj

ministerium - vlada

mlogo - mnogo

mniti - misliti, smatrati

morda - možda

more - može

morebit - može biti

možan - moćan

mudroljublje - filozofija

muštra - vježba

mužkać - muškarac

nabljudavati - štititi, braniti

nadežda (rus.) - nada

nahuditi - naštetiti

najmre - naime
nehajstvo - nemar
nenavist - zavist, mržnja
neodvlačno - neodgodivo
nigdar - nikada
nu - ali
nukati - nagovarati, poticati
nuz - uz, s

obaljenje, obataljivanje - umanjivanje
obataliti - umanjiti
občestvo - općinstvo, javnost
oberstar - pukovnik
obiteljno - obilno
obreći, obricati - obećati
obteršen, obteržen - opterećen
odalečiti - udaljiti, maknuti
odhranjenje - obrazovanje, odgoj
odoljeno - udovoljeno
odperto - otvoreno
oduravati, oduriti - odbijati, omraziti
odvlaka - odgoda
okanuti - kloniti, izbjegavati
okornici - tvrdoglavci
okornost - tvrdoglavost
omedjašiti - ograničiti
opčina - zlo
opadati - napadati, nasrtati
opazan - oprezan
oporan - grub, surov
oprava - oprema
opraviti - izvršiti, obaviti
oprositi - zamoliti
orsag (mađ. ország) - zemlja, država
otečestvo, otačastvo - domovina
otnošenje - odnos
ozlod - pored
ozloš - osim, pored

partaja - stranka
pasati - prošli
patri - spada
pečatati - tiskati
pečatnja - tiskanje, tisak
pedepsa - kazna
pedepsati - kazniti
pelda - kazna
pervašnji - raniji
pjeneznica - blagajna
pjeneznik - blagajnik

pobužden - ponukan
počitanje - poštovanje
počitati, počitovati - poštivati
pokekdob - iako, premda, dok
pokle - kada, dok
pokratjenje - skraćenje
polag - zbog, prema
polaščica - olakšica, privilegija
polza (rus.) - korist
ponjati - shvaćati, razumjeti
ponjatije - shvaćanje
popečitelj - ministar
popečiteljstvo - ministarstvo, vlada
poručanstvo - sigurnost, jamstvo
potlam - nakon
potvora - optužba
potvoriti - optužiti
povekšanje - povećanje
povekšati - povećati
poverh - iznad
povinoenije - poslušnost
povladiti - potvrditi, odobriti
praviteljstvo - vlada
prečka - zapreka, smetnja
predšastnik - prethodnik
predtečno - prethodno
predupréditi - spriječiti
pregon - progon
prepovédati - zabraniti
prešno - hitno
prešnost - hitnost
pribitnost - prisutnost
pritoman - prisutan
pritomnost - prisutnost
prizrenje - uvažavanje, interes
prošastan - prošli
prošastnost - prošlost
prošnja - molba
protimba - suprotnost
providiti - pomoći, osigurati, zbrinuti
pruditi - koristiti
puntar - buntovnik
puntati - buniti

račiti - željeti
raspra - spor, sukob
ravnověšje - ravnoteža
razaviti - razviti
razpuditi - otjerati
razve - osim

razviditi - proširiti, razviti
rebelija - pobuna
recognoscirati - izvidati
remonstrirati - prigovoriti
reterirati - povući se
rivati - gurati, nametati

savišeni - suspendirani
smagati - prikupiti, podmiriti
smesnog - mješovitog
sodje - nađe
sojuz (rus.) - savez
sojužen - povezan
součastije (rus.) - sudjelovanje
spravište - sabor, skupština
sproću - prema
sraziti - sukobiti
sredotočje - središte
sredotočno - središnje
starodavan - drevan
stavno - čvrsto
stoperv, stopram - tek
sudarati - susretati, odgovarati
suproč - protiv
svedjer - još uvijek
svigdar - uvijek

škoda - šteta
štibra – porez
štiti - čitati
štop - štab

terha, tarha - danak, podavanje
tečaj - tok, protok (vremena)
ter - i
terh - teret
terplivno - strpljivo
tersenje - trud
tersiti se - truditi se
tolkovati – tumačiti, savjetovati
tolvaj - razbojnik, pljačkaš

ubavěstiti - obavjestiti
učastje - sudjelovanje
učastvovati - sudjelovati
učrednik - urednik
udioničtvo - sudjelovanje
udioničtvovati - sudjelovati
udručiti - uništiti
uljezti - ući

umah - odmah
umaliti, umaljiti - smanjiti
unaprědak - ubuduće
ušterb - šteta
utušiti - ugušiti
uza - zatvor
uznik - zatvorenik
uztuk - obrana

verhu, verhu - zbog, uslijed
varmedja (mađ.) - županija
vaskolik - cijeli, cjelovit, sav
vavěk - uvijek
većkrat - više puta
veljoh - rekoh
vendar - također, isto tako, jer
verho - o
verige - okovi
vezda - sada
vezdajnih - sadašnjih
vitalitium - doživotna renta
vlastan - dužan, obvezan
vnimanje - pozornost
vre - već

zaglaviti - zatvoriti, završiti
zaira (tur.) - hrana
zaman, zahman - uzalud
zametavati - uzrokovati, pokretati
zapt - zatvor
zauzen - zatvoren
zlokovarstvo - zločin

Žud, Žudij - Židov